

PEDAGOGICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

Mgr. Gabriela Medveřová

**Německé školství v Olomouci
1918-1938**

Disertační práce

Školitel:

Prof. PhDr. František Mezihořák, CSc., Dr.h.c.

OLOMOUC 2013

Prohlá-uji, že jsem diserta ní práci zpracovala samostatn a je v ní uvedena v-echna relevantní literatura, archivní prameny a elektronické zdroje.

V Olomouci 10. ledna 2013

Mgr. Gabriela Medve ová

Podkování:

Děkuji panu prof. PhDr. Františku Mezihořákovi, CSc., Dr. h. c. za cenné rady, podněty a odborné vedení disertační práce, jakož i za mimořádnou trpělivost a podporu. Za ochotu a poskytnuté rady, dotýkající se především oblasti německého zvláštního školství let 1918-1938, děkuji prof. dr. Hervigu Baierovi z Ludwig-Maximilians-Universität v Mnichově. V neposlední řadě bych za pomoc při technické úpravě disertační práce rovněž ráda vyjádřila své podkování kolegovi Mgr. Pavlu Krákorovi.

OBSAH

ÚVOD	6
1 Společensko-politická situace v Olomouci na pozadí vzniku a fungování Československé republiky (1918-1938)	15
1.1 Atmosféra v Olomouci v prvních týdnech po 28. říjnu 1918.....	21
1.2 Období mezi 17. listopadem 1918 a 15. březnem 1919.....	28
1.3 Vznik Velké Olomouce a sítání lidí	33
1.4 Češi a Němci v olomoucké komunální politice	42
2 Německé školství v kontextu vzdělávacího systému období první Československé republiky	54
2.1 Struktura prvorepublikového školství. Školy obecné, mě-anské, střední a univerzity. Školy pro tělesně hendikepované děti	55
2.2 Učitelé a jejich fláci	76
3 Vývoj německého školství v Olomouci mezi léty 1918-1938	97
3.1 Snaha o zachování německého školství v původní podobě	99
3.2 Okresní školní rady, rodičovské rady a Městský školní výbor pro německé školy v Olomouci	110
3.3 Německé mateřské, obecné a mě-anské školy	118
3.4 Německé pokračovací školy a střední školství	135
ZÁVĚR	157
Prameny	161
Denní tisk a časopisy	162
Literatura	163

Elektronické zdrojeí	í í	..168
Seznam publika ní innosti autorkyí	í í	169
Seznam p ílohí	í í	173
P ílohyí	í í	174
Anotaceí	í í	.183

ÚVOD

Tématem předkládané práce je rekonstrukce vývoje německého školství ve specifickém prostředí národnostně smíšené Olomouce v kontextu společensko-politických změn v období I. SR mezi léty 1918-1938. Problematika německo-německých vztahů se odrazila v celostátním měřítku, ale zvláště významně v regionu Olomouc ve všech oblastech života obyvatel, především však v citlivě vnímané oblasti školství. Školství bylo jak věcí, tak i Němci shodně považováno za základ kultury, resp. existence daného národa. Město Olomouc bylo do roku 1918 převážně německé. V městě radnice stáli němečtí představitelé, fungovalo zde množství německých hospodářských, společenských, církevních institucí a také nejrůznějších typů škol. Proklamace nezávislosti Československa dne 28. října 1918 zcela proměnila uvedený ráz města a Němci se fakticky ze dne na den stali národnostní menšinou, která však měla zajištěná rozsáhlá práva, jejichž výrazem byl například jazykový zákon z roku 1920. Spolu s politickými změnami došlo ke změnám ve školství, což se stalo jedním z hlavních problémů další koexistence české a německé v Olomouci.

časové vymezení zpracovávaného tématu je dáno obdobím vzniku samostatného Československa (28. 10. 1918) a ukončené tzv. Mnichovskou dohodou (noc z 29. na 30. 9. 1938). Obě data (spolu s rokem 1933) tvoří základní milníky ve vztazích mezi českými a Němci jak na celostátní úrovni, tak i na úrovni regionu. Z důvodů specifických nastíní německo-německých vztahů v národnostně smíšené Olomouci, a s tím spojeného vývoje německého školství po roce 1918, jsme považovali za nezbytné krátce nastínit rovněž období 2. poloviny 19. století a první poloviny roku 1939. Společensko-politické pozadí vzniku Československa a struktura jeho školství je analyzováno nejprve v celostátním kontextu.

Vývoj a stav německého školství v Olomouci budeme zkoumat na území tzv. Velké Olomouce, která vznikla v roce 1919 připojením téměř inácti sousedních obcí (Hodolany, Bělá, Pavlovice, Chválkovice, Černovír s klášterem Hradisko, Lazce, Hejčín, Šepčín, Nečedín, Nová Ulice, Povel, Nové Sady a Nový Svět) k vnitřnímu městu. Obce byly více či méně národnostně smíšené. Tzv. Velká Olomouc tvořila jejich připojením jeden celek o rozloze 4053 ha, na němž žilo přibližně 57 000 obyvatel (před sloučením 23 000).

Problematika německého školství v kontextu společensko-politických proměn po vzniku republiky I. SR se v odborné literatuře posledních desetiletí objevuje pouze jako okrajové téma. Společensko-politické proměny po vzniku Československa v roce 1918 a ústřední také roli německých menšin v novém státě v celostátním měřítku se v něm bezesporu nejvýrazněji tědílná syntéza publikací Z. Kárníka *České země v éře První republiky (1918-1938)* (2003) a publikace Z. Beneše et al. *Rozumět d jinám* (2003), stejně jako práce olomouckých historiků J. Bartoše a M. Trapla *Československo 1918-1938* (1991). Podrobnou historii Olomouce se zabývá dvoudílná publikace kolektivu olomouckých historiků *Dějiny Olomouce 1 a 2* z roku 2009. Otázka školství a žijí českého i německého je však v těchto publikacích zmíněna pouze ve stručném pohledu. Tématem společensko-politických změn na komunální úrovni podloženými v rozhodnými informacemi z dobových dokumentů (protokoly, zápisy z jednání zastupitelstva, statistické pohledy apod.) se věnují publikace V. Špátila a M. Ticháka *V éře města Olomouce* (2002) a J. Drlíka *Deset let práce na olomoucké radnici 1918-1928* (1928). Nejvýznamnějším zdrojem faktografických informací o hospodářském a společenském vývoji v Olomouci a okolí námi sledovaného období se staly publikace druhého českého starosty města JUDr. R. Fischera *Za čtyři léta (1923-1927)* (1927), *Na olomoucké radnici 1928-1932* (1932), *Čtyřicet let práce na olomoucké radnici (1932-1938)* (1938). Upozornit chceme také na jeho tědílnou autobiografickou knihu *Cesta mého života* (1937), která poměrně objektivně se sebou popisuje v mnoha případech ne právě ideální soužití s německými v Olomouci a přilehlých obcích před rokem 1918 a v následujících letech potom. V těchto publikacích je problematika německého školství uváděna ve statistickém pohledu, které sice vypovídají o úbytku žáků a postupné redukci německých škol, ale nic bližšího o jejich aktuálním stavu a každodenním fungování.

Vývoj německého školství a vzdělávání v celostátním kontextu mezi léty 1918-1938 změní uží syntetizující publikace V. Kovářika a I. Jedlíkové *Školství v českých zemích* (1989), J. Kopáče *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. I díl. České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928* (1971) a *Dějiny pedagogiky* T. Kaspera a D. Kasperové (2008). Opomenout nelze ani publikace O. Kádnera *Stručně dějiny*

pedagogiky z roku 1920 a první díl obsáhlé analýzy tehdejšího školství *Vývoj a dnešní soustava školství* z roku 1929.

Neměckým, ale poněkud tendenčním pohledem přispívá k dané problematice sborník prací *Die deutsche Schule in den Sudetenländern* (1967) sestavená T. Keilem. Rovněž nelze opomenout podnětnou a přínosnou práci prof. H. Baiera *Schulen für Behinderte im Sudetenland* (1988), která mapuje vznik, vývoj a fungování českého a německého zvláštního školství v Sudetech. Velkým přínosem v této oblasti je rovněž habilitační práce doc. L. Podlahové *Německé školy a učitelé v kontextu československého školství v letech 1918–1938* (z roku 1998).

Při badatelské práci týkající se olomouckého školství mezi léty 1918–1938 představovaly značný přínos příspěvky do sborníků olomouckých historiků M. Trapla *Národní aktivity v pohraničních oblastech první československé republiky* (2003) a H. Minařkové *Olomoucký archivní sborník 7, 2009* a *8 z roku 2010*. Obsáhlé informace o vývoji českého školství a to ve vztahu ke školství německému vypovídají publikace R. Fischera *české školství a Matice školská v Olomouci z roku 1937* a *Vznik a vývoj českých škol v Olomouci a v německých obcích olomouckého okresu* (1933). Opomenout nelze ani dvě monografie F. Mezihoráka a M. Hořínka *Padesát německých Olomoučanů* (2004) a F. Mezihoráka *Olomouť Němci po druhé světové válce* z roku 2008. Obě publikace připomínají významné olomoucké osobnosti (absolventy olomouckých německých škol), mezi nimiž byla i učitelka, která na svých úspěšných profesních dráhách po odsunu v roce 1945 dokládají vysokou úroveň olomouckých obecných, měšťanských a středních škol.

V roce 1996 uspořádala Pedagogická fakulta UP v Olomouci I. mezinárodní konferenci zabývající se německým školstvím na Moravě pod názvem *Bedeutung der deutschen Mittelschulen bei der multikulturellen Entwicklung Mährens*, v jejím průběhu zaznamenal příspěvek dr. G. Giebela postihující vývoj německého středního školství v Olomouci od 19. století do roku 1945 (*Die Entwicklung der deutschen Mittelschulen in Olmütz*). Na tuto konferenci tematicky navazoval sborník (vydaný v roce 2002 toutéž fakultou) *Německé školy v českých zemích*. Jeho autoři si kladli za cíl zprostitkovat dané téma bez emocionálního podtextu. Podrobná analýza stavu jednotlivých německých škol v Olomouci a snah německé menšiny o jejich další existenci však dosud schází.

Primární prameny, dokládající skutečnost, že vztahy mezi Čechy a Němci byly po vzniku Československa napjaté a Němci se jen neradili a pomalu smiřovali s nastalou situací, a rovněž zdroj informací o německém školství představují archivní dokumenty Státního okresního archivu v Olomouci. Ve fondech jsou dochovány týdenní knihy, týdenní katalogy a spisy různých charakterů, vypovídající jak o každodenních provozních a personálních záležitostech jednotlivých německých škol v Olomouci, tak o politicko-sociálním dění, které do značné míry ovlivňovalo procesy výchovy a vzdělávání. Nejméně opakující se okruhy problémů v tomto kontextu, kterými se v předkládané práci zabýváme, lze rozdělit do dvou skupin. První se dotýká snahy německého obyvatelstva o přežití v nové republice a konflikt mezi Čechy a Němci, propojená souvislá s obavami o další vývoj německého školství v Olomouci, a druhá práva na sebeurčení Němců, tj. hlavní problematika německého jazyka v národnostně smíšených oblastech (resp. o školství v celostátním kontextu).

V důsledku tzv. šdivoké skartace v roce 1945 se v těchto fondech dochovalo pouze torzo písemností týkajících se německých obecních, městských škol, státních škol a učitelského ústavu z období před vznikem ČSR, mezi léty 1918 a 1938, po roce 1939 a z poválečného období. Přesto je možné z nich rekonstruovat každodenní fungování a stav jednotlivých německých škol po vzniku Československa. Ze zpracovaných fondů se jedná například o fondy Německého učitelského ústavu, Německého gymnázia, Německé státní reálky, Německé obchodní akademie Olomouc, Německé obecní a městské školy chlapecké v Olomouci, německé obecní školy v Pavlovicích, v Nečedíně, na Nové Ulici, na Nových Sadech a na Povlu, z kterého se však dochovala pouze školní kronika, psaná německy dobovým písmem tzv. škurentem.

Ve Státním okresním archivu v Olomouci jsou k tématu německého školství také dosud nezpracované fondy, například fond Německého školního městského výboru v Olomouci, o jehož badatelsky zajímavém obsahu se dříve mj. i námi objevená německy psaná kniha protokol městského školního výboru pro německé školy (*Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz*). Poskytuje autentické a cenné informace týkající se každodenních záležitostí olomouckých škol a zpráv o jejich aktuálním stavu, personální a provozní záležitosti, vyjádření a protesty proti redukci nebo rušení

n meckých –kol a také disciplinární záležitosti uitel a flák . Fond Okresního ú adu 18506 1945 obsahuje mj. údaje o n meckých men–inových –kolách politického okresu Olomouc dobovou terminologií označované jako šOlomouc ó venkovō a písemnosti (s označením štajnéō) týkající se závažných společenských a politických událostí, možného ohrožení státu a obyvatel apod.

K významným a v mnoha ohledech střejným zdroj m informací pro analýzu společensko-politické atmosféry eskoslovenska a jejího vlivu na vývoj n meckého –kolství v Olomouci patří celostátní a regionální noviny a asopisy. Vyuffili jsme především n mecké deníky *Mährisches Tagblatt* a *Deutsches Volksblatt*, které v dané době vycházely a ovlivovaly ve stejné míře. Tisk sehrál jednu z nejdležitějších rolí ve snaze o zachování n mecké identity v Olomouci, která byla úzce provázána s fungováním n meckého –kolství ve městě . Mj. zveřejňoval informace o potu zapsaných dětí do n meckých –kol spolu s aktuálními seznamy abiturientů a uitelů na jednotlivých –kolách a také pozvánky a informace pro veřejnost o –kolních besídkách a –kolních plesech. Především ale zveřejňoval emotivně laděné zprávy o redukcích, zrušení nebo přemístění –kol a protestních demonstracích rodičů . Znatelné negativní pocity olomouckých Němců po vzniku eskoslovenské republiky se velmi často projevíly také v tendenci a agresivní rétorice uvedených periodik, která neustávala po celé fungování I. SR. Pravidelně opakujícím se tématem obou deníků v tomto smyslu se staly také články o potlačování národnostních práv Němců nejen v Olomouci. Z důvodů získání objektivního pohledu na společensko-politickou situaci a –kolskou problematiku v Olomouci rovněž uvádíme postoje eského deníku *Pozor*. Je třeba zdůraznit, že výše jmenovaná n mecká a eská periodika se vzájemně osouvala z uveřejňování jednostranně zaměřených zpráv, překrucování informací a vedení –tvavé kampaně proti druhému národu.

Z asopisů nelze opomenout tzv. krajanský obasník *Olmützer Blätter* vydávaný od října 1952 ve Spolkové republice Německo. Asopis je především zaměřen na historii města a osobnosti olomouckého společenského a kulturního života doplněný bohatým obrazovým materiálem. V obsahu jednotlivých čísel nechybí pravidelně uveřejňované termíny setkání bývalých spoluobčanů Olomouce. Obasník obsahuje mj. také množství vzpomínek absolventů olomouckých –kol na období –kolní docházky, ale i vzpomínek uitelů, které

považujeme za neopomenutelný pramen v poznávání olomouckého a meckého školství. Autenticky tak doplňuje obraz tehdejšího a meckého školního prostředí a vzdělávacího procesu ve většině případů oproštěných od jakéhokoli politického podtextu. Některé i autorské články (např. pozdější redaktor dr. R. Zimprich)¹ se však nevyhnou tendenčnímu obviňování tehdejšího československa (1918-1938), jejich představitelů a českého národa jako celku z útisku (a to až do konce osmdesátých let!) z nepochopení a potlačování práv a mecké menšiny, především však z postupné redukce škol v Olomouci. Primárním úkolem obecního školství nebylo a není vést tzv. kampaň proti tehdejšímu československu, nýbrž stát se informačním a spojovacím článkem mezi bývalými obyvateli města a okolních obcí hájícími v současných dobách v různých částech Německa a Rakouska.

Téma školství na celostátní a regionální úrovni je kromě archivních dokumentů doplněno souvisejícími informacemi z meckých pedagogických časopisů *Deutsch-mährisches Schulblatt* a *Schule und Haus*, jejichž obsah je (zvláště po ustavení československa) veden v neutrálním tónu vzhledem k politickému směřování nově konstituovaného státu. Zpočátku se *Deutsch-mährisches Schulblatt* sice vnuje otázce ochrany a dalšího směřování školství v rámci československa, ale především v rovině konstatování stavu a formulace nadějí na zachování původního postoje škol v oblastech obývaných především Němci. Lze konstatovat, že jsou oba časopisy zaměřeny na praktické a aktuální otázky školství (např. problematika učitelských platů, metodické náměty, spolupráce s rodiči, psychologické poradenství apod.). Nenávistně laděné články v českém školství i českým učitelům, na rozdíl od výše uvedených deníků, téměř neobsahuje. Poslední jmenovaný časopis citujeme v předkládané práci sporadicky, jelikož se především orientuje na poskytování rad rodičům školních dětí, jak nejlépe zvládat úkoly vyplývající z povinné školní docházky. Z českých pedagogických časopisů je třeba uvést ještě časopis *Komenský*, který se svým obsahem stal vhodným doplňkem autentických informací týkajících se struktury a aktuálních událostí tehdejšího československého školství,

¹ Dr. Richard Zimprich (1907-1987) patil mezi výrazné osobnosti také v oblasti školství (působil na olomoucké obchodní akademii a jako ředitel gymnázia přidruženého učitelského ústavu). Za války se kompromitoval výraznou podporou nacismu. Po vysídlení do Německa po roce 1945 se vnoval učitelskému povolání. Redigoval měsíčník *Olmützer Blätter* a přes dvacet let vydával čtvrtletník *š Olomoucká domovina*. Vydal také několik publikací např. *š Krásná Olomouc* a *š Barokní Olomouc* (Mezihorák, F., Hořínek, M., 2004, s. 106).

profesní problematiky u itelů a jejich vztahu k flákem a rodinám a v neposlední řadě i jednotlivých využívaných předmetů.

Předkládaná disertační práce je rozdělena do tří na sebe navazujících kapitol. Pro ilustraci dobového kontextu vývoje a dalšího fungování německého školství v Olomouci je v první kapitole zpracován vznik Československa a dobová atmosféra po 28. říjnu 1918 včetně reakce v této části olomouckého německého obyvatelstva na tuto skutečnost. Je nezbytné analyzovat dříve v olomoucké komunální politice, vytvoření tzv. Velké Olomouce v roce 1919 a sítání lidu (realizovaném v roce 1921). Němci si byli v domě, své kulturu, jazyk a školství zachovávají pouze v tom případě, že se budou v co nejvíce tímto podílet na správě města.

Ve druhé kapitole práce se nejprve vymejujeme strukturu prvorepublikového školství, nebo se domníváme, že problematiku německého školství nelze pochopit bez zasazení do všeobecného výchovně-vzdělávacího kontextu dané doby. Z tohoto důvodu jsme rovněž považovali za nutné vysvětlit nejdříve úkoly obecného, měřanského, státního a zvláštního školství. Stranou naší pozornosti nezstanou ani nejdříve milníky směnování školství po vzniku ČSR (Zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávajících ze 3. dubna 1919 . 189/Sb. z. a n. tzv. *menšinový zákon*, Zákon ze 23. května 1919 . 247/Sb. z. a n., *školství se upravují slušební příjmy a výslužné u itelství na vešných školách obecných a obměřanských (měřanských)*), tzv. *zákon paritní* a jeho následné zrušení zákonem ze 21. prosince 1921 . 495/Sb. z. a n. a Zákon ze 13. července 1922 . 226/Sb. z. a n., *školství se měřní a doplňují zákony o školách obecných a obměřanských*), tzv. *malý školský zákon*). Nebude chybět zmínka o tzv. zvláštním školství na Moravě, které období mezi léty 1918-1938 zaznamenalo pozoruhodný nárůst. Neopomeneme také přiblížit dva základní prvky výchovně-vzdělávacího procesu, a sice u itele a fláka, konkrétně jejich postavení, povinnosti a vzájemné vztahy.

Ve třetí části disertační práce je na základě analýzy dochovaných archivních materiálů a dobového regionálního tisku rekonstruován stav, vývoj a každodenní záležitosti německého měřanského, obecného, měřanského a státního školství včetně pokračování škol na území tzv. Velké Olomouce. Je zřejmé, že po vzniku ČSR ztratily německé školy v Olomouci své špiřivilegované postavení a v rámci nového státu se staly školami

šmen-inového charakteru. Z tohoto důvodu se v první řadě nejprve analyzují postoje a snahy Němců o zachování německého školství v původní podobě, a jejich výsledky sítání lidu objektivně vykazovaly početní úbytek německých dětí ve školách. Díky nárůstu počtu českých škol (a úbytku škol německých) byly zabírány objekty původně německých škol a stavěny nové školní budovy, což se stalo důvodem k demonstracím německých rodičů. Opomenuta nebyla ani významná role Moravského školského výboru pro německé školy.

Po roce 1918 zaznamenalo české školství rychlý rozvoj a německé zcela opačný trend. Z důvodů srovnání jsme nejprve zařadili krátký historický exkurz do poloviny 19. století, kdy na území města neexistovaly žádné české školy a dále pak stručně přehled jejich vývoje po převratu. Navzdory této skutečnosti si německé školství zachovalo svůj význam a pevné místo ve struktuře škol v Olomouci.

Z hlediska metodologického jsme postupovali takto: V rámci historického výzkumu v pedagogice nelze vývoj a fungování německého školství v Olomouci mezi léty 1918-1938 chápat jako izolovaný jev, nýbrž je nutné jej nejprve uvést do společensko-politického kontextu a kontextu celkového směřování československého školství po roce 1918. Na základě heuristické metody jsme shromáždili faktografický materiál k danému tématu. Jednalo se o autentické archivní prameny Státního okresního archivu Olomouc (písemnosti jednotlivých škol a třídní knihy a výkazy) a německý a český denní tisk (*Mährisches Tagblatt*, *Deutsches Volksblatt* a *Pozor*) reprezentující společensko-politické názory v Olomouci. Opomenuty nebyly historické práce zabývající se pozadím vzniku československa, demografické (publikace obsahující mj. statistické údaje o počtu obyvatelstva, vč. národnostního poměru) a v neposlední řadě pedagogické publikace o dalších školství. Zpracovány byly rovněž české a německé pedagogické časopisy celostátního i regionálního významu (*Deutsch-mährisches Schulblatt*, *Schule und Haus*, *Komenský*).

K postihnutí stavu a fungování německého školství v Olomouci mezi léty 1918-1938 jsme použili tzv. primární metodu, která nám umožnila poznat a následně rekonstruovat námi sledovanou problematiku na základě analýzy autentických psaných archivních pramenů a tzv. sekundárních pramenů (denní tisk). K vytvoření uceleného obrazu jsme použili rovněž metodu nepřímou založenou na mimopramenných poznatcích o německém školství, které

tvořily publikace uvádějící pohled o společensko-hospodářském vývoji města. Texty, které obsahuje tato práce, přeložila z češtiny do němčiny a z němčiny do češtiny Mgr. Gabriela Medvedová.

První cíl práce si klade tyto cíle. Prvním cílem je postihnout okolnosti vzniku československa v národnostně smíšené Olomouci. Bez bližšího objasnění povratové atmosféry v poválečné Olomouci nelze pochopit procesy dalšího vývoje německého školství.

Druhým cílem je zasadit německé školství nejprve do kontextu celostátního systému výchovy a vzdělávání a následně pak na základě dochovaných materiálů analyzovat jeho další vývoj a stav v Olomouci v průběhu dvacetileté existence první československé republiky.

Třetím cílem je vysvětlit jednostranné pohledy na tato léta a sféru koexistence Čechů a Němců v Olomouci, a přispět tak k pochopení jejich konfliktního soužití, které na sklonku 30. let minulého století dospělo k tragickému vyústění, což se negativně projevilo v jejich vzájemném vztahu také v následujícím dějinném období. Pravdivým obrazem se pokusíme přispět k historickému smíření.

Čtvrtým cílem je poskytnout materiál o regionálním školství využitelný v přípravě budoucích učitelů na Pedagogické fakultě UP, zvláště pak studijního oboru základních společenských věd a občanské výchovy.

Disertační práce se na příkladu vývoje německého školství v Olomouci snaží o co nejautentičtější ilustraci křehkosti a komplikovanosti česko-německých vztahů v rámci multikulturní společnosti, ale i míře loajality ke státní doktríně odmítající separatistické tendence. S tím úzce souvisí otázky nutnosti respektu k právům národnostních menšin, které byly aktuální v inkriminovaném období let 1918-1938, a jejich do značné míry negativní dopad na oblast školství první československé republiky.

1 Spole ensko-politická situace v Olomouci na pozadí vzniku a fungování eskoslovenské republiky (1918ó1938)

Mensch, bilde dir doch drauf nichts ein,

Aus hartem Holz geschnitzt zu sein!

Bist du auf sture Härte stolz ó

Dann ist ja auch dein Kopf ó nur Holz.

(Otto Matzek)²

K pochopení dalšího spole ensko politického vývoje a dobové atmosféry je třeba se nejprve zamířit na důsledky první světové války na celospole enskou atmosféru a podmínky formování eskoslovenska. Příznaky první světové války totiž zasáhly bezprostředně nejen do života každého jednotlivce, ale způsobily i hluboký otřes ve společnosti jako celku.³ Lze konstatovat, že první světová válka byla spouštěcím mechanismem hluboké duchovní a politické krize, zvláště pak v zemích, které byly po válce na straně poražených. Druhý eský olomoucký starosta R. Fischer k tomu poznamenal: *š Rok 1914, osudný pro všechny národy a státy, jevil na svém počátku nervozitu i mezi olomouckými Němci. Bývali vždy sebevdomí, pánovití, a toho roku zmocnila se jejich úzkost.* (Fischer, 1937, s. 297). K poraženým státům patřilo i Rakousko-Uhersko. Jednotlivé národy si s blízkým koncem války stále zetlely u domova, že se jejich další existence v rámci tohoto celku stává již neúnosnou a je třeba vzít svůj osud do vlastních rukou. Základem pro další kroky směrem k tomuto cíli byly ideály národního sebeurčení, demokracie a v neposlední řadě i humanity, které představovaly to, co jednotlivé národnosti (především Slované – Češi, Poláci, Slováci, Rusíni, Slovinci a Chorvaté) nejvíce postrádaly. J. Kroutvor k tomuto jeví vystíhl dodává:

² *Olmützer Blätter*, Juli/August 1981, 29. Jahrgang, Nr. 7, 8, s. 106.

³ Dr. R. Fischer, druhý a poslední eský starosta po roce 1918 k válečným událostem z pohledu obyvatele Olomouce poznamenává: *š Válka. Hrozné slovo! Dokud žila ruská-japonská r. 1904ó1905 v Asii, balkánská válka proti Turkům r. 1912 a srbsko-bulharská válka r. 1913, hledali jsme na to se vzrušením, sledovali jsme vše velmi pozorně, ale jinak jsme byli klidní. Cítili jsme ovšem politické a mezinárodní napětí mezi Rakouskem a Srbskem, hlavně od násilné anexy Bosny Rakouskem od r. 1908, ale teprve sarajevská vražda dne 28. června 1914 odhalila blízkost válečného nebezpečí.* (Fischer, 1937, s. 299)

š Pro echy a Slováky byl typ západní demokracie naprosto novou kvalitou d jin. Slovanství sice kvetlo ufl za Rakouska, ale tady -lo o n co jiného. Demokratická koncepce nového státu zásadn p ehodnocuje provinciální pom ry st edoevropské lokality. Národní obrození obrodilo du-i národa, ale teprve 1. Republika zrodila ducha, poskytla národu sebev domí. S 1. Republikou se e-i a Slováci kone n dostávají na úrove moderní Evropy.õ (Krouťvor, 1990, s. 13)

Vít zné státy ó USA, Británie a Francie ó které byly jifl p ed vypuknutím války charakteristické stabilním systémem parlamentní demokracie, se staly vzorem p i formování jednotlivých samostatných stát , které se postupn konstituovaly na troskách Rakousko-Uherské monarchie (B lina, 2002, s. 148). Válka se rovn fl citeln dotkla národnostn smí-eného m sta Olomouce, ve kterém filil po staletí vedle sebe e-i a N mci a m fle být do jisté míry vnímáno jako zmen-enina národnostní problematiky Rakouska-Uherska. Dr. R. Fischer se k atmosfé e ve m st roku 1914 vyjad uje následovn : *š Sv tová válka p ijata byla od N mc v Olomouci velikým nad-ením ze zá-ti proti ech m a Slovan m. í Dne 28. ervence vypov d l císa i formáln Srbsku válku, a vydal o-emetný a farizejský manifest šMým národ mō. ó N mecké obyvatelstvo v Olomouci uspo ádalo hned p ed radnicí švlasteneckēõ demonstrace, my e-i jsme ó ml eli.õ (Fischer, R., 1933, s. 26)*

V d í osobností eské zahrani ní rezistence, která celým svým p edchozím dílem sm ovala k filozofickému zd vodn ní nezbytnosti nového demokratického ádu, byl T. G. Masaryk. Ideál humanity považoval za základní mravní ideu eské demokratické politiky (B lina, 2002, s. 149). Budoucí eskoslovenský stát se m l podle jeho názoru koncipovat jako demokratická parlamentní republika, jak svým vnit ním uspo ádáním, tak i svou zahrani ní politikou a zároveň se m l spolupodílet na nové demokratické tvá i Evropy. Demokratické uspo ádání Evropy, Evropy bez válek a jiných konflikt , bylo flivotn d leflitým p edpokladem pro uskute n ní zájm budoucího eskoslovenska. Dne 28. íjna 1918 do-lo v Praze k proklamaci nezávislosti, tím byla napln na touha eského a slovenského národa po vlastním stát , zalofeném na demokratických principech. Je známo, fle nov vzniklý stát m l nemálo problém , p edev-ím hospodá ských a národnostních (B lina, 2002, s. 193). Nejpal iv j-ím a dlouho na-i historii zat flujícím národnostním problémem, který se týkal i Olomouce, byl bezesporu vztah ech a N mc .

Například mecký krajaňský obašník *Olmützer Blätter* (vycházející v SRN od roku 1952) poskytuje v článku nazvaném *Der Verrat am Selbstbestimmungsrecht und seine Folgen* pohled na vznik SR ze zcela odlišného úhlu. Uvádí, že si němečtí 20 let namlouvali, že si svůj stát švybojvali. Ve skutečnosti však Francie potřebovala pro případnou nálefitou vojenskou páku proti Německu, a proto se s nimi jejich stát šdarovala. Kdyby došlo v roce 1919 k opravdovému Wilsonovu míru, při kterém by bylo vymezeno právo na sebeurčení, neexistovaly by dvacáté století zatlačující problémy jako šMnichov, protektorát, odsun a okupace v roce 1968. *šBez roku 1918 by nebyl rok 1938* tvrdil ve svém závěru článku.⁴ F. Zepek je také ve své úvaze *šUnsere Heimatstadt bis zur tschechischen Majorisierung* doplňuje, že rakouští Němci rozumeli pod slovem patriotismus pouze lásku k zemi starého císařského státu, ale pro němečtí byl patriotismus poznání se k vlastnímu národu a heslu *šSvůj k svému!* (*šJeder zu den Seinen*), což byla výzva k bojkotu Německa.⁵

Pro srovnání obou pohledů (německého po roce 1918) a českého (před rokem 1918) uvádíme konstatování druhého českého starosty JUDr. R. Fischera, který v knize *Cesta mého života* z roku 1937 popisuje německý útlak před rokem 1918: *šV Olomouci poznal jsem velmi záhy na vlastní oči, že jest snáze než před rokem od panujících, bezohledné německé vlivy, kterou reprezentovaly správa obecní, němečtí úředníci, německé spolky, německé časopisy, i němečtí občané, a to byli obchodníci nebo živnostníci nebo měšťané a užitelé. Vlivní byli především, že je v zájmu německého národa a v zájmu německé olomoucké, aby nás utiskovali, ponižovali, provokovali a pokozovali. Byly to zákazy schůzí a veřejných projevů, konfiskace tisku, násilí ve včelářských, zásadní odpor proti každému kulturnímu a osvětovému pokusu českému (především inženýrské koncertní, národnímu divadlu, živelný odpor proti studentům, odborným a vysokým školám českým), hospodářský útlak českých živnostníků, dělníků, bojkot českých továren a českých výrobků, nepřipustili zřízení českých továrních podniků v Olomouci, německá diktatura radnice rozhodovala o osudu českých dělníků a učňů, o existenci rodin, českých dělníků š zkrátka právo a zákon byl jen pro Němce, pro nás bylo pohrdání, bezpráví, bída.* (Fischer, 1937, s. 82)

⁴ Viz blůffe *Olmützer Blätter*, März 1989, s. 18.

⁵ Viz blůffe *Olmützer Blätter*, Feber 1977, s. 18.

eskoslovensko tedy vzniklo jako stát český a Slovák, ale ve smyslu proklamované teorie tzv. echoslovakismu byli příslušníci obou národů považováni za členy jednotného národa eskoslovenského, i když rozdeleného podle jazyka na českou a slovenskou. Příslušníci ostatních národů byli považováni za členy národnostních menšin (ty měly poměrně rozsáhlá práva, zvláště podle jazykového zákona z roku 1920). Na území eskoslovenska zaujímaly obce s českou i slovenskou většinou 69 % území, na zbytek připadaly obce s převahou německého a maarského obyvatelstva i jiných národnostních menšin. Jen bezprostředně v pohraničních oblastech bylo v tomto smyslu o souvislá území, kdeťs mimo do vnitrozemí existovalo mnoho různých národnostních enkláv, ostrůvků a zejména území smíšených. Poměrně značné počty Němců zůstaly ve vesnicích v těchto místech, což se týkalo i Olomouce (Bartoš, Trapl, 1991, s. 7). Struktura ústavy eskoslovenské republiky přehlédla k cizím vzorům parlamentních demokracií (USA, Francie) a přizpůsobila je pro podmínky našeho státu. Přes správním a národnostním uspořádáním se do značné míry stal vzorem švýcarský model (nebyl ale vytvořen podle jejího vzoru typický kantonální systém, ale celý stát byl uspořádán silně centralisticky). Preambule ústavy začínala těmito slovy: *šMy národ eskoslovenskýí ō. Bohužel již v preambuli nalézáme první důležitý rozpor mezi ní a politickou realitou. Nebyly v ní totiž zohledněny ostatní národnosti. To se mimo jiné týkalo například kulturních a politických odlišností Slováků a zároveň také existence nejvíce národnostní menšiny ō Němců. Zčásti neřešené a později vyhrocené národnostní spory mezi Čechy a Němci, Čechy a Slováky, stejně jako mezi Slováky a Maary, taktéž přispěly k uskutečnění Hitlerova záměru, jehož cílem byla likvidace eskoslovenska (Beneš, 2002, s. 87).*

Svou roli ve vztahu k německé menšině sehrál i Masaryk, který vycházel přes své politické přesvědčení z ideálu humanity. V centru jeho politického a filozofického myšlení byl člověk. Ale v jeho poselství *š eskoslovenskému lidu ō z 22. prosince 1918 prohlásil o německé menšině následující: *šCo se týče Němců v našich zemích, je náš program dávno znám; oblast obývaná Němci je a zůstane našeí. Opakuji: Vytvořili jsme stát, v němž je národnostní postavení Němců, kteří přivedli do země jako imigranti a kolonisté, zajištěno. ō (Glantz, 2003, s. 20) Zamysleme-li se nad těmito slovy, uvědomíme si, že se jedná o poměrně tvrdé formulování myšlenky nároku na národní sebeurčení českého národa.**

Masaryk tmito slovy bohufel podpo il dlouholetý eský stereotyp, který áste n nalezneme i v Dalimilov kronice. e-tí králové pozvali cizince do zem jen z toho d vo du, aby z ní pouze švyfdímaliõ ve-keré výnosy (Glutz, 2003, s. 21).⁶ Toto vyjád ení se následn stalo ideálním argumentem pro v-echny více i mén š-tvavěõ a více i mén objektivní lánky n meckého regionálního tisku, jakým byl nap . olomoucký *Mährisches Tagblatt*⁷ (první íslo vy-lo dne 1. ervna 1880), -ternberský *Deutsches Volksblatt*⁸ nebo krajanský m sí ní k *Olmützer Blätter* vydávaný od íjna roku 1952 ve Spolkové republice N mecko (kam byli olomou tí N mci v t-inou po roce 1945 p esídlení). Vý-e uvedená slova byla Masarykovi vy ítána n meckou men-inou je-t n kolik let po jejich vy ení.

Po skon ení války stála v eských zemích proti sob dv práva na sebeur ení národ , zdánliv rovnocenná: právo eské a n mecké. Ve skute nosti byl mezi nimi podstatný rozdíl. eské právo na národní sebeur ení se týkalo jednoho celého národa, probíjejícího se ke svobod a rovnoprávnosti, která mu byla v minulosti upírána.⁹ Pod ídit se mu m la v-echna práva, i ta n mecká. Bez toho nebylo eské právo na sebeur ení uskute nitelné, protofe etnické promísení v eských zemích, a nejen v nich, bylo nemalé. Navíc eské národní sebeur ení hodlalo problém e-ít ochranou národních práv t chto men-in. Naproti tomu n mecké právo na národní sebeur ení se v p ípad eských N mc týkalo jen malé (a nejednotné) men-iny nejv t-ího národního celku kulturní Evropy a jeho d sledného

⁶ V novoro ní e i z 1. ledna 1919 v trochu pozmn né obdoba Masaryk vyslovil tutěf my-lenku, kterou odcitoval *Deutsches Volksblatt* v plném zn ní: (*Deutsches Volksblatt*, 15. 4. 1922, s. 1) šJe evidentní rozdíl v právu národ na sebeur ení; a my e-i a Slováci jsme, aíl na malé cizí men-iny, jeden národ. Na-i N mci nejsou celým národem, nýbrf jen kolonisty. N mci poslali své dobyva né kolonisty také k nám, do na-í zem .õ (*Deutsches Volksblatt*, 15. 4. 1922, s. 1)

⁷ Lze jen t fko odhadovat, kolik lidí si na po átku 20. let minulého století uv domovalo, fe tento fakt nelze p ehlífet i podce ovat. Deník *Mährisches Tagblatt* uve ejnil dne 3. ledna 1920 mj. varování, fe samotný fakt, fe se o svobod musí diskutovat, je chybou. Varuje pak i p ed tím, fe ten, kdo zachází s N mci jako s mén cennými, ohrofluje republiku, nebo republika bude flivotaschopná tak dlouho, dokud v ní budou uznávány demokratické principy v ohledu k národnostním men-inám (*Mährisches Tagblatt*, 3. 1. 1920, s. 2).

⁸ Viz blífle lánky Nicht Kolonisten, sondern Urbewohner! *Deutsches Volksblatt*, 15. 4. 1922, s. 1.

⁹ Jako p íklad uve me proti eské náladu stran ú ad , které se vyskytovaly p eváfín v prvních letech války. Minister fieleznic dr. Forster, vydal dne 6. ervence 1915 ó v den Husova svátku a 500 leté památky jeho upálení ó výnos . 21.013/6B v-em editelstvím rakouských i soukromých drah, v n mfl poukázal, fe neznalost n meckého jazyka ve sluflebním fielezni ním styku s vojenskými orgány je pro stát velkým nebezpe ím. Na ídil, aby kafdý uchaze o práci u dráhy vykázal nálefitou znalost n m iny slovem i písmem. Takový uchaze m l mít pak p ednost p ed jinými. Ve-keré vyhlá-ky, výnosy, rozkazy, sd lení, zkou-ky a kurzy m ly být pouze v n m in stejn jako komunikace mezi nad ízenými a pod ízenými i mezi fielezni ními zam stnanci navzájem (Fischer, 1937, s. 309).

uplatnění, tj. připojení našich menšin k celku národa a jeho státu, by znamenalo sebeurčení celého národa našich (Kárník, 2003, s. 40641).¹⁰

Zmíná problematika něsko-německého soužití ale není černobílá. Během procesu státní kolonizace a období následujících docházelo i k takovým jevům, jakým bylo například mísení jazyků, procesy asimilace a jazykové vyrovnání (Krákora, 2008, s. 1216131). Tuto myšlenku je vhodné doplnit ještě krátkým úryvkem z autobiografické knihy současné rakouské spisovatelky Ilse Tielsch¹¹ *Das letzte Jahr*, který zde reprezentuje pohled obyvatelky někoslovenské republiky na německé národnosti, odrážející vnímání obyčejných lidí nezatařených myšlenkami nacionalismu, na národnostní problematiku: *„Je docela možné, že můj pradědek byl německý, protože bydlel v Německu a tam jich bydlelo mnoho. Ale my to nevíme a také nad tím nepřemýšlíme. O praděcích mluvím k stejnému množství nepřemýšlí, a je to vlastně i docela jedno, jestli byl německý nebo Němec. A proč by to také mělo být tak důležité? Můj strýc Franz a jeho žena, teta Frieda například, oni bydlí naproti nám, jsou Němci, a když jejich příjmení má na konci r s hákem, jak to bývá v Německu. Možná ten háček zdědili po praděkovi, který se jednou nebo kdy stal Němcem.“* (Tielsch, 2006, s. 37)

Někoslovensko nastoupilo jednu z nejúspěšnějších cest ve svých novodobých dějinách, aniž by tužilo, že právě národnostní konflikty budou za dvacet desítky let jednou z příčin jeho rozbití.

¹⁰ Německý měsíčník *Olmützer Blätter* k tomu v roce dodává tendenčně laděný pohled a tvrdí, že Hitler nebyl hroba někoslovenska, nýbrž jen sekundárním vinníkem. Za primární vinníky označil v díle osoby stran, které o právu na sebeurčení a demokracii mluvili, ale přitom provozovali politiku via fakti, čímž znehodnotili před tím tak vysoce vychvalované hodnoty humanity, rovnosti a demokracie (Olmützer Blätter, März 1989, s. 19).

¹¹ Blíže k autorce a jejímu dílu viz POLÁKOVÁ, J. *Ilse Tielsch Felzmannová v kontextu německy psané literatury o válce a odsunu*. Disertační práce. Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, 1994.

1.1 Atmosféra v Olomouci v prvních týdnech po 28. říjnu 1918

Vznik I. SR ovlivnil esko-n mecké vztahy v Olomouci pom rn výrazným zp sobem. V t-ínu obyvatel ve m st tvo ili N mci. V ele m sta stál n mecký starosta a n mecké zastupitelstvo. S politickým p evratem souvisely i zm ny ve vývoji a sm ování eského a p edev-ím n meckého -kolství. Domníváme se, že bez pochopení politicko-spole enské atmosféry prvních m síc a let po vzniku republiky v Olomouci nelze správn analyzovat procesy v dal-ím sm ování n meckého -kolství.

Jiří 21. října 1918 inicioval olomoucký advokát JUDr. R. Fischer jako len pražského vedení *eské státoprávní demokracie* ustavení *Okresního národního výboru* v Olomouci, který m l být p ipraven na p evzetí moci do eských rukou po pádu Rakouska-Uherska, o ekávaném v nejbliží-ích dnech. Ustavující sch ze olomouckého *Národního výboru*¹², jíž se zú astnili zástupci v-ech politických stran (agrární, státoprávní demokracie, katolické národní strany, sociální demokracie i nov utvo ené strany flivnostenské) se konala dne 26. října 1918. V jejím pr b hu byl JUDr. R. Fischer zvolen prozatímním p edsedou olomouckého *Okresního národního výboru*. Dne 28. října 1918 je-t m sto flilo svým obvyklým kařdodenním flivotem. Týfl den ve er dorazil k rukám tehdej-ího poslance (za eskou státoprávní demokracii) a úsp -ného advokáta JUDr. R. Fischera telegram s prvním zákonem vydaným *Národním výborem*.¹³ V záp tí se ve 22 hodin se-el *Národní výbor* za p edsednictví JUDr. R. Fischera, aby vypracoval program na následující den, jehoř hlavní m bodem bylo ohlá-ení vzniku eskoslovenska olomouckým ú ad m. Zárove bylo v tomto duchu zpracováno prohlá-ení pro místní noviny (Spá il, Tichák, 2002, s. 20).

¹² *Národní výbor* sídlil v budov Národní jednoty v obci B lidla. Stal se vzorem pro z ízení obdobných národních výbor v ostatních obcích. Jeho innost byla ukon ena dne 30. prosince 1918 (Drlík, 1928, s. 10, 12). leny výboru se stali: poslanec zemského sn mu a advokát - JUDr. Richard Fischer, dr. Anton Stojan ó kanovník a poslanec í-ské rady, Felix asný ó kupec v Hodolanech, Rudolf Ml och ó redaktor v Olomouci, Adolf Procházka ó zemský soudní rada v Olomouci, Franz Sv tlík ó -řredaktor *Na-ince*, dr. Franz Smr ka ó advokát, Emanuel Vojnar ó prokurista pozemkové banky, Eduard Reich ó profesor v Olomouci, profesor Franti-ek Rompart, Franz Okle-t k ó poslanec í-ského sn mu v T -eticích, Franz Třndelka ó malí v Olomouci (Mährisches Tagblatt, 29. 10.1918, s. 2).

¹³ JUDr. R. Fischer na tento ve er vzpomíná následovn : *řVe er toho dne ó 28. října ó sed l jsem s rodinou klidn v pokoji p ipraven ku spánku. V tom n kdo rychle zazvonil u dve í. Dcera Dagmar b flela otev ít a p íb hla se zprávou, že n jaký d stojník s jakýmsi pánem p eří si se mnou mluvíti. Třřl jsem ven a shlédl na chodb tajemníka Národní Jednoty A. Kubise, tehdy poru řka v Olomouci, jenřl zvolal: řPrvní eskoslovenský d stojník se Vám p edstavuje ó a podal mi telegram.ř (Fischer, 1937, s. 363)*

Výbor uinil okamžitě opatření, aby se o vyhlášení státu dozvěděla nejen Olomouc, ale i celé její okolí. Popisujeme, že ve městě Olomouci tvořili před rokem 1918 převážnou většinu Němci.¹⁴ 28. říjen 1918 pro ně znamenal radikální změnu směřování dalšího života. Nemůžeme však tvrdit, že pouze v negativním slova smyslu, a kolivláčky v našem meckém olomouckém deníku *Mährisches Tagblatt*, tereberském *Deutsches Volksblatt* i krajanské periodikum *Olmützer Blätter*, které se vztahují k období po vzniku československa a v průběhu dalších let (1918–1938), jsou psány ve zcela opačném duchu.¹⁵

Dne 29. října 1918 se již od sedmé hodiny ráno tvořily před domem JUDr. R. Fischera diskutující skupinky lidí. Rozruch způsobil slovanský prapor, který R. Fischer vyvěsil z okna svého bytu, což bylo ve válečné době považováno za velezradu. *Mährisches Tagblatt*¹⁶ k tomu k atmosféře toho dne napsal, že když se obyvatelé města sněhově probudili a šli na své pracoviště, poskytla jim Olomouc zcela změněný obraz. Z mnoha domů ve městě vlály bílo-červené, bílo-červeno-modré a červeno-žluté vlajky a v ulicích byly prodávány zvláštní listy, jejichž prodej organizovaly noviny *Pozor*, *Našinec* a *Proudy*. V těchto listech si obyvatelé mohli přečíst první zákon československého státu.

Po osmé hodině ráno však vyšlo zvláštní vydání novin *Pozor* se znárodním proklamace nového státu (Fischer, 1937, s. 364). Všechny české olomoucké deníky (*Pozor*, *Proudy*, *Našinec*, *Hlas lidu*) zveřejňovaly zprávy o událostech z předcházejícího dne. Zaměřme se však především na to, jak tento přelomový den, vnímal regionální a mecký tisk. *Mährisches Tagblatt* uveřejnil dne 29. 10. 1918 první zákon vydaný *Národním výborem* dne 28. října 1918 *Zákon o zřízení československého státu*. Němečtí obyvatelé byli seznámeni s faktem, že vznikl nový samostatný československý stát, a že právní kontinuita s dosavadním uspořádáním zůstane zachována, aby nevznikl chaos a byl umožněn hladký přechod

¹⁴ Například do roku 1888 neexistoval v Olomouci ani jediný český hostinec, kavárna ani hotel. Jedinou českou místností byl hostinec na Obánské Besedě na Dolním náměstí. Rovněž českých obchodů bylo pomálu. V roce 1907 však byl zaznamenán pozvolný obrát k lepšímu. Český živitel ve městě se začal emancipovat v hospodářské oblasti. Podle hesla švédské královny se značně rozšířil adresář českých firem. Zatímco v roce 1896 bylo na území Olomouce cca 21 živnostníků, k roku 1918 již to bylo kolem 45 (Fischer, 1937, s. 26, 35).

¹⁵ Například v krajanském periodiku *Olmützer Blätter* jsou první poválečné dny v Olomouci popisovány následujícím způsobem a nutno podotknout, že bez jakékoli stopy sebereflexe: *Štarym n meckým m stem Olomouc táhli e-tí Legionáři a Sokolové s flébíky, hrnci s barvou a provazy a němečtí domovní tabulky, tabulky s názvy ulic, erby a jiné historické památky, které poukazovaly na čístečně mecký charakter města. Český šovinismus vykvetl do podivných květů. Zde začala křivá cesta olomouckých Němců, která nakonec vedla ke katastrofě v roce 1945.* (Olmützer Blätter, Januar 1969, s. 4)

¹⁶ Viz *Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1918, s. 2

k novému flivotu státu. Dále následoval vý et p ti bod , které m ly ob an m nového státního útvaru utvo it jasnou p edstavu o nastálé situaci a rozptýlit tak áste n jeho pocity nejistoty. I p es relativn neutrální tón zpráv deníku musel být vznik eskoslovenska pro mnoho N mc ot esem, nebo se šp es nocõ stali men-inou, která zpo átku nem la p edstavu o svém dal-ím postavení a zaji-t ní práv v rámci nového státního útvaru.

Pro p íklad uve me je-t typickou ukázkou úryvku -ternberského ob asníku *Deutsches Volksblatt* vyjad ující vnímání vzniku eskoslovenska n meckým obyvatelstvem, flijícím po n kolik generací na území st ední Moravy:

šWenige Menschen können es heute ermessen, welch ein furchtbarer Tag der 28. Oktober 1918 für uns war. Durch ein Meer von Blut und Tränen war unser Volk gegangen, um sein Deutschtum zu erhalten, Hunger und Elend waren umsonst gewesen, alles hatte nur dazu gedient, um auf unserem Heimatboden einen neuen Staat entstehen zu lassen, der unser ernster Feind war, die tschechoslowakische Republik. Sie war bestimmt, uns Deutsche weiter niederzuhalten und zu schädigen.õ (Befreite Heimat ó zvlá-tní vydání týdeníku *Deutsches Volksblatt*, 15. 10. 1938, s. 2).

šJen málo lidí dnes dokáfe odhadnout, jak stra-ný den byl pro nás 28. íjen 1918. Ná-národ pro-el mo em krve a slz, aby zachoval své n mectví. Hlad a nouze byly zbyte né, v-e sloufílo jen k tomu, aby na na-í domovské p d vznikl nový stát ó eskoslovenská republika, který byl na-im opravdovým nep ítelem. Byl ur en k tomu, aby nás N mce dále potla oval a -kodil nám.õ

O odpoledním pr vodu tisíc ech , který se zformoval na olomouckém Horním nám stí, informovaly deníky *Pozor* a *Mährisches Tagblatt* tém shodným zp sobem. V ele pr vodu krá eli lidé s vlajkami v ruce, za nimi místní vojenská kapela, pak velký po et eských d stojník s kokardami, vojáci a za nimi dal-í ú astníci. Pr vod pro-el za zvuk vojenské hudby celé m sto afl k m stské ásti Olomouc-Nová Ulice. Dal-í zastávku u inil p ed sídlem editelství státních drah a také p ed domem starosty K. Brandhubera ¹⁷, kde lidé

¹⁷ Karl Brandhuber se narodil 24. srpna 1846 v Tmperku (tehdej-í Mährisch Schönberg). Dne 2. listopadu 1896 byl po trnáctiletém p sobení v rad m sta zvolen starostou. Za dobu p sobení v ele m sta zanechal za sebou mnoho významných projekt . Zasadil se také o vznik -kolského za ízení (obchodní akademie) a za ízení pe ující o mládefl (chudobinec, prázdninový d m v Domá-ov). Nejhor-í chvíli ve své politické funkci pro n j (dle lánk v n meckém krajanském periodiku *Olmützer Blätter*) znamenala náv-t va delegace eského *Národního výboru* (vedená JUDr. R. Fischerem), která mu dne 29. íjna 1918 oznámila vznik eskoslovenské republiky (*Olmützer Blätter*, Juli/August 1994, s. 65). Poslední zasedání olomouckého obecního zastupitelstva

zazpívali národní písně (viz Příloha 1). Průvod byl poklidný a nedošlo k žádným výtržnostem. Kolem půl páté došli zastupitelé zprvu na Horní náměstí. Z radnice ke shromážděnému lidu promluvil předseda *Národního výboru* JUDr. R. Fischer, který krátce shrnul historii českého národa a jeho boj za sebeurčení, jehož úspěch byl právě dovořen. Dále zdůraznil, že válkou byla zlomena nadvláda Němců nad Čechy a v něm se nyní otvírá cesta ke – astné budoucnosti. V jeho projevu se rovněž vyskytlo pro německé obyvatelstvo velmi zásadní ujištění, že se český národ nebude svým dosavadním šutiskovatelům a nepřítelům mstít. Dále pak promluvili i další členové výboru (pánové F. Šasný, F. Světlík, R. Mlýnec)¹⁸, kteří ve svých projevech varovali před nepokoji a doporučili, aby se všichni účastníci shromáždění postupně odebrali do svých domovů a vrátili se ke své obvyklé práci¹⁹ (*Mährisches Tagblatt*, 30. 10. 1918, s. 4, *Pozor*, 30. 10. 1918, s. 2). Jediné, o čem se *Mährisches Tagblatt* nezmiňuje, byla skutečnost, že při této manifestaci byli trikolourou se slovanskými barvami ozdobeni nejen němečtí obyvatelé, ale i (k malé radosti Němců) socha císaře Františka Josefa stojící před radnicí.

Nejvíce se jednalo o olomoucký *Národní výbor* v oblasti udržování veřejného pořádku, a to hlavně v prvních dnech po vyhlášení samostatného státu. Veřejnými vyhláškami bylo zakázáno poškození telegrafů, drah a pošt. Dne 29. října 1918 byla z dobrovolníků vytvořena *Národní stráž* pod vedením JUDr. F. Smrky a rovněž byly navázány styky

se konalo dne 11. listopadu 1918, na němž předal správu města vládnímu komisi JUDr. R. Fischerovi. Po této události se nadobro stáhl z veřejného života a až do své smrti (v roce 1934) se v noval vedení svých továren ve Vrbně (Olmützer Blätter, Juni 1989, s. 76677).

¹⁸ Podrobněji výstupy z projevu R. Fischera, F. Šasného, F. Světlíka a R. Mlýnce viz deník *Pozor*, 30. 10. 1918, s. 2.

¹⁹ Zatímco český národ oslavoval vznik samostatného státu, komentoval deník *Mährisches Tagblatt* dne 30. října 1918 zprávu o špévratu (Umsturz) ve zcela neveselém tónu, ale přede vším varoval před neuvěřitelnými výslyšy: *šDer deutschen Bevölkerung von Olmütz wird der 28. Oktober 1918 für ewige Zeiten in unverlösllich schmerzlicher Erinnerung bleiben. Die Aufrihtung des tschecho-slowakischen Staates und die Uebernahme aller Behörden und Aemter in unserer Stadt bilden zwei Ereignisse von derartiger politischer Bedeutung, daß es fast unmöglich war, die Geschehnisse von gestern in ihrer ganzen Tragweite zu überblicken. Die deutsche Bevölkerung hat jetzt die Pflicht, Ruhe zu bewahren, da ein Widerstand ganz zwecklos wäre und selbst harmlose Manifestationen leicht als Provokationen wirken und unerwünschte Folgen auslösen könnten.* (Mährisches Tagblatt, 30. 10. 1918, s. 4) šNěmeckým obyvatelům Olomouce z stane 28. října 1918 na věčné nesmazatelnou bolestnou vzpomínkou. Zřízení česko-slovenského státu a převzetí všech institucí a úřadů v něm velmi vytvořily dvě události takového politického významu, že bylo téměř nemožné přehlédnout v jejich dění v celé jeho tragické šíři. Německé obyvatelstvo je nyní povinováno zachovat klid, neboť jakýkoliv odpor by byl bezúčelný a i poklidné manifestace by mohly snadno přerostit jako provokace a vyvolat neřádné následky.

s eskými vojenskými formacemi a sokolskými jednotami. Dalším bylo zásobování obyvatelstva potravinami a finanční otázky (Drlík, 1928, s. 11612).

Pro udržení klidu a pořádku v městě byly zřízeny *Národní gardy*. Zápisy do nich probíhaly v Národním domě, velitelem se stal advokát JUDr. F. Smrka. Členové gardy byli většinou mladí lidé, studenti, zaměstnanci obchodu apod. Deník *Mährisches Tagblatt* informoval o zásadním prohlášení *Národního výboru*, že bude chránit život a majetek všech obyvatel bez ohledu na národnost. Přetlčený výbor postupně navštívalo nejdelejší instituce a jejich představitelé (mezi jinými například editore státních drah, hlavní poštovní úřad, dosavadního starostu Karla Brandhubera a další). Na všech zmíněných úřadech oznámili vyhlášení československého státu a vydání prvního zákona. Zároveň požádali jejich představitelé, aby své úřady nadále spravovali a ujistili je, že se postarají o pořádek a klid ve městě, a že se německé obyvatelstvo nemá čeho obávat (*Mährisches Tagblatt*, 29. 10. 1918, s. 2). I přes tato prohlášení se mezi obyvatelstvem města šířilo množství nejrozumnějších dezinformací. Například dne 30. října 1918 kolovala mezi lidmi poplašná zpráva, že olomouckí Němci organizují protirevoluci. Někteří z okolních vesnic se vydali na pomoc městu, ale podařilo se je přesvědčit, že žádné nebezpečí nehrozí, takže se vrátili zpět domů. Jako nepravdivá se ukázala být rovněž fáma o tom, že *Národní výbor* nařídil vojákům a velitelům (bez ohledu na to, zda českým či německým) opustit armádu a vrátit se domů. Naopak *Národní výbor* ponechal všem ozbrojeným složkám (a civilního i vojenského charakteru) jejich kompetence. Velitelé a vojáci měli dále vykonávat svou službu (Drlík, 1928, s. 11).

K průběhu prvního dne samostatného státu je nutno ještě uvést, že vedle *národních gard*, ustavených *Národním výborem*, byl nově zřízen útvar českých vojáků, který měl dbát na zajištění bezpečnosti ve městě. Vojenské hlídky byly rozmístěny na nejvíce exponovaných místech po celém městě (například před divadlem) a svou službu vykonávaly do pozdních nočních hodin. Během noci nedošlo k žádným incidentům, a koliv se někteří mladí muži snažili vyúfít situace ke rvačkám, které přilákaly shluky zvědavců. Ke stětu městem Němci došlo u německé sportovní haly (Turnhalle o dnešní tlovýchovné zářeni Univerzity Palackého v Hynaisov ulici), naštěstí však bez větší škody. Podle informací deníku *Mährisches Tagblatt* vznikaly potyčky především z toho důvodu, že část Němců měla

na -atech p ipevn ny národní znaky, které byly z v t-í ásti spí-e kulturního charakteru (nap . odznaky -kolních spolků apod.) a e-i se jim snažili tyto odznaky násiln strhnout. Z t chto strkanic, ale mohly vzniknout konflikty, které mohly dosáhnout váfn j-ího charakteru. N mecký tisk si posteskl, že i p es v-echna deklarovaná vyjád ení o svobod v novém stát není N me m (p esn ji e eno v tomto p ípad n mecké mládeži) dovoleno to, co ech m, a sice vyjád ení své národní p íslu-nosti. N mci tedy údajn o ekávali, že *Národní výbor* u iní taková opat ení, aby zaru il ochranu osobám, které se cht jí hlásit k n mecké národní p íslu-nosti. Olomoucký *Národní výbor* vyzval vojáky a d stojníky bez rozdílu národnosti, aby neopou-t li své prapory a útvary a v klidu vy kávali dal-ích událostí (Mährisches Tagblatt, 30. 10. 1918, s. 4).

Shromážd ní lidu pokračovala v Olomouci i po átkem listopadu 1918. Jedno z významn j-ích se uskute nilo 3. listopadu 1918, *šden po svátku V-ech svatých slavili v-ichni, kte í se tohoto dne dořili, svou svobodu na Horním nám stíř. Mährisches Tagblatt* na svých stránkách informoval o klidném shromážd ní velkého mnořství lidí (asi 60 000). Na domech vlály je-t od minulého úterý bílo- ervené vlajky, stejn tak i na radni ní v ři. Do m sta p ícházeli i lidé z dalekého okolí. Na míst p ed halou trřnice stály vozy v-eho druhu, které ekaly na své pasaféry. V p l desáté dopoledne začalo shromážd ní na Horním nám stí a z eské strany se odhadovala ú ast zhruba 30 000 lidí. N kolik minut po desáté se na balkon radnice shromáždili v-ichni lenové výboru, kte í ve svých projevech akcentovali spole enskopolitický význam vzniku samostatného eskoslovenska, ale i otázky týkající se bezprost edn kařdého ob ana.²⁰ Následn byla p ednesena dv memoranda.

len *Národního výboru* F. asný p e etl slavnostní slib, že olomoucký *Národní výbor* a jeho lenové budou slouřit lidu a této sluffb pod ídí v-echny své osobní zájmy.²¹ JUDr.

²⁰ Jako první hovo il poslanec F. Okle-t k, který vyjád il svou radost nad tím, že se eskému národu poda ilo získat svobodu. Poslanec a zástupce agrárník R. Vaca vy etl d ív j-ímu reřimu v-e, eho se dopustil v oblasti výřivky a zásobování svých obyvatel. Zdr aznil, že *Národní výbor* vezme zásobování obyvatel potravinami do svých rukou, a kařdý obyvatel m sta ó a ech i N mec ó obdrří sv j potravinový p íd l, na který má nárok, a že v nejbliř-í dob budou zvý-eny p íd ly chleba a mouky. Své vystoupení ukon il výzvou sm rem k rolník m, aby své zem d lské p ebytky dovezli do m sta a pomohli tak p í stávající neut -ené situaci v zásobování potravinami. Ost e-j-ím tónem promluvil nap . R. Mloch, který avizoval, že spravedlivého potrestání se do kaří viníci války. Legioná m na frontu vzkázal pozřravy z vlasti. P edseda *Sokola* dr. F. Smr ka p ípomenu l úsp chy *Sokola* od poloviny minulého století, jeho ú ast na osvobození eského národa a poukázal na dal-í budoucí úkoly (Mährisches Tagblatt, 4. 11. 1918, s. 465).

²¹ Slib zn l: *Lide eskoslovenský! Národní výbor pro m sto a okolí, vytvo ený d v rou v-ech tvých vstev a v-ech politických stran, pozřvihuje ruce a slibuje Ti, že velikému d řu prom ny trudné minulosti ve -astnou budoucnost v nuje v-ecky své síly, své schopnosti, celé své bytosti, a kdyby t eba bylo, i své řřivoty. Slibujeme*

R. Fischer deklaroval, že se vichni pítomní zavazují k tomu, že budou poslušní píkaz m *Národního výboru* a budou se řídit zákony eskoslovenské republiky, zachovají klid a pořádek a ochrání soukromý majetek. Jak deník dále informoval, po této slavnostní části shromáždění začala hrát kapela národní písní a lidé, stojící na náměstí, se postupně přidávali. JUDr. R. Fischer pak pořídal všechny zúčastněné, aby v klidu utvořili průvod. V jeho čele stanuli členové *Sokola* na koních, za nimi pochodovala kapela *Národního výboru*, následovali zaměstnanci drah, důstojníci a vojáci, rolnické delegace v národních krojích, invalidé a mezi nimi pak množství různých kapel. Tento pestrý průvod procházel hlavními ulicemi města a v jednu hodinu se u Národního domu pomalu rozestřel. Přes velký počet zúčastněných lidí nedošlo k žádným výtržnostem a narušení klidu (Mährisches Tagblatt, 4. 11. 1918, s. 465).

Dne 10. listopadu 1918 vyzval český deník *Pozor* jménem *Národního výboru* všechny občany města, aby skončili s oslavami, sestáhli prapory z budov, zanechali pouličních demonstrací a vrátili se ke své obvyklé práci. Také mládež byla vyzvána, aby se vrátila zpět do školy. Další demonstrace by mohly dle deníku narušit klid a stabilitu ve městě, což by bylo neřádné (Pozor, 10. 11. 1918, s. 1).

Závěrem této kapitoly záměrně uvedeme myšlenku druhého českého starosty města JUDr. R. Fischera z knihy *Olomoucký vývoj*, vystihující dobovou atmosféru: *„Š Olomouc stal se českým, a začal nový život v obnoveném eskoslovenském státě.“* (Fischer, 1933, s. 28). Nový život v Olomouci byl spjat s mnoha problémy jak hospodářského, tak i národnostního charakteru. Neměli se snažit vzdávat šbez boje š své průvodní pozice nejen v čele radnice, ale především v námi sledované oblasti školství.

Ti, kteří u nás byli, abychom po jejich příchodu pohnutých chvíli odevzdali ve Tvé ruce naše město a olomoucký kraj jako neporušenou a nedotčenou součást svobodného a pokojného eskoslovenska. (Drlík, 1928, s. 8)

1.2 Období mezi 17. listopadem 1918 a 15. úněvem 1919

P edání správy m sta do eských rukou neprobíhalo zcela bez problémů a celý proces trval téměř celý m síc. Starosta, K. Brandhuber, který sice vznik eskoslovenska vzal formáln na v domí, se v–ak nehodlal pod ídit situaci. Prohlásil, že není možné, aby m sto podléhalo *Národnímu výboru*.²² Deputaci sd lil, že si vyfádá pokyny z místodřitelství. N mecká správa m sta, rada i zastupitelstvo se snařily v–emofln udržet moc ve svých rukou, starost v postoj se stal p edm tem n kolika složitých jednání, která skon ila ařl 10. listopadu 1918 (Spá il, Tichák, 2002, s. 20).

Dne 11. listopadu 1918 p inesl v této souvislosti *Mährisches Tagblatt* pom rn d leřlitou informaci, že brn nský *Národní výbor* zaslal olomouckému *Národnímu výboru* dopis, ve kterém jej vyzval, aby p evzal obecní zastupitelstvo. V tentýřl den se proto olomoucký *Národní výbor* obrátil písemn na starostu K. Brandhubera s tím, aby pozval m stskou radu na dopolední zasedání, kterého se m li zú astnit i delegáti *Národního výboru*. V uvedený den do–lo na olomoucké radnici k zasedání stávající obecní správy, v jehořl pr b hu zástupci *Národního výboru*²³ sd lil p ítomným, aby byla správní agenda m sta okamřit p edána do rukou tzv. *Správní komise*.²⁴ Komise m la být slořena v pom ru 16:8. N mci v ní m li pouze t etinové zastoupení. K dal–ím bod m programu pat ilo i uznání svrchovanosti eského státu a slib nov jmenovaných zastupitelů.²⁵ N me tí zastupitelé upozor ovali na to, že po et N mc ve správní komisi neodpovídá skute nému po etnímu pom ru eského a n meckého obyvatelstva ve m st . Zástupci olomouckého *Národního výboru* reagovali na tento argument poznámkou, že nep í–li na zasedání e–it právní otázky, nýřřl pouze splnit pofadavek brn nského *Národního výboru*. Krom problematiky národnostního sloření tzv. *Správní komise*, která m la do asn vést a spravovat m sto, a krom podmínek na zachování v–ech práv n meckého obyvatelstva v Olomouci byl zmín n je–t jeden, nemén d leřlitý pofadavek. Stávající starosta m sta p i této p ířřitosti prohlásil, že uzná eský stát

²² *Národní výbor* ukon il svou íinnost 30. prosince 1918 (Spá il, Tichák, 2002, s. 20).

²³ Zasedání se za *Národní výbor* zú astnili pánové JUDr. R. Fischer, Fr. Smr ka, dr. E. Reich a zemský soudní rada A. Procházka (*Mährisches Tagblatt*, 11. 11. 1918, s. 4).

²⁴ *Správní komise* svou íinnost ukon ila dne 14. úněva 1919, den p ed volbami, v nichřl bylo zvoleno nové m stské zastupitelstvo (Dřlík, 1928, s. 13).

²⁵ Slib zn l: *řJako len správní komise královského hlavního m sta Olomouce slibuji, že ve–keré s tímto ú adem spojené povinnosti plniti budu dle svého nejlep–řho v domí a sv domí.ř* (Pozor, 18. 11. 1918, s. 1)

a p izp sobí se i ve správních záležitostech, pokud budou zaručena stejná práva národ
a zejména pokud zstanou nedotčeny kulturní výmofnosti olomouckého námečtví.
K. Brandhuber vyslovil rovněž pofladavek, aby se společensko-politické změny dotkly
německého nákolství co nejméně. Čhtl, aby její představitelé ujistili, že zachovají
německé nákoly v tom pomětu, který odpovídá aktuálnímu pomětu flák (Mährisches Tagblatt,
11. 11. 1918, s. 4).

Stávající představitelé násta se zároveň dohodli na termínu posledního zasedání
zastupitelstva, jehož hlavním bodem nála být rezignace všech zastupitelů a předání správy
násta do českých rukou. V závěrečném usnesení z posledního zasedání bylo uvedeno, že
Námcí uznávají existenci československého státu avšak s výhradou, že ve *Správní komisi* je
pouze osm Námců proti čestnácti něh, což odporuje zásadám poměru pomětu obyvatel ve
městě. V usnesení bylo rovněž zmíněno, že rozhodnutí o předání vlády námstem bylo
sice učiněno pod tlakem, ale v zájmu zachování klidu a pomědu odstupuje celé
zastupitelstvo, včetně obecní rady. Do *správního výboru* byli navrženi následující členové:
Josef Föhner óeditel měanské nákoly v dchodu, Friedrich Galle óobchodník, Julius Grün
óúedník soudní kanceláře, dr. Alfred Kraus ózuba, Josef Salinger ópekašský mistr, dr.
Josef Schnitzel ókanovník, Josef Tallaschek óprofesor na Obchodní akademii, dr. Oswald
Theimer óprávník. Olomoucí Námcí dále vznesli pofladavky směřem ke *Správní komisi*,
k nimž patřilo mj. rovnoprávné postavení obou jazyků (čětiny a němčiny) při obchodním
jednání a jednání náúadech. Nadace a fondy nály sloužit ve prospěch obou národů a zasn
i pofladavek námit personální obsazení v kulturních a nákolských záležitostech Námců
v Olomouci. Dležitý význam nála i záruka na spravedlivé zásobování obou národů
potravinami, aniž by byl jeden upřednostován před druhým (Mährisches Tagblatt,
11. 11. 1918, s. 4).

Poslední zasedání členů odstupujícího zastupitelstva násta Olomouce se uskutečnilo dne
11. listopadu 1918. Skutečnost, že se členové zastupitelstva německé národnosti jen neradi
vzdávali své vlády námstem, je zřejmá z emotivně laděných formulací v olomouckém
německém tisku:

šEs war ein Moment von erschütternder Wirkung als der Bürgermeister den Antrag auf Auflösung des Stadtverordnetenkollegiums, und auf Resignation des Bürgermeisters und des Gemeinderates zur Abstimmung brachte. Seit gestern hat das Deutschtum seine herrschende Stellung im Rathause verloren und die Tschechen ziehen als neue Machthaber ein.ö (Mährisches Tagblatt, 12. 11.1918, s. 465)

šByl to zdrcující okamžik, když starosta podal návrh na hlasování o rozpuštění shromáždění zastupitelstva, o rezignaci starosty a městské rady. Od veřejnosti ztratilo náměství své vládnoucí postavení na radnici a stáhli se sem němečtí jako noví mocipáni.ö

němečtí jášali, ale s olomouckou radnicí padla poslední a nejmocnější báňata umleďudřovaného náměství olomouckého a opora severomoravských Němců (Nejpor, 1998, s. 314).

První schůzka ze *Správní komise* se konala 17. listopadu 1918.²⁶ Ihned po zahájení své činnosti si *Správní komise* vytvořila poradní orgány nazývané odbory, a sice: I. Odbor pro věci technické, II. Odbor pro věci školní a kulturní a III. Odbor pro věci právní a finanční. Dne 2. prosince 1918 zavedla *Správní komise* na radnici jako úřední jednání, jednací řízení městského zastupitelstva byly jednání jiná. Veřejné vyhlášky byly vydávány veřejně a jiným způsobem. Novelou k obecnímu zákoníku z roku 1919 (zák. č. 76/19 Sb. z. a n.) bylo stanoveno, že zástupce města tvoří městské zastupitelstvo, městská rada a starosta (Spáčil, Tichák, 2002, s. 20621). K jejím prvořadým úkolům patřila nejen péče o finanční záležitosti města, nové pojmenování ulic a náměstí, zlepšení mezd dělníků v městských podnicích, zásobování, řešení bytové otázky²⁷, nýbrž i nová organizace českého školství, které bylo ve srovnání s německým školstvím předchozími představiteli města zanedbáváno. Prioritou byla rovněž výstavba nových školních budov.

Správní komise si na svém prvním zasedání zvolila do předsedající funkce vládního komisaře pro město JUDr. Richarda Fischera.²⁸ Dle zpráv v deníku *Mährisches Tagblatt*, kroužilo v tento, pro město významný den, nad městem letadlo, které shodilo množství

²⁶ Blíže k průběhu jednání první schůzky viz Pozor, 18. 11. 1918, s. 1.

²⁷ Poválečné poměry přivodily bytovou nouzi. Mnoho rodin bydlelo nouzově ve stodolách, chlévech, podkrovních, ve sklepích, ale i ve vojenských barácích. Díky uspokojivému rozvoji soukromých stavebních firem bylo do roku 1926 postaveno 1459 nových bytů (Fischer, 1927, s. 36).

²⁸ V tento významný den došlo i k jedné úsměvné události. Během dopoledne byla z radniční věže vyvěšena červeně-modro-bílá vlajka, která však musela být brzy odstraněna, jelikož se zapletla do radničních hodin.

leták . V sále radnice byli přítomni členové správní komise²⁹, úředníci města a velké množství posluchačů, v tisku z německého obyvatelstva (Mährisches Tagblatt. 18. 11. 1918, s. 4). Sále radnice poprvé v historii zazněly slavnostní tóny Libuše od B. Smetany. Bývalý německý starosta Karl Brandhuber se z tohoto zasedání omluvil.

JUDr. R. Fischer³⁰ zahájil shromáždění projevem, ve kterém zdůraznil, že po 300 letech se město ujímají vlády na radnici. Popsal všechny úkoly, které byly uloženy provizorní zřízené správní komisi, a které se týkaly zásobování obyvatelstva potravinami, demobilizace, otázek zproštění práce a zajištění bydlení. Všechny tyto úkoly měly být provedeny v duchu demokracie a práva. JUDr. R. Fischer rovněž přerušil německý prohlášení dr. K. Kramáře z prvního zasedání *Revolučního Národního shromáždění*, ve kterém Němci, pokud se postaví loajálně k německému státu, přislíbil svobodné uplatnění jejich národní přání. Ohradil se rovněž proti výroku dr. K. Rennera, který zazněl v rakouském Národním shromáždění ve Vídni, a v němž volal po odtržení Olomouce od německého státu. Fischerova reakce na tento výrok zněla: *šRuce pryč od Olomouce!ö* (Mährisches Tagblatt, 18. 11. 1918, s. 4)

Noví členové *Správní komise* pak složili slib německoslovenskému státu. Na tomto zasedání byly ustaveny výbory a sekce, které se zabývaly správou a fungováním v konkrétních oblastech města (jednalo se o asi 7 komisí různých viz výše).³¹ Do německého a humanitního

²⁹ Na činnosti zmíněvané *Správní komise* se však aktivně podíleli i někteří členové *Národního výboru* (vedle R. Fischera ještě pozdější ministr R. Mišoch, advokát a starosta Sokola JUDr. F. Smrčka, krátce i pedagog a zemědělský odborník dr. ing. E. Reich, soudce A. Vlček a prokurista E. Vojnar o posledních dvou jmenování přišli v zastupitelstvu a radě i v následujících letech volebního období). Za německou stranu ve *Správní komisi* zasedalo pět německých členů suspendovaného německého výboru, včetně náměstka J. Föhnera, editore olomoucké německé divižny. Ve složení komise docházelo k dalším změnám. V lednu 1919 se zvýšil počet jejich německých členů na 20 a německých na 10 (z původního poměru 16 německých a 8 Němců), zároveň již změnou bylo z důvodu nemoci odstoupení komisařem náměstka, advokáta JUDr. V. Rozsypala, jehož nahradil soudce JUDr. K. Mareš (později starosta), a také rezignace vedoucího německé delegace editore J. Föhnera, na jehož místo nastoupil pozdější dlouholetý člen německého zastupitelstva R. Hollanus atd. (Spáčil, Tichák, 2002, s. 48)

³⁰ Němci byl tento jinak všeobecně oblíbený starosta přezdíván *Renegat und Deutschenfresser*. Takto jej označil jeden z bývalých obyvatel Olomouce Franz Wiesner v periodiku *Olmützer Blätter* z listopadu 1957 a dále dodává: *šDas war für die Tschechen der richtige Mann. Sein ganzes Bestreben war es, die bisher gewonnene Stellung der Tschechen mit allen Mitteln zu festigen.ö* (Olmützer Blätter, November 1957, s. 7) Što byl pro němečany ten správný muž. Celé jeho snažení spočívalo v upevnění všemi prostředky dosud nabytého postavení německého. Uvedený výrok dokládá po letech nahromadnou averzi některých Němců v interwaru, přetrvávající mnoho let po skončení druhé světové války.

³¹ Organizace a kompetence sboru obecních starších (tj. německé zastupitelstvo) a obecní rady byla stanovena obecním řádem (statutem) města Olomouce z roku 1866 (zákon ze dne 24. ledna 1866, č. 6 z. z.). Tento obecní řád byl změněn zákonem ze dne 15. října 1868, č. 21 z. z. ze dne 14. ledna 1883, č. 24 z. z. ze dne 9. února 1888, č. 42 z. z. a zákonem ze dne 21. února 1890, č. 30 z. z. Za trvání republiky byl tento obecní řád změněn, doplněn tímto zákony: zákonem ze dne 31. ledna 1919, č. 75 Sb. z. a n. (řád volební

odboru byli jmenováni JUDr. F. Smrka, A. Kubis, V. Poláček, R. Třápek, dr. A. Kraus, R. Tallaschek. Předsedou se stal JUDr. F. Smrka (Mährisches Tagblatt, 18. 11. 1918, s. 4).

Na žádost JUDr. F. Smrky bylo stanoveno, že úřední řečí *Správní komise* a taktéž na úřadech města Olomouc se stane čeština. Jednací řečí v komisích byla stanovena čeština a mimo jiné, protokoly z jednání však byly vyhotoveny v němčině, písemné mecké požadavky byly zaprotokolovány v němčině. Úřední žádosti byly vyřizovány v tom jazyce, v jakém byly sepsány. Avšak veřejná oznámení měla být zveřejňována v obou jazycích. Dr. V. Rozsypal požadoval anulovat všechna rozhodnutí bývalého obecního zastupitelstva, a to zvláště od období vyhlášení samostatného státu doposud. Podle deníku *Mährisches Tagblatt* měla tato rozhodnutí jediný účel, a sice zachránit z německého majetku, co se ještě zachránit dalo. Dne 18. listopadu 1918 v deset hodin dopoledne předal olomoucký starosta K. Brandhuber veškeré dokumenty a klíče novému vládnímu komisaři Richardu Fischerovi (Mährisches Tagblatt, 18. 11. 1918, s. 4).

Celý proces předání švýcarské nadměrné částky do českých rukou byl definitivně zakončen dne 15. března 1919 (neděle), kdy se v Olomouci konaly obecní volby. Starostou byl zvolen zemský rada JUDr. Karel Mareš (Mährisches Tagblatt, 4. 6. 1919, s. 465) (viz Příloha 2). Obecní volby poprvé proběhly na základě všeobecného, přímého a rovného hlasovacího práva a poprvé se voleb mohly zúčastnit i ženy (Spáčil, Tichák, 2002, s. 22). Čeští představitelé města si uvědomovali závažnost úkolů, které na ně v souvislosti s vedením města čekaly. Kromě hospodářských, sociálních (bytová nouze, nezaměstnanost) a finančních následků války bylo nutné švýcarské požadavky českého a německého kolektivů (prioritně však vybudovat a rozšířit kolektivní české nejen ve městě, ale i v přilehlých obcích). V čina nově zvolených zastupitelů, včetně prvních dvou českých starostů JUDr. K. Mareše a JUDr. R. Fischera, neměla odpovídající zkušenosti s vedením města. Úředníci

v obcích) a zákonem ze dne 7. února 1919, č. 76 Sb. z. a z. (novela k obecnímu zřízení). Další změny nastaly zákonem ze dne 16. dubna 1919, č. 214 Sb. z. a n. (zákon o sloučení sousedních obcí s Olomoucí). Zákon ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n. přenesl potvrzování volby starosty na vládu (§ 64 cit. zák.). Zákon ze dne 22. března 1920, č. 190 Sb. z. a n., který stanovil počet členů městské rady na 20 (starosta, 2 náměstkové a 17 členů). Z dalších zákonů vybíráme například v tisku velmi diskutovaný zákon z 8. dubna 1927, č. 56 Sb. z. a n., jímž bylo zrušeno volební právo příslušníků branné moci a etnictva (Drlík, 1928, s. 18).

byli v t-inou n mecké národnosti a st flí se dalo p edvídat jejich chování v nových politických pom rech (Drlík, 1928, s. 5).³²

1.3 Vznik Velké Olomouce a s ítání lidu

N mecké obyvatelstvo se smí ovalo s novou situací nejen ve m st , ale i v nov vzniklém stát .³³ Prvním krokem, který N mci vnímali jako ohrofení, byl návrh A. Kubise (podaný správní komisi dne 9. prosince 1918) na vytvo ení tzv. Velké Olomouce p ípojením t inácti sousedních obcí.

V místním n meckém tisku m flíme koncem roku 1918 nalézt zmínky o po etním stavu ech a N mc a také zprávu, flé sekretá Adolf Kubis zve ejnil pofladavek na z ízení tzv. Velké Olomouce (Groß-Olmütz) p íazením okolních obcí k m stu. Jednalo o Hodolany (Hodolein), B lidla (Bleich), Chválkovice (Chwalkowitz), ernovír (Czernowier) s klá-terem Hradisko (Kloster Hradisch), Lazce (Laska), Hej ín (Hatschein), ep ín (Hreptschein) a -est n meckých obcí Ne edín (Neretein), m sto Nová Ulice (Stadt Neugasse), Povel (Powel), Nové Sady (Neustift) a Nový Sv t (Salzergut) a Pavlovi ky (Paulowitz).³⁴ Dle posledního s ítání lidu z roku 1910 flilo v Olomouci 8030 ech a 13 253 N mc . Po etní pom r ech a N mc by v rámci tzv. Velké Olomouce (nyní

³² V roce 1928, v p edmluv knihy J. Drlíka *Deset let práce na olomoucké radnici*, JUDr. R. Fischer s uspokojením konstatuje: *šZa v-eobecného rozvratu hospodá ského, politického i mravního, v t flké situaci sociální a p es ve-keru nep íze stát , které nás obklopují, s velikými ob mi na-eho národa poda ilo se to! Je samoz ejmo, flé dopustili jsme se i mnoha chyb politických i hospodá ských, ale po desíti letech stojí tu na-e republika tak konsolidována, flé to objektivní pozorovatelé ze zahrani í doznávají otev en , ba p ímo s pochvalou.š* (Drlík, 1928, s. 5)

³³ Nap . v archivních fondech je k dispozici d v rný dopis z 21. prosince 1919 zaslaný *Zemskou správou politickou* p ednostovi olomouckého *okresního ú adu* obsahující sd lení, flé *ministerstvo vnitra* obdrflelo zprávu o pletichách bývalých ma arských a rakouských d stojník ve Vídni proti eskoslovenskému státu. Uvádí se, flé Ma a i usilují o postavení dobrovolnických sbor z šDeutschböhmenš, které by byly ochotny vyzbrojit a rovn fl zajistit muni ní dodávky a finan ní podporu N mc m v echách. B hem prosince roku 1919 m ly být tyto oddíly organizovány, cofl se mohlo dotknout i Olomouce a jeho okolí. K této akci se rovn fl p idaly i ve-keré n mecké t locví né, p vecké, hasí ské a dal-í spolky. Na 28. 12. 1919 byla dle d v rných zdroj naplánována slavnostní p ísaha zmín ných spolk a m ly být dohodnuty podrobnosti o provedení celé akce. Do celého plánu m li být zasv cení i n me tí d stojníci (SOKA Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 1850š1945, inv. . 4, ís. kart. 4).

³⁴ N mci rovn fl kritizovali výb r obcí, které m ly být p íazeny k Olomouci. Podle nich se jednalo o ú elový tah, jelikofl v t chto obcích m lo v t-inu eské obyvatelstvo. Práv z tohoto dvodu nebyly k Velké Olomouci p íazeny íst n mecké obce Kyselov (Gießhübel), Hn votín (Nebotein), Nedv zí (Nedweis), Nemilany (Nimlau) a Slavonín (Schnobolin) (Olmützer Blätter, Oktober 1973, s. 140).

m la Olomouc rozlohu 4056 ha proti p edchozím 288 ha) inil 22 781 N mc a 23 837 ech . e-i by tedy získali v p vodn p eváfn n meckém m st šmalou v t-ínuõ. Vznik Velké Olomouce byla z tohoto d vodu pom rn bolestivá a n meckým tiskem velmi kritizovaná skute nost. Op t to p ipomn lo, fle ve *Správní komisi* sedí pouze 8 N mc a 16 ech , a fle vládní komisa a jeho zástupce jsou e-i, stejn jako p edsedové jednotlivých sekcí (Mährisches Tagblatt, 9. 12. 1918, s. 5). Nejprve byla zahájena jednání se sousední obcí Hodolany a dne 19. prosince 1918 se jejich zastupitelstvo vyslovalo pro slou ení s Olomoucí. Slu ování podporovali i dal-í vládní komisa i v ele n meckých obcí jako nap . v Nové Ulici dr. Augustin Fritz (advokát), v Pavlovi kách Josef íhal (hostinský), v Ne edín Josef Letoch (rolník), na Novém Sv t Franti-ek Lakomý (majitel domu), na Nových Sadech Fanti-ek Veselý (ídící u itel) a na Povlu Franti-ek Jaro- (továrník) (Drlík, 1928, s. 15).

Jako první souhlasily se slou ením Nová Ulice, Hodolany a Nové Sady. Dne 13. ledna 1919 byla zvolena p ípravná komise pro tzv. Velkou Olomouc a o ty i dny pozd ji bylo na sch zi *Správní komise* oznámeno, fle se slou ením souhlasí t ináct okolních obcí; v úvahu p icházející trnáctá ó Holice ó slou ení odmítla. N mecká šnárodní radaõ sice proti zám r m *Správní komise* podala kancelá i prezidenta republiky protest, k jejím námítkám se v-ak nep íhlédlo (Spá il, Tichák, 2002, s. 21). O pr b hu slu ovacích jednání byly také pravideln podávány informace vlád , která o slou ení rozhodovala, nebo zákonem ze dne 7. února 1919 byla na p echodnou dobu zplnomocn na rozhodovat o slu ování obcí. Vládní návrh byl p ípraven jifl 5. dubna 1919, o dva dny pozd ji 7. dubna byl projednán a schválen vládou a po projednání v ústavním výboru byl p edlofen *Národnímu shromáfd ní*, které návrh p ijalo jako zákon . 214/19 Sb. z. a n. ze dne 16. dubna 1919 š *O slou ení sousedních obcí s Olomoucemõ* (Spá il, Tichák, 2002, s. 21). Obyvatelstvo se v rámci tzv. Velké Olomouce rozrostlo na 57 000 obyvatel (místo p vodních 23 000). Nár st pokračoval i v následujících letech (66 419 k roku 1930). V roce 1938 jifl na území m sta fílo zhruba 75 000 obyvatel (Fischer, 1938, s. 230).

Napjaté atmosféry ve m st se týkala také zpráva, uve ejn ná v *Lidových novinách* ze dne 22. ervence 1920 s názvem: š *Olomou tí N mci. Protistátní nálada.õ* Autor zprávy uvád l, fle pokleslá nálada N mc po šp evratuõ je jifl ta tam a vyst ídala ji bojovná nálada.

Na schůzích, konkrétně 8. a 18. května 1920, se shromáždění Němců zabývali mj. formulováním požadavků pro německé kolektivní. Po schůzi se objevilo i několik agresivních výpadů proti českému obyvatelstvu. Například lékárník Tropper plival z okna na dle v sokolském proudu a na dorostence, kteří se chystali na slet, vylil vodu. Jeden maturant německé reálky měl přitom prohlásit, že je hrou československé hymny urážen ve svém národním cítění. Olomoucká městská rada reagovala tím, že všechny podobné aktivity zdejších Němců by měly být nadále sledovány.³⁵

V polovině července 1920 se konala schůze v tělocvičném olomouckého *Turnvereinu*, na které poslanec dr. A. Brunner prohlásil, že se Němců nikdy nesmí stát s československou republikou, že v ní nejsou dobrovolní, že neuznávají její zákony, a že čekají pouze na chvíli, kdy se Německo zmůže hospodářsky a politicky a vezme je pak energicky pod ochranu. Mimo jiné také řekl, že *byla spáchána zrada na demokracii, poněvadž byla sdělena ústava, aniž by byli dotázáni jiní národové. Jeden český poslanec připadá na 21 000 voličů, německý na 23 000 voličů. 1 1/2 roku jsme byli bez zástupců, ale ani dnes jsme nedosáhli ničeho, nebo byl vytvořen prapodivný jednací řád, aby němečtí poslanci byli spoutáni a nemohli svojí vůle projevit. Ve výborech není vážné práce, poněvadž němečtí nechtějí své věci předkládati do německé ruky, a kolik německá je jediná věc, které těm všichni rozumí. Němečtí chtějí uchovat svůj stát jako národní, a proto v nás Němcích vidí velezrádce. Ale sebeurčovací právo připadá a osud národa závisí od svých dějin. Teprve zachováme německého ducha, abychom stáli tu připraveni, pak teprve budeme bojovat s výsledkem. K tomu dospějeme, budeme-li tomuto státu odpírati vše, co od nás žádá, když i my zahájíme všeobecnou stávkou. Vneste-li politika připomínka se k Francii z obavy před spravedlivou odplatou, kdyžby Německo zase nabylo síly. A nám dají, co potřebujeme, teprve pak uposlechneme výzvy ke spolupráci. Například národní práva a národní svobodu v tomto státě, potom národní spolupráci.* Přítomní byli rovněž němečtí vyzváni, aby se postavili proti útokům českých na německé kolektivní v Olomouci, a že němečtí si mají postavit kolektivní z vlastních prostředků. Reakce českých na německé výpady, které se objevily na výše uvedených schůzích v olomouckém německém *Turnhalle*, na sebe nedaly dlouho čekat. Pozor uvedl dne 23. 7. 1920 Lánek

³⁵ SOKA Olomouc, fond M1 63, Okresní úřad 185061945, inv. č. 4, řís. kart. 4.

s názvem *šN mecké protesty*. Podle autora si N mci jen neustále st flují na redukcí a šznásil ováníõ n meckého -kolství. K otázce -kolních budov autor argumentuje, fle se n mecké -koly potýkají se zoufalým nedostatkem flactva a doslova pí-e, fle ší *jejich vydrflování je hotovým luxusem a zbyte n se okrádá stát o velké sumy pen z. N mci nastav li si za Rakouska celou adu komfortn za ízených -kolních budov, kdefto eské -koly, a byly a dodnes jsou p ímo p epln ny flactvem, tísnily se v ubohých zastr ených nezdravých chalupách, zatím co n mecké zejí prázdnotou. Tyto zbyte né n mecké -koly musíme nyní dostati my, pon vadfl nám plným právem p íslu-í. Dne-ní redukce t chto zbyte ných -kol, kterou provedeme p es v-echny jejich ná ky a výk íky, jest jen odstra ování bohatých privilegií, kterých N mci za vlády Vídn v tak nebývalém mnofství poftívali.õ*

Údajn byl také v Olomouci zaznamenán vznik n meckých organizací s nejasným ú elem. eskoslovenské ú ady p í-ly náhodou i na stopu akcí, které poukazovaly na vznik silného n meckého hnutí. Jistý Alex Gzalecký (bytem Schneebergova 19 v Olomouci) podal na p íslu-né ú ady fládost na dovoz bur-áckých epi ek z Vídn bez udání mnofství (zpráva z *Moravského místodrfitelství* o této aktivit se ministerskému radovi dostala do rukou 19. 7. 1920). Na základ této zprávy se p í-lo na stopu akcí, které m ly vyvrcholit velkon meckou slavností, v-emoftn utajovanou. I p es zákaz ú ad byl naplánován olomouckými N mci pr vod ulicemi m sta s prapory velkon meckých barev, jejichfl hlavními propagátory byli n me tí studenti. Dobové materiály upozor ují na skute nost, fle prost ednictvím eských olomouckých novin *Pozor* ze tvrtka 22. ervence 1923 oznámil *Deutscher Verein für Olmütz und Umgebung* p íslu-nému ú adu, fle v sobotu 17. 7. 1920 uspo ádal v místnostech n mecké t locvi ny v Olomouci v osm hodin ve er spolkovou sch zi, na nífl vystoupil prokurista A. Schenk s tím, fle hlavn v oblasti -kolství a na ú adech jsou preferováni e-i. N mci jsou naopak *š odstaveni a myslí se na n pouze ve chvíli, kdy je nutno platit dan õ, a fle šnemusejí bo it stát, to prý obstarají národy samy. Mají mít trp livost a d v ru, které je zachrání pro lep-í budoucnost.õ*³⁶

S ítání lidu v roce 1921 se stalo dal-í problemickou kapitolou v esko-n meckých vztazích ve m st a vyvolalo velkou odezvu a s nap tím na obou stranách se ekalo na výsledky. Pro olomoucké N mce m ly výsledky s ítání zásadní význam, protofle

³⁶ SOkA Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, inv. . 4, sign. F/2, ís. kart. 4.

ovliv ovaly jejich dosavadní pozice v oblasti hospodářství a citliv vnímané oblasti kolství.³⁷

Postoj olomouckých Němců k sítání lidu opotvňující výstřední ilustrují postehy v místním tisku. Dne 11. února 1921 uveřejněl deník *Mährisches Tagblatt* základní informace o jeho průběhu. Zvláště důraz byl kladen na to, aby se neměti obyvatelé, pokud chtějí své děti i nadále posílat do německých kol, přihlásili k německé národnosti. Pokud by tak neučinili, byli by dle článku povinni posílat své děti do českých kol (*Mährisches Tagblatt*, 11. 2. 1921, s. 4). Dne 7. března 1921 uveřejnil deník šňmecký pohled na sítání, jeho průběh a výstupy. V článku nazvaném *Die Volkszählungsergebnisse in Groß-Olmützd* byla uveřejněna následující čísla: Ve Velké Olomouci žilo aktuálně 57 206 obyvatel (včetně armády). Z tohoto počtu 28 % tvořili Němci, 69 % Češi a 1,5 % obyvatel bylo říjovského původu. Zbytek tvořily ostatní národnosti (např. Poláci, Maďaři). A koliv je jifi z etelnej převažující český mluvícího obyvatelstva, snažil se deník tento fakt zmírňovat poměrně optimistickým konstatováním, že stovky německých obyvatel, úředník a říjnostník spolu se svými rodinami byli po převratu š českým násilným říjmem (doslova vom tschechischen Gewaltregime) bezohledně vykořeněni a vyhnaní (doslova sind mit ihren Familien vertrieben worden). Deník však konstatuje, že i navzdory této skutečnosti nedošlo k tak hroznému úbytku německého obyvatelstva, jak by si Češi přáli. List rovněž obviňuje české sítací komise z manipulace s počty obyvatel, nebo přý není možné, aby nastal oproti poslednímu sítání lidu ve staré části Olomouce takový nárůst obyvatel ve prospěch Čech. V roce 1910 zde bydlelo 50 % Němců, zatímco dle sítání v roce 1921 jen 36 %. Vysvětlení přý lze nalézt právě ve způsobu sítání, které nebylo kontrolováno německými pověnci. Deník jde ještě dále a obviňuje československou vládu z toho, že právě z těchto důvodů tvrdě postihovala ty Němce, kteří se pustili do soukromého sítání. Článek rovněž konstatoval, že právě výsledky sítání lidu určí, že pokud Němci v daném soudním okrsku dosáhnou 20 %, mají dle zákona právo používat němčinu při soudních a úředních jednáních.

³⁷ Menší porodnost spojená s vysokou kojeneckou úmrtností způsobenou potravinovým nedostatkem poválečných let měly za následek úbytek počtu říjů v roce 1927 v československých kolách o přibližně 1 milionu. Menší porodnost silněji vykazovala především německá menšina. Kombinace uvedených jevů měla za následek, že německé kolství ztratilo během deseti let zhruba 500 kol s 3500 říjci a 4000 pracovních míst (Keil et al., 1967, s. 89). Úbytek německých kol tedy částečně vyplýval z objektivního stavu aktuálního počtu obyvatel získaného sítáním lidu v roce 1921.

(Mährisches Tagblatt, 9. 3. 1921, s. 4). Zajímavé jsou i výsledky sítání lidu v okolních obcích a místních částech. Je z nich patrný nejen počet obyvatel a domů, ale také národnostní struktura zdejšího obyvatelstva.³⁸ Dle zprávy *Okresní politické správy* v Olomouci ze dne 25. února 1921, adresované ministerstvu vnitra v Praze, nedošlo v Olomouci během sítání lidu v roce 1921 k žádným mimořádným událostem, čímž byla potvrzena především vyhrcovaná národnostní i náboženská agitace. Nebyl také zaznamenán příjezd nepřátelských vojsk, které by mohly vést ke změně struktury obyvatelstva. Jen v některých menších obcích (Hněvotín (Nebotein), Nedvězí (Nedweis), Nemilany (Nimlau), Kyselov (Gießhübel) a Slavonín (Schnobolin)) byla dle sítacích revizorů prováděných z české strany šagitace. Úspěšné navýšení počtu obyvatel však sítací orgány nezaznamenaly. Ze zprávy je rovněž zřejmé, že některé osoby přiznávaly českou národnost, a koliv evidentně byli šrodem i e í, p ípadn výchovou, echyõ. Tyto případy mohly být následně politickou správou prošetřeny.³⁹ Výsledkem sítání lidu z roku 1921 byla domácími Němci vnována pozornost i v následujících letech: Olomouc se údajně dokonce za přítomnosti samotných Němců stala českým městem. *šVolenti non fit injuriaõ* (Dem, der einverstanden ist, geschieht kein Unrecht.), napomíná v tomto smyslu deník *Mährisches Tagblatt* své čtenářce. V článku z 6. srpna 1925 s názvem *šWie aus einer deutschen Stadt eine tschechische wirdõ* je opětovně srovnáván počet etnických Němců dle výsledků českého sítání z roku 1921. Deník Němců mluví o jejich neodolnosti a poddajnosti, s jakou přijímají porobování (doslova Vertschegung) a kritizoval také fakt, že dle posledního sítání přiloženo ve městě 40 % českého obyvatelstva a mnoho firem patřilo Němcům, avšak ve městě bylo možno nalézt pouze české názvy firem a oznámení, stejně tak všechny názvy ulic⁴⁰ (Mährisches Tagblatt, 6. 8. 1925, s. 3). Dne 9. října 1926 deník tento fakt opět

³⁸ SOKA Olomouc, M1 63, Okresní úřad 185061945, Okresní úřad o sítání lidu 1921, číslo kartonu 36, inv. č. 323.

³⁹ Pro zajímavost uvedeme několik úryvků. Sítání lidu se zúčastnilo 99 sítacích komisí. Z tohoto počtu se jednalo o deset úředních okresních politických zpráv, jednoho soudního úředníka, jednoho bývalého starostu, jednoho redaktora, jednoho úředníka nemocenské pokladny a 85 učitelů. 92 sítacích komisí bylo české národnosti, sedm z české (SOKA Olomouc, fond M1 63, Okresní úřad 185061945, Okresní úřad o sítání lidu 1921, inv. č. 323, čís. kart. 36).

⁴⁰ Tento požadavek povazuje autor textu dokumentu (který nalezeneme v archívních materiálech Okresního úřadu) za směšný a argumentuje, že po vytvoření Velké Olomouce získali v té době němečtí obyvatelé, a proto existuje jednotné pojmenování ulic. *šNěmci jsou zde v míživé menšině a kvůli nim nebudeme svému městu dodávat náhled dvojjazyčný. Ti slezští i severomoravští Němci, kteří sem za účelem obchodním a jiným přijdou, a se pílí u českých. Do Olomouce plyne ostatně daleko více lidu českého. Oprávněnost jednojazyčného označení Olomouce uznal konečně i sám stát, dav na nádraží budovu nepřevzít nápisy jen české. český lid olomoucký*

p ipomíná. Dle na ízení eskoslovenské vlády z 3. února 1926 m li N mci (jako men-ina iníci p es 20 %) právo na to, aby vn j-í ozna ení ú ad , ú edních prostor bylo v n m in .⁴¹ Zárove tak i oznámení, korespondence s n mecky mluvícími obyvateli a dal-í agenda. Dále upozor oval na to, fle a koliv zákon ve-el v platnost jifl p ed t i tvrt rokem, byly ve-keré nápisy na radnici, ú adech, ústavech, kancelá ích psány esky a ani obecní podniky jako nap . vodárny, plynárny i elektrárny tento jazykový zákon nedodrflují. Jediná místa, která m la na z eteli toto na ízení, p edstavoval olomoucký okresní soud a olomoucká *Obchodní a řivnostenská komora*. V záv ru pak dodává, fle ší *olomou tí N mci si neodpo inou, dokud jejich zákonem zaru ené právo na jazyk nebude spln no.õ* (Mährisches Tagblatt, 9. 10. 1926, s. 3)

Dal-í s ítání lidu prob hlo 1. ledna 1929 a tzv. Velká Olomouc na jeho základ vykazovala 63 040 obyvatel. Oproti výsledk m z roku 1921 tedy do-lo k nár stu o 6000 obyvatel (Mährisches Tagblatt, 16. 9. 1929, s. 3).

S ítání lidu o rok pozd ji v íjnu 1930⁴² odkrylo i výsledky a po ty eského obyvatelstva a cizinc v Moravskoslezské zemi (seznam uloflený v archivních materiálech pochází z roku 1932 a je p ehledn rozd len podle politických okres). Dle údaj JUDr.

trvá pevn na jednojazy ném ozna ení ulic olomouckých a doufá, fle jeho zástupci na radnici svoji povinnost vykonají a nedají se zlákatí fládnými n meckými protesty a ná ky. N mci ostatn prohlásili, fle zákon na-í republiky neuznávají, a je tudífl podivné, fle se jich pojednou tak tvrdo-íjn dovolávají, a se jim nic násilného nestalo.õ (SOKA Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, inv. . 4, sign. F/2, ís. kart. 4). Je nutné si uv domit, fle problematika dvojjazy ných naps v Olomouci není nová. Jako první ji otev eli e-i jifl v roce 1901, kdy prost ednictvím periodika *šPozorõ* mj. pofladovali, aby byly nap . ve-keré vyhlá-ky vydávány esky, stejn jako nápisy v elektrické dráze. eským pofladavk m nebylo vyhov no, naopak n mecké deníky *Mährisches Tagblatt* a *šNeue Zeitõ* zve ejnily pohrdavé reakce na adresu eského obyvatelstva (Fischer, 1937, s. 90). Podle záznam R. Fischera m l nap . v dubnu 1901 *Mährisches Tagblatt* doslova napsat, fle *šHanáci nejsou k ni emu jinému, nefl aby řidé a N mci brali si z nich slufky, podomky a kurvy.õ* (Fischer, 1937, s. 89) V n meckém krajanském periodiku *Olmützer Blätter* z kv tna roku 1981 nalezneme kritiku pojmenování ulic, nám stí a kasáren nap . podle Jana Husa a dal-ích významných husitských bojovník . láněk proti t mto pojmenování argumentuje následujícími slovy: *šDie Hussiten hatten in Olmütz nie Erfolg und holten sich vor den Mauern der Stadt oder mit Olmütz verbündeten Städten blutige Köpfe.õ* (Olmützer Blätter, Mai 1981, s. 66) *šHusité nem li v Olomouci nikdy fládný šusp chõ a rozbili si p ed hradbami m sta nebo ve m stech spjatých s Olomoucí krvav hlavy.õ*

⁴¹ K 31. prosinci 1932 fiilo v olomouckém soudním okrese 123 735 eskoslovenských státních p íslu-ník , z nichfl 23 303 (tj. 18. 83 %) se p íhlásilo k n mecké národnosti. Dle ustanovení . 41. vlád. na . ze dne 3. února 1926 . 17 Sb. z. a n. a § 1 a 2 jazykového zákona ze dne 29. února . 122 Sb. z. a n. m l Magistrát m sta povinnost p íjmát a vy izovat podání od ob an n mecké národnosti a jednat s nimi v n meckém jazyce v p ípad , fle by tato národnostní men-ina tvo ily 20 % obyvatelstva. Z tohoto dvodu se olomoucký magistrát usnesl na jednojazy nosti (tj. na pouflívání jazyka eskoslovenského) p i vy izování ve-keré agendy s ob any a v ústní i písemné form (výnos z 30. prosince 1933 . I61637/68). V obecní agend m li N mci právo vy izovat své zálefitosti ve své mate -tin (viz blífle Fischer, 1927, s. 3611). I p es vý-e uvedené skute nosti vyvolal uvedený výnos nevoli v adách n meckého obyvatelstva.

⁴² SOKA Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, Okresní ú ad ó s ítání lidu 1931, inv. . 323, ís. kart. 36.

R. Fischera, které publikoval ve své knize *Čtyřicet let práce na olomoucké radnici (1932-1938)*, vykazovalo v roce 1930 úřední sčítání lidu 47 861 němců a 15 017 Němců (Fischer, 1938, s. 233).

Poměrně široký prostor poskytl druhému sčítání lidu týdeník *Deutsches Volksblatt*, v němž 15. října 1930 vyšel článek s názvem *Die Bedeutung der bevorstehenden Volkszählung für das Sudetendeutschtum*, který důrazně upozorňuje své čtenáře na to, že se jako Němci mají hlásit bezvýhradně k německé národnosti. Argumentuje obdobně jako olomoucký *Mährisches Tagblatt* i v posledním sčítání lidu v roce 1921. Důvodem sčítání nejsou, dle týdeníku, pouze statistická data pro volební účely, ale především hrají poměrně významnou roli zvláště v tak mnohonárodnostním státě, *šjakým Československo bezesporu je*. Důrazně se tím především národnost obyvatel a sčítání tak udává oficiální čísla o šířce jednotlivých národností v Československu. Lze tím především údajným pokusem o asimilaci části Němců s většinou populací ČSR. Výsledek sčítání byl rovněž vnímán jako důležitý pro další prosazování základních požadavků Němců ve volebním a v kulturním. V závěru článku apeluje na to, že přihlásit se k německé národnosti je povinností každého, kdo považuje německou svou mateřinou (Deutsches Volksblatt, 15. 11. 1930, s. 1). Podstatným výsledkem sčítání lidu v roce 1930, které bylo oficiálně zveřejněno ve *Zprávách státního úřadu statistického*, týkajících se země Moravskoslezské (ročník XXXIII, č. 179), představovalo zjištění, že okres Olomouc-venkov má pouze 14,23 % a celý soudní okres pak 18,83 % státních příslušníků jiné národnosti než československé. Nesploval tudíž kritéria pro okres s jazykovou národnostní menšinou (min. 20 % obyvatel). Veškerá úřední vyřizování od této doby probíhala v Olomouci v československém jazyce a ta, která byla podána v jazyce menšiny, měla být poslána zpět k opravě.⁴³

⁴³ Údajné špotlačování němečiny se stalo častým tématem jak německého tisku, tak i korespondence, která byla doručena na olomoucký *Okresní úřad*. Například 1. března 1937 ministerstvo vnitra zaslalo *Zemskému úřadu* v Brně pokyny k *šDopisování okresních úřadů obcím* (tj. ke konci existence I. ČSR) v němž se mj. doporučuje, aby k dopisu s jiným než českým jazykem byl přiložen bezplatný překlad. V připsu je také přiložen seznam obcí menšiny jazyka (jiného než státního) ve správním obvodu *Okresního úřadu* v Olomouci. Patřily sem obce Hluboká, Hněvotín, Jestabí, Kyselov, Nemilany, Nepřívaz, Pohodany, Posluchov, Slavonín, Varhoš, Hrubá Voda. Dle tabulky měly všechny obce za povinnost zaměstnávat úřední síly znalé státního jazyka. Ovšem praxe, jak se z dalších archivních materiálů dozvídáme, byla v mnoha případech zcela jiná. *Zemský úřad* v Brně zaslal v čem *okresním úřadu* 27. října 1937 na Moravu dopis o státnosti Němců, která byla uveřejněna v časopisu *Sudetendeutsche Zeitung* ze 7. 9. 1937. V tomto článku se píše, že vládní dohoda z 18. února 1937 o jazykovém poli není ve skutečnosti dodržována a například německé překlady jsou posílány pouze obcím nad 3000 obyvatel menšiny národnosti, zatímco obcím s menšinou obyvatel nikoliv. Menší obce tak zaplavují *Verband der deutschen Selbstverwaltungskörper* požadavky

Varování a výzvy v místním německém tisku sloužily k podnícování národního cítilnosti v Olomouci, přičemž tato tendence se stala zjevnou po parlamentních volbách v roce 1935, ve kterých zvítězila Henleinova SdP. Například v úvodníku *Im Kampf um die Heimat gibt es keine Kompromisse* o šest let později (v roce 1936) vyvolává *Deutsches Volksblatt* výsledky sčítání lidu z 1. prosince 1930 k tomu, aby upozornil na fakt, že v tzv. pohraničních oblastech žije většina německého obyvatelstva (a jiči německé, polské i maďarské národnosti). Dále bylo uvedeno, že Československo má rozlohu 140 493 km², z toho zhruba 68 500 km² patří do tzv. pohraniční oblasti, což je téměř polovina jeho rozlohy. Na Moravě, dle článku, žije z 800 000 Němců zhruba 480 000 v pohraničí (Deutsches Volksblatt, 23. 5. 1936, s. 1).⁴⁴ Takto zeměpisnou poučeně i zároveň obyvatel Sudet mohl lépe porozumět slovům Konrada Henleina proneseným v Chebu 29. srpna 1936, zveřejněným v *Deutsches Volksblatt*: *šit musíme požadovat, aby byly respektovány národnostní hranice, aby se náš národ mohl svobodně rozvíjet* (Deutsches Volksblatt, 29. 8. 1936, s. 1)

Aufl byly vztahy mezi Čechy a Němci po roce 1918 ve městě jakkoliv komplikované, jedna závažná událost na chvíli zastínila všechny politické problémy. Byla to povodeň, kterou přinesla řeka Morava dne 3. září 1938. Bývalý olomoucký Němec F. Nather ve své vzpomínkové knize *Němec v Československu a v protektorátu Čechy a Morava* uvádí: *šDen před tím jsem šel na procházku s Fritzem Oborným a Willi Mayerem podél pravého břehu Moravy z Letné do Letné. Či ní koryto bylo naplněno vodou po okraj. Vodní jazyky se draly jiči k polím. Následující den ráno nás vzbudil hlasitý křik z domu lefčího naproti domu našemu. Tam natekla voda nepozorovaně do sklepních bytů a překvapila jejich obyvatele v spánku. Tentokrát dosáhla povodeň asi o deset centimetrů výš než v roce 1929, a zaplavila ulici. Plot našeho předzahrádky byl povelán, voda proudila kolem našeho domu. Cho jednoho řábního kapitána, která bydlela ve stejném domě, ze kterého křik vycházel, se vyšla z domu, a když zpozorovala přítomnost toho křiku, zvolala: šBohu díky, jen povodeň, a já už myslela, že do města vtrhl Hitler.* (Nather, 2008, s. 21)

na předklady. Spolek musí najímat předkladatele a samozřejmě s ním uzavřít smlouvu, což bylo spojeno s nemalými finančními náklady (SOKA Olomouc, fond M1 63, Okresní úřad 185061945, inv. . 327, řs. kart. 4).

⁴⁴ Pehled po etnímu poměru německého obyvatelstva v rámci měst a vesnic. Viz blíže Deutsches Volksblatt, 19. 9. 1936, s. 1, Deutsches Volksblatt, 9. 7. 1938, s. 2.

Dne 12. října 1938 vyšly na Olomoucku tzv. šupomínkové noviny s názvem *š Befreite Heimat.ō š Wir danken unserm Führer!ō* ó hlásal titulek pod ním. Jak zcela odlišný význam může mít národ pro slovo *š osvobozeníō*, *š osvoboditō*, pochopili a profili nejprve e-i v roce 1938 a o sedm let později (v roce 1945) Němci.

Lze tedy konstatovat, že snaha části olomouckých Němců neustále poukazovat na své nerovnoprávné postavení v Olomouci a též v celém československu⁴⁵ vyvrcholila v roce 1938. Zvláště tragické následky měla v letech 1939-1945, a to pro oba národy! Přesto i s odstupem více než deseti let od ukončení války v Evropě otiskl krajanský občaník *Olmützer Blätter* konstatování, že v roce 1939 dorazila za ohromného jásotu německá vojska do Olomouce a mnoho tak mnoho opletlo německého starostu, německý kuturní flivot, o který e-i Němci v uplynulých dvaceti letech připravili. Němci v té době měli představu, že Olomouc jde vstříc nové, lepší budoucnosti.⁴⁶

1.4 e-i a Němci v olomoucké komunální politice

Pro ilustraci atmosféry a česko-německých vztahů a s tím souvisejících snah Němců o zachování svého *-kolství* v Olomouci v prvních měsících po vzniku SR a v dalších letech její existence, je nezbytné seznámit se i s pozadím místní politiky. Nebo jak prohlásil bývalý člen městského zastupitelstva A. Kubis: *š Státní převrat byl v Olomouci převratem také ve *-kolství*.ō* (Fischer, 1938, s. 234) Prostřednictvím porozumění problematice komunální politiky v Olomouci lze snadně pochopit zájmy olomouckých českých a Němců a sledovat, zda a pokud vůbec byly tyto snahy naplněny (primární byly potřeby hospodářské,

⁴⁵ Viz Deutsches Volksblatt, 20. 9. 1938, s. 1. Stíhlostí Němců, že jim jsou upírána práva na sebeurčení, nalezneme v průběhu let 1918-1938 v olomouckém německém deníku *Mährisches Tagblatt* je to mnoho. Pro příklad uvádíme jeden z roku 1925 s názvem: *š Wie aus einer deutschen Stadt eine tschechische wird.ō* Článek poukazuje na poměr počtu českých a německých obyvatel Olomouce rok před vznikem republiky (z asi 50 000 obyvatel bylo dle článku 50 % českých a 49 % Němců) a srovnává tato čísla s číslý po sítání lidu v roce 1921 (z celkového počtu obyvatel 57 206 bylo 39 213 českých a 15 815 Němců). Objevují se v něm také obvinění sítací komisařů a úřadů z manipulace s číslý pítání tím směrem, aby počet Němců ve městě vykazoval méně čísló. Proti českým nápisům a českého označení města na nádražní budově nalezeneme v článku také ostrou kritiku. Skutečnost, že se olomoucké nádraží prezentuje jako nádraží ryze českého města je dle autora *š pouze Potěmkinovou vesnicí československého státu a státní fležní ní správy, aby projížděl jíctmu cizinci zakryl skutečnou národnostní strukturu města.ō* (*Mährisches Tagblatt*, 6. 8.1925, s. 3)

⁴⁶ Viz blífle *Olmützer Blätter*, November 1957, s. 667.

právo na sebeurčení, problematika zachování nebo výstavby kolárských nebo německých apod.). Pro jejich prosazení bylo zapotřebí zástupců jednotlivých zájmových skupin v obcích, kteří byli zvoleni v demokratických obecních volbách. Termíny obecních voleb se nekryly s volbami do parlamentu a konaly se v letech 1920, 1925, 1929 a 1935. Volební právo bylo všeobecné, platilo pro muže i ženy. Vyjmuti z něj byli od roku 1927 příslušníci armády a etnictva (v rámci tzv. apolitičnosti) (Bartoš, Trapl, 1991, s. 24).

Na křehkost pozic německého obyvatelstva, a to i v dosud převážně německých městech, (hlavně na Moravě) poukázaly první obecní volby konané dne 15. března 1919, jejichž výsledek se později promítl rovněž do oblastí koláriství. Mnoho Němců (především úředníci nebo vojáci) nejen z Olomouce, ale i například Brna, Bělčavi, Lipníka nebo Kroměříže opustilo území dobrovolně, území následkem ekonomického tlaku nebo ztráty zaměstnání, svá původní bydliště. Vojáci z povolání, pokud obstáli v jazykové zkoušce, museli často přijmout v novém státě podřízené postavení a akceptovat případné převelení do jiného českého či slovenského města, posteskl si Rudolf Fiedler ve svém příspěvku o vzniku československa, na němž *ti němečtí Němci v době přerávení* (Keil et al., 1967, s. 88689).

Město Olomouc spravovala po konstituování československého státu *Správní komise*, a to do prvních obecních voleb dne 15. března 1919. Po dobu osmi měsíců neměla tedy Olomouc svého starostu. Revoluční *Správní komise* plnila všechny běžné povinnosti městské správy i v oblasti samosprávné i v přenesené působnosti i jako je přinesla vzrušená doba rozvratu a postupné konsolidace poměrů. K plnění tohoto úkolu přispívalo i několik poradních komisí, odborů (viz výše) a poradních sborů s radou dalších aktivistů. Přesto však komise cítila své poslání především v tom, aby dosud navenek německé město přetvořila. Svěpořinání (například redisolokaci kolárních budov ve prospěch českých, přejmenování ulic atd.) zdvořovaly výsledky neoficiálního sčítání lidu 1. března 1919, které ukazovalo na skutečnost, že v Olomouci (dosud bez předměstí) žije mezi 23 791 obyvateli 14 454 českých, tak 60,7 % z celkového počtu obyvatel. Je třeba připomenout i argument v tomto směru, že představovala integraci téměř sousedních obcí zorganizovaná *Správní komisí* k datu nejbližších komunálních voleb tj. 15. března 1919, kdy jich byli voliči z 68 % němečtí (Němci tvořili necelých 28 %). *Správní komise* za předsednictví vládního komisaře JUDr. Richarda

Fischera se naposledy se-la 14. ervna 1919 ó den p ed komunálními volbami. O t i týdny pozd ji (3. ervence 1919) ji ufl vyst ídalo zastupitelstvo vze-lé z voleb. Proti obecnému okávání v-ak v jeho ele nestanul jako starosta JUDr. R. Fischer, ale zatím ne p íli- známý JUDr. Karel Mare-,⁴⁷ dosavadní Fischer v nám stek z do asné *Správní komise*. Z bloku tzv. šob anských stranō (tj. národních demokrat a lidovc) vze-el starost v druhý nám stek (ing. F. Rompart). Olomou tí N mci obsadili post I. nám stka (MUDr. A. Kraus) (Spá il, Tichák, 2002, s. 49651).

Vytvo ení tzv. Velké Olomouce bylo krokem, který zde-í n mecké obyvatelstvo poci ovalo jako dal-í ohrofení n mectví v Olomouci. S blífícími se obecními volbami a p ípojením okolních obcí bylo z ejmé, fle pozice olomouckých N mc se zhor-í a zmen-í se jejich vliv na správu m sta. V tomto smyslu informoval své tená e dne 13. ervna 1919 deník *Mährisches Tagblatt*, do kterého byl mezi 2. a 3. stranu vlofen p edvolební leták s následující výzvou:

šDeutsche Wähler von Groß-Olmütz!

Für die Wahlen in die Gemeindevertretung von Groß-Olmütz wird man Euch 10 Kandidatenlisten ins Haus schicken. Ihr dürft aber nur eine davon in die Wahlurne werfen, sonst ist Euere Stimme ungültig und Ihr habt die Deutschen der Stadt um einen Wähler vermindert! Wen wählen? Durch das Manöver šGroß-Olmützō haben unsere nationalen Gegner mit Hilfe einer ernannten Nationalversammlung, in der kein einziger Deutscher sitzt, unser Schicksal unseres Landes ergriffen und an eine gewaltsam geschaffene gegnerische Mehrheit ausgeliefert. Nicht ein deutsches System ist damit zusammengebrochen, sondern unsere deutsche Stadt Olmütz mit dem gesamten deutschen Volke. Wer unsere deutsche Sprache spricht und deutsch mit seinem Herzen fühlt, darf heute nur ein Ziel haben: Unseren deutschen Besitz, deutsche Schule, deutsches Theater, deutschen Grund und Boden, deutsches Gewerbe, deutschen Handel und deutsche Industrie im schweren

⁴⁷ JUDr. Karel Mare- (28. 1. 1872 v Hostovicích ó 2. 6. 1952 v Olomouci). První eský starosta m sta Olomouc pocházel ze st edních ech. Vystudoval gymnázium v Beroun , absolvoval právnickou fakultu na eské univerzit v Praze. Po promoci na doktora obojího práva nastoupil slufbu v justici u okresního soudu v Novém M st na Morav , odtud p e-el jako adjunkt k soudu do P erova a v roce 1910 nabyl hodnosti soudního rady a byl p elofen do Olomouce. Stal se spoluzakladatelem (1912) a po adu let pak agilním jednatelem *Sírot ího spolku*, o jehofl aktivitách je v tradi ních vlasteneckých spolcích málo doklad , o politické angaflovanosti nejsou fládné. Po p evratu a po vzniku *Správní komise* byl 28. dubna 1919 kooptován vládním komisa em JUDr. R. Fischerem do tohoto orgánu a ustanoven dokonce Fischerovým prvním nám stkem (viz blífle Spá il, V., Tichák, M., 2002, s. 50).

Verteidigungskampfe vor den begehrlchen Angriffen der nationalen Gegner zu schützen und zu erhalten. Fällt dieser Besitz, dann bleibt auch für den deutschen Beamten, Angestellten und Arbeiter in dieser Stadt, will es seinem Volke treu bleiben, nur der Wanderstab. (Mährisches Tagblatt, 13. 6.1919, s. 263)

ŠN me tí voli i z Velké Olomouce!

Pro volby do m stského zastupitelstva Vám bude zasláno dom 10 kandidátních listin. Do volební urny z nich v-ak smíte vhodit pouze jednu, jinak bude Vá- hlas neplatný a sníflíte tak po et N mc ve m st o jednoho voli e! Koho volit? Manévrem šVelká Olomoucõ a s pomocí jmenovaného Národního shromáfldí ní, ve kterém nesedí ani jediný N mec, se na-i národní protivníci chopili na-eho osudu a osudu na-í zem a vydali jej násiln vytvo ené nep átelské v t-in . Nezhroutil se tím n mecký systém, nýbrfl na-e n mecké m sto Olomouc s ve-kerým n meckým národem. Ten, kdo mluví n meckou e í a cítí n mecky svým srdcem, smí dnes mít jen jeden cíl: chránit a zachovat ná-n mecký majetek, n meckou -kolu, n mecké divadlo, n mecké pozemky a nemovitosti, n mecký obchod a n mecký pr mysl v t flkém obranném boji proti chamtivým útok m na-ích národních protivník . Pokud tento majetek padne, pak zbyde n meckým ú edník m, zam stnanc m a d lník m v tomto m st pouze poutnická h l, pokud by cht li z stat v rní svému národu.õ

Leták dále vyzýval v-echny n mecké obyvatele Olomouce ke společ nému postupu a boji v *šjednotné n mecké front õ*. Odsuzoval n mecké sociální demokraty za jejich odhodlání pokračovat v t ídním boji a zd raz oval, flé to, co kafldí N mec bez ohledu na jakoukoli stranu ve m st pot ebuje, je *šsvoboda, mír a chlébõ*. A to jim tato strana nikdy nem flé poskytnout. Sociálním demokrat m je pak dále vytýkáno, flé neu inili dost, aby pa íflskou mírovou konferencí nebylo N mc m odep eno právo na sebeur ení. Nedokázali údajn zabránit, aby z vyhladov lého a vy erpaného národa nebyla vyfldíována miliardová vále ná od-kodn ní. Na vedlej-í stran pak tená nalezl seznam t iceti kandidát za toto sdruflení (Mährisches Tagblatt, 13. 6. 1919, s. 263). Deník n meckým voli m doporu uje, aby si vzali s sebou do volební místnosti jen kandidátní listinu *Der Deutschfreiheitlichen Wählergruppe* (n mecké volební sdruflení) a ostatní kandidátní listiny zni ili ve volební místnosti, aby p ede-li jejich zneuffití (Mährisches Tagblatt, 13. 6. 1919, s. 263).

Nejsiln j-í politickou stranou, která vze-la z olomouckých komunálních voleb 15. ervna 1919, se stala *eskoslovenská sociáln demokratická strana d lnická* (43,2 %

hlas českých voličů), která získala značnou podporu proti dalším stranám. Jako druhá v pořadí se umístila *nemecká sociální demokracie* (49,2 % Němců volilo tuto stranu).⁴⁸ Češi získali 38 mandátů, Němci 22. Tyto volby byly zároveň ukončeny činností *Správní komise*. V roce 1920 došlo ke změnám ve statutu, kdy potvrzováním starosty byla pověřena vláda (zák. 121/20 Sb. z. a n.) a dále (zák. 190/20 Sb. z. a n.) byl stanoven počet členů městského zastupitelstva na padesát, městskou radu tvořil starosta, dva náměstci a 17 členů městské rady, tedy dvacet členů. Městská rada byla pak předložena (špimány) po četných regentech (magistrátních radách), kteří byli znalí práva a sloffili zkouškou předepsanou pro konceptní politické úředníky (Spáčil, Tichák, 2002, s. 23). Aby jednání městského zastupitelstva bylo rychlejší a důkladnější, vytvořily se vedle etnických zvláštních odborů tři odbory všeobecné: I. Odbor pro věci technické, II. Odbor pro věci školské a kulturní a III. Odbor pro věci právní a finanční (Drlík, 1928, s. 18).

Obecní volby se staly v následujících dnech ústředním tématem místního nemeckého tisku, především olomouckého deníku *Mährisches Tagblatt*. Objevovaly se etnické úvahy o tom, kdo se stane příštím starostou města, a vedly se polemiky týkající se po tu odevzdaných hlasů. Podle *Mährisches Tagblatt* byl celkový počet odevzdaných platných hlasů v Olomouci 23 333. Z toho připadlo 14 711 na Čechy a 7932 na Němce. 690 hlasů pak obyvatelů hlásících se říjovskému etniku, které měly údajně být přidány k nemeckým hlasům, dále je ale zmiňuje odděleně a dostává se k sumě celkově odevzdaných hlasů 24 023. Tím mohlo dojít k manipulaci s počty hlasů za jednotlivé národnosti, které byly pak uvedeny v tabulce. V nichž některých částech města měly být po četné hlasů dokonce zvýšeny ve prospěch Čechů.⁴⁹ Výše uvedený argument o údajné manipulaci s čísly přidání lidu se pak stal vedlejším tématem nemeckého regionálního tisku i v následujících letech.

Na prvním zasedání městského zastupitelstva dne 3. července 1919 byl starostou zvolen Karel Mareš za sociální demokracii, který se stal historicky prvním českým starostou (I. náměstkem se stal dr. Alfred Kraus (za německou soc. dem.), II. náměstkem ing. František Rompart (za sl. stranu národně demokratickou).⁵⁰ Dalším historickým prvenstvím byla

⁴⁸ Pořadí politických stran s příslušnými počty hlasů a jmenným seznamem zvolených členů zastupitelstva viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918-1928*, 1928, s. 20.

⁴⁹ Blíže tamtéž, s. 5 *Die deutschen Erfolge bei den Gemeindewahlen*.

⁵⁰ Jmenný seznam členů městské rady v I. volebním období (19. září 1919 do 5. prosince 1923). Viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918-1928*, 1928, s. 27.

skutečnost, že spolu zasedli zástupci všech částí tzv. Velké Olomouce a že se zasedání zastupitelstva zúčastnily i ženy jako rovnocenné členky. A kolik bylo zasedání stanoveny na určitou hodinu, mnoho zvolených členů se v určený čas nedostavilo na svá místa. Zato se v sále těsnilo mnoho posluchačů. Zastupitelé pak postupně přicházeli. Zajímavým zpestřením zasedání byla skutečnost, že německí a němečtí sociální demokraté měli červený karafiát v knoflíkové dírce, němečtí národní socialisté pak měli karafiáty dva – bílý a červený. Velkou pozornost vzbudila přítomnost flénských členů sboru. Nalevo od předsedy zasedaly německé strany (*Sociální demokraté, Deutschfreiheitliche a česká národní socialisté*), uprostřed němečtí národní demokraté, *Wirtschaftspartei* a *katolická lidová strana*. Vpravo od předsedy pak němečtí *Sociální demokraté a národní socialisté* (Mährisches Tagblatt, 4. 7. 1919, s. 465).

Zasedání nového zastupitelstva bylo zahájeno složením slibu v ruce nově zvolených zastupitelů. V německých a němečtích zastupitelé slibovali, že budou dodržovat a svobodně zachovávat zákony a nařízení československé republiky, jakož i veškeré povinnosti náležející členům českého zastupitelstva Velké Olomouce.⁵¹

Poté proběhla volba starosty JUDr. Karla Mareše. Ten po svém zvolení poděkoval všem, kteří mu při volbě dali svou podporu, a prohlásil, že se bude snažit vykonávat úřad starosty podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a bude v každém vykonavatelem usnesení obecního zastupitelstva. Zároveň zdůraznil svou politickou příslušnost a vyslovil zodpovědnost vůči této straně.⁵²

⁵¹ Německy zněl slib následovně: *„Ich gelobe, daß ich treu der tschechoslowakischen Republik, ihre Gesetze und Anordnungen genau befolgen und die Pflichten eifrig und gewissenhaft erfüllen werde, die ich als Mitglied der Gemeindevertretung von Groß-Olmütz übernommen habe.“*

⁵² Německé krajské periodikum *Olmützer Blätter* jež po mnoha letech svého existování připomíná slova JUDr. Karla Mareše, která pronesl na prvním zasedání českého zastupitelstva dne 5. září 1919: *„Mit dem heutigen Tag übernimmt das tschechische Volk die Stadt Olmütz in seine Obhut. Nirgends in den Akten und Archiven der Stadt befindet sich ein Hinweis darauf, daß die Stadt je in tschechischen Händen gewesen ist, soweit man in der Geschichte der alten Siedlung zurückgeht, sind Deutsche an ihrer Spitze gestanden.“* (Olmützer Blätter, Mai 1981, s. 65) Šestým dnem přebírá český národ město Olomouc do své péče. V fládných spisech ani archivech města se nenachází odkaz na to, že by někdy město bylo v českých rukou. Pokud se obrátíme do historie starého osídlení města, byli v jeho čele Němci. Olomoucký *Mährisches Tagblatt* přinesl informace o finančním ohodnocení práce starosty. Rada města se na svém posledním zasedání usnesla, že starosta bude pobírat 20 000 Kč ročně, jeho zástupci 12 000 Kč ročně, členové městské rady obdrží dle délky zasedání hodinovou mzdu ve výši 20 Kč a členové sekcí za zasedání trávající déle než hodinu 10 Kč. Odměna za práci v zastupitelstvu byla z vodna tím, že a kolik zatíží městskou pokladnu, nelze očekávat, že se zvolení zástupci ve své pracovní době budou v novat komunální práci zcela zdarma (Mährisches Tagblatt, 18. 10. 1919, s. 5).

Sou asn s ustanovením nového olomouckého zastupitelského sboru prob hla reorganizace po tu referát , jejichfl po et byl ke dni 1. ervence 1920 roz-í en na 26. Mezi nimi nechyb l referát -kolský, eský a n mecký -kolský výbor a referát pro eskou a n meckou knihovnu a ítárnu. Jisté mén podstatné zm ny v organizaci referát byly provedeny v roce 1935, kdy byly i tiskem vydány interní šP edpisy pro ú adování (Kancelá ský ád).

N mecké, za daných okolností fakticky men-inové obyvatelstvo Olomouce v-ak dávalo najevo svou nespokojenost s novými pom ry. Jedním z projev je i lánek š *Ein deutscher Erfolg in Groß-Olmütz* olomouckého deníku *Mährisches Tagblatt* 19. 4. 1920. V n m jsou srovnávány výsledky parlamentních voleb z 18. dubna 1920 s výsledky komunálních voleb z 15. ervna p ede-lého roku. V roce 1919 se voleb zú astnily dv n mecké a sedm eských politických stran, zatímco dne 18. dubna 1920 se po et n meckých stran, ucházejících se o p íze volí , zvý-il na p t a po et eských na osm. V obecních volbách (1919) bylo odevzdáno 7932 hlas n meckých a 14 715 eských. Ve volbách, které prob hly dne 18. dubna 1920, odevzdali N mci 8451 a e-i 22 423 platných hlas . Po et n meckých hlas tedy narostl o 519 (cofl je o 6,54 %) (*Mährisches Tagblatt*, 19. 4. 1920, s. 1). N mecké obyvatelstvo Olomouce tedy m lo po n kolika dlouhých m sících d vod k jásotu. V této dob se citlivé téma men-inového -kolství stávalo p edm tem ílých debat p i zasedání m stského zastupitelstva. Nap . v roce 1920 olomoucký *Mährisches Tagblatt*, podávající zprávu z jednoho takového zasedání, upozor oval, fle jsou eské -koly podle národnostního klí e lépe finan n dotovány nefl -koly n mecké, protofle rozpo et m sta je tém výhradn spravován echy, a fle nap . zastupitel JUDr. F. Smr ka se prý snaflí celou v c šp ekroutitō tak, aby to vypadalo, fle eské -koly jsou na svých finan ních nárocích kráceny díky n meckým -kolám. Zárove prý Smr ka nazna il, fle p ipravovaná nová reorganizace -kolství v Olomouci š *odejme n meckému obyvatelstvu op t dal-í -koly, které budou dány k dispozici ech mō*. V záv ru lánek vyzývá, aby olomou tí N mci nevzdávali boj o své kulturní vlastnictví, ke kterému se adí i -koly (*Mährisches Tagblatt*, 2. 1. 1920, s. 4).

Obecní volby, které prob hly dne 15. zá í 1923, se nesly v duchu hesla š *Zuerst leben, dann philosophieren*ō. Tento slovní obrat m l vyjasnit skute nost, fle nejprve má být potvrzena existence národa, a pak se m fle dále politizovat o *št ídních a rasových*

otázkách. N mecké volební sdružení (*Wahlgemeinschaft*) získalo v zastupitelstvu 14 mandát , n me tí sociální demokraté pouze dva. N mci ztratili ty i mandáty (*Mährisches Tagblatt*, 17. 9. 1923, s. 1). Nejvíce hlas v t chto volbách obdržela z eských stran *eskoslovenská strana sociáln demokratická* (získala 11 mandát), z n meckých pak *Deutsche Wahlgemeinschaft* (14 mandát).⁵³ Celkov obdrželi e-i 39 mandát .

V místním tisku se sou asn rozb hly diskuse o tom, kdo má být zvolen p í-tím starostou m sta. N mecký *Mährisches Tagblatt* soust edil pozornost na dva kandidáty, JUDr. K. Mare-e a JUDr. R. Fischera a posteskl si, fle významná místa ve vedení m sta op t zaujmou e-i (*Mährisches Tagblatt*, 22. 9. 1923, s. 3). Dne 16. listopadu 1923 byl prezidentem T. G. Masarykem potvrzen nov zvolený starosta za *eskoslovenskou stranu národn demokratickou* JUDr. Richard Fischer⁵⁴ (I. nám stkem se stal lidovec A. Vl ek, M. Fritscher II. nám stkem za *Deutsche Wahlgemeinschaft*) (*Mährisches Tagblatt*, 21. 11. 1923, s. 3) (viz P íloha . 3).

První zasedání nov zvoleného m stského zastupitelstva se konalo 10. prosince 1923,⁵⁵ p í emfl bývalému starostovi K. Mare-ovi byla povolena t ím sí ní dovolená. Prob hly volby do jednotlivých výbor a komisí m sta, mimo to do *Výboru pro n mecké pokračovací -koly* (*Ausschuß für deutsche Fortbildungsschulen*), *Výboru pro eské pokračovací -koly* (*Ausschuß für tschechische Fortbildungsschulen*), *Správy obchodní akademie* (*Kuratorium*

⁵³ Po adí politických stran s p esnými po ty hlas a jmenným seznamem zvolených len zastupitelstva viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918ó1928*, 1928, s. 23624.

⁵⁴ JUDr. Richard Fischer (27. 3. 1872 v Lo-ticích ó 5. 2. 1954 v Olomouci) JUDr. Richard Fischer se narodil v rodin vlasteneckého sládka a rolníka v Lo-ticích. Do Olomouce p í-el v roce 1883 jako primán Slovanského gymnázia, kde o osm let pozd ji (1891) maturoval. Do roku 1896 pak studoval v Praze práva a po promoci se do Olomouce vrátil jifl natrvalo. Jako student byl spole ensky inný ve svém rodi-ti i v Olomouci (rovn fl mezi vysoko-koláky v Praze). Je-t jako kandidát práv se v Olomouci stal roku 1892 lenem a pozd ji elným funkcioná em *Národní jednoty*. Poté, co se zde usadil, p sobil stejn intenzivn v *Matici -kolské* i jiných národních sdruženích. Ve v-ech t chto pozicích brzy proslul jako vynikající e ník i autor bezpo tu novinových lánk hájících práva ech v rakouském soustátí. V politice se hlásil k *Moravské pokrokové stran* , za kterou dvakrát (1906 a 1913) úsp -n kandidoval do Zemského sn mu. Ve stran ó pozd j-í *Národní demokracii* ó zastával vldy elné místo na úst ední úrovni, nabídku na poslanecký mandát v jifl eskoslovenském parlamentu v-ak odmítl. V ele m sta stál v prvních dnech samostatné republiky jako tzv. vládní komisa , mezi léty 1919 afl 1923 sice pouze v roli radního, ale od 27. listopadu 1923 afl do osudného 15. b ezna 1939 byl olomouckým starostou. Ve své funkci byl populární. Neuplat oval nikdy stranicko-politická hlediska, hluboce si vážil každého zastupitele ó na pravici i na levici ó pokud pracoval pro blaho obce. Za jeho éry vyrostlo z m stských prost edk 1225 nových dom , 8 nových -kol a mnofství reprezentativních objekt financovaných z jiných zdroj . Velké investice p í-ly do inženýrských staveb (kanalizace, regulace Moravy, dopravní cesty atd.). Smutný konec této etapy olomoucké historie u inili nacisté v roce 1939. Starosta R. Fischer byl zbaven funkce a do politiky se jifl nevrátil ani po osvobození v roce 1945 (viz blífle Spá il, V., Tichák, M., 2002, s. 52653).

⁵⁵ Jmenný seznam len m stské rady ve II. volebním období (6. prosince 1923 afl 7. února 1928). Viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918ó1928*, 1928, s. 27.

der Handelsakademie) i *Okresní komise pro ochranu dětí* (*Bezirkskommission für Kinderschutz*) (Mährisches Tagblatt, 11. 12. 1923, s. 2).

V poadí t etí komunální volby od vzniku SR proběhly v Olomouci dne 4. prosince 1927. Z národnostního hlediska v nich nedošlo k žádnému významnému posunu. Němci obdrželi 21 mandát (Češi obhájili 39 mandát) a navíc se radovali z toho, že jeden ze zvolených komunistických kandidátů je Němec. Přesto však Němci ztratili oproti obecním volbám v roce 1923 asi 1300 hlasů, ale obdobný úbytek zaznamenaly i české strany. Příčinou bylo odebrání volebního práva vojákům (die Entziehung des Soldatenwahlrechtes), tj. cca 2200 hlasů⁵⁶ (Mährisches Tagblatt, 5. 12. 1927, s. 1).

Deník *Mährisches Tagblatt* však spatřoval další příčinu úbytku 1300 hlasů pro německé strany především ve *široce známé německé nedbalosti ve všech politických*. Mnoho Němců totiž nebylo uvedeno na volebních seznamech a přes opakované veřejné výzvy nebylo možné tento nedostatek reklamovat. Vytýká jim rovněž, že na rozdíl od Čechů, kteří byli disciplinováni k volbám těmi vojníci, u kterých lidé starší sedmdesáti let k volbám nešli a tímto způsobem poškodili německý národ. A list kritizoval dále skutečnost, že velký počet důstojníků v penzi se máhl přihlásit na úřad jako jistě žádní voliči, protože úředníci nedopatřením zapomněli k jejich jménům přidat poznámku i. R. (in Rente ó v penzi), což byla pro *španěly na radnici* formální a neinvitovaná nepřítomnost snížila počet německých voličů.⁵⁷ V důsledku lepší organizace a úřadníci mohli Němci dle *Mährisches Tagblatt* získat i o dva mandáty navíc, což by přispělo ke spravedlivějšímu rozdělení obecních finančních prostředků, dodávek apod., které byly doposud Němci přiděleny dle poměru 4:1, což je dle deníku nespravedlivé, protože ve městě stále žilo více než 30 % německého obyvatelstva (Mährisches Tagblatt, 5. 12. 1927, s. 2).

Starostou města byl v té době zastupitel dne 22. prosince 1927 opět zvolen JUDr. R. Fischer⁵⁸ (Mährisches Tagblatt, 23. 12. 1927, s. 2). Prvním náměstkem byl zvolen drážní zaměstnanec a dosavadní radní Čech a sociální demokrat Josef Lang, druhým náměstkem Němec Dr. Rudolf Sallinger (*Deutsche Wahlgemeinschaft*). Zvolení R. Sallingera vyvolalo

⁵⁶ Po tyto hlasy pro jednotlivé strany kandidující v těchto volbách a jejich přepočítání na mandáty v obecním zastupitelstvu v etně konkrétních jmen za jednotlivé strany viz *Mährisches Tagblatt*, 5. 12. 1927, s. 1.

⁵⁷ Zamyšlení nad smyslem odebrání volebního práva vojákům viz *Deutsches Volksblatt*, 20. 10. 1923, s. 1.

⁵⁸ Tuto volbu vláda potvrdila výnosem ministerstva vnitra ze dne 18. ledna 1928, č. 3203/7. Ustavující schůzka městské rady se konala 30. ledna 1928 (Fischer, 1932, s. 3).

obrovský potlesk jak v českých, tak i v německých lavicích. Dr. R. Sallinger byl totiž zvolen především díky českým občanským stranám, které mu dle předem dohod disciplinovaně odevzdaly své hlasy, a mj. se těm v obecné úctě. *Mährisches Tagblatt* tuto skutečnost pozitivně komentoval slovy, že dodržování vzájemných dohod má velký význam, nebo poprvé v celé historii města (ba i poprvé v celé republice) hlasovali němeští zastupitelé pro českého starostu a němeští zastupitelé odevzdali své hlasy německému kandidátovi pro funkci náměstka starosty (*Mährisches Tagblatt*, 31. 1. 1928, s. 3).⁵⁹

Datum následujících obecních voleb v Olomouci bylo stanoveno na 20. března 1932.⁶⁰ Německé strany se opětovně sdružily do tzv. *Deutsche Wahlgemeinschaft*.⁶¹ O dva dny později deník *Mährisches Tagblatt* informuje, že německé strany, které předtím hodlaly jít do voleb izolovaně, spojily své kandidátní listiny, a zároveň se dohodly na vytvoření klubu v rámci budoucí obecní rady. Hlavním účelem tohoto kroku byla demonstrace německé jednoty a eliminace tíživého hlasu německých voličů, kteří do volební urny vhodili pouze jednu německou kandidátní listinu (*Mährisches Tagblatt*, 18. 3. 1932, s. 3). Výsledky těchto voleb byly pro *Deutsche Wahlgemeinschaft* poměrně úspěšné. Podařilo se jim získat o 349 více hlasů než v posledních volbách (v roce 1927). Přesto ale ztratily jeden mandát. Z obhajovaných 16 se podařilo udržet 15 mandátů. Němečtí obhájili 38 mandátů. Již druhý den po volbách (v pondělí 21. března 1932) se v tisku objevily spekulace o možném starostovi městě, kterým se mělo opětovně stát JUDr. R. Fischer (dříve vedem ke zvolení mělo být dle deníku *Mährisches Tagblatt* i fakt, že v tomto roce mělo oslavit své 60. narozeniny)⁶² (*Mährisches Tagblatt*, 21. 3. 1932, s. 1).

Slavnostní zasedání nově zvoleného zastupitelstva proběhlo dne 29. března 1932 mj. u již výše zmíněné příležitosti oslav 60. narozenin starosty JUDr. R. Fischera (viz Příloha 4). JUDr. R. Fischer byl velmi oblíbeným politikem jak u českých, tak i u německých představitelů města. Dokladem je vyjádření jeho spolupracovníka, dr. R. Sallingera, který ve své řeči zdůraznil, že *šitě také my Němci uznáváme Vaše velké zásluhy, které jste, vážený*

⁵⁹ Jmenovité složení městské rady viz *Mährisches Tagblatt*, 31. 1. 1928, s. 3.

⁶⁰ Náklady na volby si vyřídaly finanční náklady 60 000,- Kč a zúčastnilo se jich 34 040 oprávněných voličů (Fischer, 1938, s. 7).

⁶¹ Do čela kandidátky byl postaven náměstek starosty dr. R. Sallinger.

⁶² Seznam nově zvolených členů za jednotlivé strany viz *Mährisches Tagblatt*, 21. 3. 1932, s. 1.

pane starosto, vykonal pro blaho a spole né zájmy v-ech obyvatel tohoto m sta.õ
(Mährisches Tagblatt, 30. 3. 1932, s. 3)

Deník *Mährisches Tagblatt* uvádí, že na ustavující schůzi dne 20. dubna 1932 byl JUDr. Richard Fischer zvolen do svého úřadu 50 hlasy z 59 přítomných zastupitelů. Dle dohod mezi stranami⁶³ získal kandidaturu na místo prvního náměstka český sociální demokrat J. Lang a na místo druhého náměstka lídr sdružení německých stran *Deutsche Wahlgemeinschaft* dr. R. Sallinger (Mährisches Tagblatt, 21. 4. 1932, s. 4).⁶⁴ Schůze nově zvoleného zastupitelstva se konala dne 13. června 1932. Kromě volby obou náměstků, starosty a městské rady, byli ještě zvoleni členové finanční komise. Ve své úvodní řeči se starosta R. Fischer dotkl také otázky kolství prohlášením, že si je v domě nedostatků na kolách ve Starých Hodolanech, Olomouci-městě, v Černovicích a ve Chválkovicích a přislíbil jejich rychlou nápravu (Fischer, 1938, s. 9). Velmi záhy a neekně došlo ve vedení města k změně. Dne 10. srpna 1933 přinesl deník *Mährisches Tagblatt* zprávu o náhlém úmrtí dr. Sallingera.⁶⁵ Na jeho místo byl dne 28. srpna 1933 zvolen odborný učenec Eduard Wyliil (Deutsche Wahlgemeinschaft).⁶⁶ Jeho úřadování však bylo krátké, jelikož se zjistilo, že byl členem německé nacionální strany, její činnost byla zastavena. Z dovolené, kterou si E. Wyliil vyřádal, se již do svého úřadu nevrátil, a dne 7. prosince 1933 se své funkce vzdal úplně. Na jeho místo byl zvolen viceprezident krajského soudu dr. Vladimír Schmiedl (Fischer, 1938, s. 30632).

V posledních olomouckých obecních volbách konaných roku 1938⁶⁷ zvíťazila opět sociální demokracie. Místo starosty znovu v tajné volbě obhájil (podruhé za sebou) JUDr. R. Fischer. V úřadu starosty setrval až do německé okupace. Ihned po obsazení města německou armádou dne 15. března 1939 byli s okamžitou platností zbaveni svých funkcí

⁶³ Zde se tvrzení rozcházejí. V své knize *17 let práce na olomoucké radnici (1932-1938)* R. Fischer uvádí, že předná ze stran si nenárokovala funkci prvního a druhého náměstka, a tudíž se volba celého presidia konala z pléna (Fischer, 1938, s. 8).

⁶⁴ Blíže o jeho životě a působení v úřadech a společném městě Olomouce v oslavném článku jeho životního jubilea v . fotografie viz *Mährisches Tagblatt*, 3. 4. 1933, s. 3.

⁶⁵ Nekrolog blíže viz *Mährisches Tagblatt*, 10. 8. 1933, s. 1.

⁶⁶ Krátký životopis E. Wyliila viz *Mährisches Tagblatt*, 20. 8. 1933, s. 4.

⁶⁷ Nahlédněte opět do místního německého tisku. Na Nový rok 1938 přáli svým zákazníkům olomoučtí němečtí obchodníci a podnikatelé v inzertní ploše novin *Glückliches neues Jahr*. O rok později se jejich přání nesla ve zcela jiném duchu. Nad vánočními inzeráty jednotlivých obchodníků bylo uvedeno jednotné: *Mit Heil Hitler begrüßen ihre Kunden und Freunde*.õ (Volksanzeiger 31. 12. 1938, s. 6; Deutsches Volksblatt, 1. 1. 1938, strana neoznačená).

kromě něj i jeho 1. náměstek Josef Lang a později i další členové meitské rady (Spáčil, Tichák, 2002, s. 23). F. Nather⁶⁸ ve své vzpomínkové knize *N mec v eskoslovensku a v Protektorátu echy a Morava* k této události dodává, že na rozdíl od převzetí vlády nad městem v roce 1918, kdy se poslední zasedání meitské rady konalo až 11. listopadu 1918, nebyl dne 16. března 1939 na radnici již nikdo z jejich dřívějších špánů. Lovský prý mohl mít pocit, že bylo převzetí úřadu ze strany generálního štábu připraveno (Nather, 2008, s. 26).

⁶⁸ Univ. prof. Friedrich Nather (1924 v Bruntále a 2009 v Oberstaufenu, NSR) nositel Ceny města Olomouce za poslední roku pro Olomouc, za propagaci Olomouce v zahraničí a za úsilí o rozvoj esko-nemeckých vztahů. Dětství a mládí prožil v Olomouci-Lazčích. Až koliv studoval technický obor, v noval se historii, především d jinám Olomouce. K jeho nejznámějším dílům patří *Kronika olomouckých domů*, *N mec v eskoslovensku a v Protektorátu echy a Morava* a mnoho dalších odborných článků a statí (blíže viz MEZIHORÁK, F., HOŘÁNEK, M. *Padesát let meitských Olomoučanů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004, s. 56).

2 Německé školství v kontextu vzdělávacího systému období první československé republiky

První světová válka napáchala nejen škody na majetku a životech lidí, ale zasáhla výrazně i do oblasti školství. Nebylo možné zřídit nové obecné školy ani je oddělit od společné správy s mezinárodní školou. Děti⁶⁹ trpěly nejen zimou a hladem, ale i nedostatkem nejnужnějších školních potřeb (učebnic, inkoustu apod.). Problémem se staly rovněž nejen rychle se šířící nebezpečné dýchací choroby, ale i dýchací kriminalita (bičované byly krádeže ovoce a zeleniny ze zahrad, uhlí z vagonů, loupeže v nehlídaných bytech apod.). Děti byly vyřívány k výdělečné práci a zanedbávaly tak školní docházku. Válkou trpěly rovněž učitelé. Většina z nich byla povolána na frontu a na jejich místa nastoupily mnohdy nezkušené učitelky s neodpovídajícím vzděláním (Kádner, 1929, s. 133-138). I přes všechny uvedené těžkosti vyzýval v roce 1917 pedagogický časopis *Komenský* všechny české učitele k odvaze a k pilné práci na přípravách všech stupňů škol na poválečný přeliv klásky a mírový školní režim. Konec války a uzavření míru autor článku odpovídal na léto 1918 (Komenský, 8. 10. 1917, s. 2). První mírový školní rok měl začít v letech 1918/1919, což se nakonec stalo skutečností.

Prvních deset let (1918-1928) nově vzniklé československé republiky patřilo, v kontextu k výše uvedenému, k nejdůležitější etapě dalšího rozvoje a směřování československého školství, které plynule navázalo na rozvinutý systém školství českých zemí z předcházejícího období rakousko-uherské monarchie. Rok 1918 znamenal poátek existence nezávislého demokratického československého státu, ve kterém našly společný štědomovně nejen Češi a Slováci, ale také etnické menšiny žijící na území nově vzniklého státu o p edevším menšina německá, o které bude e v následujících kapitolách.⁷⁰

⁶⁹ Přes všechny uvedené útrapy nabádal již v roce 1915 německý pedagogický časopis *Schule und Haus* rodiče k tomu, aby se snažili nestranně vysvětlit dětem válečné události a hlavně nezasévat v nich nenávisť k nepříteli Němcům (Belgům, Srbům a Francouzům). Rodiče měli rovněž dohlédnout na to, aby děti nečetly novinové články bez jejich předchozího výběru, nebo noviny jsou psány pro dospělé a ne pro děti. Článek také považoval za nesprávné nemluvit s dětmi o válce a mj. válce neměly být stí, protože děti v době dobří, vnímají ji a prožívají. Nabádal tedy k tomu, aby vysvětlování válečných událostí bylo připraveno soběno dýchací dušou. Sám autor uvádí příklad svých dětí, které u něj neoplácejí nepříteli zlé zlym (Schule und Haus, Juli 1915, s. 172-173).

⁷⁰ Viz blíže MEDVE OVÁ, G. československé školství na klíčové. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia VI. Mosty mezi kulturami*, 2010, . 1, s. 45-64.

2.1 Struktura prvorepublikového školství. Školy obecné, město – anské, střední a univerzity. Školy pro tělesně a duševně hendikepované děti

Obyvatelstvo v československu let 1918–1938 patilo k jedním z nejvzdělanějších v Evropě. Dokladem uvedeného mohou být poměrně úspěšné pracovní kariéry Němců vysídlených (nejen z Olomouce) po roce 1945 do Rakouska a Německa. V roce 1921 bylo v SR negramotných jen 7,4 % všech obyvatel. Avšak na rozdíl od Čech s 2,4 % a Moravy se Slezskem s 3,3 % analfabetů se tento podíl pohyboval na Slovensku až kolem 15 % a na Podkarpatské Rusi dokonce kolem 50 % všech obyvatel. V obou posledně jmenovaných zemích byla navíc do r. 1918 naprostá většina všech školních dětí (Bartoš, Trapl, 1991, s. 87). Tato doba kladla také nároky na školní vzdělanost, především na jeho úrovni vzdělanosti, která se pak díky jeho každodenní činnosti promítla do celé společnosti. Velmi důležitou roli ve zvyšování této úrovně mohlo sehrát školství, a to na všech jeho stupních.

Po vzniku samostatného československa dne 28. října 1918 se školská soustava nedokázala výrazně změnit oproti stavu v rakouské monarchii.⁷² Kromě několika novel a vyhlásek se do prvorepublikové podoby školství výrazněji zapsal tzv. *Malý školský zákon* z roku 1922 (*Zákon z 13. srpence 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a obanských*).⁷³ Jednou z novinek, kterou přinesl, bylo přejmenování město – anské škol na školu obanskou (my však zůstaneme u tradičního názvu škol město – anské, který se ostatně od roku 1935 tímto zákonem o újezdních školách město – anských opět vrátil). Soustavu školství však nijak dále neupravoval (Kasper, Kasperová, 2008, s. 198–199).

Školství v československu bylo ovlivněno národnostní strukturou obyvatelstva v jednotlivých částech republiky. Zvláště v případě jazykového ostrůvku města

⁷¹ Povinná školní docházka byla v českých zemích již dlouho před rokem 1918 stanovena od 6 do 14 let, ale na Slovensku se tak stalo až v roce 1927, a koliv zákonem na byla již o pět let dříve od roku 1922 (na Podkarpatské Rusi byla šestiletá docházka doplněna především třiletými doplňovacími kurzy) (Bartoš, Trapl, 1991, s. 87).

⁷² Podobu školské soustavy ovlivňovaly tzv. Hasnerovy zákony ze 14. května 1869, č. 62. z., tzv. říšský zákon (vypracovaný ministrem Hasnerem), který výrazně změnil organizační strukturu školství v českých zemích (Kasper, Kasperová, 2008, s. 97). Zákon upravoval rovněž vnitřní pravidla fungování obecných a město – anských škol a stanovil osmiletou školní docházku (viz blíže Kovářová, V., Kovářová, I. *Vývoj školských soustav v českých zemích*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1989).

⁷³ Viz blíže *Příručka zákon, nařízení a předpisů o národním školství v Republice československé*, s. 132–141.

Olomouce a jeho nejbližšího okolí. Německé obyvatelstvo se po roce 1918 snažilo zachovat své školství v této oblasti a zároveň i němčinu jako vyučovací jazyk.

V jejich snaze je velmi podpořeno tzv. *menšinový zákon* z 3. dubna 1919⁷⁴ (*Zákon ze dne 3. dubna 1919 o školách národních a soukromých ústavách vyučovacích a vychovávacích Sb. z. a n. . 189*), který zaručoval každé menšině právo vzdělávat své děti v jejich mateřtině. Upravoval postup při zřizování nových národních škol a rozšiřování škol o další třídy, případně při jejich rekonstrukci. Veřejná obecná škola mohla být založena v každé obci, kde žilo alespoň 40 dětí (podle věstředního průměru), pro které nebyla v obci škola s jejich mateřským vyučovacím jazykem. Zákon povoloval i výjimky o založení školy s nižším počtem dětí než 40 (§1). Německá menšinová škola mohla být podle tohoto zákona zřízena v místě, kde obecnou školu navštěvovalo alespoň 400 dětí ze školní obce. Nové menšinové školy byly vytvářeny z pravomoci *místních školních rad*, byly zřízeny samostatné inspektoráty, jejich náklady platil stát a v roce 1921 byly postátněny. Zákon . 189/19 Sb. z. a n.⁷⁵ také umožnil vyvlastnění budov pro tyto školy, případně pozemků pro jejich stavbu a místností pro ubytování učitelů. Veřejné menšinové školství (oficiální název těchto škol od roku 1921 zněl o *státní školy národní*) bylo pod přímým dohledem státní správy, rozhodující instancí pro jejich budování a rekonstrukci se staly *zemské školní rady*, případně jejich předsedové (Trapl, 2003, s. 1106111). Německá menšina v SR označovala tzv. *menšinový zákon* za nerespektování kulturních práv druhého národa a za výraz popírání práv národnostní menšiny (Kasper, 2006, s. 38639). Příčinou těchto výhrad byla skutečnost, že podle tohoto zákona mohly být menšinové školy zřizovány i pro nižší počet žáků (toto umožnilo §5 menšinového zákona), což bylo v oblastech s převahou německého obyvatelstva o to se týkalo i Olomouce a olomouckého politického okresu o chápáno jako pokus o likvidaci německého školství a tím i kultury. Lze konstatovat, že uvedený zákon byl příčinou mnoha neshod v česko-německých vztazích. Němci vnímali zřizování českých menšinových škol v jazykově uzavřených oblastech osídlených z velké většiny německým obyvatelstvem jako součást širšího plánu jejich porobování.⁷⁶ K této otázce n

⁷⁴ Známy rovněž jako Lex Metelka (podle svého autora prof. J. Metelky). Viz blíže *Příručka zákon, nařízení a předpis o národním školství v Republice československé*, s. 1636170.

⁷⁵ Viz tamtéž.

⁷⁶ V obdobném duchu se nese i úvodník již výše citovaného olomouckého deníku uveřejněného dne 1. září 1921 s názvem *Škola Schulbeginn*. o láněk varuje před zakládáním českých menšinových škol v oblastech

oprávněným obavám, například poslanec R. Bechyn, který ve svém prohlášení mj. uvedl, že do dvaceti a přibližně dvaceti let musí být Němci obývané oblasti prostoupeny řečy natolik, aby jim nebylo možno hovořit o uzavřené jazykové oblasti. Počet Němců měl být snížen, aby jim nemohli znamenat žádnou hrozbu (Keil et al., 1967, s. 85). Pedagogický časopis *Komenský* k tomu naopak dodává, že jsou nemecké oblasti v československém území podnícovány proti zákonu o nemeckých školách a někteří kruhy mají zájem na tom, aby byly v této oblasti vyvolány nepokoje. Pak následovalo srovnání polských a německých škol v Čechách a na Moravě, které dokazovalo, že Němci nejsou kulturně utiskováni (Komenský, 8. 1. 1920, s. 1046105).

Vyučovací osnovy, tvořící obsah výuky v jednotlivých předmětech, byly v prvních letech po vzniku SR nejednotné a rozdílné. V Čechách platily české školy osnovy z roku 1915 (pro německé z roku 1911), na Moravě z roku 1885, na Slovensku z roku 1906 a v Podkarpatské Rusi z roku 1903. Osnovy české byly rámcové; Morava, Slezsko a Slovensko měly osnovy podrobné. Pro německé školy vydalo osnovy bývalé *Ministerstvo kultury a vyučování* již roku 1907, roku 1908 byly k nim připojeny pokyny pro vyučování českému jazyku.⁷⁷ *Zemská školská rada* v Čechách je roku 1910 vydala v nové úpravě jako tzv. osnovy vzorné. V roce 1919 byly vydány nové osnovy dějepisu a zeměpisu, roku 1923 (po vydání tzv. *Malého školského zákona*)⁷⁸ byly vydány osnovy občanské nauky a výchovy, ručních prací chlapeckých a dívčích s naukou o vedení domácnosti; roku 1926 upravilo ministerstvo učební plán a stanovilo počet hodin pro jednotlivé předměty (Kopáček, 1971, s. 116). Nové osnovy pro obecné školy byly zavedeny v roce 1930. Například pedagogický časopis *Komenský* je hodnotil spíše neutrálně odkazem, že jsou rozhodn

s pevnou německého obyvatelstva. Podle článku je praxe otevírání českých škol v daném místě zdánlivě jen pro německé děti taktickým krokem k postupnému přeměnění již dříve na daném místě usídleného německého obyvatelstva, resp. německých dětí. Před vznikem SR byly zřízeny české německé školy pouze v těch oblastech, kde žilo alespoň 40 českých dětí. Kritizována je i skutečnost, že do německých oblastí jsou posíláni německí učitelé, kteří zde utvoří zárodek budoucí německé školy, která dříve nepřijímala nárok na výstavbu českých škol. Do těchto škol pak budou chodit i stovky německých dětí. Takové české německé školy nazývá deník šbojovými i útočnými školami řeč, které slouží k přeměnění německých dětí a celé německé oblasti (Mährisches Tagblatt, 1. 9. 1921, s. 1).

⁷⁷ Viz Normální učební osnovy pro německé. Nařízení min. k. a vyuč. z 15. srpence 1907, č. 2368; MIn. v st. č. 43. In *Průběh zákona, nařízení a předpisů o národním školství v Republice československé*, s. 3096323.

⁷⁸ Zákon z 13. srpence 1922, č. 226 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. In *Průběh zákona, nařízení a předpisů o národním školství v Republice československé*, s. 1326134.

modern j-í a pokrokov j-í nefl osnovy staré. Hlavní závalu vid l v tom, fle nebyly šjednotné ani duchem, ani uspo ádáním, ani obsahem, ba ani ne stylistickyõ a doporu il práci na p íprav osnov definitivních (Komenský, zá í 1930, s. 164).

Vedle ve ejných -kol existovaly rovn fl -koly soukromé. Ty sm l z ídit každý, kdo m l k tomu tzv. zp sobilost. fiadatel musel okresní -kolské rad p edlofit fládost s povinnými p ílohami: vysv d ení a doklad o u ítelské zp sobilosti a mravní bezúhonnosti, u ební osnovy, které musí vyhovovat alespo pofladavk m ve ejných -kol a pr kaz, který potvrzoval, fle je zaji-t na výuka nábofenství na odpovídající úrovni. fiadatel musel p edlofit doklady o umíst ní -koly, místnostech apod., které pak byly následn posuzovány techniky, pedagogy a léka i. P íslu-ná *Okresní -kolní rada* (v na-em p ípad) v Olomouci p edala po p e-et ení fládost *Zemské -kolní rad* v Brn a p ípadn ud lila povolení. Soukromé -koly podléhaly státnímu dozoru (Autrata, 1924, s. 128).

K dal-ím zm nám do-lo na základ vládního na ízení z 21. dubna 1921, které upravovalo -kolní okresy. V echách tak bylo 71 eských -kolních okres , na Morav a ve Slezsku 40. Pro srovnání uvádíme, fle v téfle dob bylo v zemi Moravkoslezské 14 n meckých, respektive smí-ených -kolních okres (dva m stské ó Brno a Olomouc a 12 venkovských.) Pro men-inové ó státní národní -koly byly z ízeny samostatné -kolní okresy, které zahrnovaly v t-inou n kolik politických, p ípadn soudních okres (Trapl, 2003, s. 1106111).

Nejvy-ím orgánem státu v oblasti -kolství bylo *Ministerstvo -kolství a národní osv ty*⁷⁹ (dále jen *M^TANO*). Do jeho p sobnosti pat ila i v da, kultura a také nábofenský a církevní

⁷⁹ P í vzniku samostatného eskoslovenského státu v roce 1918 byla prvním zákonem p íjatým *Národním výborem* tzv. *recep ní norma*. Tímto opat ením p íjala eskoslovenská republika v oblasti správy celý právní ád a systém Rakouska-Uherska. Zákonem . 2/1918 byl pak spolu s dal-ími ú ady z ízen í *Ú ad pro správu vyu ování a národní osv ty*, anifl je-t byly specifikovány jeho kompetence a stanovena jeho struktura. Od tohoto názvu bylo v-ak záhy upu-t no a jiflprozatímní ústava ze dne 13. 11. 1918 nazývá leny vlády ministry. P esné názvy ministerstev pak byly stanoveny vládním usnesením ze dne 18. 11. 1918. Pro oblast -kolství byl rozhodným po inem zákon . 292/1920 Sb. z. a n., jímfl byla definitivn upravena správa -kolství. Zákon stanovil, fle tato správa náleží státu a ten ji vykonává prost ednictvím *M^TANO*. Významné bylo, fle ministerstvo p ebíralo tímto zákonem i n které záleflitosti, které doposud byly v kompetenci zemské -kolní rady a politické správy. V ele *M^TANO* stál ministr. Sluflbu v ministerstvu vykonávali ú edníci: minister-tí koncipisté, minister-tí místotajemníci, odboroví radové, minister-tí radové, odboroví p ednostové ili sek ní -éfové. Krom ú edník jsou ministerstvu sluflbou p íd leni profeso i a u ítelé -kol st edních, odborných a národních. N které úkoly ministerstva, týkající se Slovenska, vy izovalo ministrovým jménem odd lení (referát) za ízené na as pot eby v Bratislav . Na Podkarpatské Rusi byl v podobné funkci *Wolský odbor civilní správy*. Na ízení (ministerské výnosy) se vydávala jednotliv a otiskovala souborn v tzv. ministerském v stníku (vycházel m sí n v se-itech), pokud byl ur en ve ejnosti. V stník m l vedle ásti normativní (zákony a na ízení, výnosy ministerské a zemských -kolních rad), ást vyhlá-kovou (r zná oznámení o z ízení

řivot. Niřními slořkami byly zemské a okresní politické úřady a samosprávné obce, p i nichř byly zřizovány n které odborné rady a komise.⁸⁰ Byly to zejména *zemské –kolní rady* a *okresní –kolní výbory*, p řipadn řéřl *újezdni* (po r. 1935) a zejména *místní –kolní rady* (*výbory*).⁸¹ V p řipad pot eby (coř se týkalo i Olomouc a jeho nejbliřřího okolí) byly tyto orgány rozd řeny podle národnosti (Bartoř, Trapl, 1991, s. 86).

Zemská –kolní rada řídila řtední a odborné řkoly s maturitou. Pro m sto Olomouc sířlila v Brn .

V okresech s mén řeřstem obecných a m –anských řkol byli v *okresním –kolním výboru* zastoupeni dva u řitelé, p i po tu 200 a více řkol pak ty i u řitelé. Dvojnásobný po et pak tvo řili zástupci ob an ř (ti byli navrhováni organizacemi politických stran podle zásad pom řného zastoupení a vycházelo se z výsledk ř posledních komunálních voleb).

řeny *okresních –kolních výbor* byli i řkolní inspekto ř. Správu státních řkol men–inových zajiř–ovaly *–kolní inspektoráty*, pod řízené bezprost ředn ř ministerstvu řkolství. Ke státnímu dozoru na řkolách byli ur řeni státní inspekto ř. Obvodní řkolní inspekto ř byli jmenováni ministerstvem řkolství na návrh *zemských a okresních –kolních výbor* . Do p sobnosti t řhto inspektor ř nářleřel dohled nad praxí p řijímání a propouř–ní řactva, dohled nad odbornou kvalifikací u řitel ř (i u řitel nábořřenství), osnovami, metodami a pom řkami, ale také dohled nad prosp řchem řlák ř. Svá pozorování m ř obvodní inspektor konzultovat na porad ř s u řiteli konkrétní řkoly a o svých výsledcích referovat *okresnímu –kolnímu výboru*. Zem–ří řkolní inspekto ř byli jmenováni prezidentem republiky na návrh vlády a byl jim p řiznán statut státního ú ředníka. K jejich pracovní náplni pat řily ob řasné kontrolní náv–ř vy řkol, řízení zkou–ek u řitelské zp řobilosti, dozor nad zku–ebními komisemi pro obecné

a zru–ení řkol, ud ření práva ve řjnosti řkolám, vylou ření řlák ře řkol apod.), dále řást osobní (zvl. jmenování u řitel a seznam konkurz ř na u řitelská řmísta) a řást informa řní. Obsahoval také informace o řschválení u řebnic a u řebních pom řek (Aurata, 1924, s. 9).

⁸⁰ Nov ř byly na základ ř p řířlu–ných tzv. lidovřchovných zákon ř (z let 1919ř1920) z řizovány *okresní osv řtov ř sbory* a v obcích *místní osv řtov ř komise* a *knihovní rady*. Podle t řhto zákon ř m řla řbít ve ř–ech v t–řích obcích z řřena ve řjná knihovna a zalořřena obecní pam řtní kniha (kronika) (Bartoř, Trapl, 1991, s. 86).

⁸¹ Reorganizace niřř–řch řkolských orgán ř m řla řbít provedena v souvislosti se zavedením řlupňřho z řření, k n muřř nedo–řo. Ze zákona o řlupňř řkolské správy ř (zákon z 9. dubna 1920, ř. 292) byla p řevzata jen ustanovení o *místních –kolních radách* a *okresních –kolních výborech* (stalo se tak vládním na řřením ř. 605/1920 a ř. 608/1920; podle zákona ř. 292/1920 byla organizována i správa státních men–inových řkol). V kařřd ř–kolní obci (nikoliv v–ak na Slovensku) existovaly *místní –kolní rady*. Analogicky byly slořřeny i *okresní –kolní výbory*, jejichř řlenové v–ak nebyli voleni, ale jmenováni *zemskou –kolní radou* k návrhu okresního hejtmana (Kopá ř, 1971, s. 166ř17).

–koly a nad *okresními –kolními výbory* a *okresními –kolními inspektory*. Zprávu o svých pozorováních m li p ednést *zemské –kolní rad* a ministerstvu –kolství. Inspektor spolup sobil i p i obsazování u itelských míst (Autrata, 1924, s. 20). Do *místní –kolní rady (výbory)* ⁸² byli voleni i zástupci obce (m lo jich být dvakrát tolik co zástupc u itelských) a byli voleni obecním zastupitelstvem. *Místní –kolní rada* byla volena na období p ti let a její lenové skládali slib o v rnosti eskoslovenské republice. Slib rovn fl obsahoval formulí, fle budou zachovávat platné zákony a na ízení a dbát zájmu a prosp chu –koly (Komenský, 24. 11. 1920, s. 42). K jejím kompetencím pat ilo nap . spravovat *místní –kolní fond* a *–kolní nadace*, cenné papíry a listiny, starat se o –kolní budovu a pozemky, o ná adí a u ební pom cky, vést inventá , opat ovat v cné –kolní pot eby, sestavovat rozpo et a skládat výro ní ú ty –koly, konat ro ní soupis –kolních d tí, vést –kolní matriku, rozhodovat o p íjímání d tí z cizí obce a vykonávat dozor nad –kolní docházkou. Co se tý e u itel , m la *místní –kolní rada* za úkol podporovat u itele ve výkonu jejich povolání (nap . v otázkách káze ského charakteru). lenové *–kolní rady* m li právo p íjít do vyu ování, ale nesm li do n j zasahovat. Dle na ízení *M^TANO* z 5. 2. 1919 . 6547 m la *místní –kolní rada (výbor)* z ídit v obci *místní výchovnou radu* z u itel a ob an . Úkolem této rady byl p ímý dozor na flivot mládeffe mimo –kolu. *Výchovná rada* m la zajistit p ímý styk s rodi i, –kolou, *místní –kolní radou* a místní policií. P sobnost se netýkala –kol men–inových. Pro ty bylo mofno z ídit *místní –kolní výbor*. Sch ze –kolní rady se m la konat jednou za m síc a byla platná, pokud se dostavila v t–ina len (výbor byl slofen ze zástupc –kol a rodi). Rozhodovala v t–ina hlas . P edseda sm l hlasovat jen p i rovnosti hlas , nebo pokud by usnesení bylo proti zákonu nebo na –kodu –kole. O t chto p ípadech m l pak p edseda za povinnost uv domit *zemskou –kolní radu* (Autrata, 1924, s. 13). Funk ní období *místního –kolního výboru* bylo ty i roky, každé dva roky se obm nila polovina len (Komenský, 24. 11. 1920, s. 42).

Podle ministerského výnosu z 25. 4. 1919 bylo p esn stanoveno len ní –kolního roku. *T*kolní rok se d lil na dv pololetí (druhé za ínalo 1. února). Celý –kolní rok byl vymezen jak na obecných, tak i m –anských –kolách daty od 1. 9. do 28. 6. Vysv d ení se vydávalo

⁸² *Zákon o místních radách –kolních a o místních výborech –kolních (pro –koly men–inové)*. Na . Vlady Republiky eskoslovenské z 6. listopadu 1920, . 605 Sb. z. a n. In *P íru ka zákon , na ízení a p edpis o národním –kolství v Republice eskoslovenské*, s. 4856495.

v poslední –kolní den. Hlavní prázdniny trvaly 2 m síce (od 29. 6. do 31. 8.). Mezi volné dny b hem roku pat ily: 28. 10. Den svobody, 1. 5. Svátek práce, 2. 11. (také 3. 11, je-li 4. 11. ned le), 23. 12. (v etn), 2. 1. (jiřl 21. 12., je-li ten den ned le ařl v etn 8. 1., je-li T í král v pátek), Kv tná ned le ó st eda po velikonocích v etn ned le a zasv cené svátky podle r zných vyznání podle tehdej–ích p edpis . Dne 28. 3. se slavil Den Komenského a první dv vyu ovací hodiny m ly pat it –kolním slavnostem. 6. 7. Den uct ní památky Mistra Jana Husa se oslavoval p i zakon ení –kolního roku.

Nejniřl–ím stupn m –kol ve vzd lávacím procesu dít te (o kterém bude e i v následujících kapitolách) v období 1. SR byla obecná –kola.⁸³ F. V. Aufrata ji v publikaci *Pedagogické p ehledy* definuje následovně : *š Obecná (národní) je –kola, která poskytuje tolik vzd lání (výchovy a vyu ování), kolik ho kařdý ob an pro řivot nezbytn pot ebujeí . š Třkoly obecné z ízeny jsou k tomu, aby dítky v mravnosti a nábořnosti vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známosti a zb hlosti, jichřl mají k dal–ímu vzd lání v řivot pot ebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a ob ané.š* (Aufrata, 1924, s. 24) Pedagogický asopis *Schule und Haus* radil matkám, jak nejlépe svému dít ti zp řjemnit nejen první cestu do –koly, ale uvedl i praktické rady, jak zvládnout

⁸³ Ministerké na ízení z 27. 7. 1878 upravovalo pravidla o tom, jak má vypadat –kolní budova a její provoz. Pro Moravu platilo na ízení z roku 17. 7. 1875, pro Slezsko z 26. 8. 1878, pro echy z 12. 3. 1888. Stanovi–t –koly musel nejprve schválit ú ední léka . Třkola m la být z ízena na vhodném prostranství, m la mít vhodné suché okolí, nejlépe ve st edu obce. Za nevhodné místo bylo považováno okolí stojatých vod, u h bitova i v ru–ných ulicích. Třkola m la mít d stojný vzhled. Vnit ek –koly za ízen ú eln –místnosti prostorné, sv tlé a vzdu–né. Zajímavé jsou i údaje o rozm rech stavby nap . p ízemí m lo být alespo 0,65 m nad silnicí (v echách a na Morav 0,63), chodby 2 m (na Morav 1,89). Schody 1,5 s malým stoupáním a zábradřím (výjime n d ev ným), nesm ly být to ité. U ebny pro malé d ti m ly být umíst ny v p ízemí, pro v t–í d ti v pat e, dív í a chlapecké t ídy m ly mít odd lené vchody. Okna nejlépe na východ, ty hranná s plát nými záclonami a ventilací. Sv tlo m lo dopadat zleva a ne ze zadu. Dve e umíst ny v p ední ásti u ebny, proti okn m a otříráním sm rem ven: vý–ka 2 m (na Morav 1,89 m), –í ka 1 m. Prostor na řlák byl stanoven na 0,6 m² (mimo st l, sk í , cestí ky, tabule s okolím a kamen). Délka u ebny 12 m, pom r k –í ce m l ínit 5:3, podřaha tvrdá. Vý–ka u ebny 3,8 m. Nát r st n m l být sv tlý modro- nebo zeleno–edý, strop sv tlý. Kamna umíst na proti okn m. Pro toalety platila zvlá–tní pravidla. M ly být odd leny od u eben krytými chodbami, dvojitými dve mi a m lo se dbát toho, aby výpary nemohly do u eben. Sedadla bylo nutno umývat denn , podřahu týdn desinfikovat. Toalety m ly být zvlá– odd lené pro chlapce a dívky. Voda pitná i uřitková z vodovodu i ze studn m la být chrán na proti zne í–t ní. Uklízelo se denn , velký úklid ty ikrát ro n , de–tníky a –aty se odkládaly na chodb (Aufrata, 1924, s. 38). Pro vnit ní za ízení –koly byla stanovena rovn řl zvlá–tní pravidla. V u ebnách m ly být sk í , st l, 2 řidle, v –áky, umyvadlo (s ru níkem), obraz prezidenta republiky, teplom r, lavice s op radly (podře velikosti řlák) se zakulacenými rohy. Kalamá e umíst né v desce musely být opat eny záklopkou. K dal–ím nezbytným místnostem ve –kole pat il kabinet pom cek, sborovna, kancelá (to v–e bylo mofné, pokud –kola byla v t–í), t locvi na s ná adím, cvi í–t s pískem obrostlé k ovím (p řpadn vzrostřými stromy, které m ly poskytovat stín). Sou ástí –koly byla na venkov zahrada. V kařdém t íd nesm la chyb t d ev ná tabule, houb a ut rka, k ída. K vybavení řlák pat il i se–it. Papír v n m byl pevný, p im en bířý, inkoust erný, pero s drřátkem (m kké, ocelové), tuřka m kká. Jinou variantou byla erná erven linkovaná tabulka s dlouhým kamínkem, který nem l být p řli– tvrdý, a hubka nebo had řk (Aufrata, 1924, s. 37644).

velkou změnu v životě dítěte spojenou s počátkem školní docházky. Zároveň draz upozoroval, že ke splnění společného cíle rodičů a učitelů, kterým je školní úspěch žáka, musí fungovat spolupráce mezi rodinou a školou (Schule und Haus, September 1930, s. 2).

Považujeme za nutné upozornit na zvláštnost tehdejšího školství. Do sféry obecných škol (národních) se počítaly také mateřské školy a opatrovny pro předškolní děti. V rámci pedagogického časopisu *Komenský* byl v prosinci 1918 uveřejněn návrh na obrodu mateřského školství, nebo podle slov autora, si děti uflitečné návyky z mateřské školy přinesou do obecné školy, která z této obrody bude mít rovněž prospěch. Mateřská škola měla být zřízena tak, aby se mohla zapojovat různými aktivitami dětí (hry, odpovědi apod.) a připomínat co nejvíce domov. Inspirací pro děti byly říkanky a písničky, zdokonalování se v kreslení a práci s různými materiály (hnětení hlíny, práce s pískem, plody apod.), koloběžky, rozvíjení tělesné výchovy (zvlášť na čerstvém vzduchu) a v neposlední řadě jim měla být věnována láska k rodině a vlasti (Komenský, 20. 12. 1918, s. 3). Podle místní potřeby byly ke obecné škole připojeny jesličky (pro batolata), opatrovny (pro děti pracujících rodičů od 3. roku), mateřské školy (od 4. roku života dítěte), speciální kurzy pro mládež, pokračovací kurzy nebo školy při školách obecných s povinnou docházkou od 14 do 16 let (byly určeny pro ty, kdo se dále nevzdělávali v flivnostenských, lidových, hospodářských nebo jiných vyšších a odborných školách). Dále pak u obecné školy a pokračovací školy (pro žáky školy odrostlé), školy pro šůchlynou mládež tzv. polepšovny, pomocné školy a ústavy pro slepé a hluchoněmé.

Obecné školy finančně zajišťoval bu zcela, nebo částečně stát, země, obec, která pak se jednalo o veřejné školy. Nebo spolek, sdružení (klášter) či soukromník, a v tom případě se jednalo o soukromé školy (na Slovensku a Podkarpatské Rusi se rozeznávaly státní, obecní a církevní školy). Pro období I. SR je charakteristický proces postátování soukromých škol. Tento proces vyplýval především ze snahy zřizovatelů zbavit se finančního břemene (Morkeš, 2004, s. 24).

Připomeňme, že veřejná škola mohla být zřízena v každé obci, kde tletý příměstský občan představoval minimálně 40 dětí školou povinných a vědě tam, kam se v rozsahu jedné hodiny dostavilo přes 40 dětí, a tento příměstský následoval přibližně po sobě jdoucích letech. Tam, kde byla dříve trvale ztížena cesta do školy a okruh docházky se pohyboval okolo 4 km, byla

zřízena tzv. expozitura (která byla součástí školy), kam učitel načas docházel, nebo štanice *excurrendo* (tzv. ambulantní docházková, kde se výuka konala alespoň třikrát v týdnu).

K povinným předmětům na školách obecných patřilo: náboženství, občanská nauka a výchova, čtení a psaní, vyučovací jazyk (na každé škole obecné směl být jen jeden vyučovací jazyk), poty s naukou o tvarech mříškových, přirodopis, přirodozpyt, zeměpis, dějepis, kreslení, záruční práce, tělesná výchova a domácí hospodářství. K nepovinným předmětům patřily jazyk československý (na školách německých), hra na housle, resp. jiné předměty podle místní potřeby (zvláště pak druhý jazyk). Aby nepovinné předměty mohly být vyučovány, bylo nutno předložit žádost, ke které směl být přiložen doklad o učitelově sobilosti, učební osnova, rozvrh hodin a výkaz přihlášených žáků. Rodiče směli přihlásit žáky na začátku školního roku a odhlášení mohli být až na konci školního roku. Vyučování nepovinných předmětů bylo bezplatné. Osnovy pro výuku stanovilo *MANO* dle doporučení *Zemské školní rady* (Autrata, 1924, s. 25631).

Stanoveny byly rovněž nezbytné pomůcky pro chod školy jako například přístroje k prvnímu vyučování čtení (typy písmen), názorné pomůcky k výuce poty (potyčadlo), globus, mapy polokoulí, republiky, Evropy, Palestiny, předlohy ke kreslení, sbírka domácích přirodčin a jednoduchých fyzikálních přístrojů a školní knihovna. Sbírkové pomůcky byly postupně rodičům a živnostníkům.

Učebnice mohly být použity pouze po schválení *ministerstva školství* a po posudku *zemské školní rady* a odborníků. Pokud byly určité učebnice schváleny, vybrala z nich okresní konference (dočasný stálý výbor s okresním školním inspektorem) nejvhodnější, a tyto předložila ke schválení *zemské školní rady*. Pro vzhled učebnic a sešitů existovaly normy.⁸⁴

Školní předpis *Každá následná hodina a méně namáhá soudnost žáků; cvičení v myšlení a sešitů se zaměřením mechanickým*, nabádal učitele ministerský výnos z 9. 6. 1873. Ministerský výnos z 12. 7. 1869 stanovil, že *předměty duševně napínavé dopoledne, ale co namáhá*

⁸⁴ Podle vyhlášky ze dne 2. 8. 1879 neměl být papír pro učebnice příliš tenký, nebo příliš lesklý, ale dobře hlazený bílé barvy či lehce doflutava. Délka řádku nepřesahovala 10 cm. Tvar písma antikva, zápis kursiva, barva písmen čistě černá. Pro úpravu sešitů platily obdobné normy (min. vyhláška z 23. 7. 1904). Papír neměl být tenký, nýbrž pevný, hladký a bez lesku. Barva opatřena bílou nebo doflutava (ne modravá). Obal směl být tmavě sešitým, sešitý nití a nikoliv drátkem. Linkování modré barvy a rozsah minimálně 8 listů sešitým papírem (Autrata, 1924, s. 37).

zrak, to za nejjasn j-í doby denníõ (Autrata, 1924, s. 37). K dal-ím praktickým pokyn m uvedeného ministerského výnosu pat ilo i pou ení, fle fládný p edm t by se nem l vyu ovat více nefl hodinu. Výjimku tvo ily nap . kreslení a ru ní práce (ve vy-ích t ídách mohly trvat i dv hodiny). Vhodným zp sobem m ly být rozlofeny i hodiny nábofenství. Rozvrh hodin sestavoval šsprávceõ, který jej konzultoval s u itelským sborem. Rozvrh -koly schvaloval *okresní -kolní výbor* a teprve schválený rozvrh mohl být vyv -en ve -kole.

V obecných -kolách se vedly -kolní kroniky, do kterých se chronologicky zapisovaly v-echny -kolní události (nap . po et flák , rozt íd ní, vyznání, výsledky klasifikace, zastoupení len u itelského sboru, místní a okresní -kolní rady, zvlá-tní výnosy -kolních ú ad , zm ny v organizaci), místní a jiné události, které m ly vliv na -kolu. V kronikách byly obsafeny také inventá e sbírek a knihovny, jednací protokoly a razítko. T ídní u itel administroval t ídní katalog a týdeník, do n jfl správce -koly zaznamenával své hospitace (Autrata, 1924, s. 104).

Dal-ím zajímavým fenoménem období eskoslovenska byla skute nost, fle p eváfn švesnické -kolyõ se staly doménou mlad-ích u itel . Jednou z výhod vesnických -kol bylo pom rn brzké získání definitivního místa, které mohl za krátkou dobu mladý u itel získat, ve srovnání s m stskými obecnými -kolami, ve kterých p sobili p eváfn star-í u itelé. Nap íklad n me tí mladí u itelé se nej ast ji sdruflovali v š*Deutscher Lehrerbundõ*, který se stal silným nositelem nových pedagogických impulz zvlá-t ve vesnických obecných -kolách (Keil et al., 1967, s. 95-96).

V prvních deseti letech po vzniku eskoslovenska stoupl po et n meckých m -anských -kol z 388 na 426 a procentní náv-t vnost n meckých flák z 11,6 % na 18,53 %, u eských flák se tento zvý-il z 10,6 % (v roce 1918) na 20,11 % (o deset let pozd ji). Po et n meckých jednoletých u ebních kurz se zdvojnásobil (z 55 na 112), po et eských jednoletých u ebních kurz se zdesetinásobil (z p vodních 42 na 455). Jednoleté kurzy byly fláky vyuffivány k tzv. švým n õ, p i které fláci vyuffili mofnosti nau it se šdruhýõ jazyk. Tak docházelo k tomu, fle eské jednoleté kurzy nav-t vovala afl jedna t etina n meckých flák . V roce 1937 existovalo jifl 447 n meckých m -anských -kol, které nav-t vovalo 20,4% n meckých d tí. eské m -anské -koly nav-t vovalo 26,9 % flák (Keil et al. 1967, s. 97).

š Ob anská (m – anská) –kola má poskytovat vzd lání nad obecnou –kolu sahající, zvlá–t pro pot eby řívnostenské a rolnické, pro p ípravu na ústavy u itelské a na –koly odborné, které nep edpokládají vzd lání st edo–kolské.õ psal F. V. Austrata v knize *Pedagogické p ehledy* (Austrata, 1924, s. 110). Ob anská (m – anská) –kola byla ur ena d tem –kolou povinným po absolvování 5. ro níku obecné –koly. Mezi povinné p edm ty zde pat ily: nábofenství, ob anská nauka a výchova, vyu ovací jazyk s naukou o písennostech, zem pis, d jepis, p írodopis a p írodozpyt, po ty s jednoduchým ú etnictvím, m í ství, rýsování, kreslení, krasopis, zp v, ru ní práce, t lesná výchova a nauka o domácím hospodá ství. K nepovinným p edm t m pak eskoslovenský jazyk ⁸⁵ (na ne eských –kolách), jiné cizí jazyky, t snopis, psaní na stroji a hudba (housle, klavír). Mezi novými p edm ty, které byly ministerským výnosem ze 4. srpna 1923 ve smyslu zákonných ustanovení za azeny do u ebního plánu m – anských –kol a vy–ích ro ník –koly obecné, byla také nauka o vedení domácnosti, stru n nazývaná domácími naukami. Jejich zavedení se setkalo na mnoha místech s p ekáfkami, které spo ívaly bu v p ři–velkém po tu fláky na odd lení, nebo v nedostate ném za ízení –kol (–kolních kuchyní) (Kopá , 1971, s. 58). Zákonem ze dne 13. ervence 1922 Sb. z. a n. ⁸⁶ byla zavedena ob anská nauka a výchova ⁸⁷ do –kol obecných a m – anských.

⁸⁵ Otázkou výuky e–tiny na n meckých obecných a m – anských –kolách se v lánku *Der Tschechischunterricht an den deutschen Volks- und Bürgerschulen* z roku 1925 v nuje n mecký u itelský asopis *Deutschmährisches Schulblatt*. P ipomíná, že se zákonem z 8. ervna 1923, . 137 Sb. z. a n. stala e–tina povinným p edm tem na men–inových st edních –kolách a u itelských ústavech. Pro m – anské –koly toto upravoval zákon z 13. ervna 1922 . 226 Sb. z. a n. láněk dále upozor uje, že eský jazyk má být vyu ován k praktickému pouřítí a ne zp sobem uříváním p í výuce šklasických jazyk õ, jakým je nap . interpretace, p eklad a tení obsáhlých literární d l. Zvlá–t na jazykov smí–ených územích (coř se týkalo i Olomouce) je nutné za ít s e–tinou u řák co nejd íve, aby ji nestihly řzaplevelitõ vulgarismy z ulice nebo germanismy. Za nejděáln j–í období, kdy za ít s výukou, je považována druhá t řída (dv hodiny týdn), ve t etí t říd a v dal–ích následujících by řířl to m ly být t i hodiny týdn (*Deutschmährisches Schulblatt*, 15. 2. 1925, s. 263).

⁸⁶ U ební osnovy ob anské nauky a výchovy pro –koly obecné, ob anské a pro jednoro ní kurzy p í –kolách ob anských. Výnos min. –k. a n. o. z 11. dubna 1923, . 44.457-1 Min. v st. V., str. 210. In *P říru ka zákon , na ízení a p edpis o národním –kolství v Republice eskoslovenské*, s. 3456357.

⁸⁷ Ú el tohoto p edm tu byl stanoven *Ministerstvem –kolství a národní osv ty* v d vodové zpráv k vlastnímu návrhu zákona následov n : *š Ob anská nauka a výchova jakořto povinný p edm t u ební na –kolách obecných a m – anských má obsahovati základní poznatky o stát eskoslovenském, zvlá–t o za ízeních řívota hospodá ského, sociálního, politického a kulturního. Má vésti k republikánské výchov ob anstva eskoslovenského tak, aby kařtý bez rozdílu a bez úřmy národnosti a nábofenství řířl od mláři řschopen byl pochopiti nejen svá ob anská práva, nýřřl i svoje povinnosti k republice eskoslovenské, jejímř jest ob anem. Ob anská výchova má řířti výchovou k demokracii, k lásce k národu, ke vzájemné sná–enlivosti, úct a lásce.õ (Leder, Ho í ka, 1923, s. 2) P í výuce tohoto p edm tu pomáhaly u itel m p říru ky, nejřst ji od Miroslava Sko epy. P říru ky p íná–ely maximum látky podle osnovných hesel a obsahovaly praktické a metodické pokyny, týkající se chování řák (mravních návyk , –etrnosti, sebekázn apod.), upozor ovaly u itele na nutnost vycházet z místních pom ř a vyu řívát nejen p řklad významných osobností, ale*

Uební osnovy mohly být pro každou školu jiné. Jejich úpravu schvaloval *okresní školní výbor* a jednání řídil okresní školní inspektor. K jednání mohli být pozváni učitelé dotyčné školy a zástupci z jiných obcíanských škol v politickém okrese, rovněž zástupci pro myslivost, obchod, řemeslníky a rolníky z místa i okresu a šoféři (pro dívky školy). Základem pro ně se staly normované osnovy z 15. 7. 1907. Při schvalování osnov se přihlíželo například k rozdílnosti potřeb pro chlapce a dívky, k potřebám okresu, nevyužívalo se více než 30 hodin týdně apod. V každém politickém okrese měla být alespoň jedna obcíanská škola. Získávat své školy mohly také církve. Pokud do menší obce škola obecně chodila alespoň 400 dětí, bylo možno zřídit obcíanské školy zvlášť pro chlapce a zvlášť pro dívky nebo školy smíšené. Využitím jazykem byl mateřský jazyk. Pokud tři roky po sobě navštěvovala smíšenou školu 300 dětí, musela se rozdělít na chlapeckou a dívčí. V okruhu do 4 km od budovy nesměla odmítnout škola přijmout žáka. Podmínkou bylo, že počet dětí ve třídě nepřekročí číslo 80 (od školního roku 1927/1928 počet 70 a od školního roku 1932/1933 60).

Obecnou a obcíanskou školu bylo možno spojit pod jednu správu, pokud obě sídlily v jedné budově a pokud to byla v lesyvedřovatelná. Na obcíanských školách se nepsaly školní zprávy, ale vedla se čtvrtletní klasifikace do třídního katalogu. Výpis z této klasifikace mohl třídní učitel zaslat rodičům. Vysvědčení se vydávala pololetně. Pokud žák vystoupil ze školy během roku, obdržel tzv. šfrekventanční vysvědčení s poznámkou o tom, že byl ze školy odhlášen. Pokud žák dovršil osmiletou docházku, ale škole je

i osobností spjatých s daným regionem. M. Skoepa také vydatně přispěl z beletrie (například L. N. Tolstého, G. de Maupassanta); po této stránce připomínala jeho práce do jisté míry jinou starší dobu uspořádanou trojdielnou řádkou *Dětský koutek* od Bronislavy Herbenové, sledující podobné cíle v mimoškolní dětské činnosti. Hojně se využívalo práce Oldry J. Novotného (*Práce školy obcíanské nauky a výchovy*), který obsah obcíanské nauky a výchovy rozdělil na tři velké celky: výchovu společenskou, výchovu národní a výchovu v lidskou, aniž se snažil o vytvoření uceleného systému. Při výuce se využívalo literárních ukázek, například z dějin i ze současnosti (z denního tisku). Autor přitom kladl důraz na zájmy žáků a na jejich samostatnost při formulování závěrů. Obdobným způsobem byla koncipována práce Josefa Ledra a Josefa Hořáky *Mladý republikán a listy z obcíanské nauky a výchovy pro českou mládež*, obsahující i návody k praktickým cvičením, organizaci besídek apod. Přes velké množství práce, řádků, přesto podrobné vymezení obsahu především v osnovách a instruktivní stati v *Asopise pro obcíanskou výchovu* a etná teoretická pojednání uveřejňovaná v pedagogickém tisku (například *Komenský*) docházelo v praxi k značnému kolísání výsledků, které nebyly zdaleka takové, jak se předpokládalo. Příčin zde bylo několik: mnoho učitelů prostě probíralo učivo podle práce podobně, jako to bylo zvykem u jiných učitelů, jiní naopak a přitom spolupracovali na vlastním souvislém výkladu a špejrování (Kopáček, 1971, s. 59). Blíže viz Staněk, A. *Výchova k občanství a evropskosti*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007, MEDVEĀOVÁ, G. *Obcíanská nauka v atmosféře I. československé republiky*. In MEZIHORÁK, F., STANĀEK, A. (eds.) *Výchova k občanství pro 21. století*. Praha: SPHV, 2008, s. 36644.

neabsolvoval, obdržel tzv. špropou-t cí vysv d ení, ve kterém nebyly uvedeny známky o prospěchu s poznámkou: *š v domosti pot ebné k propu-t ní ze -koly objektivn prokázány p íjetím na -kolu ob anskou.* Pokud flák dovr-il osmiletou docházku a -kolou absolvoval, obdržel rovn fl propou-t cí vysv d ení, ale známky jífl byly uvedeny. Vysv d ení bylo opat eno poznámkou *š dostalo se mu vzd lání p esahující cíl obecné -koly.* (Autrata, 1924, s. 110)

Do m - anské -koly byly zpravidla p íjímány d ti z p íslu-né -kolní obce. asto se v-ak stávalo, fle do -koly p ícházely d ti ze sousedních -kolních obcí. Tito fláci ale nebyli zapo ítáváni do zákonem stanoveného po tu d tí, pro které mohla být z ízena nová t ída, a kte í zárove bydleli ve vzdálenosti do 4 km od -koly. Toto velmi zat flovalo místní m - anské -koly, nebo tyto musely p íjmout více flák , jejichfl obce neunesly fládný finan ní v cný náklad. D ti ze vzdálen j-ích míst dané -kolní obce tak byly p íjímány pouze do té míry, dokud sta ila kapacita t ídy. Tato praxe pak spí-e p sobila jako brzda ve vzd lávání vesnických d tí. Tímto zp sobem do-lo k situaci, kdy nap . v roce 1928 inil podíl d tí rolník na obecných -kolách 39,1 %, na m - anských pouze 18,4 %.

Na m - anské -kole bylo stanoveno pon kud odli-né slofení u ítelského sboru. V ele -koly stál editel. V echách a na Morav se vyfladovalo, aby alespo n kolik let p sobil na m - anské -kole. Do u ítelského sboru pat il u ítel nábofenství, t i odborní u ítelé, dále pak pomocní u ítelé. editel m l sníflený úvazek (normou bylo 12 hodin), u ítel zpravidla 24 hodiny. T ídním u ítelem se stal ten, který u il v dané t íd nejvíce hodin (Autrata, 1924, s.1106118).

Jen pom rn velmi malá ást d tí p echázela jífl po pátém ro níku obecné -koly na st ední -koly, které byly p eváfn osmileté, zejména na gymnázia, reálky a jejich r zné kombinace (nej ast jí reálná gymnázia). Ve skute nosti existovala a nov vznikala velká -kála dal-ích st edních -kol, a to odborných, které se d lily hlavn na pr myslové a ostatní r zn specializované -koly. Do t chto -kol nastupovali fláci po absolvování povinné -kolní docházky, zejména z m - anských a nífl-ích st edních -kol, n kdy i po vyu ení nebo odborné praxi. V t-inou byly dvouleté afl ty leté. Dvouleté -koly byly tzv. mistrovské. Pr myslové -koly se nej ast jí d lily na strojnické, elektrotechnické, chemické a stavební. Specializované odborné -koly se zam ovaly na odv tví hornické, textilní, krej ovské,

tkalcovské, sklářské apod. Velmi rozdílné byly dvouleté obchodní školy a čtyřleté obchodní akademie a různé školy pro řemeslná povolání (školy rodinné). Do kategorie středních škol patřily i čtyřleté učitelské ústavy. Existovalo i několik druhů a stupňů škol z oblasti zemědělství a lesnictví (tzv. školy hospodářské) (Bartoš, Trapl, 1991, s. 89).

Nejmáštějším typem střední školy u nás se stalo reálné gymnázium; vedle něho tu byla gymnázia klasická, reformní reálná a reálky. Roku 1927 byl posunut požadavek vyučování francouzštiny na reálných gymnáziích a nětiny na gymnáziích klasických a až do kvinty (Kopáček, 1971, s. 113).

V letech 1919–1928 došlo v rámci německých středních škol ke sjednocení dvou typů středních škol. Snířoval se požadavek humanitně orientovaných reálných gymnázií (Realgymnasien) a reálek (Realschulen), oproti tomu narostl požadavek reálných a reform reálných gymnázií. V roce 1928 existovalo v rámci oblastí označovaných jako šlesvicko-mecké 13 gymnázií, 27 reálných gymnázií, 19 tzv. reform reálných gymnázií a tři vyříd reálná gymnázia (Keil et al., 1967, s. 146).

Jediným pronikavým zásahem v oblasti středního školství bylo zrušení dívčích lyceí v roce 1922, která byla vesměs přeměněna na reformní reálná gymnázia, s přehledem technických předmětů v nižších třídách a od kvinty s výukou latiny. Je třeba kladně hodnotit zavedení koedukace na středních školách, přípustné do té doby jen v nepatrné míře, i úpravu maturit a přijímacích zkoušek. Na německých středních školách se vyučovalo vedle jiných cizích jazyků němčina jako povinnému předmětu o něm meckých byla zase povinná něština (Kopáček, 1971, s. 22).

Připomeňme je také krátce ně které významné univerzity na území SR, které rovněž patřily do systému vzdělávání, a které se nemalou měrou podílely na rozvoji československého školství. K významným osobnostem univerzitního prostředí, které svými názory výrazně ovlivnily a podporovaly učitele, jmenujme například F. Krejčího, O. Kádnera, J. Úlehlu, F. Drtinu a v neposlední řadě T. G. Masaryka. Univerzity rovněž měly (dle návrhu O. Kádnera) nahradit učitelské ústavy a stát se tak vzdělávacími institucemi všech budoucích pedagogů.

Dne 28. ledna 1919 (zákon č. 50/1919 Sb. z. a n.) byla zřízena ve smyslu dávných požadavků českého národa druhá česká univerzita – Masarykova univerzita v Brně. Podle

zákona z 19. února 1920 pak byla oficiálně pražská univerzita přejmenována na Univerzitu Karlovu⁸⁸ a jen ona měla od té doby právo pokládat se za plnoprávnou dědičku staroslavné pražské univerzity.⁸⁹ Do výlučného vlastnictví náležely univerzitní archiv, insignie, pečetidla, knihy, obrazy a jiné památky, které vlastnila především od roku 1882 (Kopáček, 1971, s. 15). Neměli studenti možnost navštěvovat univerzitu s německým vyučovacím jazykem. Od roku 1920 nesla název Německá univerzita v Praze.

Na Slovensku vznikla podle zákona z 27. června 1919 československá státní univerzita v Bratislavě – Komenského univerzita (zákon č. 375/1919 Sb.). Podle zákona měla bratislavská univerzita čtyři fakulty: právnickou, lékařskou, filozofickou a přírodovědeckou. V období I. SR byly zřízeny pouze první tři fakulty. Přírodovědecká fakulta přišla na svět až v roce 1940. Nově zřízená slovenská univerzita navazovala na tradici již v roce 1467 založené uherské univerzity – Academia Istropolitana (Kopáček, 1972, s. 15).

Také v Olomouci patřila univerzita k významným –kolním institucím. Olomoucká univerzita byla založena v roce 1573, výuka byla zahájena o tři roky později. Avšak postupným rušením jejich jednotlivých fakult (filozofická fakulta byla zrušena v roce 1851) a po definitivním zrušení právnické a státní fakulty císařským dekretem ze 17. května 1860 zůstala v Olomouci pouze fakulta teologická (Schulz et al., 2009, s. 20).

Po roce 1918 sice představitelé města usilovali o obnovení univerzity, ale tyto snahy nedošly naplnění. Vznikem I. SR (od 4. listopadu 1918) se vyučovacím jazykem na teologické fakultě stala čeština. Na žádost jejího děkana J. Hejdy byla fakulta zachována jako státní. V roce 1919 byla fakulta (zásluhou poslance dr. Antonína Cyrila Stojana)⁹⁰ přejmenována na *Cyriometodjskou fakultu bohosloveckou* (Fiala, 2009, s. 89). V námi sledovaném období existence I. SR byla tedy jedinou vysokou školou v Olomouci. Velkého rozkvětu dosáhla, když byly, na žádost profesorského sboru⁹¹, ustaveny tři nové

⁸⁸ Viz blíže k vývoji Kádner, O. *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha: Nákladem české grafické unie, 1920.

⁸⁹ Z hlediska dalšího utváření československého vysokého školství měl zcela mimořádný význam zákon z 19. února 1920 č. 135/1920 Sb. z. a n., nazývaný často podle svého navrhovatele jako Lex Mareš. Zákon upravoval poměr mezi českou a německou univerzitou v Praze. Předkladatelem tohoto zákona byl profesor fyziologie František Mareš, viz blíže *Iuridictum* [online]. 2011 [cit. 2011-04-16]. Lex Mareš. Dostupné z [www: http://www.iuridictum.pecina.cz/w/Lex_Mareš](http://www.iuridictum.pecina.cz/w/Lex_Mareš).

⁹⁰ Národní shromáždění přijalo dne 11. března 1919 rezoluci o přejmenování fakulty na Cyriometodjskou. Rovněž zásluhou poslance dr. A. C. Stojana byl v témže roce ustaven profesorský sbor (Fischer, 1938, s. 225–226).

⁹¹ Na základě usnesení Národního shromáždění ze dne 21. ledna 1919 a na žádost profesorského sboru ze dne 24. února 1919) (Fischer, 1938, s. 226).

stolice (staroslov n-tiny, srovnávací v dy náboflenské a k es anské sociologie). Na základ usnesení vlády ze dne 15. ervence 1927 bylo na Cyrilometod jské fakult systemizováno dev t míst ádných profesor a t i místa mimo ádných profesor (p ed 28. íjnem 1918 to bylo pouze –est stolic ádných a jedna mimo ádná) (Fischer, 1938, s. 226). Umíst na byla v budov na Univerzitmím nám stí, která byla slavnostn otev ena po rozsáhlé adaptaci ⁹² dne 22. února 1937 (Schulz et al., 2009, s. 169). Olomoucká univerzita se i p es ve-keré snahy jak její bývalé akademické obce, tak i eské a n mecké politické reprezentace do kala svého znovuoobnovení afl v roce 1946.

K této problematice je t eba doplnit, fe vysoko-kolské studium v SR bylo pom rn náro né a to i finan n , cofl znamenalo, fe studenti pocházející ze sociáln slabých pom r tak tvo ili p iblifn necelých 6 % vysoko-kolák . Vysoko-kolské poplatky a taxy nebyly sice velké, ale nákladné bylo hlavn ubytování a stravování, protofe po et míst v kolejích a menzách byl omezený. Státní stipendia byla zcela výjime ná. V roce 1928 dostal nap . takové stipendium v pr m rné vý-í 650 K ro n jenom kaflký osmnáctý student. Roz-í en j-í byla stipendia, podpory a úlevy r zných podp rných nadací, fond a spolk (v etn levn j-ího ubytování a stravování) (Barto-, Trapl, 1991, s. 90691). Pro p edstavu uvedl olomoucký deník *Mährisches Tagblatt* ve svém lánku na p íkladu Prahy p ehled finan ních náklad student vysokých -kol, které museli p i svém studiu m sí n zaplatit. Poplatek za ubytování (v etn osv tlení a otopu) 190 K , ob d v menze 105 K , ve e e v menze 75 K , snídan 30 K , ostatní výdaje 100 K . Na adekvátní zaji-t ní nezbytných flivotních náklad tak bylo pot eba cca 600 K afl 900 K na m síc (*Mährisches Tagblatt*, 1. 10. 1932, s. 5).

V kontextu s rozvojem v-ech stup -kol v období I. SR se stala nep ehlednutelným fenoménem emancipace flen nejen ve smyslu politické angaflovanosti (jehofl výrazem bylo nap . získání volebního práva v roce 1919), ale i v oblasti spole enské, umofln né

⁹² Po odst hování Studijní knihovny do budovy filiálky Národní banky se ukázalo, fe fakulta m fe z stat ve svém sou asném sídle. Budova musela být ale náleflit ú eln opravena. Opravy za aly dne 1. srpna 1936. ástka na n musela být ke 2. zá í 1936 navý-ena na sumu 746 371,05 K (z p vodn p edpokládané ástky 550 000 K). Byla provedena ada úprav jednotlivých místností hlavn v I. a II. pat e, kde prorafením strop nad d ív j-ími posluchárnami I. a II. ro níku bylo vytvo eno rozsáhlé auditorium. Obnovena byla rovn fl promo ní aula s galerií portrét zakladatele a dobrodinc olomoucké univerzity i bohoslovecké fakulty. Dle Fischera byl v pr elí umíst n originál sv. Cyrila a Metod je od Jana Köhlera (jednalo se o dar seniora profesorského sboru mons. Dr. T. Hudce) a nové portréty obou prezident eskoslovenské republiky (Fischer, 1938, s. 2266227).

snadn j-ím p ístupem ke vzd lání. V roce 1932 upozor oval vý-e uvedený n mecký olomoucký deník na výrazný nár st po tu studentek na pražských vysokých -kolách. Zatímco na filozofické fakult jich bylo v roce 1900 pouze deset, ve -kolním roce 1930/1931 jich bylo 1601. Obdobný nár st zaznamenala i léka ská fakulta, kterou v roce 1904 nav-t vovalo 14 fien a v roce 1930 jifl 925. Nár st po tu poslucha ek zaznamenala i právnická fakulta, p írodov decká a farmaceutická. fieny projevily zájem o studium rovn fl na technických oborech. V roce 1930 studovalo 282 fien obory jako nap . architekturu, chemii a dal-í (Mährisches Tagblatt, 12. 2. 1932, s. 3).

Do systému -kolství I. SR pat ily rovn fl -koly pro t lesn a du-evn hendikepované d ti. Nutnost odpovídajícího vzd lání personálu pe ujícího o postiflené d ti byla nanejvý-aktuální. O neustávajících snahách zlep-ít p ípravu budoucích u itel v pé i o tzv. šslabomyslné d tiø sv d í rovn fl dopis, který v roce 1925 zaslal šSpolek pro pé i o slabomyslné v .S.R. v Prazeø N meckému u itelskému ústavu v Olomouci. V dopise byl formulován pořadavek spolku sm ovaný *Ministerstvu -kolství a osv ty*, aby byl na u itelských ústavech zaveden p edm t, který by budoucí u itele seznámil se základy zacházení s mén nadanými d tmi, nebo se vyskytují ve v-ech obecných -kolách, a tudífl je u itel nem fle ve výuce opomíjet. M l by um t s nimi zacházet, smyslupln je zam stnat a dop át jim tak právo na vzd lání. Protofle v tehdej-ích u ebnicích byla tato problematika nedostate n popsána a zpracována, doporu oval spí-e praktický výcvik budoucích u itel t etího ro níku u itelského ústavu p ímo v obecných -kolách.⁹³

Pedagogický asopis *Komenský* v lánku v nujícím se problematice zvlá-tních -kol konstatuje, fle cílem pomocných -kol je vychovat z šúchylnýchø d tí mravní osoby a poskytnout jim nejnuten j-í vzd lání p edev-ím v t ch oblastech, ve kterých se jeví být nejzdatn j-ími. Velkou zkou-kou pro u itele by bylo umíst ní t chto d tí do b flných t íd obecných -kol, cofl by ani nebylo vzhledem k problematickému chování d tí a vysokému po tu ani fládoucí ani moflné. Takové d ti na b flné obecné -kole zaostávají v látce za ostatními a strádají, zatímco na pomocné -kole by na n m l u itel více asu a mohl se tak více v novat nap . opakování látky (Komenský, b ezen 1932, s. 226). V prvních deseti

⁹³ SOKA Olomouc, fond M5 ó 33, N mecký u itelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, ís. kart. 34 a 35.

letech po vzniku republiky byly zaznamenány intenzivní snahy o právní zakotvení pomocných škol. Výsledkem bylo špouze n kolik ministerských výnos . Vedle nich byly vydány i u ební plány pomocných škol a n kolik doporu ení pro u itelské ústavy, jakým zp sobem zohlednit p i vzd lávání svých kandidát u itelství práci s mén nadanými fláky. Pro p íklad uve me Ministerský výnos z 23. prosince 1922 . 85437/II, který platil od školního roku 1923/1924 (*U ební plán pro výuku a výchovu slabomyslných d tí*). Dle tohoto výnosu m li budoucí u itelé získat mj. poznatky z oblasti anatomie a vývoje centrálního nervového systému, du evních onemocnění d tí, psychopatologických jev (sebevraždy d tí, tělesná a du evní postižení d tí v d sledku alkoholismu rodi , válek, pohlavních nemocí, nedostate né hygieny apod.) a organiza ních zálefitostí pomocných škol (výchovné a vyu ovací metody, spolupráce s léka em apod.).⁹⁴ Studenti eských a n meckých u itelských ústav m li rovn fl povinnost nav tít alespo na jeden den bu n který z výchovných ústav v blízkém okolí, nebo pomocnou školou (Ratschinka, 1922, s. 3366337). Jistý ád do oblasti zvlá tního školství vnesl afl zákon z 24. kv tna 1929. Dle n j m ly být z izovány samostatné pomocné školy a pouze ve výjime ných p ípadech m ly být v rámci obecné školy z ízeny šuzav ené pomocné třídy. Po et flák ve třídě byl stanoven na 20, proti emufl se zvedla vlna námitek, protofle na n meckých pomocných školách býval po et flák ve třídě daleko vy í. Zákon dále stanovil po et vyu ovacích hodin na 25 týdn . U itel m byl k jejich platu poskytnut p íplatek 1500 K a po deseti letech p sobení v pomocné škole byl zvý en na 2500 K ro n . Z uvedeného je patrné, fle u itel m, kte í m li vzd lání pro výuku na m –anské škole, nálefel plat odpovídající platu u itel obvyklý na m –anských školách a k tomu je-t p íplatek za práci na pomocné škole. Stejný princip odm ování platil i pro cvi né u itele na obecných školách, které byly spojeny s u itelským ústavem (Keil et al., 1967, s. 101). Jifl v únoru 1929 uve ejnil k této problematice asopis *Komenský* obsáhlý lánek, týkající se pé e o d tí ve zvlá tních školách. Radil, aby u itel dbal na dostatek p estávek a pohybu d tí na erstvém vzduchu, protofle mnohé z nich p estály t flké choroby a jsou tudífl snadn ji unavitelné. Také uspo ádání třídy p i výuce

⁹⁴ Podle pedagogického asopisu *Komenský* by m l u itel um t rozeznat, v kterých p ípadech se jedná o dít pat ící do pomocné školy, a které do ústavu. Lánek varuje p ed tím, aby u itelé posílali fláka do pomocné školy jen proto, fle je uli ník, nechodí ádn do školy nebo prost jen s u itelem nespoupracuje tak, jak by si p edstavoval (Komenský, kv ten- erven 1933, s. 3396342).

m lo vypadat jinak ó místo klasických lavic rad ji stole ky. D raz byl kladen na men-í po et d tí ve t íd . Výuka m la být p edev-ím názorná a podávána zábavným zp sobem po malých dávkách, zam ená p edev-ím na praktickou stránku flivota a zapojení v-ech flákových smysl . U itel se nemusel drfet osnov, jelikofl za úsp ch byla považována skute nost, fle si d tí odnesou ze -koly aspo n které v domosti (Komenský, únor 1929, s. 2096212).

Výnosem z 9. 12. 1937 byl zaveden zku-ební ád pro zkou-ky schopnosti pro u itele na -kolách pro tzv. šúchylné d tíö. Byly vytvo eny zku-ební komise. Zkou-ka se skládala ze t í ástí: 1. písemná domácí práce, 2. t i písemné práce: jedna z pedagogiky nebo pedopatologie, didaktika a metodika zvlá-tního -kolství; prakticky pak ru ní práce a schopnosti nebo o-et ování šúchylných d tíö, 3. poslední pak byla ústní zkou-ka ze v-eobecné ásti pro v-echny kandidáty s odborn specifickým zam ením. Tento zku-ební ád pro u itele pomocných -kol platil afl do roku 1945 (Baier, 1988, s. 30). Pro výchovn zanedbané d tí byly z izovány tzv. škáze ské t ídyö (se zvý-enými tresty, které schvalovalo *Ministerstvo -kolství a národní osv ty*). T ídy pro d tí neschopné postupu do m -anské -koly byly ozna ovány jako t ídy záv re né a jednalo se o 6. t ídu s p ti -kolními roky. (Autrata, 1924, s. 119).

Jaké moflnosti pro získání praxe s du-evn i t lesn hendikepovanými d tmí tedy m li studenti u itelských ústav ? První n mecká pomocná -kola na Morav vznikla v roce 1909 v Brn . Brzy ji následovaly dal-í pomocné -koly nap . v T -ín (1910), n mecká pomocná -kola v Krnov (1910) a Chebu (1911) ó první n mecká pomocná -kola v echách v Litom ících (1911), v Chomutov (v roce 1912) a v Liberci (1916). První eská pomocná -kola na Morav vznikla v roce 1911 v P erov (Baier, 1988, s. 6). Pomocné -koly vznikaly pomalu, nebo jejich ve-keré finan ní náklady nesly na svých bedrech obce. Postupn v-ak nastal jejich pomalý nár st ó v roce 1919 existovalo v eských zemích 17 t íd. Po válce vznikl spolek *š Deutsche Hilfsschule in der Tschechoslowakischen Republikö*, který odhadl, fle pouze 1 % n meckých flák , které by m ly nav-t vovat zvlá-tní -kolu, se dostalo p im eného vzd lání odpovídajícího jejich schopnostem. P edpokládalo se, fle 263 % v-ech d tí (z toho 11 000 d tí n meckých) by m lo nav-t vovat zvlá-tní -kolu (Keil et al., 1967, s. 101).

V roce 1926 byla založena pomocná škola pro méně nadané děti ve Svitavách, která měla zpočátku tři třídy s celkem 50 dětmi. Škola byla umístěna v bývalé továrně, její místnosti byly velmi dobře vybaveny svitavskou obecní radou. Škola dosahovala poměrně dobrých výchovných výsledků a stala se tak vzorovou školou, s velkým zájmem navštěvovanou nejen profesory a jejich žáky, ale i zástupci ministerstva školství. Absolventi školy našli uplatnění na předem dohodnutých a jejich vzdělání odpovídajících pracovních místech (Baier, 1988, s. 2). V roce 1928 vzniklo 10 samostatných námeckých zvláštních škol, které byly prakticky samostatnými školami s celkem 32 třídami. Na dalších 18 místech existovaly pomocné třídy v rámci obecní školy (21 tříd).

Nárost pomocných škol v SR pokračoval i v dalších letech. Například v roce 1931 stoupl jejich počet na 39 (se 75 třídami). V roce 1937 byl tento druh škol tak dále zkonsolidován, takže veškerá zařízení bylo možno (obdobně jako pro měnšanské školy) vydat souborně (Keil et al., 1967, s. 102).

Učitelé námeckých zvláštních škol pocívali nutnost vytvořit spolek zastřešující zvláštní školství. Dne 6. 6. 1920 byl při příležitosti zasedání *šDeutschen Lehrerbundes in der SRö* konaném v Mostě založen spolek *šDeutsche Hilfsschule in der tschechoslowakischen Republikö*. Mluvčím spolku se stal *šZeitschrift für Behandlung Schwachsinnigerö*. Mezi léty 1925-1932, v době hospodářské krize, kdy byly drasticky sekráceny státní dotace, časopis nevycházel a spolek vydával nepravidelně časopis vlastní. Každý rok se konal sjezd v místech, ve kterém se vyskytovala pomocná škola. Například VIII. sjezd se konal v roce 1928 v Brně, kde se nacházela nejstarší a nejvíce pomocná škola. Předsedou spolku byl opakovaně zvolen Rolf Marchas z Liberce. V roce 1938 byl jmenován nový předseda Christoph Rieß z Chebu (Baier, 1988, s. 31). Ve stejném roce pak byla činnost spolku ukončena.

Školy pro hluchoněmé⁹⁵ v českých zemích byly (aflnána kolik měnšských tříd pro námecké děti v Praze a v Plzni) v soukromých rukou, většinou však v církevní správě (například námecký ústav v Litoměřicích a utravvistický v českých Budějovicích) a využívaly na nich školnice často bez náležitě kvalifikace (Kopáček, 1971, s. 20). Na Moravě fungoval mezi léty 1832-6

⁹⁵ Děti šneplnomyslnéö (dětí sluchově a zrakově hendikepované) smly být využívány ve zvláštním oddělení nanejvýše i hodiny týdně. Ve třídách jich mohlo být nejméně 10 a nejvíce 20.

1894 v Brně utrakvistický ústav pro hluchoněmé (tyflosy a tyflosy německé tify). Německé tify byly v roce 1907 přemístěny do Olomouce. Dva české ústavy vznikly v roce 1892 v Ivančicích a v Lipníku, v roce 1907 i ve Valašském Meziříčí. Zemský ústav pro hluchoněmé (postaven mezi léty 1911 a 1913) se nacházel v Třebíči, avšak nefungoval dlouho, jelikož učitelé byli v roce 1915 povoláni do války a škola následně sloužila jako válečný lazaret. Svou činnost obnovil ústav v roce 1919. V roce 1938 se ústav pro hluchoněmé v Třebíči stal hlavním flupním ústavem pro výuku hluchoněmých (Baier, 1988, s. 22).

První soukromý léčebný a výchovný ústav pro nevidomé byl založen v Praze na Hradčanech roku 1808. Od svého založení až do roku 1939 jej navštěvovaly především německé děti. Zpočátku měl pouze tyflosy chovance. Od roku 1871 se o výchovu a péči zrakově postižených staraly řádové sestry boromejky, avšak opíjely se bez odpovídajícího vzdělání. V roce 1832 inicioval univerzitní profesor A. Klar otevření ústavu pro dospělé. V roce 1888 následovalo otevření dalšího ústavu pro pěstárlé, nemocné a práce neschopné zrakově postižené v Praze na Smíchov. V Brně byl otevřen první soukromý ústav v roce 1835, který se stal v roce 1877 ve stejném. Navštěvovaly jej děti německé, české a polské. Snahy o založení dalšího ústavu v Třebíči staly v důsledku malého počtu chovanců nenaplněny. V roce 1913 následovalo založení ústavu v Ústí nad Labem, určené především německým dětem v okolí. V roce 1931 byla k tomuto ústavu připojena mateřská škola. V roce 1939 byl ústav zestátněn a stal se flupním ústavem (Baier, 1988, s. 17 a 19). Množství pro nevidomé bylo v SR v letech 1918 a 1938 ať na území, na kterém zůstaly ústavy odkázáno hlavně na dobročinnou péči. K jejich hlavnímu nedostatku patřilo, že v nich byla pohromadě mládež ve školním věku s mládeží školou odrostlou. Školy trpěly nedostatkem místností, například brněnský zemský ústav pro nevidomé musel odevzdat svoji budovu Vysoké škole zemědělské. Stát neprojevil valný zájem o přejímání škol pro nevidomé do vlastní správy (Kopáček, 1971, s. 20).

Jediné školní zařízení pečující o tělesně postižené děti se nacházel v Liberci (založeno v roce 1909). Liberecký ortoped dr. J. F. Gottstein se zpočátku staral o 156 dětí. Ústav však nebyl azylovým domem nebo nemocnicí, ale spíše léčebným zařízením se školní výukou. Během první světové války sloužil ústav válečným invalidám. V období I. SR se však

vrátil ke svému p vodnímu zam ení. Dle zji-t ní pe oval ústav v roce 1928 o 230 chovanc (Baier, 1988, s. 23624). Pé e o zmrza ené se soust e ovala p edev-ím ve vhodn organizovaných ústavech (lidov nazývané Krüppelanstalt), kde chovanci tvo ili spolu s ústavním personálem autonomní kolektiv. Tímto zp sobem spolupracovali s ve ejností a chovanci byli p ipravováni pro uplatn ní v flivot . Nezanedbávalo se v-ak ani vzd lání rozumové a estetické. Nejznám j-ím ústavem byl Jedli k v ústav v Praze (zalofen v roce 1913) (Kopá , 1971, s. 20).

Mentáln postifené d ti nav-t vovaly tzv. pomocné -koly (Hilfsschulen), anifl by byl brán z etel na stupe postifení. Tzv. pomocná -kola tedy soust edila v-echny d ti neschopné obvyklé -kolní docházky. Nebyla v-ak šopatrovnouõ v pravém slova smyslu, nýbrfl se soust edila pouze na výuku d tí. Proto také pomocné -koly vedly neustálý boj za to, aby du-evn postifené d ti byly umíst ny v ústavech, kde by jim byla zaji-t na odpovídající pé e. Na Morav existoval takový ústav do roku 1904 v Opav , tzv. Marianum (Baier, 1988, s. 24625).

2.2 U itelé a jejich fláci

Významným initelem šp evratových dn õ v roce 1918 se stává práv u itelstvo (p eváfln eské),⁹⁶ zejména v-ak u itelstvo -kol obecných a m -anských se svými organizacemi a periodickým tiskem. Za první sv tové války byli e-tí u itelé za svoji pokrokovost a protirakouský postoj asto persekuováni jak ú ady civilními, tak vojenskou správou (Kopá , 1971, s. 11). Kolem 30 % u itel bylo povoláno na vojnu, toto íslo v-ak s p íbývajícími vále nými léty nar stalo. U itele,⁹⁷ kte í narukovali, nem l kdo nahradit

⁹⁶ I p es tato nesporná fakta uvádíme pro zajímavost dva záznamy. Ve -kolním roce 1914/1915 napsala nejmenovaná osoba do -kolní kroniky jedné eské -koly tento povzdech: *šDej pán B h, aby na-e í-e a jasná dynastie vy-la ze sv tového zápasu vít zn . Rakousko zahynouti nesmí!õ* Týfl u itel napsal do stejné kroniky roku 1918/1919 následující: *šDne 28. íjna 1918 vypln na byla kone n touha Komenského, a vláda Tvých v cí vrátila se k Tob , ó lide eskýí õ* (Fischer, 1937, s. 391)

⁹⁷ V lánku nazvaném *Persekuce moravského u itelstva za války* v asopise *Komenský* se k tomu pí-e, fle morav-tí u itelé byli tehdej-í vládou persekuováni za horlivou men-inovou práci a sokolskou a národní innost. Povoláním moravských u itel na vojnu prý vláda sledovala jediný cíl ó zbavit se eských u itel a nahnat tak eskou mládefl do n meckých -kol. Zbran schopní u itelé byli ozna eni jako šp uõ (politisch unverlässlich) a p í každém podez elém pohybu m li být zast eleni. Nemocní internováni a drfleni v nelidských podmínkách (Komenský, 14. 2. 1919, s. 3).

a tak docházelo mnohdy k tomu, že v jednotkách se z tohoto dle vodů delší dobu nevyužívalo vůbec, pro dvou a třídní koly byla k dispozici pouze jediná učitelská síla, což se negativně odrazilo ve školní výuce a tudíž i v prospěchu škol. Je to horší situace byla na venkově, kde 20 až 25 % muftských pracovních sil narukovalo a polní práce musely vykonávat ženy, děti a staří lidé. Již na jaře roku 1918 upozoroval učitelský časopis *Komenský* na případy, kdy již jedenáctileté děti musely pomáhat při domácích a školních pracích v zemědělství (výjimkou nebylo například mláčení obilí, kopání žerň, třípání dříví apod.) a na mravní úpadek dětí, které přebírají špatné vlastnosti dospělých (sobectví, touha po penězích, zloba apod.). Výzva, aby děti byly vráceny zpět do školy a varování před úpadkem školství (což by v konečném důsledku znamenalo i kulturní úpadek národa spojený s následnou ztrátou svobody) byly jedním z palčivých témat tehdejší společnosti před koncem války (Komenský, 5. 4. 1918, s. 2, Komenský, 18. 4. 1918, s. 263).

Učitelé jako děti, tak i němečtí, byli vyzýváni ke vstupu do pokrokových politických stran, aby takto aktivizovali učitelské výbory a odbory, které by napomohly zmírnit jejich finanční nouzi. Platy nedosahovaly existenčního minima a úsilí o zlepšení hmotných poměrů za neustále stoupající drahoty bylo bezvýsledné. Nelze se tedy divit, že uvažovali o pasivní rezistenci, nebo dokonce stávkě. V průběhu roku 1918 se konaly různé demonstrační schůzky (například v Olomouci dne 6. července 1918), na kterých učitelé požadovali především zlepšení svých finančních podmínek (požadovali vyšší platy srovnatelnou s úředníky stejného stupně vzdělání a stejné výhody jako zásobování obuví a oblečením zdarma, drahotní poplatky apod.) a upozorovali na mravní úpadek mládeže, která během válečných let nenávratně ztratila pravidelnou školu⁹⁸ (Pozor, 6. 7. 1918, s. 151 a 152).

Již 26. října 1918, tedy ještě před špevratem, se v české Těbově ustavila *Ústřední rada českých zemských organizací učitelů* (tj. *Zemského ústředního spolku učitelů učitelů v Čechách a Ústředního spolku učitelů učitelů na Moravě, Ústředního spolku českého učitelstva ve Slezsku, Zemské ústřední jednoty učitelstva moravských škol*

⁹⁸ Lánek v učitelském časopise *Komenský* dle mimoškolní aktivity podle věku školáků na mládež a dorostence (14 až 20 let). Dle slekem válečných událostí mravně zhrublá mládež by měla být napravována tělesnými hrami (například v Sokole), zřízeny by měly být dětské čítárny, besídkové koutky (ve kterých by se měly děti seznámit se statečnými legionáři, popř. vykonávat různé ruční práce apod.). Učitelé měli organizovat loutková představení, zpívat, zapojit děti do národních oslav a oslav významných dnů. Pro dorost se dle láneku nejlépe hodí lidové besedy, učeskové besídky a skautské družiny. Dle láneka úkolem je mj. odvykat školní mládež karbanu, alkoholismu a zjemnit jejich vyjadřování a mravy (Komenský, 28. 3. 1919, s. 265).

v echách a Zemské jednoty u itelstva m –anských –kol na Morav , Zemské jednoty u itelek v echách, Jednoty u itelek na Morav a Úst edních spolk u itelek flenských ru ních prací v echách a na Morav) v ele s J. Smrtkou, starostou Zemského úst edního spolku eského. Úst ední rada m la zast e–ovat tyto organizace a p ispívat k tomu, aby e–tí u itelé dosáhli uplatn ní a vlivu, jaké mu právem náleželo. Hned v prvních pop evratových dnech se Úst ední rada obrátila se svými pořadavky na ústavní initele. Jednalo se p edev–ím o úpravu hmotných pom r u itel –kol obecných a m –anských. U itelé se dále dofladovali náboflenské svobody, reformy –kolství, zru–ení celibátu u itelek, vy e–ení pom ru –koly a církví, zavedení ob anské výchovy a vysoko–kolské vzd lání (Kopá , 1971, s. 11).

Lze konstatovat, že prakticky po celou dobu trvání I. SR pat ili u itelé, spolu s legioná i a sokoly, k nejvýrazn j–ím oporám tzv. masarykovského politického k ídla. T. G. Masaryk si získal mezi u iteli nejen nebývalou popularitu, ale byl jimi také pln respektován. U itelé spat ovali v T. G. Masarykovi nejen šprezidenta Osvoboditele, ale také vysoko–kolského profesora a realistu, s nímž se mnozí jifi v minulosti potkávali. T. G. Masaryk byl jifi v devadesátých letech 19. století aktivním p edná–ejícím na tzv. univerzitních extenzích, které vznikly jako svépomocná akce u itel usilujících o vy–í vzd lávání. Tě o p edná–kové cykly vysoko–kolských pedagog pro u itele z praxe. Masaryk, který v rámci t chto extenzí hovo il na téma *šN které problémy pedagogické a didaktické*, m l tehdy na svých p edná–kách prokazateln nejvy–í náv–t vnost. U itelé rovn fl v d li, že kdyfl se Masaryk stal v devadesátých letech poslancem za Vala–sko, bylo –est z jeho prvních jedenácti proslov v nováno problematice –kolství, znali jeho mnohokrát vyjád ený názor, že u itel musí být nezávislý na fará i, starostovi a také nezávislý politicky, a že musí mít k dispozici i dostatek prost edk k tomu, aby se mohl dále vzd lávat a cestovat. Dob e si pamatovali také jeho slova, že *šVzd lání se vřlidycky vyplatí hospodá sky: co dá národ u iteli i desetkrát vyzíská* a vid li proto v jeho osob a postavení ve funkci prezidenta záruku dobré budoucnosti eského –kolství a spolu s ním i celého u itelského stavu. V roce 1930 nap íklad ekl delegaci u itel : *škdyfl se tedy u itel stal prezidentem, tofl myslím, že v–ichni u itelé mají trochu povinnost, aby mu pomáhali.* (Morkes, 2002, s. 22)

Neměli učitelé pochopitelně neprojevovali přílišné nadšení ze vzniku Československa, a podobně jako na politické úrovni požadovali pro sebe stejné právo a stejný vstupní přístup ze strany mezinárodní veřejnosti v rámci vlastních návrhů. Není tedy překvapující, že někteří z nich vítali vznik samostatných německých provincií, které se měly stát součástí Rakouska. Německé školství v českých zemích mělo být spravováno vídeňským ministerstvem školství, a to až do úplného vyjasnění politické situace, tj. do podpisu mírových smluv. *Der deutsche Lehrerbund Böhmens, Mährens und Schlesiens*, zastávající jak učitelé německých obecních, tak i měšťanských škol, vydal svolání k rakouskému ministerstvu školství do Vídně o jeho vlnění a vlně připojit se k Německému Rakousku. Současně navrhoval vstoupit do okamžitých jednání týkajících se fungování školství v německých oblastech v SR. Zároveň bylo nutno vyřešit problematiku platů⁹⁹ a příspěvků německých učitelů především v Čechách a na Moravě (Kasper, 2006, s. 27-28). Představy německých učitelů ale nabraly zcela jiný směr podpisem mírové smlouvy v Saint Germain v roce 1919, která se na dlouhou dobu stala jedním z důvodů pocitů křivdy Němců, flujících nejen na území Československa.

V několika prvních letech po vzniku SR však zůstalo československé školství i vzdělávání německých učitelů téměř nezměněno.¹⁰⁰ V Československu existovalo 16 německých učitelských ústavů (včetně soukromých pro vzdělávání učitelů), které za svůj vznik vděčily říšskému zákonu z roku 1869 (jejich konečné uzákonění jako čtyřletých

⁹⁹ Problematikou finanční nouze německých učitelů se zabýval již v roce 1913 článek v německém pedagogickém časopise *Schule und Haus* a zdá se, že učitelé strádají v důsledku nedostatku nejen tělesně, ale i psychicky, což se odráží ve výuce (viz blíž *Schule und Haus*, Januar 1913, s. 27). V roce 1917 uvádí německý pedagogický časopis *Deutsch-mährisches Schulblatt* křiklavý příklad platové nespravedlnosti. V jednom nejmenovaném měsíci nabízel inzerát místního konfektérského závodu 6 Kč denně dříve-poslání kovi (tj. 2000 Kč ročně!), zatímco mladí učitelé pobírali v té době 1280 Kč ročně (včetně 180 Kč příspěvku na bydlení a 100 Kč drahotného příspěvku) (*Deutsch-mährisches Schulblatt*, 15. 10. 1917, s. 180). Také český pedagogický časopis *Komenský* upozoroval v září 1918 na alarmující případ, kdy dvanáctiletý školou povinný chlapec vydával na stavbu při podávání cihel 5 Kč denně (zatímco učitel 3 Kč), a varoval před pochybným výchovným vlivem působícím na charakter chlapce: *školní pedagog shoduje se na tom, že je třeba lásky k dítěti, lásky k povolání. Dnes však za 3 Kč denně mnoho lásky nekoupíte a bez lásky klesá u učitelova práce na pouhé emeslo. Kluk o nádeník, stal se vychovatelem, vychovatel o učitelovi dosavadní mzdou stal se nádeníkem.* (Komenský, 20. 9. 1918, s. 1)

¹⁰⁰ Zajímavým fenoménem v prvních několika letech po vzniku SR byly prázdninové návraty v německých učitelů různých vzdělávacích kurzů především v Německu. Například prázdninové kurzy v Jeně absolvovalo v létě roku 1922 asi 1000 frekventantů, z toho každý osmý byl šlechtického původu. Hojně navraty byly i prázdninové kurzy v Marburgu a v Berlíně. Ještě v roce 1932 poskytl *šlechtesches Landeslehrerverein* v Čechách účastníkům, pocházejícím z jeho území, příspěvek na studijní cestu, která zahrnovala návraty do škol v Saské Kamenici a Lipsku. Tato studijní cesta byla poslední, neboť tyto aktivity nebyly československými školními úřady po roce 1933 podporovány. Recipročně navraty učitelů z Německa prázdninové kurzy v Chomutově organizované od roku 1920 (Keil et al., 1967, s. 106).

ústav pocházelo z roku 1886). Dva ústavy (v t-ínou zvlá- pro d v ata a chlapce) vznikly v Praze, Opav , Brn , Chebu (zde se jednalo o soukromý ústav), po jednom pak v Chomutov , eských Bud jovicích, Liberci, Trutnov , Litom ících, Ústí nad Labem a v Olomouci. Ústavy v T -ín a Bílsku ve Slezsku spadaly po roce 1918 pod správu Polska. S n kterými z nich byla spojena za ízení pro vzd lávání u itelek ru ních prací (Keil et al., 1967, s. 102).

Jak jifl bylo vý-e uvedeno, k nelehkému úkolu eskoslovenského -kolství pat ily nutnost e-ít hmotné pom ry u itelstva bez ohledu na národnost. Nejd íve se jednalo o drahotní p ídavky, kterými m la být zmírn na nouze u itelských rodin. Iniciativní návrh podala skupina poslanc ó u itel spolu s n kterými dal-ími (nap . F. Smrtka, R. Bechyn , F. Udrflal). Navrhovatelé vzná-eli pofladavek, aby u itelé obdrfleli sluflební i penzijní poflítky dle stupnice státních zam stnanc s rovnocenným vzd láním, a aby každá nová úprava sluflebních p íjm , p ídavk a jiných výhod, které budou p íznány státním ú edník m, m la sou asn platnost i pro u itele. Návrh o drahotním p íplatku pro u itele byl p íjat *Národním shromáfd ní* 22. ledna 1919. Po mnoha pr tazích p íjalo *Národní shromáfd ní zákon . 274 z 23. kv tna 1919, tzv. zákon paritní.*¹⁰¹ Vedle zrovnoprávn ní se státními ú edníky poskytoval u itel m asový postup a zaru oval jim ú ast na v-ech výhodách a vedlej-ích poflítcích (Kopá , 1971, s. 24). U itelé m li nárok na ádný plat (sluflebné ili plat základní a místní p ídavky) a mimo ádný (nap . p ídavek na d ti po as povále né drahoty a drahotní p ídavek). Ke zvlá-tním p íjm m u itel pat ily nap . poplatky za p es asové hodiny, za výuku nepovinných p edm t (jednou za rok obdrflel u itel 200 K), cestovné a diety, za do asné zastupování obdrflel u itele tzv. substituí ní p ídavek (m sí n 70 K na obecné a 100 K na m - anské -kole) (Autrata, 1924, s. 138).

Jifl na podzim roku 1920 se projevíly snahy omezit platnost *paritního zákona*, pokud jde o jeho ustanovení, podle n hofl se m lo u itel m dostat v-ech výhod, jefl budou poskytnuty ú edník m. Parita s ú ednictvem byla zru-ena zákonem, kterým se upravovaly nouzové p ídavky. Zákon byl schválen dne 17. prosince 1920 v poslanecké sn movn a následn v senátu. M sí ní nouzové u itelské výpomoci se m ly od 1. ledna 1922 v Praze a ve v t-ích

¹⁰¹ Zákon ze dne 23. kv tna 1919, . 274 Sb. z. a n., jímfl se upravují sluflební p íjmy a výslufné u itelstvu na ve ejných -kolách obecných a ob anských (m - anských). Min. v st. 1, str. 119. In *P íru ka zákon , na ízení a p edpis o národním -kolství v Republice eskoslovenské*, s. 697-709.

místech (tj. v místech I., II. a III. třídy místních příspěvků) snížit o 80 %, v ostatních místech o 70 %. Kromě toho bylo u itelů stejně jako jiným zaměstnancům uloženo placení osmiprocentního penzijního příspěvku. Protože mší ní nouzové výpomoci tvoily podstatnou část celkových příjmů (cca 50 % a více), byli u itelé tímto způsobem sobem, pokud jde o hmotné postavení, zařazeni do nejnižší kategorie (tzv. kategorie E) státních zaměstnanců.¹⁰² Úprava pak byla vyhlášena ve Sbírce zákonů a nařízení jako zákon č. 495 z 21. prosince 1921, kterým se upravují výhody poskytované státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměr (Kopá, 1971, s. 47653). U itelský pedagogický časopis *Komenský* komentoval v lednu 1921 zrušení paritního zákona slovy: *š eské u itelstvo poci uje porušení zákona paritního jako urážku, jakožto nezaslouženou a ni čím neodvodnou pohanu, jakožto polípek, jež obdrželo za odměnu své domácí práce ve škole i mimo školu.*¹⁰³ Lánek dále srovnává práci u itele a učedníka a dochází k závěru, že u itelova práce nezáleží a nekončí ve škole, ale u itel často pracuje i doma (např. na korekturách písemných prací, přípravách na výuku apod.). Dále se podílí se na odpolední osvětové vzdělávací činnosti pro veřejnost, zatímco učedník nevykonává další vedlejší činnosti mimo práci (Komenský, 18. 1. 1921, s. 65668).

Zákon č. 521 ze 13. července 1922 (tzv. *zákon reparační*)¹⁰³ částě n šnapravilů snížení finančního ohodnocení u itelů zakotvené v zákoně č. 495 z 21. prosince 1921.¹⁰⁴ Při projednávání zákona se ze strany vlády a senátních výborů prohláovalo, že zákon odí uje dle sledky § 2 prosincového zákona a že u itelům bude vráceno, co mu bylo ve srovnání s učednictvem vzato. Skutečnost byla ovšem docela jiná. Zákonem z 21. prosince 1921 č. 495 byly u itelům obecných a měřanských škol sníženy mimořádné a nouzové příspěvky o 20650 %. Od 1. června pozbyli nárok na starobní příspěvky (1006200 Kč ročně), u nichž kterých kategorií byly sníženy funkční příspěvky a příspěvek na bydlení. Podobně byly

¹⁰² Rozlišovalo se pět učednických kategorií: kategorie A (s úplným stredoškolským a vysokoškolským vzděláním), kategorie B (se stredoškolským vzděláním a vysokoškolským kurzem a státní zkouškou na které vysoké škole, kategorie C (se stredoškolským vzděláním), kategorie D (s nižší střední školou nebo se školou měřanskou spojenou s jednorodinným kurzem učebním), E (se vzděláním vyšším, než jaké poskytuje obecná škola) (Kopá, 1971, s. 47).

¹⁰³ Zákon z 13. července 1922, č. 251 Sb. z. a n., jímž se mění některé zákony o slufebních poměrech u itelstva ve veřejných školách obecných a obměřanských. In *Přehled zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v Republice eskoslovenské*, s. 7466753.

¹⁰⁴ Zákon z 21. prosince 1921, č. 495 Sb. z. a n. In *Přehled zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v Republice eskoslovenské*, s. 7446745.

sníženy celkové poplatky u itel m – anských –kol a u itelek flenských ru ních prací. Velkou nevoli vyvolávalo p eskupování jifl za azeného u itelstva do nižších platových stup . Valná sch ze delegát eské obce u itelské se konala v Praze 6. ervence 1922. Odmítla tzv. *repara ní zákon* (jeho plné zn ní bylo jifl známo, a koliv zákon nebyl je-t vyhlá-en) a ozna ila ho za nebezpe í pro národní kulturu (Kopá , 1971, s. 49653).

V n meckém olomouckém a regionálním tisku ¹⁰⁵ byl vý-e uvedený zákon a jeho d sledky komentován následujícími slovy:

šEs ist ein starkes Stück von sozialer Empfindungslosigkeit, wenn man es unternimmt den Lehrern, den heute am schlechtesten bezahlten öffentlichen Angestellten, weitere erhebliche Abstriche an ihren Bezügen zu machen.

šJe to po ádný díl sociální bezcitnosti, kdyfl se u itel m, dnes nejh e placeným ve ejným zam stnanc m, provedou dal-í zna né –krty v jejich p íjmech.š

N me tí olomou tí u itelé také vy ítali místnímu *finan nímu výboru* rozhodnutí odebrat jim z jejich plat (na základ vý-e uvedeného zákona) tzv. místní p íplatky. *Finan ní výbor* pak v této souvislosti kritizovali za to, fle hodlá poufít 50 000 K na vytvo ení eského hasi ského sboru, a koliv ten sou asný pln odpovídal pot ebám m sta. e-tí a n me tí u itelé pak spole n podali fládost k *finan ní komisi*, aby jim místní p íplatky byly zachovány. Ale na základ vý-e uvedeného zákona bylo m stskou radou rozhodnuto, fle jim budou tyto p íplatky od 1. 4. 1922 definitivn odebrány. ástka inila 600 K m sí n (Mährisches Tagblatt, 7. 2. 1922, s. 2).

Proti zákonu z 21. prosince 1921 . 495 se rovn fl postavil olomoucký *M stský –kolní výbor pro n mecké –koly* (*Stadtschulausschuss für die deutschen Schulen in Olmütz*), který ve své rezoluci z 9. února 1922 mj. prohlásil, fle *M stský –kolní výbor* pro –kolní okres Olomouc-m sto vzná-í d razný protest proti uskute n ní tohoto zcela asociálního zákona

¹⁰⁵ Uvedený zákon obdobn komentoval také *Deutsches Volksblatt* na za átku roku 1923š*Das Gesetz vom Dezember 1922 ist das Höchstmaß von Mißachtung einer Regierung ihrer Angestellten gegenüber. Es ist unsozial, da es die Staatsangestellten und Lehrer, die für einen mehrköpfigen Haushalt zu sorgen haben, am schwersten beschädigt.*š (Deutsches Volksblatt, 27. 1. 1923, s. 5) šZákon z 22. prosince 1922 je vrcholem pohrdání zam stnanci vládou. Je to asociální, protofle jsou státní zam stnanci a u itelé, kte í se musí starat o po etnou rodinu, nejh e postifeni.š

a jeho rychlou novelizaci. Vyjádřil rovněž požadavek na opětovné plné obnovení rovnosti mezi státními zaměstnanci a učitelstvem.¹⁰⁶

V národnostně smíšených oblastech i jazykových ostrvcích účinným bylo i v případě Olomouce o sekvě uveřejněným hmotným potřebám přidala hrozba nezaměstnanosti u meckých učitel¹⁰⁷ ze zrušených i redukovaných u meckých škol. Olomoucký *Mährisches Tagblatt* uveřejnil 14. dubna 1921 návrh u meckého svazu učitelů *šDeutscher Lehrerbund* na řešení umístění nezaměstnaných učitelů a *šzmírni tak jejich finanční i psychické újmů*. Dle deníku by měli být v zájmu většiny u meckého učitelstva posláni do dle chodu učitelé, kteří již mají ze zákona nárok na penzi, aby mohli být na jejich místa přesunuti jejich spolužáci kolegové. Aby však tento návrh na *šZwangspensionierung* nebyl tak tvrdý, doporučil *šDeutscher Lehrerbund* individuální posouzení každého v případě (s přihlédnutím k okolnostem v případě nezaopatřených nebo nemocných dětí učitelů¹⁰⁸ i hrozby materiální nouze) (*Mährisches Tagblatt*, 14. 4. 1921, s. 3).

Kromě zmíněvané otázky platilo se dalším poměrně často diskutovaným tématem stalo obsazování učitelských míst. V roce 1920 byla obsazována tím způsobem, že byla většinou zveřejněna a slufbn nejstarší žadatel musel přijít na řadu, pokud bylo jeho pedagogické působení ohodnoceno jako *šdobré* (gut). O kvalifikaci rozhodoval píšoucí *okresní školní úřad*, který pro tuto potřebu zřídil vlastní komisi. Komise rozhodovala o stupni kvalifikace pouze v tom případě, že se o dané místo ucházeli dva učitelé mající odsloužený stejný počet let. Dalším rozhodujícím faktorem v těchto případech byly mj. rodinné poměry uchazečů. Jelikož kvalifikace 90 % učitelů byla ohodnocena jako *šdobrá*, rozhodoval prakticky vždy počet odsloužených let. Po dovršení šedesátého věku života mohl učitel zařádat o penzi. Podmínkou však bylo 40 odsloužených let. Díky tomuto systému byly téměř odstraněny

¹⁰⁶ Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz. SOKA Olomouc, fond N mecký školní mateřský výbor v Olomouci (M5 69).

¹⁰⁷ V této napjaté atmosféře pocítili němečtí učitelé nutnost vytvořit pro prosazování svých zájmů jednotný spolek. Dne 18. července 1920 vznikl ve Svitavách *šDeutscher Lehrerbund im Tschechoslowakischen Staate*, jehož periodikum *šFreie Schulzeitung* se stalo jedním z jeho orgánů. Do tohoto svazu později přistoupili také němečtí učitelé ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Krátce na to byl založen *šReichsverband der deutschen Bürgerschullehrerschaft* a *šZentralverein der deutschen Lehrerinnen* (Keil et al., 1967, s. 106).

¹⁰⁸ Pro úplnost je třeba doplnit, že vdovy a sirotci po zemřelém učiteli měli nárok na zaplacení. Pokud zemřelý neměl nárok na penzi (byl tedy v jiné službě), obdržela vdova 40 % penzijního nákladu. Pokud byl zemřelý již v penzi, měla vdova nárok na 2/3 jeho penze. Pozdějším náležením i pohřbením: tímto částka penzijního nákladu nebo výsluhového. Vdovy a děti měly rovněž nárok i na dleškové příspěvky a jednotný drahotní příspěvek (stav k 20. 12. 1922) (Autrata, 1924, s. 139-140).

neřláducí politické i místní vlivy na řkolství. P esto se vyskytly n které t řkosti. Nap . polovina míst musela být vypsána pro u řitelky, stejn ř jako vedoucí místa na dív řích řkolách byla obsazována pouze řeny ři ó u řitelkami. Takto obdrřely řeny řísta i v p řípad , ře se na totěřl řísto hlásil řluflebn řstar-ř i kvalifikovan řj-ř uchaze . Jelikořl byl pom ř řen a muřl v obecných řkolách 1:2 a na m – anských řkolách p evařřovali muřli, mohly se řeny ři ó u řitelky dostat na vřhodná řísta a obdrřet tak tzv. definitivu d říve neřl jejich muřl-ří kolegové. řeny se také mohly stát v mlad-řím v řku ředitelkami m – anských řkol. Takto nap . v roce 1933 získaly řeny p ednostn ř vě řechách na n meckých m – anských řkolách 144 říst, zatímco muřli pouze 45. P řitom bylo na t řchto řkolách 1122 u řitel řa jen 247 u řitek (Keil et al., 1967, s. 91). Na tuto nespravedlnost upozor ovaly také řlánky v řasopise *Komenský*, ve kterých se argumentovalo, ře vřuka bude řucelen řj-ř budou-li řřáci vychováváni řak u řiteli, tak i u řitelkami. Z tohoto d řvodu mají být řísta na obecných, m – anských, dív řích i chlapecřkých řkolách vypisována rovnoprávn řk ob řma pohlavím (Komenský, 19. 4. 1918, s. 3).

Budoucí u řitelé ¹⁰⁹ (řak ře-ří, tak i n me řtí) studovali na řty letých u řitelsřkých řústavech, a to muřřských, řenských i koedukovaných. Vedle nich existovaly i dvouleté odborné u řitelské řústavy (neukon řené maturitou) pro p řípravu u řitek domácích nebo ru řních prací a pro p řstouňky mate řských řkol (Morkes, 2004, s. 41). K řústavu náleřřela cvi řná řkola, k řenskému řústavu pak ře-ř mate řská řkola. Maturitní zkou-řa na u řitelsřém řústavu oprav ovala k řvyu řování na obecné řkole. ¹¹⁰ Po řtech letech p řsobení na obecné řkole sm řl budoucí u řitel vykonat zkou-řu zp řobilosti pro ob řanskou (m – anskou) řkolu. Po řo řním p řsobení na m – anské řkole mohli kandidáři nabýt zp řobilosti pro vřuku na řtedních řkolách. Kandidát u řitelství m řl mořřnost slořřit i dopl řkové zkou-řy (z nábořřenství, řazykové zkou-řy), speciální zkou-řu (ru řní práce pro chlapce, hra na housle, na klavír, pro d řti vadné) nebo p řzkou-ření pro řkoly řinořazy né apod. U řitel, který po zkou-ře zp řobilosti ři roky neřyu oval a řht řl nastoupit na ve řjnou řkolu, musel zkou-řu

¹⁰⁹ U řitelem se mohl stát řkadřý řtátní ob řan k tomu zp řobilý, bez řzetele na vřznání. Vylou ření z u řitelsřého povolání byli v-řichni, kte ří nem řli řeskoslovenské řtání ob řanství, byli odsouzeni řrestním soudem, nebo osoby, řeř se dopustily mravních poklesk řapod. (Autrata, 1924, s. 84685).

¹¹⁰ Oproti reálřám a gymnázím se odli-řovaly řím, ře m řly stanovenou vř-ř v řkovou řranici pro p říjání uchaze ř (dosářření v řku patnácti let). Byly považřovány za řšlepu uli řkuř ve řkolsřém řystému, jelikořl jejich řsp řné ukon ření maturitní zkou-řou nedávalo absolvent řm řjinou kvalifikaci neřl p řsobit řako u řitel (Morkes, 2004, s. 41).

opakovat. K dalšímu vzdělávání uitelů sloužily u itelské knihovny (bývaly přímo ve školách nebo knihovny pro každý školní okres), občasné konference (místní na školách a místy byly zřízeny i konference okresní a flupní), pokračovací u itelské kurzy pro jednotlivé učedníky, vzdělávací u itelské spolky apod. (Autrata, 1924, s. 130-132). U itelé obecných i měšťanských škol museli mít minimálně státní u itelské vzdělání (u itelský ústav) a navíc absolvovat odborné kvalifikační zkoušky. U itelé na státních školách a gymnáziích měli vysokoškolské vzdělání (Bartoš, Trapl, 1991, s. 87).

K nejdležitějšímu poslání uitele podle F. V. Austry mj. patilo učit věřnosti k zákonu, lásce k vlasti a národu, náboženské a národnostní snášenlivosti, lásce k bližnímu, nezapomenout vést děti ke ctnostem (pravda, dobro, krásna) a poznávat jejich charakter (přímost, svdomitost, čistota, sebedůvěra, zdrženlivost, věrnost). Na děti měl dohlížet nejen ve škole, ale i mimo ni, poznávat v nich zálibu v přírodě (k tomu sloužily nejen vycházky a výlety i mimo vyučování), vést je k ochraně přírodních a uměleckých památek a v neposlední řadě také k etice a užívaní školní knihovny.¹¹¹ *Škola má knihami podívat např. při rozdávání vysvědčení, na školních slavnostech a mluvit pokud možno co nejvíce dítě, nabádal dále uitele F. V. Austra v publikaci *Školní pedagogické pohledy* z roku 1924 (Autrata, 1924, s. 68-75).*

U itelé¹¹² byli vedeni k tomu, aby s dětmi jednali vlídně, věrně, spravedlivě a přihlíželi k jejich individuálním potřebám. Tlesné tresty byly zakázány. K nepřipustným klasifikačním trestům patily například tresty uitele, třídního uitele a správce školy. Učitel mohl být vyloučen z různých zábav a výletů, mohl být ponechán šze trestů ve škole po skončení výuky a přitom nezaměstnan, ale rodiče měli být o tomto opatření informováni. Učitel mohl být rovněž povolán před u itelský sbor, který se vyslovil buď pro jeho podmíněné, nebo úplné vyloučení ze školy (vyloučení se ale týkalo jen starších učitelů státních škol po splnění osmileté povinné školní docházky, u mladších se předpokládala nadje na polepení) (Autrata, 1924, s. 76).

¹¹¹ Například na Slovensku bylo povoleno přejít knihy při výskytu nakažlivých nemocí stáhnout a dokonce i zničit (Autrata, 1924, s. 68).

¹¹² V roce 1923 publikoval časopis *Komenský* výzkum, který měl zjistit, z jakých společenských vrstev u itelé na Moravě pocházejí: 35,6 % pocházelo z rodin učitelů, 26,9 % z rolnických rodin, 22,9 % z rodin řemeslníků a obchodníků, 4,9 % z učenců, 1,6 % z dělnických rodin, 5,2 % z jiných povolání a 2,9 % dotázaných neuvědlo povolání svých rodičů (Komenský, 24. 5. 1923, s. 2).

Dle stálosti slufby byly stanoveny úady u itel povinných p edm t následovn : u itelé výpomocní nebo zastupující, zatímní a definitivní. Výpomocní u itelé nem li slofenu zkou-ku u itelské dosp losti a jejich p sobení ve -kole bylo pouze do asné. Zastupující u itel do asn zastupoval u itele definitivního nebo zatímního, který nap íklad z d vo du nemoci nemohl vyu ovat. Zatímní u itelé byli obsazování na místa na pobo kách -koly a m li nárok na definitivní jmenování. Definitivní u itelé byli jmenováni na ve ejné -koly. Konkurzní lh ta byla -estitýdenní. Dle vládního na ízení 28. 8. 1919 skládal nov ustanovený u itel slufební p ísahu.

Slufební p ísaha u itel obecných, m -anských a zn la následovn :

šP ísahám a slibuji na svou est a sv domí, fe eskoslovenské republice budu vřdy v ren a její vlády poslu-en, fe budu ve-kery státní zákony zachovávatí, v-echny své ú ední povinnosti podle platných zákon a na ízení vykonávati piln , sv domit a nestrann , ú edního tajemství neprozradím a ve v-em svém jednání jen prosp chu státu a zájmu slufby budu dbáti.õ (Autrata, 1924, s. 90) U itelé opakovali text tený ú edníkem okresního -kolního výboru a slib byl stvrzen podáním ruky. O p ísaze se vedl protokol, který podepsal p ísahající a p ítomný ú edník.

K povinnostem u itele ¹¹³ pat ilo nap íklad p ípravovat se na vyu ování (u nová k se p edpokládala písemná p íprava), zachovávat rozvrh hodin, opravovat písemnosti flák , revidovat deníky, dbát na pravopis, vést t ídní knihu, psát -kolní zprávy (vysv d ení) a dále se vzd lávat. Ve -kole m l být jířl tvrt hodiny p ed výukou v u ebn , bedliv vykonávat dozor, dodrřovat vyu ovací as a ú astnit se -kolních slavností. U iteli bylo zakázáno ud lovat flák m úkoly, které nesouvisely s výukou, -kolní kázní a nesouvisely s vyu ovacím procesem jako nap . uklízet -kolní budovu, pomáhat v u itelov domácnosti, vy izovat

¹¹³ Chování u itel se rovn fl ídilo ur ítými pravidly. Od u itele se vyřladovala nestrannost a nezi-tnost, o slufebních záleřitostech m l zachovávat ml enlivost, a to i pokud jířl nebyl u itelem nebo ode-el do penze. U itel se m l chovat ve -kole i mimo ni p ím en své stavovské vářnosti, bylo mu zakázáno vstupovat do spolk , které by naru-ovaly jeho práci nebo do spolk v cizin . Ke svým nad ízeným se m l chovat uctiv , k ostatním len m sboru kolegiáln a flák m taktn . Svou nep ítomnost ve -kole musel ádn omluvit. Kafdou zm nu ve svém řivot musel hlásit svým p edstaveným. A jířl to byl s atek, zm na bydli-t , adresa pobytu b hem hlavních prázdnin apod. Pokud se u itel stal lenem *Národního shromářd ní SR*, nacházel se mimo -kolní slufbu, ale plat mu byl zachován.

Pokud u itel své -kolní povinnosti poru-oval, mohl mu být (podle závařnosti provin ní) uloflen n který ze slufebních trest . Káze ské tresty se zapisovaly do osobního výkazu. Mezi n pat ily d tky (ty se po t ech letech vymazaly), pokuta, p elofení (s týmřl nebo men-ím p íjmem), na as zastavený postup, sesazení z funkce správce -koly, penzionování (do asné nebo trvalé), propu-t ní ze -kolní slufby. P í disciplinárním nebo soudním ízením mohl být u itel suspendován a krácen na platu ařlo dv t etiny (Autrata, 1924, s. 141).

vzkazy flák m s nakafllivými chorobami apod. K dalším zákaz m, které musel u itel respektovat, pat ily například prodávání kolních knih a pot eb, doporu ovat ur ité obchody, doporu ovat knihy a pom cky, které nemají pedagogickou hodnotu, nabízet vlastní i cizí pot eby flák m ke koupi nebo p ijímat dary od rodi nebo flák (Autrata, 1924, s. 1006 101). asopis *Komenský* nabádal u itele, aby se stal um lcem, nebo jeho práce ve t íd je tvo ivá. K tomu je nutno, aby m l odpovídající vzd lání a rovn fl mu nesm lo chyb t nadání. Mladým u itel m bylo doporu eno nav-t vovat pro inspiraci hodiny svých zku-en jích koleg , pozorovat je p i práci, naslouchat hlasu rodi flák , ale nepodléhat mu úpln apod. Každý u itel by m l mít na mysli, fe jediným nestranným soudcem jeho práce je as (Komenský, 30. 8. 1919, s. 2, Komenský 16. 9. 1919 s. 2). U itelovo p sobení se neomezovalo pouze na výchovné p sobení v samotné kole, nýbrfl i na ve ejnosti. Vedl tzv. lidové kurzy, které se například týkaly politického systému státu a jeho orgán , práv a povinností ob an , výchovných otázek apod. (Autrata, 1924, s. 87694). O této mimo-kolní povinnosti a jejímu významu byli u itelé informováni prost ednictvím p ípisu ze dne 14. dubna 1919. V-em editelstvím n meckých a eských st edních, odborných kol a u itelských ústav a okresním kolským radám na Morav byl zaslán *Moravskou kolní zemskou radou v Brn (Mährischer Landesschulrat)* dopis následujícího zn ní:

š Pan ministr pro kolství a osv tu vydal dne 14. b ezna 1919 Zl. 9673/882 n. o. následující výnos:

Mohutným vlivem demokracie se m ní kolní provoz. Tola nemá sloužit jen mládeři, nýbrfl každému, kdo pot ebuje její pomoc k roz-i ování svých v domostí. P es den p ichází do koly d ti, ve er dosp lí a pouřívají stejným zp sobem pom cky a za ízení. P i v domí naléhavé nutnosti uleh it a podporovat lidovýchovnou innost, o ekávám, fe budou bezplatn poskytnuty kolní prostory t m spolk m a korporacím pro podporu lidového vzd lávání (pou né p edná-ky, hudební a literární ve ery, knihovny, mládeřnické spolky, p ed ítání pohádek, loutkové hry apod.), které pro tyto ú ely nemají k dispozici fládné jiné vhodné prostory. P i tom je nutné u init opat ení, aby byla co nejvíce snížena zdravotní rizika vyplývající ze zvý-eného pouřívání kolních prostor.õ

P ípis dále vyzývá, aby se u itelé (stejn jako jejich kolegové p ed rokem 1918) angaflovali v realizaci ve ejných p edná-ek, v knihovnách apod. Je otázkou cti, aby se obce

a provozovatelé –kol na těchto aktivitách podíleli finančně (převzali náklady na osvětlení, otop, úklidové práce ve škole).¹¹⁴ Zakládány mly být tzv. Lidové univerzity i Lidové školy, na kterých by přednáeli vysokoškoláci učitelé. Délka kurzu mly být pro ně, tzn. dva až tři hodiny týdně. Absolventi by obdrželi frekventantní vysvědčení. Lidové akademie mly pořádat hudební a literární večery, umělecké koncerty apod. V každém případě byl základní element veřejné činnosti považován učitel, který mly být, dle časopisu *Komenský*, ostatním občanům příkladem ve všech směrech (Komenský, 28. 3. 1919, s. 465).

Ve školním prostředí byla zakázána jakákoli forma politické agitace. V roce 1933 vydal ministr školství dr. I. Déřer¹¹⁵ nařízení, které učitelům zakazovalo jakoukoliv stranickopolitickou činnost ve škole. I. Déřer zdůraznil význam školy jako prostředí, ve kterém se děti učí občanskému soužití. Olomoucký německý deník *Mährisches Tagblatt* ve svém komentáři k tomuto nařízení souhlasně poznamenal, že by stranickopolitické působení učitelů při výuce nebo při styku se žáky v nich mohlo vyvolat pocit, že je učitel národnostně, politicky i nábožensky zaujatý, což by mohlo být škodlivé ve snaze o výchovu ke snášenlivosti nebo ohrožovat a podřívát jejich oddanost k československé republice (*Mährisches Tagblatt*, 22. 4. 1933, s. 3). Například v národnostně smíšené Olomouci a jejím okolí v době politického okrese se v roce 1936 zastal *Deutsches Volksblatt* německých učitelů, kteří byli v deníku *Národní politika* obviněni z velkého podílu na radikalizaci školní mládeže v německy mluvících oblastech. Upozoroval na údajné střílnosti rodičů proti henleinovskému orientovaným učitelům, kteří bojkotují občanskou nauku tím, že například 7. března, v den narození prezidenta T. G. Masaryka, nevysvětlí dle vyvěšení státní vlajky v tento den a nepoučíte o hlavě státu. Deník pak následně vyzval německé učitele, aby se v obecném a nekonkrétním obviněním ohradili. Celá aféra pak byla vnímána jako pokus někým o diskreditaci německých učitelů a vnášení nepřípustných politických názorů do školního prostředí (*Deutsches Volksblatt*, 8. 8. 1936, s. 1).

¹¹⁴ SOkA Olomouc, fond M5 633, Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, ís. kart. 75.

¹¹⁵ Sociálně demokratický slovenský politik JUDr. Ivan Déřer (ve funkci ministra školství a národní osvěty byl v letech 1929–1934). V čele *MÚANO* stál dr. I. Déřer ve dvou navazujících vládách v letech 1929–1934 (Morkes, 2002, s. 43644).

Dle říšského kolnského zákona ze dne 14. 5. 1869, . 62 . z. (o kolách obecných) §336 39 bylo obvyklé, že dítě kolou povinné (estileté) provedli k přihlášení do školy rodiče (nebo jejich zástupci) v den kterém z posledních tří dnů před začátkem školního roku. Pokud by nemohlo z nějakého důvodu dítě i rodiče přijít, měla přihlásit dítě jiná dospělá osoba nebo tak mohli rodiče učit písemně. Pokud dítě (nebylo-li od školní docházky osvobozeno) nebylo přihlášenobhem prvních 14 dnů do veřejné školy, upozornila na tuto skutečnost rodiče *místní školní rada* a rodiče mohli do tří dnů učinit nápravu (za nedodržení zákona jim hrozila pokuta nebo vzení).

řáci mohli povinnost docházet do školy pravidelně.¹¹⁶ Správce budovy směl otevřít školu tvrt hodiny před začátkem vyučování, ale za špatného počasí mohl dítě pustit do budovy dříve. Dítě nesmělo bez dovolení učitele odcházet bhem vyučování. Na Moravě platilo, že dítě rodiče, které chodily na tzv. společné práce, měly navštěvovat školu v místě vykonávání práce a v případě potřeby se prokázat potvrzením o školní docházce. Dítě mající eskoslovenské občanství smělo navštěvovat školu v zahraničí, ale potřebovaly k tomu povolení *Zemské školní rady* a zahraniční škola měla zaručit vzdělání obdobné tomu, které by absolvovaly v SR.

Rodiče měli povinnost dohlížet na docházku svých dětí do školy.¹¹⁷ Pokud tak nečinili, byli pozváni nejprve k projednání *místní školní radou*. Pokud se rodiče nedostavili, byli

¹¹⁶ Školní docházka platila i pro nevelkou specifickou skupinu občanů žijící tzv. koovným životem. *Školníci brávali dítě na cesty a nechávali je bez vyučování nebo poslali do školy, kam právě přišli, a na odchodu dali stvrzovati docházku do knížky.* (Říšský kolní vyučovací § 31, 32). Tyto děti ale měly povinnost chodit do školy ve svém štrvalejším bydlišti. V případě, že by nemohly bydliště udat, měly chodit do školy v místě, kam se nejčastěji vracely. Byla jim rovněž dána možnost učiti si jinou školu nebo být vyučovány soukromě. Rovněž ostatní rodiče měli možnost soukromé výuky dítěte. Bylo však nutno požádat o povolení příslušných kolnských orgánů. Dohled nad soukromou výukou vykonával *okresní školní výbor*, který disponoval pravomocemi na řízení zkoušení dětí před koncem roku na obecné škole. Rodiče byli povinni uposlechnout nařízení *okresní školní rady*. Pokud by tak nečinili, mohl *okresní školní výbor* nařídit přezkoušení dítěte do veřejné školy. Přezkoušení soukromě vyučovaných dětí se konalo na veřejných školách v posledních třech týdnech školního roku a rodiče o to směli zařádat na nejbližší škole. Dítě obdrželo tzv. školní vysvědčení, které sepsal učitel a založil jej do katalogu. Ve 14 letech vykonávaly soukromě vyučované děti tzv. školku propustnou. Zkouška se konala ze všech předmětů obvyklých na veřejné škole. Na vysvědčení ale chyběla známka z mravnosti. Poplatky za zkoušení (Ministerský výnos 17. 12. 1919) byly ve výši 10 K za předmět, za celou zkoušku pro obecnou školu se platilo 20 K a pro měřanskou školu 25 K. Poplatek se složil před zkouškou, nemajetné dítě mohlo osvobodit od platby na základě svého rozhodnutí u itelské konference (Autrata, 1924, s. 1236128).

¹¹⁷ Zcela osvobozeny od školní povinnosti byly děti s duševní i tělesnou vadou, která bránila docházce do školy. Tyto děti měly být vyučovány doma. Dítě slepé, hluchoněmé podle tehdejších nařízeních (Říšský kolní zákon ze 14. května 1869, . 62 . z., §24627) měly patřit do příslušných ústavů. V místech, ve kterých ústavy neexistovaly, mohly tyto děti navštěvovat obecnou školu. Osvobození dítěte od školní docházky potvrzovala *místní školní rada* na základě lékařského vysvědčení. Uvedený zákon rovněž definoval ústavně osvobození těchto dětí od jednotlivých předmětů jako například kreslení, lovcvík nebo ruční práce. O ústavně

nesm-li poflívat alkoholické nápoje.¹²¹ Penflitá pokuta p i poru-ení tohoto zákona byla pomrn vysoká. Jednalo se o ástku mezi 10 000 afl 20 000 K nebo dokonce v zení v rozmezí od 24 hodin afl po horní hranici 3 m síc . Nápoje, které neobsahovaly více nefl 5 % alkoholu, byly považovány za nealkoholické. Pedagogický asopis *Schule und Haus* k tomu je-t dodává, fle máme-li mít slu-n vychované d ti, mají být vychovaní i rodi e. Bylo tím my-leno, fle otcové nemají posílat z výchovných d vod d ti do hostinc pro pivo, matky nemají pouflívat alkohol p i p íprav jídel apod. Velký d raz klade autor lánku na rodinné zázemí, které vytvá í a v pozitivním i negativním smyslu vztah dít te k alkoholu. P íkladem mají jít rovn fl u ítelé, kte í se mají na trvalo vzdát poflívání alkoholu a kou ení (Schule und Haus, April 1924, s. 193ó196).

fláci nesm-li být leny spolk nebo mezi sebou spolky zakládat, nosit odznaky, ú astnit se ve ejných sch zí a pr vod (bez povolení správce) ani v doprovodu rodi . Olomoucký deník *Mährisches Tagblatt* cituje dne 13. 4. 1921 doslovné zn ní § 22 disciplinárního p edpisu, který vý-e uvedený zákaz zmír oval pro fláky st edních -kol. fláci se sm-li pouze sdrufovát za výchovným ú elem se souhlasem u ítelského sboru. S povolením u ítelského sboru se sm-li stát leny spolk a organizací pouze fláci posledních dvou nejvy-ích t íd. Zákaz ú asti ve ve-kerých politických a protináboflenských organizacích v-ak z stal v platnosti (Mährisches Tagblatt, 13. 4. 1921, s. 4). Skute nost, fle vý-e uvedený p edpis nebyl dodrfován, dokládá i lánek n meckého periodika *Deutsches Volksblatt*, zve ejn ý dne 7. 5. 1927 (o -est let pozd ji), který informoval o na ízení vydaném dne 26. 4. 1927 *zemskou -kolní radou* v Brn , d razn zakazující ú ast -kolní mládefle na jakékoli form politické angaflvanosti. Jednalo se o reakci na etné stíflnosti ve ejnosti, fle se -kolní mládefl ú astní r zných shromáfldí ní, zasedání i výlet r zných spolk (i politických) a to bu v doprovodu rodi , nebo i bez nich, a fle se velkou m rou podílí na rozdávání leták r zných politických stran.

¹²¹ V p íru ce zákon pro u ítele *Schule und Lehrer in Mähren* roku 1922 byl tento zákaz p esn specifikován: šVe ve ejných lokálech (hostincích, kavárnách, restauracích, vý epech, obchodech, automatech, bufetech apod.) v etn výletních a poutních míst apod. je zakázáno podávat alkoholické nápoje v-eho druhu (pivo, víno, ovocné víno, pálenka, likéry, slivovice, rum apod.) d tem a osobám mlad-ích -estnácti let, pop . osmnácti let ani za doprovodu dosp lých. Osobám, které p ekro ily -estnáctý rok, smí být (ve vý-e uvedených lokálech a místech) podáváno pivo a víno (ovocné víno); a pouze osobám, které p ekro ily osmnáctý rok flivota, smí být podávány alkoholické nápoje. (Schule und Lehrer in Mähren, 1922, s. 436)

šEs darf auf keinen Fall geduldet werden, daß die Schuljugend an den erwähnten Aktionen teilnehme, weil dadurch die Schuldisziplin und Erziehung gröblich verletzt und in dem unentwickelten Geist des Kindes ein ungesundes Parteiwesen, ein Haß gegen Personen anderer Denkart, anderer Volkszugehörigkeit oder anderer Religionsbekenntnisse, Gleichgültigkeit gegen Schule, Behörden und den Staat eingepflanzt wird.ö (Deutsches Volksblatt, 7. 5. 1927, s. 5)

šV fládném p ípad se nesmí trp t, aby se –kolní mládefl ú astnila zmi ovaných akcí, protofle je tím hrub poru–ována –kolní disciplína a výchova, a do nevysp lého ducha dít te je zaséváno nezdravé partajni ení, nenávisť k osobám jiného smý–lení, p íslu–nosti k jinému národu nebo náboflenského vyznání, lhostejnost ke –kole, ú ad m a státu.ö

TKola byla pro fláky nejen místem vzd lávání, nýbrfl i zábavy. Záv rem –kolního roku se konaly r zné slavnosti. Dokladem uvedeného je vzpomínka Josefa Sachse, bývalého fláka obecné –koly ve Slavonín na pr b h jedné z takových slavností. Na slavnostech se hrály r zné hry nap . d v ata skákala v pytlích a chlapii provozovali závody v b hu. Velkou atrakcí byl –plhací strom, který byl vyle–t n zcela dohladka. Na vrcholku visel flezný ko–, na kterém byly nav –eny šVíde ské párkyö. Ko–mohl být lanem spu–t n nebo také vytaflen do vý–ky. Kdyfl ufl m l –plhající párky blízko nad sebou, a kdyfl ufl po nich sahal, byl ko–vytaflen nahoru! Nejv t–í zábava byla, podle pam tníka, p i závodech v rychlém jezení kolá e. Jednalo se o velký kulatý kolá bohat pot ený povidly, který lefl na malém stolku. ty i chlapii za ali jíst na povel. Kaflďy cht l být rychle ve st edu, nebo v n m byla zape ená p tikoruna (Olmützer Blätter, Juli/August 2011, s. 68).

Na záv r je t eba se je–t zmínit o zdravotní a sociální pé i o –kolní mládefl (v na–em p ípad v Olomouci). Zvlá–t v prvních letech po vzniku republiky, kdy na obyvatele doléhal materiální nedostatek zp sobený vále nými událostmi a rostoucí nezam staností, byli nap . rodi e (zvlá–t p ed vánoce) vyzývání jak v eském, tak i v n meckém v olomouckém tisku k tomu, aby sami pomáhali p ekonat v–em d tem toto neradostné období.¹²² Nap . v n meckých –kolách byly organizovány sbírky teplého –atstva a obuvi pro

¹²² Nejkriti t j–m rokem se stala 2. polovina roku 1919, kdy se pom ry v zásobování za aly zhor–ovat v d sledku tzv. vázaného hospodá ství. Ve–keré snahy p edstavitel m sta o svépomocné e–ení ztroskotalo na p edpisech. V období vánoe 1919 inil p íd l mouky na hlavu a týden 15 dkg (cofl sotva sta ilo pro jednoho

děti z chudých poměrů, vítaný byl každý, byť malý pětiletý. ¹²³ Český pedagogický časopis *Komenský* komentoval nutnost pomáhat dětem slovy: *„Dítě je budoucnost národa i lidstva. Jaké máme děti, takoví budeme za 20, 30 let. Chceme-li být národem, lidstvem silným, zdravým, musíme mít silné zdravé děti.“* (Komenský, 26. 8. 1922, s. 281) Jak česká, tak i německá periodika si uvědomovala, že válečné události a poválečná nouze dolehla nejtíživěji právě na děti.

Pětileté potřeby dětí měla možnost i široká olomoucká veřejnost. Například předvánočními v roce 1927 nechala německá *šBezirksjugendfürsorge* na Městském náměstí postavit vánoční stromek. Jeho slavnostního rozsvícení se zúčastnilo mnoho lidí, včetně představitelů města a zástupců úřadů. Při slavnostních projevech byla zdůrazněna potřeba pomoci především dětem sirotkům (tehdy bylo dle dobových odhadů v Olomouci několik set). Každý ze zúčastněných měl možnost pětiletým finančním obnosem (Mährisches Tagblatt, 27. 12. 1927, s. 2).

V tomto kontextu je nutné zmínit činnost poradny *šNa-im d tem* (zřízena americkým červeným Křížem v Sokolské ulici v roce 1921). Poradna vznikla v důsledku zřízení tzv. *generálního poručení* výhradně pro město Olomouc, a to jak pro děti české, tak i německé. Díky ní se podařilo evidovat všechny sirotky z Olomouce – tj. všechny, kteří působili do Olomouce tzv. *šdomovským právem*. Poradna prováděla bezplatnou zdravotní prohlídku dětí.

V prvních deseti letech po roce 1918 se v Olomouci sociální péče o děti a mládež rozvíjela poměrně úspěšně. Jednotlivé instituce si zřídily samostatné kanceláře (např. *Okresní péče o mládež, sl. červený kříž, Masarykova liga proti tuberkulóze, Spolek pro prázdninovou péči o mládež, Studentská klinika* apod.). *Okresní péče o mládež* byly zřízeny i lékařská poradna pro matky a kojence, v Olomouci vznikly dvojice jesle pro kojence ¹²⁴ (pro denní umístění), dva denní útulky pro kolní pobyt mládeže, dvě kuchyně pro stravování chuděkolní mládeže a jedna poradna pro volbu povolání. *Masarykova liga proti tuberkulóze* zřídila v Olomouci bezplatnou lékařskou poradnu. *Český odbor zemské*

lena rodiny) (Drlík, 1828, s. 111). *šWas man den Kindern tut, ist doppelt gut, weil im Erfolg, den jeder sieht, man ihre Eltern miterzieht.“* (Grillparzer) (Deutsches Volksblatt, 30. 4. 1927, s. 1)

¹²³ Blíže Mährisches Tagblatt, 22. 11. 1922, s. 3.

¹²⁴ Jedny jesle fungovaly od roku 1920 v Sokolské ulici a druhé od roku 1927 na Horní Nové Ulici (Svábák, 1930, s. 80).

řivnostenské rady v Brn vydrřoval útulek pro u n ve Slovenské ulici (Drlík, 1928, s. 102). Jednotlivé organizace zasílaly informace o své ěinnosti jak eským, tak i n meckým –kolám v Olomouci. V archivních fondech Státního okresního archivu v Olomouci se mezi písemnostmi –kol dochovaly nap . výro ní zprávy, řádosti o finan ní podporu, informace o osv tové ěinnosti apod.

M sto rovn řil podporovalo vydávání mléka d tem zdarma (kolem roku 1926 dokonce fungoval ve Smetanových sadech tzv. mlé ný pavilon), p řsp vky na –kolní stravování mládeře, rozd lování –kolních pot eb na jednotlivé –koly, váno ní nadílky apod. (Fischer, 1927, s. 69) V zimním období (mezi 1. listopadem a 31. b eznem) se ve –kolní kuchyni na Komeniu va ily ob dy pro nejchud-í d ti z velké ásti olomouckých –kol nap . pro 70 d tí z Nové Ulice, 40 dívek z Nových Hodolan nebo pro 100 flák z Pavlovi ek (Sv rák, 1930, s. 80).

V roce 1926 byla m stem z řízena zubní ambulance (sídřila v Salesianu), která o-et ily 1321 d tí. Fungovala i o ní ambulance, která v témře roce o-et ily 1446 d tí. Pom rn moderní opat ení bylo u in no od 1. ledna 1927 do 31. prosince 1936, kdy m sto Olomouc pojistilo v-echny fláky proti úrazu, který by se mohl p řhodit cestou do –koly (Fischer, 1927, s. 68).

O n mecké d ti v Olomouci pe ovala *N mecká okresní komise pro ochranu d tí a pé i o mládeř* (*Deutsche Bezirkskommission für Kinderschutz und Jugendfürsorge*). V roce 1919 m la 423 len , kte í na ěinnost komise p řspívali ro ním obnosem 167 K . Ve své pé i m la zhruba 319 sv enc (jednalo se p evářn o osi elé d ti). Ve své zpráv v olomouckém deníku *Mährisches Tagblatt* mj. uvádí nár st po tu nemanřelských sv enc za dva roky (ve srovnání s rokem 1918) ze 72 na 172 a po ty d tí, které byly umíst ny ve výchovných ústavech, denních stacioná řích a r zných pe ovatelských za řízeních. Organizace se starala rovn řil o d ti z rodin, které v d sledku ztráty řivitele rodiny (a úmrtím i v d sledku nezam stnanosti) trp ly hmotnou nouzí. Komise poskytovala rodi m t chto d tí zdarma látky na –aty a obuv (nap . v roce 1919 rozdala 61 pár bot). Komise spolupracovala s n meckou *Jednotou řen v Olomouci* (*Frauenverband*), která m la na starosti dohled a pé i nad mate skými –kolami a pé i o řeny (zvlá-t mladá maminky). Mladým matkám byly poskytovány rady, jak pe ovat o dít , a d ti byly zároveň pod léka ským dozorem. *Poradna*

pro matky obnovila svou činnost v Olomouci v únoru 1919 a navštěvovalo ji pravidelně asi 268 členů sdružení. Nejchudší matky zde dostávaly zdarma mléko pro děti (krupici a také domácí oblečení). *Okresní komise* se rovněž na své náklady starala o prázdninový dům v Domášově nad Bystřicí¹²⁵ (Mährisches Tagblatt, 10. 5. 1920, s. 4) (viz Příloha 5).

A koliv existovala péče o osiřelé děti z rozvrácených nebo neúplných rodin jifi od jejich kojeneckého vku, lze souhlasit s deníkem *Deutsches Volksblatt*, který v závěru svého článku s názvem *Die Bedeutung der deutschen Fürsorge* podotýká:

„Um ein Kind zu pflegen, braucht man nicht viel Geld und auch nicht allzuviel Zeit, nur Verständnis für die Lebensnotwendigkeiten des Säuglings: zweckmäßige Ernährung, Reinlichkeit, viel frische Luft und Sonne. Vielen Kindern fehlt aber die Liebe der Mutter, vielen die schützende Hand des Vaters.“ (Deutsches Volksblatt, 30. 4. 1927, s. 1)

ŠV péči o dítě není potřeba mnoho peněz, ani péčiřasu. Jen porozumění pro řivotní potřeby kojence: pšiměná strava, řistota, mnoho řerstvého vzduchu a slunce. Mnohá dteřm vřak chybí mateřská láska a ochrannělská otcova ruka.ř

Role rodiče je tedy dle článku nezastupitelná a nenahraditelná řládou řcharitativní organizací.

K nejřast ji řprezentovaným řzděvodněním péčě o dítě (jakými byly napřřklad řideály humanity, řsociálního řcítění apod.) řpat řily jeřt řd vody řhospodářské a řmocenské. Napřř *Deutsches Volksblatt* v roce 1929 napsal:

„Die Größe der Bevölkerung ist wirtschaftlich von ganz besonderer Bedeutung. Vor allem ist die Grundlage seiner physischen und damit auch Grundlage seiner politischen Macht.“ (Deutsches Volksblatt, 9. 2. 1929, s. 1)

řPo řet obyvatel má řhospodářsky velký řvýznam. Je řpedevřím řzákladem řjeho řpsychické a řzároveň řtaké řpolitické řmoci.ř

¹²⁵ Na svou dobu se jednalo o poměrně moderně vybavenou budovu postavenou v zahradě s bazénem a cvičebním nářadím. Byly v ní dvě velké ložnice, řjídělna, řmístnosti urřenné pro denní a řhospodářské řinnosti (řkuchyně, řmístnost pro řuskladnění řpotraviny, řprádeřlna), řmístnost pro řnemocně, řhostinské řpokoje, řpokoje pro řubytovávání řpersonálu, řkoupelny, řdalřší řsanitární řzařizení a řkancelá (Olmützer Blätter, řJuli/August 1973, s. 129).

Deutsches Volksblatt upozoroval, že od roku 1927 Němci na Moravu nepřibývají, zatímco počet se každým rokem zvětšuje (*Deutsches Volksblatt*, 9. 2. 1929, s. 1). Argumentace listu se obrací především na pozitivní hospodářské výsledky (zvýšená výroba a s tím spojená produkce zboží), podmíněné růstem obyvatel. Rovněž lidé si u domova nepotřebují sociální péči a především péči o válkou postavené děti. Užitelský časopis *Komenský* v závěru svého článku o způsobech sociální pomoci vyzývá, aby se ochrany mládeže zúžila na děti, kterým není lhostejná budoucnost celku, kterému náleží. Zároveň je povinností každého pomáhat potřebným dětem. Zdravím, že k budování státu je potřeba mnoho lidí, ti ale musí být především zdraví a silní (*Komenský*, 20. 9. 1922, s. 3066308).

Závěrem je třeba říci, že ani v období letních prázdnin nebyla péče o kolní mládež zanedbávána. Německým dětem byla k dispozici prázdninová osada v Domáově nad Bystřicí (nově postavena v roce 1906). Prázdninovou zábavu českých dětí olomouckých škol zajišťovala do roku 1918 *Matice školská*, která zároveň převzala i veškeré finanční náklady. Po převratu se poměry změnily. Modernizovaná budova prázdninové osady v Domáově nad Bystřicí, která sloužila do roku 1924 pouze Německým dětem z Olomouce, byla v téže době dána k dispozici i českým dětem. Tímto bylo částečně vyhovováno etnickým střílnostem českých rodičů, jejichž děti v době prázdnin navštěvovaly prázdninové osady v Německu na Hané nebo v Dlouhé Louce, přičemž ubytovací poměry v nich byly charakterizovány jako švábelské (Drlík, 1928, s. 100). Bez ohledu na argumenty českých rodičů však Němci považovali přemístění prázdninové osady v Domáově za nespravedlivost.

Tato osada však nebyla jedinou prázdninovou osadou. Děti byly posílány do Sobotína,¹²⁶ do Návsi u Jablunkova, ale i na Slovensko (Dřívkovce).

¹²⁶ Organizace *Péče o zdraví mládeže v Olomouci* (dříve *Spolek pro prázdninovou péči o děti v Olomouci*) koupil od tamějších železáren v roce 1927 domy č. 2 a v roce 1928 domy č. 8. Domy musely být upraveny, aby odpovídaly potřebám zdravotní péče. V domě č. 2 bylo 80 míst (určených pro 40 dětí), v domě č. 8 pak 75 (převážně pro kolní děti). Ke každému objektu náležela ovocná zahrada, vlastní vodovod, hřiště apod. V domě č. 2 byly zřízeny sprchové lázně s teplou vodou. Na děti dohlížel místní obvodní lékař. Sobotín má výhodnou polohu, protože z jedné strany je obklopen horami, v blízkosti vesnice se nacházel les. Jednalo se tedy o ideální místo pro zdravotní péči, která mohla ideálně fungovat po celý rok. Děti školou povinné zde mohly navštěvovat dvojité týdenní českou menštinovou školu a mladší děti mateřskou školu. Poplatek za dítě do 15 let činil 12 Kč na den, u nich platili 15 Kč (pokud rodiče podali žádost u okresní nemocenské pojišťovny, platili pouze polovinu z uvedené částky). V ceně byla zahrnuta strava, ubytování a lékařská péče. Léčily se zde děti unavené a děti v rekonvalescenci. Průměrná délka pobytu byla minimálně dva (mohlo to být i déle) (Sedláček, 1930, s. 68).

3 Vývoj n meckého –kolství v Olomouci mezi léty 1918ó1938

Podle slov J. Pelí-ka v monografii *Olomouc m sto i okres* (z roku 1930) se v samotném m st i jeho okolí nacházelo odedávna mnoho –kol, což bylo dáno pom rn velkým po tem obyvatel v úrodném kraji, ale i existujícím arcibiskupství, které spravovalo etné fary, p i nichfl byly z izovány tzv. farní –koly. P ed rokem 1869 fungovalo v p ilehlých olomouckých obcích n kolik eských niřl-ích –kol (tzv. triviálních) nap . Chválkovicích, Ne edín , Nové Ulici. ¹²⁷ N mecké –koly existovaly v m st Olomouci a ve Slavonín ¹²⁸ (Pelí-ek, 1930, s. 62). V t-ina –kol postavených p i farách (zvlá-t na venkov) v-ak neodpovídala hygienickým požadavk m a byla rovn fl i nevhodn umíst na. Prioritou totiž bylo jejich umíst ní v blízkosti fary (nap . budova n mecké obecné –koly v nedalekém Nedv zí a mnoho eských nap . v Drahanovicích, Chválkovicích apod.).

Jelikoř Olomouc byla p evářn n mecká, neexistovala je-t v polovin 19. století ve vnit ním m st řládná eská –kola. Naopak zde tradi n a dlouhodob ji p sobilo (jak jřfl bylo vý-e e eno) n kolik –kol n meckých, jeřfl byly bez výjimky z ásti finan n podporovány správou m sta. Malý plat a naturálie pokrývaly pouze ást řivotních náklad u itele. Ve v t-in p řpad musel u itel vykonávat je-t dal-í innosti nap řklad: hrát na k ru, p i svatbách, poh bech, anebo provozovat –evcovské emeslo.

Ve m st Olomouc (s P edhradím) p sobily jřfl tehdy dv n mecké m stské (dvoj- ařfl trojt řdní) chlapecké triviální –koly a triviální utrakvistická –kola pro řívky (dvojt řdní) řádu sv. Vor-ily. A koliv tereziánský –kolský zákon p edpokládal koeduka ní t řdy, praxe bývala v Olomouci zprvu opa ná. V té dob byly je-t povoleny t lesné tresty. D ti, které nep echázely na st ední –koly, byly povinny chodit v ned li na opakovací hodiny. Kařdé pololetí (b h) kon ilo ve ejnými zkou-kami. Vrchní dozor nad triviálními –kolami vykonával obvodní –kolní inspektor (Mina řková, 2009, s. 113).

P vodní triviální n mecké –koly se také po roce 1868 p em nily v řobecněó (Volksschulen). Vzhledem k dosavadní národnostní skladb obyvatel Olomouce nadále

¹²⁷ Dal-í –koly v rámci olomouckého okresu existovaly nap . v B lkovicích, Bystro icích, Velké Byst íci, Dolanech, Drahanovicích, Dub na Morav , Horce, Charvátech, Chomoutov , K elov , T –eticích, Topolanech a ve Velkém Týnci.

¹²⁸ Dále nap . v Hn votín , Hrubé Vod , Jest abí, Nedv zí, Nep řvazích, Poho anech, Slavonín a Věsce.

prosperovaly (sídlily například v budovách v ulici Purkrabská). Správa města se starala o jejich důstojný provoz. Od poslední třetiny 19. století do konce první světové války bylo pro německé školy postaveno několik nových budov, které v roce 1918 v tichou převzaly české školy (Minaříková, 2009, s. 115).

V druhé polovině 19. století se stává stále aktuálnější otázka nutnosti vzniku a dalšího rozvoje českého školství. V dubnu roku 1869 však pokus o zřízení české obecné školy zůstal neúspěšný. Teprve bezprostřední podnět k založení *Maticy školské* v roce 1872 a založení finančního fondu přineslo kýžený výsledek. Dne 21. listopadu 1872 byla v Olomouci otevřena první česká národní škola v ulici Sokolská, kterou je možno považovat za počátek českého školského obrození. Na tento úspěch navázal v září roku 1918 místní český deník *Pozor* ve svém úvodníku otázkou, proč právě Olomouc má být na Moravě jediným městem, ve kterém není zřízena německá měšťanská škola a požadoval okamžitou nápravu (Pozor, 19. 9. 1918, s. 1).

Jedním z nejdůležitějších milníků se (nejen) pro německé školství a (nejen) v Olomouci stal 28. říjen 1918. Následnou redukcí německých obecních, měšťanských a státních škol nesli olomoučtí Němci velmi nelibě a uchylovali se k ostřejším protestům. Německé školské úřady se snažily zachovávat korektnost a nevyvolávat v nejisté době zbytečné národnostní konflikty. Například *Moravská zemská školní rada* v Brně (*Mährisches Landesschulrat*) zaslala dne 14. února 1919 písemným editelstvím německých státních škol a učitelských ústavů na Moravě nabádající úřady, aby historicko-politicko-společenské proměny (první světová válka, rozpad monarchie, vznik nového státu a s tím související nové sociální a hospodářské problémy) byly náležitě výchovně využity ve prospěch své mládeže, která o uvedených událostech dosud pouze četla nebo slyšela od jiných lidí a nyní se stala jejich součástí. Aby bylo zabráněno neklidu a nejistotě, bylo učitelským doporováno, aby přiměřeně v kulturních společenstvích, v činnosti a vhodným způsobem spolupohlédnutím k místním poměrům vysvětlili nedávné politické a sociální události, které se týkaly například komunálních voleb, návratu vojáků z války domů, veřejných demonstrací, německého obchodu apod.¹²⁹ Jak dalece se učitelským podařilo tento nelehký úkol splnit, zůstává nezodpovězenou otázkou.

¹²⁹ SOKA Olomouc, fond M5 6 33, Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, čís. kart. 77.

Dleflitý moment ve vztahu k národnostním menšinám a menšinovému kolektivu v doposud německé Olomouci představovala československá ústava, schválená dne 29. 2. 1920, a také jífl vyřešený tzv. *Menšinový zákon*.¹³⁰ V tomto kontextu je možno zmínit zajímavý jev, který lze zaznamenat v prvních týdnech po vzniku republiky v německé Olomouci a následně po vydání jazykového zákona, jífl se staly v místních německých novinách uveřejněné nabídky kurzů českého jazyka. Jífl po několika málo dnech po 28. říjnu 1918 (např. 7. listopadu 1918) byly v německém deníku *Mährisches Tagblatt* uveřejněny inzeráty nabízející olomouckým Němcům kurzy češtiny, p.říp. české obchodní korespondence. Kurzy nabízeli jak jednotlivci (z.ád uitelé), tak i olomoucké kolektivy např. chlapecká mládežanská kolektiva Na Hrad (Juliusberg) v Olomouci poádala za poplatek 40 Kč p.řitím sílní vešerní kurz, ve kterém se frekventanti mlouitíty i hodiny týdně český jazyk (*Mährisches Tagblatt*, 7. 11. 1918, s. 5).

3.1 Snaha o zachování německého kolektivu v p.řevodní podobě

Rok 1918 se tedy stal poátkem šuporných snah olomouckých Němců za zachování zdejšího německého kolektivu. V tomto kontextu si platnost poekladla *šTen kdo do pout jímlá otroky, sám je otrok* německé obyvatelstvo Olomouce a jejich představitelé p.řipouřtli velmi neradi, nebo otázky vzniku i zachování kolektivy se dosud týkaly pouze ešech. Zde je třeba p.řipomenout, řle bezpráví a ostré výroky hlavně na pofladavky z řízení české reálky a mládežanské kolektivy se p.řed rokem 1918 snářely naopak na adresu ešech. Např. na sch.řizí na tzv. rodinném veřírku dne 24. března 1901 ml profesor olomoucké obchodní akademie dr. Sommer prohlásit: *šN co se musí stát! A ešech m se musí dokázat, řle my Němci jsme páni v tomto domě a řle jsme odhodláni toto absolutní a bezpodmínečné panství udržet. Němci nepokládají ešechy za rovnoprávné sousedy a ob.řany v Olomouci.*ř (Fischer, 1937, s. 91)

¹³⁰ Menšinové kolektivy bylo upraveno hned dvěma zákony ř zákonem ř. 189/1919 Sb. z. a n., a zákonem ř. 295/1920 Sb. z. a n. ř které umofl ovaly výchovu a vzdělávání d.řtí národnostních menšin v mateřském jazyce. Jejich prostřednictvím byla zohledněna dvojjazyčnost v oblastech, ve kterých tvořilo 20 % podíl obyvatelstvo hovořící jiným jazykem (Kopář, 1971, s. 11).

Informačním a zároveň k dalším boji za německou školu vyzývajícím médiem se stal především deník *Mährisches Tagblatt*, ve kterém vycházelo množství článků se německou tematikou, postihujících zároveň aktuální stav ve městě. Tento deník například otiskl několik výzev, aby rodiče i nadále posílali své děti do německých škol a nedali se ničím a nikým zastráhat.¹³¹ V zásadě šlo o to, podle tvrzení deníku němečtí školní agitátoři pohladovali, aby němečtí obyvatelé města (tzn. s českým příjmením) a rodiče, z nichž jeden není německé národnosti, posílali své děti do českých škol. To by z pedagogického hlediska mohlo mít pro německé děti v české škole neblahé následky, jelikož takové děti zná sice několik českých slov, ale nemá je spojeny s konkrétními pojmy, ale hlavně by nemuselo být schopno rozumět českému učiteli. Obdobný problém by mohli mít jeho němečtí rodiče, varoval autor článku. Tato skutečnost by vedla k tomu, že pokud děti chyběla slovní zásoba v českém jazyce, neumělo by si vytvořit ani jednotlivé pojmy, které jsou v procesu učení dlefité. Důsledkem by byla ztráta zájmu dítěte o školu, mohlo by se štvárnouto do sebe a komunikovat pouze s německými kamarády. Fiák by v tomto sledku neporozuměl probírané látce a důsledkem by bylo, že by dostával špatné známky: *šlá a pomalými kroky by se z něj stal šřenegát o*. V závěru článku formuluje zásadní myšlenku, že v československé republice se německé děti musí naučit česky, ale mělo by se tak stát na německé škole, za podpory schopných učitelů nětiny (*Mährisches Tagblatt*, 26. 8. 1919, s. 4). Pocit nespokojenosti s nadvládou něch ve městě po roce 1918 byl podle věho v německé populaci tak silně zákoenn, že je-t v roce 1981 se v článku krajanského periodika *Olmützer Blätter* k tématu školství objevují obvinění, že němečtí po svém převzetí moci ve městě zamstnávali na německých školách české školníky, aby vykonávali šřozorů nad německými učiteli (*Olmützer Blätter*, Mai 1981, s. 67).

V boji za německou školu sehráli svou nemalou roli také rodiče svými aktivními protesty. Dne 11. května 1920 se konalo velké shromáždění v *šDeutsche Turnhalle*, na kterém se sešly německé *rodičovské školní rady* všech obecných, městanských a stádních škol v Olomouci. Hlavním tématem bylo *šžnásilování německého školství v Olomouci*. Učitel dr. E. Wyličil ve svém vystoupení na tomto shromáždění pronesl, že uprostřed boje této republiky s německou menšinou, probíhá je-t jeden boj, a sice o německou školu.

¹³¹ Viz *Mährisches Tagblatt*, 18. 8. 1919, s. 4, *Deutsche Eltern von Groß-Olmütz!*

Zároveň vyítal n meckým spoluobčanm, fle se dobrovoln stávají eskoslovenskými obany s n meckým jazykem, posílají své d ti do eských kol a likvidují tak základní kámen n mecké kultury, jakým kola bezesporu je. Taková kola by tedy dle n jm la být spravována n meckými úady a vedena n meckými u iteli. lánek v místním n meckém deníku pak dále konstatuje neradostný konec n mectví v Olomouci následujícími slovy:

šDie deutsche Jugend soll erst entnationalisiert sozusagen völkisch abgetötet werden, daher stärkster wirtschaftlicher Druck gegen die Eltern der Schüler, lockende Versprechungen nach allen Seiten, raffinierte Auslegung aller möglichen und unmöglichen Schulgesetze und rohe Gewalt, mit der unsere Jugend den deutschen Schulen abgetrieben werden soll.õ (Mährisches Tagblatt, 12. 5. 1920, s. 4)

šN mecká mládefl má být nejprve odnárodn na, tak íkajíc národnostn umrtvena. Proto ten siln j-í ekonomický tlak na rodi e, lákavé sliby na v-echny strany, rafinované výklady v-ech mofných a nemofných kolských zákon a surové násilí, se kterým je na-e mládefl odhán na od n meckých kol.õ

Autor pak pokračuje v umírněném tónu a zdrazuje, fle N mci mají bojovat pouze o své koly, ale mezi národnostmi má být mír. Závěrem následuje výčet olomouckých n meckých kol, které byly vystřehovány ze svých p vodních budov a na jejich míst byly z ízeny koly eské. Pro p íklad je uvedeno zruení U itelského ústavu v Elisabethinu a následné obsazení budovy eskou kolou a p ejmenování na Comenium. Založení eské obchodní koly je v lánku vnímáno jako snaha o vytlačení jifl existující n mecké obchodní akademie (Mährisches Tagblatt, 12. 5. 1920, s. 4).

O dva m síce pozd ji (dne 21. ervence 1920) se op t se-li v hojném potu rodi e angafování ve kolních radách n meckých kol v Olomouci, aby drazn protestovali proti úmyslu olomouckého kolního výboru zru-it dalších 15 t íd na n meckých kolách a zároveň tak i vystavit jejich u itele reáln hrozícímu riziku ztráty místa. Nesouhlasné písemné vyjádění rodi s plánovanou redukcí t íd m lo být zástupci rodi doru eno starostovi m sta JUDr. K. Mare-ovi. Stejně vyjádění m lo být zasláno i sek nímu -ěfovi J. ernému, který byl zároveň íp edsedou n mecké zemské kolní rady. lenové rodi ovských kolních rad byli rozhodnuti p í zamítavém stanovisku vý-e uvedených institucí vyslat své zástupce k prezidentu republiky Masarykovi (Mährisches Tagblatt, 22. 7. 1920, s. 3).

š *Tschechischer Schulraub* , jak byla redukce n meckých t íd a s ním spojená i redukce n meckých olomouckých –kol nazývána, byla provázena mnohými dalšími emotivn lad nými lánky v olomouckém n meckém tisku. Nap . 24. dubna 1920 za ínal lánek o redukci n meckých –kol následovn :

š *Das deutsche Olmütz war eine vorbildliche Schulstadt mit modernen Schulpalästen. Seit zwei Jahren tschechischer Herrschaft würgt hussitischer Haß mit gierigen Griffen an allem, was deutscher Kulturbesitz war und inmitten des steht das Niederringen der deutschen Schulen* .

š N mecká Olomouc byla p íkladným –kolním m stem s moderními –kolními paláci. Dva roky eského panování rdousí husitská nenávist la nými hmaty v-e, co bylo n meckým kulturním vlastnictvím, a uprost ed ehofl se nachází zdolání n meckých –kol.õ

D kazem násilné likvidace –kol a tím i n mecké kultury v Olomouci je dle autora nap . š *mit dem Rechte der Faust*õ p esnutí 13 t íd z nov postavené –koly v Jánské ulici (dne-ní T . Spojenc) do stísn ných a naprosto nevyhovujících prostor dív ího penzionátu Elisabethina. Následovalo sjednocení obou dív ích m –anských –kol do jedné budovy. Budova Elisabethina pak byla ze t í tvrtin zabrána –kolou s eskými t ídami a za nespravedlivé povafuje lánek i úplné zru-ení n meckého u itelského ústavu a jifl vý-e uvedenou redukci dal-ích 15 n meckých t íd v olomouckých n meckých –kolách. V záv ru se uvádí, fle b hem dvou let vlády ech v Olomouci byli N mci šoloupeniõ je-t celkem o t i obecné –koly s 16 t ídami a jednu m –anskou –kolu (*Mährisches Tagblatt*, 24. 8. 1920, s. 2).¹³²

Mährisches Tagblatt uvádí i p ípady, kdy byli N mci zastra-ováni, a nuceni k tomu, aby jejich d ti nav-t vovaly eské –koly. P íkladem m fle být lánek ze dne 2. zá í 1920 nazvaný š *Wie deutsche Kinder in tschechischen Schulen gepreßt werden*õ. Je zde uveden p íklad ú edníka nejmenovaného zemského ú adu, kterému bylo vyhrofováno, fle pokud

¹³² O dva roky pozd ji, jak pí-e *Mährisches Tagblatt*, se jifl jednalo o celkem o 18 t íd ve zcela í áste n zru-ených –kolách: p tit ídní samostaná chlapecká obecná –kola, p tit ídní dív í obecná –kola s paralelními t ídami (ozna ovány jako dív í obecná –kola II) v Olomouci, ty t ídní chlapecká obecná –kola v Nové Ulici, dv t ídy smí-ené obecné –koly v Olomouci-Pavloví kách a jedna t ída v Olomouci-Ne edín . Dále pak dva ro níky u itelského vzd lávacího ústavu a ve-keré dal-í kurzy dív ího Elisabethina, dále pak t i mate ské –koly. Ve vý tu budov byly N mc m odebrány: budova Elisabethina, –kolní budova v Jánské ulici (Johannessgasse), –kolní budova v Olomouci-Ne edín (*Mährisches Tagblatt*, 27. 10. 1922, s. 3).

bude i nadále posílat své d ti do n mecké -koly, bude mu do budoucna znemožn n dal-í kariérní postup. Záv rem jsou tená i vyzývání, aby do redakce posílali dal-í obdobné p ípady, aby se jejich zve ejn ním zabránilo dal-ím špersekcímõ n meckého obyvatelstva (Mährisches Tagblatt, 2. 9. 1920, s. 3).

Skute nost, že se obdobné p ípady stávaly, popisuje F. Nather v knize *šN mec v eskoslovensku a v Protektorátu echy a Moravaõ*. Vztahy mezi echy a N mci se za aly prudce zhor-ovat p edev-ím po nástupu A. Hitlera do ú adu í-ského kanclé e v roce 1933. *šBez p ede-lého varování byl otec poslán k l. íjnu 1933 do p ed asného d chodu. Tomu p edcházel na ja e toho roku rozhovor s jeho nad ízeným, ve kterém byl otec tázán, pro nechal zapsat svého syna do n mecké obecné -koly a nikoliv do eské. Otec poukázal na to, že je dít obvykle vychováváno matkou. Jeho fena neumí skoro v bec esky, takže byl zápis do n mecké -koly samoz ejmostí. Otec nep íkládal tomuto rozhovoru fládný obzvlá-tní význam, což bylo patr n chybou.õ (Nather, 2008, s. 13614)*

V protikladu k vý-e uvedenému je t eba uvést kritiku uve ejn nou deníkem *Mährisches Tagblatt* o šsvérázném p ístupuõ tzv. smí-ených manfelství k otázce n mectví. Kritizovaným p íkladem se stal v regionu známý u itel pracující s hluchon ými d tmi M. Bedná ík (p sobil v Lipníku), jeho fl manfelka byla N mka (a tudí fl logicky vzato by mate -tinou jeho d tí m la být n m ina), který posílal své d ti do eských -kol (Mährisches Tagblatt, 13. 9. 1920, s. 2). V tomto kontextu se v tisku rozpoutaly diskuse o tom, jakým zp sobem se ur uje národnost dít te a tudí fl i jeho vzd lávání v eském nebo n meckém jazyce. Dle vládního na ízení ze 14. 7. 1922, . 198 se národnost stanovuje ú edn , tzn.

šUnter Nationalität versteht man die Stammszugehörigkeit, deren hauptsächliches äußeres Merkmal in der Regel die Muttersprache ist.õ

šPod národností se rozumí škmenováõ p íslu-nost, její fl hlavním znakem je zpravidla mate -tina.õ

Nejvy-í správní soud také zjistil, že N mci, kte í cht li posílat své d ti do n meckých -kol, museli na p íslu-ných ú adech doloflit sv j n mecký p vod. Národnost dít te se tedy m la orientovat podle národnosti jeho rodi . Je-li otec ech a matka N mka, d ti by m ly být národností n mecké a nav-t ovat n mecké -koly. fíjí-li rodi e odd len , národnost

dítě odpovídá národnosti toho rodiče, který se o něj stará. Ve sporných případech určení národnosti dítěte měla velkou roli sehrát *kolní rady* té které *koly*, ve kterých však byly zastoupeni převážně němečtí. Tím docházelo k astým případům umístění německých dětí do českých škol, stalo se například olomoucký deník (*Mährisches Tagblatt*, 28. 9. 1923, s. 3).

Koncem března 1925, kdy konaly zápisy dětí do *koly*, změnil *Mährisches Tagblatt* svou víceméně agresivní agitaci a rétoriku vůči rodičům v záležitostech posílání německých dětí do německých škol a apeloval spíše na jejich rodičovské city. V článku jsou velmi sugestivně líčeny nové povinnosti dítěte spojené s jeho nástupem do *koly*: například pravidelné vstávání a včasné odchody do *koly*, jak zvládnout během výuky v klidu sedět a dávat pozor apod., s tím související jazykový problém, pokud by německé dítě navštěvovalo českou školu. Článek se zaměřil nad otázkou, jak líný a hloupý se může cítit jinak nadané a citlivé dítě v cizojazyčném prostředí nehledě na to, že mohlo být ne vlastní vinou vystaveno kárání učitele a jízlivému posměchu spolužáků mluvících jiným jazykem. V závěru si autor článku klade otázku po výchovném smyslu takovéto výuky (*Mährisches Tagblatt*, 23. 6. 1925, s. 3).

V souvislosti s úbytkem německých škol v poválečných letech a nutností umístit nastávající počet českých dětí do hygienicky odpovídajících budov, přibývalo českých dětí v povodně německých objektech. To se stalo příčinou dalších protestních shromáždění. Například dne 20. října 1922 se konala v Olomouci velká demonstrace německých rodičů požadovaná proti zrušení II. samostatné chlapecké obecní školy pro malé početní školky (Knabenvolks- und Bürgerschule auf Juliusberg) v Kolíně Na Hradě. Pro německé obyvatele tato zpráva znamenala (podle jejich slovního označení) opatření šloupeřské školy. Do této budovy se měla přesunout šestičlenná německá škola, což Němci považovali za pomalý zábor a tudíž i krádež dalších povodně německých školních budov. Rodiče argumentovali, že je školní budova jistě tak přeplněná, že by umístění dalších českých dětí bylo naprosto nevhodné. Zhruba dvoutisícový praporek rodičů se vydal k radnici, aby starostovi magistrátu K. Marešovi předali svůj písemný protest proti úmyslu tuto školu šrozdrobit a nakonec předat do českých rukou (například české třídy obecní školy jistě byly umístěny v budovách povodně německých obecních škol například v Olomouci-Nové Ulici a na

Novém Světě nebo m – anské –koly v Olomouci-Pavlovicích). Mluvčí n meckých rodin, prokurista dr. T. Schenk, ve svém projevu ke starostovi mj. prohlásil:

„Als Bürgermeister von Olmütz sind Sie auch der Bürgermeister der Deutschen. Ich bitte Sie im Namen des Deutschtums von Olmütz, bewahren Sie uns vor dem neuen Schulraub, der uns droht, verwenden Sie Ihre Macht und Ihr Ansehen, daß uns diese letzte Schande erspart bleibe.“

„Jako starosta Olomouce jste také starostou Němců. Prosím Vás, jménem olomouckých Němců, ochraňte nás před novou loupeží –koly, která nám hrozí a použijte svou moc a vážnost k tomu, abychom byli ušetřeni této poslední ostudy.“

Starosta K. Mareš n meckým rodinám nedal odpověď, kterou patrně očekávali. Tyto kolony patřily ministru a českému zastupitelstvu o nich také rozhodovalo. Starosta jednání zastupitelstva pouze vedl a neměl ani právo hlasovat. Zklamání demonstrující se po tomto prohlášení pomalu rozcházeli a starostovi vzkázali, že za těchto podmínek se budou muset uchýlit k dalším pouličním demonstracím (Mährisches Tagblatt, 21. 10. 1922, s. 3).

Protestující rodiče podpořili olomoucký německý deník obsáhlým článkem, ve kterém upozoroval na skutečnost, že se zhoršil i hygienický komfort dětí pěstovaných z jejich povodních –kolních budov do náhradních místností. Kritika se ale především týkala zamýšleného umístění tělesných těl do –kolní budovy Na Hradě. Během –kolního roku přyk výuce dětí sloužily i kabiny pro uskladnění pomůcek a část bytu editorek. V budovách bylo umístěno šest těl německé m – anské –koly, ty i těl německé obecné –koly, německá pokračovací –kola se 420 učiteli (učiteli navštěvovali –kolu ve svých pracovních odvech a tímto značně přispívali k znečištění podlahy a víření prachu ve –kole), německá a česká mateřská –kola. Celou situaci ještě zhoršovalo, že ve –kolní budově v Sokolské ulici mělo být pět volných těl, které však byly přichystány pro další těl dívčího lycea. Tyto Na Hradě byla každý den v plném provozu do osmé hodiny večerní. Tlocví na byla ve večerních hodinách dána k dispozici tlocvíním spolkem, a tudíž jí se nezbyl téměř čas ji uklidit a opravit na druhý den pro fláky. Poloprázdná měla být i nová –kolní budova v Olomouci-Hodolanech, jejíž výstavba byla financovaná i z německých daní. List navrhoval výše uvedené těleské těl přemístit do povodní německé, pak řechy šuloupené –kolní budovy v Jánské ulici

(Johannesgasse, dne-ní T . Spojenc). K výuce by mohla sloužit nap . tam j-í konferen ní místnost. Deník dále uvád í, že nap . dívky ze zredukovaných t íd obou dív ích n meckých obecných a m – anských –kol byly umíst ěny do t etího poschodí budovy reálného gymnázia (budova na Mo ickém nám stí), do narychlo upravených místností bývalého muzea, kde musely elit pra-nému prost edí v místnostech (podlaha v místnosti byla z dřev ěných prken, a tudí ji nebylo možno řádn ě uklidit a p í v t-ím po tu flák se ví il prach), t ída nebyla dostate n osv tlena a v zim do ní štáhlo. Kabinety pro u itele i konferen ní místnost chyb ly úpln ě (Mährisches Tagblatt, 27. 10. 1922, s. 3). I p es ve-keré protesty a etné kritické články nezabránili n me tí rodi e umíst ění t í eských t íd v budov –koly Na Hrad . *M stská rada* (s eskou v t-inou) rozhodla o tomto kroku. Tento fakt byl pro olomoucké N mce zvlá- poníflující. N me tí rodi e se pokusili švybojovat ě pro své d ti alespo lep-í místnosti k výuce tím, že je p estali posílat do –koly (druhá a t etí t ída n mecké –koly Na Hrad m la být totífl p est hována do malých a hygienicky nevyhovujících místností v budov u itelského ústavu) a donutili tak p íslu-né orgány zajistit pro výuku jejich d tí odpovídající t ídy (Mährisches Tagblatt, 5. 9. 1924, s. 3).

Dal-í velikou vlnu nevole vyvolalo *Ministerstvem –kolství a národní osv ty* pro –kolní rok 1925/26 na ízené slou ění N meckého státního gymnázia s n meckou reálkou v reálné gymnázium. *Mährisches Tagblatt* uve ejnil dne 8. ervence 1925 protest v-ech olomouckých n meckých politických stran, ve kterém se uvád í, že státní gymnázium je jedno z posledních humanitn ě zam ěných gymnázií v olomouckém okrese a jeho zru-ení by mohlo ohrozit vzd lávání flák v této oblasti. Spole né prohlá-ení bylo zasláno na *Ministerstvo –kolství* do Prahy. K hlavním argument m proti slou ění bylo konstatování faktu, že n mecké gymnázium (s jeho t ěm ěty setletou tradicí ve m st) m lo v uplynulých letech vřdy kolem 200 flák a p í zápisu do nového –kolního roku se jich p íhlásilo do prvního ro níku 27. Deník dále uvád í, že p íhlá-ených flák by mohlo být více, ale p t dn ě p ed ukon ěním zápisu byla roz-í ena mezi lidmi zpráva o chystaném slou ění státního gymnázia s n meckou reálkou. Faktem ale z stává, že je n mecká reálka také v hojném po tu nav-t vovaná fláky a není pot eba ji spojovat s gymnáziem (d kazem bylo 34 flák zapsaných do 1. ro níku) (Mährisches Tagblatt, 8. 7. 1925, s. 3). *Mährisches Tagblatt* rovn ě upozor oval na to, že budova (u itelského ústavu) na Mo ickém nám stí,

do nífl m ly být ob slou ené -koly umíst ny, nem la dost místností pro pot eby obou -kol. Chyb ly nap . t ídy pro výuku geometrie a kreslení, pro výuku chemie a fyziky, místnosti pro uskladn ní -kolních sbírek apod. V neposlední ad nebyl dle deníku vy e-en problém 17 t íd obou -kol, pro jejichfl fláky nebylo v budov u itelského ústavu zaji-t no dost lavic a fídlí. Kritika padla i na adresu starosty R. Fischera, který jako p edseda *N meckého výboru pro n mecké -koly* v Olomouci trval na tom, fle za átek -kolního roku pro vý-e uvedené t ídy nebude na této -kole p esunut na termín, po kterém jifl budou v budov -koly na Mo ickém nám stí provedeny nejd leflit j-í stavební úpravy. Díky tomuto rozhodnutí hrozilo, fle fláci budou p i výuce vystaveni hluku a prachu. Rodi e se tak obávali, fle v d sledku vále ných let jsou jejich podvyflivené d tí snáze ohrofleny nemocemi (nap . tuberkulózou) a toto nezdravé prost edí jim m fle je-t více u-kodit. Rodi e t chto d tí v této souvislosti d razn fládali o odloflení za átku -kolního roku o 14 dní. Nakonec starosta R. Fischer ustoupil a posunul za átek -kolního roku ve -kole na Mo ickém nám stí o týden¹³³ (*Mährisches Tagblatt*, 9. 7. 1925, s. 364).

Uvedený protest v-ak p edznamenal neradostný fakt, fle za átek -kolního roku 1925/26 (podle statistik uve ejn ných v *Mährisches Tagblatt*) zaznamenal úbytek flák v n meckých obecných a m -anských -kolách na celém území republiky o 8 000 flák , zatímco eské obecné a m -anské -koly zaznamenaly nár st o 10 000 flák . S úbytkem flák na n meckých -kolách souvisel i problém umíst ní propu-t ných u itel . Velmi asto se sahalo k praktikám, fle zku-ení u itelé v d chodovém v ku byli nuceni odejít na zaslouflený odpo inek (tzv. *Zwangspensionierung*), aby uvolnili místo propu-t ným koleg m v produktivním v ku (*Mährisches Tagblatt*, 27. 8. 1925, s. 3).

Jako dal-í velkou nespravedlnost vnímali olomou tí N mci i p est hování n meckých t íd ze -koly v Müllergasse (dne-ní ul. Dvo ákova) do -koly Am Wagendrössel (dne-ní ul. Na Vozovce). Ve -kole v Müllergasse (dne-ní ul. Dvo ákova) byly umíst ny ob n mecké

¹³³ Práv na asování zru-ení -kol a odebrání n meckých -kolních budov a jejich p edání do eských rukou, nebo ru-ení jednotlivých t íd v rámci jedné -koly ze strany eských ú ad bylo N mci vnímáno jako schválnost. V t-inou se tak d lo t sn p ed za átkem -kolního roku nebo v jeho pr b hu. St hování do nových prostor bylo spojeno i s nutností stavebních úprav a d tí tak byly ve -kole vystaveny hluku a prachu. asto muselo být v d sledku stavebních úprav p eru-eno vyu ování i prodloufleny prázdniny, cofl nep isp lo ke zdraví a du-evnímu vývoji n meckých d tí, posteskl si *Mährisches Tagblatt* (*Mährisches Tagblatt*, 4. 8. 1925, s. 3).

-koly z tzv. úřední čtvrti (Beamtenviertel). Pipome me, že ve -kolním roce 1910/1911 došlo k rozdělení koedukační -koly na chlapeckou a dívčí obecnou -kolu se společným editelstvím i hospodařením. Ob -kolská zařízení navštěvovalo okolo 220 flák. Po roce 1918 byly obnovené mecké obecné -koly přestěhovány do nového objektu -eské -koly v ulici Na Vozovce, který v roce 1912 vybuřovala *Ústřední Matice -kolská* pro -eské rodiny žijící v rozsahu Nové Ulice. Po et flák se v obou n meckých -kolách postupně snižoval. Od -kolního roku 1921/1922 zde existovala jen jedna obecná -kola smíšená.¹³⁴ Koncem roku 1925 odhlasoval *-kolní výbor* -koly ve městě Nová Ulice (7 -eských proti 3 n meckým a 1 -eskému hlasu), aby byly zrušeny všechny ty i tamjší třídy a přeloženy do budovy -koly v ulici Na Vozovce. Vech m přýchýb la v nově postavené budově jedna místnost k umístění -eských tříd, z tohoto důvodu byly vystěhovány všechny ty i n mecké třídy, kritizoval uvedený fakt *Mährisches Tagblatt*. Pouze jediný člen z výše uvedené rady pofladoval, aby alespoň nejméně děti mohly zůstat ve stávající budově, *šnebo by podvyfřivené děti musely chodit do nové -koly 8 km a zcela vyčerpané by se pak musely úastnit vyučování, což je nemyslitelné*. Navíc -kola Na Vozovce neodpovídala tehdejšímu -kolnímu obvodu, do kterého tyto děti vlastně patřily. Němci toto přestěhování tříd považovali za další důkaz -eského -ovinismu (*Mährisches Tagblatt*, 24. 10. 1925, s. 3).

Vdělým tématem olomouckého n meckého tisku bylo finanční srovnání vynaložených prostědků na -eské a n mecké obecné a městské -koly v Olomouci. V centru města byla v té době pouze jedna -kolní budova (a to na Moickém náměstí), ve které byla umístěna n mecká chlapecká a dívčí obecná -kola. Hodnota budovy byla dle tehdejších odhadů vyčíslena na 1 500 000 K. Věim li oproti tomu v centru města tři -kolní budovy (v roce 1929), a sice: na Masarykově ulici (hodnota zhruba 750 000 K), Komenium (přibližná hodnota 2 000 000 K) a -kola na Na Hradě (asi 900 000 K). Na Nové Ulici: n mecká -kola Na Vozovce (hodnota 250 000 K), -eská -kola v ulici Dvořákova (900 000 K). Na Povlu: n mecká -kola (13 000 K), -eská -kola (850 000 K). Na Nových Sadech: n mecká -kola (130 000 K), -eská -kola (300 000 K). V Neředíně nebyla žádná n mecká -kola, na Novém Světu fungovaly n mecké třídy ve společné budově s -eskými třídami. Tímto

¹³⁴ SOKA Olomouc, fond M5 6 14, N mecká obecná -kola Olomouc-Nová Ulice, úvod k obsahu fondu.

srovnáním chtl deník upozornit, v jaké finanční nevhodné situaci se německé školy v Olomouci nacházely ve srovnání s českými školami. Poukazoval rovněž na to, že nová česká škola s nákladem 2 000 000 Kč byla postavena v Pavlovicích, a že na novostavby školních budov v Nečedíně a Černošicích a pro výstavbu dalších pokračovací školy bylo vydáno více než 11 000 000 Kč (Mährisches Tagblatt, 19. 11. 1929, s. 3).

V roce 1936 kritizoval okresní školní inspektor pro německé školy Leopold Beigel sloužení obecných a německých škol zponěkud jiného důvodu než jakým bylo zmiňovaný nepříznivý demografický vývoj německého obyvatelstva Olomouce. Podle argumentace L. Beigla existovaly před rokem 1918 v Olomouci dva typy škol: samostatné obecné školy a obecné školy, které měly společné vedení se školami německými. Po zrušení německých škol na obecných a německých školách po roce 1918 začal ve městě převládat druhý typ školy. L. Beigel upozorňoval, že každý typ školy by měl mít oddělené vedení, nebo vedení německých škol není jen představeným ostatním učitelům, nýbrž i pedagogickým pomocníkem učitelů odborných předmětů, protože odborné předměty také vyučuje. Pro učitele obecných škol je však pouze administrativní autoritou. Jestliže vedení německých škol na obecné škole nevyučuje, neměly být ani učitelé obecných škol dobrým pedagogickým rádcem (Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz, Protokoll Nr. 77).

V daném kontextu považujeme za nezbytné uvést následující poznámku. Zatímco v Olomouci bojovali Němci za své Němectví, v okolních vesnicích (obývaných převážně Němci) bylo potřeba naopak zajistit práva české minority. Například v únoru 1920 obdržel předseda olomoucké *Okresní správy politické* dopis z *Předsednictví zemské správy politické*, ve kterém se psalo, že *Národní jednota pro východní Moravu v Olomouci* žádá ministra vnitra o *špravedlivou a nezbytnou právní ochranu českých menšin na severní a východní Moravě, které trpí proti českou nenávisť, pronásledováním a pohrdáním ze strany svých spoluobčanů německé národnosti*. *MČANO* pak ve svém výnosu z 10. února 1920 . 7517/1920 uvedlo, že za ochranu menšin přebírá odpovědnost, ale zároveň připomnělo předsedovi okresního úřadu, že má v tomto směru stejnou povinnost. V odpovědi na dopis adresovaný *Předsednictví zemské správy politické na Moravě*

(nalezený ve spisech *Okresního úřadu* ze dne 14. 12. 1920) se dozvídáme, jakým způsobem bylo možno minimalizovat národnostní tenze v daných obcích.¹³⁵

3.2 Okresní –kolní rady, rodi ovské rady a M – stský –kolní výbor pro n mecké –koly v Olomouci

Na nižších úrovních řízení v rámci –kolského systému I. SR fungovaly pro st ední a odborné –koly s maturitou *Zemské –kolní rady* (pro Olomouc se sídlem v Brn). M – anské a obecné –koly spravovaly *Okresní –kolní rady*. V Olomouci fungovaly jedna pro eské a druhá pro n mecké –koly. Po vzniku eskoslovenska se stal p edsedou obou rad JUDr. R. Fischer, po prvních obecních volbách v roce 1919 pak JUDr. K. Mareš (Mina íková, 2010, s. 81). Za jejich chod odpovídal okresní –kolní inspektor.

V roce 1920 byly na základ vládního na ízení ze dne 6. listopadu 1920 (. 608/1920 Sb.) zru–eny *okresní –kolní rady* a jejich p sobnost (se stejným rozsahem) p e–la na nové *okresní –kolní výbory* (pro území politického okresu) a *m – stské –kolní výbory* (pro území m sta), které p evzaly ve–kerá práva a povinnosti p edsed a len *okresních –kolních rad*. *Okresní –kolní výbor* v Olomouci pro území politického okresu Olomouc-venkov byl ustaven ke dni 15. íjna 1921 a vykonával státní dozor –kol mate ských, obecných a m – anských, pokud byly financovány zemí nebo m stem. P edsedou *Okresního –kolního výboru* se stal ministerský rada Jind ich íá ek.¹³⁶ *Inspektorát* dohlížel na men–inové –koly, pokud byly financovány státem. Na venkovské n mecké mate ské, obecné a m – anské –koly v olomouckém okrese dozíral *Okresní –kolní výbor pro n mecké –koly* ve Ternberku.

¹³⁵ ŠD ležitě podpory ve sm ru kulturním se dostalo eským národnostním men–inám ve zdejší správnm obvodu z ízením men–inových –kol na základ men–inového zákona z 3. dubna 1919. Jsou to jmenovit –koly v Nedv í, Kyselov , Slavonín [název obce ne itelný] í a Velké Byst íci. Nad to osady Mrsklesy a Mariánské údolí jsou spojeny s eskou Velkou Byst íci v jedinou obec politickou, ímfl národnostní men–iny v t chto osadách jsou zabezpe eny proti pronásledování ze strany spoluob an n mecké národnosti. Národnostní men–ina v obci Nedv í se dá zabezpe íti proti n meckým ústrk m spojením s obcí Bystro íce. Spojení obou osad nebylo, bohufel, ministrem vnitra schváleno a povolení jeho naráfí nyní, pon vadfl se stalo politikem, na jiné obtífle. Zatím v–ak ú aduje v obci správní komise s eskou majoritou a eským vládním komisa em, jefl je pro eskou men–inu dostate nou zárukou. SOKA Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, inv. . 4, ís. kart. 4.

¹³⁶ SOKA Olomouc, fond M5 ó 6, Okresní –kolní výbor v Olomouci, p evzetí n meckého –kolství bývalého okresního –kolního výboru pro n mecké –kolství ve Ternberku, ís. kart. 14.

Pro úplnost je nutné doplnit, že české flivnostenské pokračovací –koly dozoroval *Inspektorát flivnostenských pokračovacích –kol* v Petrov , n mecké *Inspektorát n meckých flivnostenských –kol pokračovacích* v Brn . Nad českými lidovými hospodářskými –kolami vykonával dozor *inspektor lidových hospodářských –kol* v Brn , nad n meckými *inspektor lidových –kol hospodářských* v české Líp (Pelíšek, 1930, s. 67).

Na nejnižší úrovni vznikaly česko-n mecké *místní –kolní rady*. Jejich úkolem byla například kontrola financí, –kolních ú t , docházky a kázn flák , dodržování –kolního řádu apod. Obvykle se kryla se –kolním obvodem. V t–inou v ní zasedali dva až tři u itelé, dvojnásobek zástupců rodí a obecních radních. Předseda byl volen na tři roky. V Olomouci existovaly dvě ve vnitřním městě a dvanáct v bývalých okolních obcích (Minařková, 2010 s. 82).

V rámci jednotlivých –kol fungovaly tzv. *rodí ovské rady*. Dne 28. září roku 1921 byla na shromáždění *rodí ovských rad* formulována pravidla pro jejich práci a také pro práci tzv. *Hlavního výboru ve –kerých rodí ovských rad*. Jejich úkolem bylo podporovat a prohlubovat spolupráci mezi rodinou a –kolou, usnadňovat oběma stranám výchovu a vzdělávání –kolní mládeže a v neposlední řadě zastupovat zájmy –kol navenek. *Rodí ovská rada*¹³⁷ měla být oproč od ve –kerých politických vlivů a její činnost se měla týkat pouze –kolních záležitostí (úinná komunikace rodí s u itelským sborem, hospodářské záležitosti –koly apod.). *Rodí ovskou radu* tvořili rodí a d t i navěrujících danou –kolu a jejím předsedou se zpravidla stával editel. Rodí ze svého stědu volili zástupce a tajemníka, kteří zároveň mohli být členy u itelského sboru dané –koly. Za každou t i du byl do *rodí ovské rady* zvolen jeden zástupce rodí a jeden člen u itelského sboru. Volby se konaly každým rokem během měsíce září a jejich přesný termín stanovil editel –koly. Zasedání *rodí ovské rady* se konalo pravidelně každým měsícem, případně mohla být svolána při závažných záležitostech i ostatně. Ve –kerá usnesení byla zaprotokolována.

¹³⁷ N mecký u itelský časopis *Deutsch-mährisches Schulblatt* k tomuto ječ dodává, že *rodí ovská rada* měla být orgánem péu jícím o blaho a prospěch n meckých –koláků. Kromě politických vlivů má být oproč od odlišných pohledů na hospodářství, případně majetkového zastování. Článěk dále doporuuje témata na zasedání rodí ovských rad, například organizování lesních odpočívadel pro děti, hřiště, místnosti, ve kterých by si mohly žít, pobyty na venkově pro podvyživené n mecké děti nebo prázdninové a turistické aktivity (*Deutsch-mährisches Schulblatt*, 25. 6. 1919, s. 97).

Rodi ovské rady (Elternräte) v-ech n meckých olomouckých -kol si kařdí rok b hem zá í (ale vřdy afl po ustavení nových *rodi ovských rad* na jednotlivých olomouckých -kolách) volili tzv. *Hlavní výbor ve-kerých rodi ovských rad (Hauptausschuß der vereinigten Elternräte)*, ve kterém zasedali dva zástupci *rodi ovské rady* z kařdí -koly v Olomouci. *Hlavní výbor* si zvolil svého p edsedu a jeho zástupce, tajemníka a pokladníka. *Hlavní výbor* se scházal minimáln dvakrát za p l roku a ze zasedání byl tajemníkem po izován zápis. Pokladník spravoval a vedl finan ní deník. Finan ní prost edky na fungování hlavního výboru rodi ovských rad pocházely z dobrovolných dar ů a sbírek.¹³⁸

Od 12. dubna 1922 byly ustaveny dva m stské -kolní výbory ó pro eské -koly *eský m stský -kolní výbor*, pro n mecké -koly *N mecký m stský -kolní výbor*. Oba výbory byly t inácti lenné, p edsedou se stal starosta m sta.

Zvlá-tní pozornost vzhledem k zam ění práce zasluhuje fungování *M stského -kolního výboru pro n mecké -koly v Olomouci (Stadtschulausschuss für die deutschen Schulen in Olmütz)*.¹³⁹Jeho tém dvacetileté p sobení dokládá kniha protokol ů *Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz*. První zápis z jednání výboru je datován 21. zá ím 1921, poslední zasedání se konalo 30. srpna 1938. *N mecký -kolní výbor* sestával z p edsedy a deseti len ů. Od roku 1921 se p edsedou se stal první eský starosta sociální demokrat JUDr. Karel Mare-, kterého od 20. prosince 1923 vyst ídal v této funkci jeho nástupce v ú adu národní demokrat JUDr. Richard Fischer. Jednání výboru se konala nepravideln ě podle pot eby. Nap . v roce 1925 se výbor se-el pouze dvakrát, zatímco v jiných letech afl osmkrát ro n (nap . v roce 1933).

Zasedání *M stského -kolního výboru pro n mecké -koly (Stadtschulausschuss für die deutschen Schulen)* se pravideln ě ú astnilo i n kolik host ů, p evářln ů itel olomouckých n meckých -kol, kte í se cht li spolupodílet na e-ení aktuální problematiky n meckého -kolství ve m st . K projednávaným témat m pat ily p evářln ě informace o po tu zapsaných

¹³⁸SOkA Olomouc, fond M5 ó 33, N mecký u itelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, ís. kart. 75.

¹³⁹Dle § 25, bod 1 zákona z 12. ledna 1870 byla funkce *-kolního výboru* definována t mito slovy: *š Zu den besonderen Aufgaben des Stadtschulausschusses ist die Sorge für die möglichste Verbesserung des Schulwesens im Bezirke im allgemeinen und jeder einzelnen Schule im besonderen.ö* (Mährisches Tagblatt, 11. 12. 1924, s. 4) šKe zvlá-tním úkol m *m stského -kolního výboru* pat í pé e, pokud mořno, o zlep-ení -kolství v okrese obecn ě a o kařdou jednotlivou -kolu zvlá- .ö

flák do jednotlivých německých škol v Olomouci, organizační záležitosti (např. stavební úpravy školních budov, rozpuštění sloučení škol apod.), služební záležitosti uitelů (např. jmenování nových učitelů na olomouckých obecných a měřanských školách, umístění uitelů, dlouhodobá nemocnost uitelů a s tím spojené suplování, odchody do penze, ukončení učitelské služby a nástup nových sil, umístění učitelů německého jazyka na konkrétní německé školy, pomocných učitelů apod.). V protokolech rovněž nalezneme i stručné zprávy z kontrol okresního inspektora Leopolda Beigela na jednotlivých olomouckých německých obecných a měřanských školách.

Městský školní výbor pro německé školy se rovněž vyjadřoval k neaktuálním již otázkám německého školství v rámci celého Československa, především ale v Olomouci, kdy na kolik měsíců po špevratuš panovala mezi většinou německého učitelského stavu nepravá radostná nálada a naděje ze vzniku nového státu. V tomto kontextu se projednávaná témata týkala dvou hlavních oblastí, a to školství jako takového (jeho správy, platných zákonů a nařízení a nutných reforem), dále finančního zabezpečení uitelů, které bylo v důsledku nedávno skončené války nedostatečné. Prvním předmětem jednání *Městského školního výboru pro německé školy* se stala i redukce počtu učitelů na jednotlivých olomouckých německých školách (jak již bylo výše uvedeno, byly v roce 1918 v Olomouci ještě 2/3 Němců z celkového počtu obyvatel). K nejostřejším argumentům členů výboru proti tomuto kroku patřilo, že redukcí učitelů se značně sníží možnosti vzdělávání místního německého obyvatelstva a dospívající mládeže. Dokladem těchto snah jsou četné zápisy v knize protokolů *Městského školního výboru pro německé školy*, z nichž pro příklad uvádíme část zápisu v protokolu č. 6 z 2. května 1922. Jedná se o odmítavé stanovisko členů výboru k zamýšlenému sloučení německé chlapecké obecné (selbständige Knaben Volksschule) na Mořickém náměstí a německé obecné měřanské školy (Knaben Volks- und Bürgerschule) na Hradě. Uitel A. Aust referoval na zasedání o tomto problému a bylo jednomyslně odsouhlaseno zaslat tuto zprávu nejen olomouckému měřanskému radě, ale i prezidiu zemské školní rady. Uitel A. Aust upozornil, že chlapeckou obecnou měřanskou školu navštěvuje 135 žáků, samostatnou chlapeckou obecnou školu pak 104 žáci. Dále uvedl, že pro druhou školu navštěvuje ve školním roce 1921/1922 tak málo žáků, jsou především důsledky válečných let. Proti sloučení obou škol A. Aust uváděl, že by došlo k vyplnění učitelů, jelikož budova

chlapecké obecné a m – anské –koly Na Hrad má nedostatek t íd, nebo p i po tu 60 d tí by vlastn m la být z ízena paralelka. Z pedagogicko-didaktického hlediska by mohl chyb t dostatek dohledu nad d tmi a naru–ilo by to rovn fl jednotnost p i výuce. Také zm na vyu ujícího uprost ed –kolního roku by mohla naru–it spln ní úkol ve výuce v jednotlivých t ídách, které jifl tak je ohroflo p edchozím trnáctidenním uzav ením dvou t íd samostané chlapecké –koly (v t–ina t ídy onemocn la ch ipkou). Dal–í komplikací byla skute nost, fle by ve Velké Olomouci existovala pouze jedna chlapecká obecná –kola a malé d ti bydlicí na okraji m sta by byly nuceny urazit pom rn dlouhou cestu p es frekventované ulice. To v–e pro n znamená nebezpe í. Av–ak i p es uvedené argumenty, v etn akcentu na zájmy flák , byly ob –koly (selbständige Knaben Volksschule und Knaben Volks- und Bürgerschule) koncem roku 1922 slou eny. Nepomohla ani rozsáhlá kampa v místním n meckém tisku (viz vý–e kapitola 3.1).

Se slou ením –kol vyvstával i problém dal–ího umíst ní p ebyte ných u itel (jak v rámci p vodního –kolního obvodu, tak i v rámci celé Moravy), kte í tímto opat ením ztratili svá místa. Nap . v protokolu . 28 z 3. února 1927 nalezneme záznam, ve kterém je uvedeno, fle redukcí t íd ztratí p edev–ím u itelé obecných –kol nad ji na své definitivní umíst ní ve Velké Olomouci. Mezi u iteli díky tomu panovala nervozita a nejistota. *M stský –kolní výbor pro n mecké –koly* navrhoval, aby byli ve zredukovaných t ídách ponecháni p vodní definitivní u itelé. Jestli byl tento návrh realizován není z následujících protokol z ejmé.

Dal–ím dokladem boje o zachování nejen n meckých –kol, ale i vy–ích orgán bez jakéhokoli eského vlivu bylo zamítnutí návrhu (dne 12. zá í 1922, protokol . 10) p edsedy *Okresní –kolní rady* JUDr. K. Mare–e na z ízení utrakvistické *Místní –kolní rady* a zárove jejich z ízení i v jednotlivých –kolních obvodech (na území Olomouce se jich nacházelo 12). Proti tomuto kroku se mezi n meckými olomouckými u iteli zvedla vlna nevole. Protestní dopis byl zaslán p edsedovi *Moravské zemské –kolní rady*. D vodem nesouhlasu byl nap . argument, fle v utrakvistických místních –kolních radách by se mohly vyhrotit národnostní konflikty, cofil by neprosp lo správ –koly.

Redukci po tu t íd se v–ak n mecké olomoucké –kolství v mezi léty 1928ó1938 z d vod úbytku flák nevyhnulo. Ve –kolním roce 1921/1922 bylo na obecných,

m – anských a st edních –kolách 72,6 % eských d tí a 27,4 % n meckých. O deset let pozd ji 79,3 % eských d tí a 20,7 % n meckých.¹⁴⁰ V roce 1930 (protokol . 46) byla výnosem zemské –kolní rady z 12. 6. 1930, Zl. 31198 (o slu ování t íd p i malém po tu flák) doporu ena *m stskému –kolnímu výboru* sm rnice pro slu ování t íd na obecných a m – anských –kolách. Slou eny budou:

1. *š Stejně ro níky na m – anských –kolách, pokud po et flák v t chto ro nících klesne pod 42.*
2. *Stejně ro níky na dvou m – anských –kolách (také na chlapeckých a dív ích), pokud jejich po et klesne pod 42.*
3. *Na obecných –kolách budou slou eny paralelky jednoho ro níku p i mén nefl 45 flácích.*
4. *Vy–í t ídy na obecných –kolách p i mén nefl 42 flácích.õ*

P edm tem jednání –kolního výboru byly disciplinární záležitosti u ítel nebo zame–kané hodiny flák . Nap . v roce 1927 prob hlo disciplinární ízení s u ítelem (a zárove editelem) Robertem Sallingerem, který vedl obecnou –kolu v Olomouci-Nový Sv t. Dne 23. srpna 1927 byly *m stskému –kolnímu výboru* doru eny písemné stífnosti 18 rodi týkající se jeho pedagogického p sobení. Rodi e si st flovali na to, fle d ti dostávají málo (nebo v bec) domácích úkol a ani ty nejsou u ítelem zkontrolovány. U ítel také nedodržoval (podle výpov dí rodi p eváfln v pond lí) vyu ovací dobu, jelikofl d ti prý velmi ásto byly ufl v 9.00 (p ípadn ve 13:00) doma. U ítelova sluflebná prý omlouvala jeho nep ítomnost údajnými bolestmi hlavy, zub nebo ú astí na konferenci. Pokud ufl byl náhodou u ítel p ítomen, posouval za átek výuky o p l afl t i tvrt hodiny. Rodi e rovn fl upozor ovali na to, fle u ítel zneuffívá d ti jako poslí ky, k úklidovým pracím v kancelá i (umývání oken, no–ení uhlí nebo –típání d íví). Dv matky si st flovaly na nep im en násilné chování u ítele v í d tem: Marie Sebesta vypov d la, fle její dít , které bylo po operaci je–t slabé, u ítel opakovan bil a hrub mu nadával. Jiná matka Hermine Pfarr uvedla, fle u ítel bil jejího chlapce p stí do hlavy takovým zp sobem, afl mu tekla krev.

¹⁴⁰ Viz blíffe Fischer, 1932, s. 15.

V tina rodi uvádla, že uitel R. Sallinger známkuje zcela svévoln , n které d ti v n kterých p edm tech v bec, ale p eváfn nespravedliv . Naopak ve vybraných p edm tech ud loval známky, aniž by je skute n vyu oval, nap . v t locviku nebo ru ních pracích (o t chto p edm tech prý prohlásil, že d tem známky z nich šdarujeo, jelikofl tyto p edm ty nebudou pot ebovat). Stífnosti byly p edány okresnímu -kolnímu inspektorovi L. Beiglovi, který -kolu nav-tivil a rozhodl, že s u itelem R. Sallingerem bude vedeno disciplinární ízení a na jeho místo nastoupí uchaze ka o u itelské povolání sle na Mathilde Plawetz. R. Sallinger byl pak následn penzionován (protokol . 36. ze dne 6. 12.1928).

Dne 23. 12. 1926 (protokol . 27) projednával *m stský -kolní výbor* neomluvené zame-kání -koly fláka Rudolfa Motky, který m l osm neomluvených dní. Jeho rodi m byla uloflena pokuta ve vý-i 25 K .

Z protokol *M stského -kolního výboru pro n mecké -koly* si lze utvo it p edstavu o stavu n meckých -kol v Olomouci mezi léty 1922ó1938, jelikofl jsou zde mj. k dispozici stru né zprávy okresního -kolního inspektora L. Beigla. Okresní -kolní inspektor nap . vykonal mimo ádnou inspekci na vý-e zmín né obecné -kole v Olomouci-Novém Sv t (Olmütz-Salzergut), a to v souvislosti se stífnostmi rodi a následným disciplinárním ízením s u itelem R. Sallingerem. Inspektor L. Beigel u inil dne 19. 11. 1928 zji-t ní, že vybavení -koly u ebními pom ckami je nedostate né. Obzvlá-t chyb ly pom cky pro výuku p írodopisu a p írodozpytu. Nást nné obrazy do výuky p írodopisu byly v zubofleném stavu, za cofl p ebíral zodpov dnost stávající editel -koly. Každý rok byla R. Sallingerem pofladována na vybavení -koly pom ckami ástka 200 afl 400 K . Inspektor Beigel pofládal v záv ru své zprávy od z ízení komise, která by prov íla, zda byly poskytnuté peníze vynalofeny na pofladované ú ely. Tím by mohlo být vyvráceno podez ení, že R. Sallinger je poufíl jinak.

Záznam v protokolu . 49 z 26. 2. 1931 okresního -kolního inspektora L. Beigla vypovídá v souhrnu o stavu n meckých -kol k tomuto datu v Olomouci. Konstatoval, že n mecké -koly jsou afl na budovu obecné -koly v Olomouci-Nová Ulice v dobrém hygienickém stavu a odpovídají pofladavk m pro vzd lávání flák . Tky v m stských ástech Olomouc-Povel, Nová Ulice a Nové Sady nemají t locvi nu. Ve -kole na Povlu je ke cvi ení k dispozici pouze men-í místnost. D ti z obecné -koly na Nové Ulici poufílávají za

příznivých klimatických podmínek tlocvi nu eské obecné školy v Müllerstrasse (dnešní ul. Dvořákova). Každá škola má k dispozici nejdlejší uební pomůcky. Školní docházka dětí je pravidelná, zameškané hodiny z poslední doby jsou způsobeny chřipkovým onemocněním v tomto období. Uební plány a školní nařízení jsou na všech školách svobodně dodržovány. Školní inspektor rovněž pochválil pečlivé vedení ve kterých dlešitých písemností a protokolů. Mimo jiné také upozornil na to, že pokud má být výchova a výuka pro děti přínosem, je nutné aktivně spolupracovat s rodiči.

Zvláště pochvalu za úspěšnou výuku tříd nebo vedení školy vyslovil L. Beigel editeli Pikovi ze školy na Povlu a užiteli Šepovi ze školy na Novém Světle, třídě naposled jmenovaného učitele vykazovali uspokojivé výsledky, a koliv v třídě z nich pocházela z neutrálných rodinných poměrů a rodiče se, podle vyjádření inspektora, příliš nezajímali o chod školy a význam vzdělávání. Ve smíšené obecné škole na Nových Sadech (pod vedením editel Janhuby) byla pochválena pouze první a třetí třída. V ostatních třídách označil inspektor výsledky (z důvodu stejného učení učitelů) za neuspokojivé.

Jak bylo v úvodu kapitoly uvedeno, k těmto tématům zasedání *Mstského školního výboru pro německé školy* se staly stavební úpravy na školách. Například na škole v roce 1931 byla plánována přístavba obecné školy v Olomouci-Nová Ulice. Okresní školní inspektor L. Beigel doporučil na základě návrhu školy dne 10. listopadu 1930 *Mstskému školnímu výboru* odsouhlasit stavební úpravy. Z jeho zprávy se dozvídáme, že v třídě v budově je v uspokojivém stavu, pouze druhá třída je nouzově umístěna v bývalém kabinetu. Ve škole chyběla tlocvi na a výuka tlocviku byla do rozvrhu umístěna v době nevyhovující pedagogickým požadavkům. Při špatných klimatických podmínkách se stal tlocvik, dle slov inspektora L. Beigla, spíše nebezpečím pro děti, než prostředkem k jejich tělesnému utuštění. Jelikož byla v jediném kabinetu umístěna druhá třída, chyběly ve škole právní sborovna a také vhodné místnosti pro uložení učebních pomůcek, stejně jako učebna pro výuku flénských ručních prací.

Zaátek školního roku na této škole byl proto z důvodu stavebních prací přesunut až na 21. září 1931. V protokolu č. 54 z 22. října 1931 nalezneme zprávu, že díky realizovaným stavebním úpravám měla škola přetvořenou tlocvi nu, místnost pro výuku ručních prací, jeden učitelský kabinet, sborovnu a kancelář pro editel školy. Učebny byly vybaveny novými

fidlemi, lavicemi a tabulemi. V t locvi n zatím chyb lo pot ebné cvi ební ná adí. Záv rem se uvádí, že p ístavba -koly byla provedena ú eln a d lá dobrý dojem. Okresní -kolní inspektor L. Beigel se v-ak i p es oficiální pozvání rady rodi p i této -kole nezú astnil slavnostního otev ení nové p ístavby, za což byl na zasedání *M stského -kolního výboru pro n mecké -koly* kritizován. Dotkl se tím prý rodi d tí a bylo mu vytknuto, že jeho nep ítomnost neud lala na ve ejnosti dobrý dojem, zvlá-t když se tohoto slavnostního aktu zú astnili zástupci eské *místní -kolní rady*. Záv rem bylo konstatováno, že jeho nep ítomnost na slavnostním aktu bylo leny rodi ovské rady vnímáno jako pohrdání rodi i a jejich snah o zvelebení -koly a to se jist odrazí v hodnocení inspektorovy osobnosti (10. 12. 1931, protokol . 55).¹⁴¹

Kniha protokol *M stského -kolního výboru pro n mecké -koly v Olomouci* je cenným archivním materiálem vypovídajícím o zna né aktivit tohoto orgánu související s n meckým -kolstvím ve m st . Díky své autenticit umohl uje blíffe nahlédnout do škařdodenníchõ záleřitostí fungování n meckých olomouckých -kol po vzniku SR v roce 1918 ař do jejího obsazení vojsky wehrmachtu v roce 1939.

3.3 N mecké mate ské, obecné a m – anské -koly

V tzv. vnit ní Olomouci vzniklo na konci 19. století p t n meckých mate ských -kol: v Peka ské a Hrn í ské ulici, v Marschallov t říd (dne-ní Husova), na Blaflejském nám stí a na B lidlech (dne-ní Sokolská). V-echny m ly obvykle po dvou odd leních, v kařdém 24 d tí. Mate ské -koly byly ve ejné, finan n podporované p ímo m stem. Rovn řl je zde mořné p edpokládat existenci dal-řích mate ských -kol p ímo u obecných -kol, s nimiř sdílely spole nou správu. Olomouc totiř m la stále p evahu n meckého obyvatelstva, a koliv to v t-řnou nepat ilo k t m nuzn j-řm a mohlo si dovolit vychovatelku (Mina řková, 2009, s. 113). K roku 1918 existovalo v Olomouci 12 n meckých ve ejných mate ských -kol, které nav-t vovalo 258 chlapc a 253 d v at. O deset let pozd ji klesl po et

¹⁴¹ SOKA Olomouc, fond M5 ó 9, N mecký -kolní m stský výbor Olomouc, Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz.

mate ských –kol na osm (4 ve ejné ó na Blaflejském nám stí, v Sokolské ulici, na Komeniu, na Nové Ulici a 4 soukromé ó v Pavlovi kách, na Povlu, na Nových Sadech a Na Vozovce) s celkovým po tem 378 d tí. Sociální skladba mate ských –kol byla velmi r znorodá. Dle statistiky konce roku 1926 nav-t vovalo n mecké mate ské –koly 116 d lnických d tí, 25 d tí domká , 3 d tí rolník , 93 flivnostník , 1 dít továrníka a 140 d tí zam stnanc ve ejných a soukromých. O zdravotní stav i t chto d tí se stala rovní poradna *šNa-im d temõ* (Drlík, 1928, s. 72).

eské mate ské –koly neexistovaly do roku 1918 v Olomouci v bec. P ed vytvo ením Velké Olomouce v roce 1919 vznikly ty i s celkovým po tem mezi 130 a 160 d tmi (nacházely se v ulici na B lidlech (dnes Sokolská), v Hrn íské, Daunov (dne-ní Blahoslavova) a Mariánské). Tkolky byly soukromé a vydrflovala olomoucká *Matice –kolská*. V roce 1920 byly zve ejn ny (Mina íková, 2010, s. 83). Pro srovnání uvádíme, fle do roku 1928 jich na území tzv. Velké Olomouce vzniklo 11 a nav-t vovalo je 489 d tí. V roce 1928 vzrostl po et ve ejných eských –kolek na 21. Jedna soukromá –kolka se nacházela v Olomouci- ep ín (celkem 1050 d tí)¹⁴² (Drlík, 1928, s. 71). D tí, které trávil ve –kolce celý den, dostávaly stravu, ostatní si musely nosit sva inu z domova. Tkolné nebylo vysoké a chudým rodinám mohlo být prominuto (Mina íková 2010, s. 83). M sto Olomouc také nechalo v roce 1926 z ídit pom rn rozsáhlé h ít ve Smetanových sadech a pak je-t n kolik dal-ích nap . v Hodolanech, ep ín , ernoví e, na Nových Sadech a ve Chválkovicích (Fischer, 1927, s. 69).

N mecké obecné –kolství disponovalo do roku 1918 ve vnit ním m st ty mi obecnými –kolami, zatímco ve ejná eská obecná –kola existovala pouze jedna. Po et eských obecných –kol v Olomouci v-ak v pr b hu dvaceti let existence I. SR postupn nar stal. Pro srovnání n meckého obecného –kolství ve stejném období považujeme za nutné uvést krátký p ehled eských obecných –kol.

První eská ve ejná obecná –kola vznikla v roce 1874 z iniciativy *Matice –kolské*¹⁴³ (slavnostn otev ena dne 21. listopadu) v pronajatých místnostech Ob anské Besedy. První

¹⁴² V t-inou se jednalo o d tí d lnického p vodu cca 371, dále pak 407 d tí ve ejných a soukromých zam stnanc následované d tmi domká 36, 13 d tí rolník , 220 d tí flivnostník , 3 d tí pr myslník (továrník) (Drlík, 1928, s. 71).

¹⁴³ První valná hromada spolku *Matice –kolské* v Olomouci (na které byly mj. scháleny i její stanovy) se konala dne 23. íjna 1872 v místnostech Ob anské besedy na Dolním nám stí. Valnou hromadu zahájil

t řadu navřet ovovalo 11 dnů a v následujícím školním roce stoupl počet na 40. Prvními učitelmi byli F. Rolf a J. Geisler, později, jak se škola postupně naplňovala, byla přijata industriální učitelka slečna Amalie Navrátilová, která využívala dívků flenskými pracemi. V roce 1875 (slavnostní svatební oběd se konalo 17. října a pravidelná výuka začala dne 21. října) se škola přestěhovala do nové budovy v dnešní Sokolské ulici.¹⁴⁴ Ve školním roce 1882/1883 se škola stala pětiletou. V roce 1883/1884 dosáhla maximálního počtu 400 žáků. V tomto školním roce byla škola částečně zveřejněna. Tedy v Matice byly od školního roku 1885/1886 postupně zrušeny (např. II. třída v témže roce) a následně přiznány ke škole městské (v budově bývalé staré mecké reálky) v Purkrabské ulici. Budova byla v nevyhovujícím hygienickém stavu¹⁴⁵, ale tehdejší nemovití představitelé města (ani na základě etných intervencí českých poslanců nebo deputací českých rodí) neprojevovali přílišnou aktivitu tento stav změnit.¹⁴⁶ Ke dalším nedostatkům patřilo, že se tudy české školy nenacházely špod jednou stěnou. První třída byla umístěna v ul. Pekařské. 21.¹⁴⁷ Od školního roku

a předsedal jí ředitel českého gymnázia J. Kosina. Účelem spolku bylo vytvořit z dobrovolných finančních příspěvků fond, ze kterého by byla zřízena a vydržována česká obecní škola (Fischer, 1937, s. 19).

¹⁴⁴ Dle kontaktování JUDr. R. Fischera vyvolala stavba budovy pro českou školu neobyčejnou vlnu solidarity a nadšení. Například obecní zastupitelstva v okolních obcích (Bílkovice, Velký Týnec, Dolany, Moravská Lodnice, Bohuovice, Krmaň a další) v nově stavěbní kámen, cihly a dřevě a zdarma je dovážela na staveniště (Fischer, 1932, s. 10).

¹⁴⁵ Po požáru v roce 1912 nařídilo *Ministerstvo kultu a vyučování* výnosem ze dne 7. srpna 1912 č. 23336, aby členové *Zemské školní rady* navštívili tuto školní budovu, a napsali dobrozdání, které by podpořilo (jifi v předchozích letech několikrát podané) české žádosti na vystavění nové budovy. Členové komise po její prohlídce sice uznali, že stav budovy je velmi špatný, ale české požadavky na novou odmítli a navrhli pouze adaptaci. Adaptace by ale nevyhovující stav příliš nevyřešila. Mj. byly ve stejné budově umístěny *Deutscher Lehrlingsort*, *deutsche Volksbücherei*, *Verband der Gewerbevereine*, *Fachschule der Friseur* a připeřovaly se místnosti pro městský archiv. Z protokolu o šmístním ohledání budovy vyplynula následující fakta: budova nebyla stavěna jako školní, ale sestává z přechodně dvou obytných domů stojících v úzké ulici (typická stará budova s malými okny, nízkými dveřmi s vysokými prahy a v nich kterých místnostech až 12 cm, mimo jiné silnými zdmi). Schodiště bylo dřevěné, špatně osvětlené a prolamované s nevyhovující protipožární bezpečností. Chodby byly křivolaké s prahem a podlahou z hrubých dřevěných dlaždic s velkými mezerami. Omítky v celé budově byly hrubé a velmi staré. V úběnách se muselo svítit plynovým osvětlením, které zhoršovalo vzduch a neustále zvyšovalo teplotu prostředí. Na denním světlo byla tudíž častá nemocnost dětí, krátkozrakost z nedostatku osvětlení, bolesti hlavy, zvracení, nervové kolapsy apod. Toalety neměly vlastní ventilaci a výpary z nich se šířily do chodeb a místností. Podlahy byly z dřevěného dřeva, které se třepilo, místy byla podlaha hrubá se širokými spárami, ve kterých se hromadil prach. Děti tedy byly nuceny opřesávkách sedět, aby se prach nevířil (Fischer, 1937, s. 251-254). V roce 1927 byla stará budova opět vrácena svému přechodněmu účelu a sloužila jako obytný dům (Fischer, 1927, s. 51).

¹⁴⁶ Viz blíže Fischer, R. *české školství a Matice školská v Olomouci od r. 1872-1918*. Olomouc: Fond dr. Jana Osádala (přes Matice školské v Olomouci), 1937.

¹⁴⁷ Jednalo se o obytný dům. Dne 3. října 1901 podal říšský poslanec dr. M. Hruban, dr. J. Novotný, dr. A. Geisler spolu s dalšími 13 občany a rodíci okresní školní radě stížnost, že tudy jsou v této budově pouze dvě pro 70 dětí! Hlavní budova nebyla označena jako škola a měla tmavé, úzké, dětem nebezpečné schodiště. Okresní školní rada postoupila stížnost městské radě, která odpověděla o 14 dní později konstatováním, že školní místnosti jsou velmi dobré a odpovídají zákonu. Komise zhodnotila rovněž stav budovy, navrhla

1904/1905 měla škola pět tříd se dvěma pobožkami a 387 dětmi. Tato jediná česká obecná škola byla již v průběhu první světové války rozdělena *Zemskou kolní radou* na samostatnou I. chlapeckou a samostatnou I. dívčí školu, avšak k realizaci došlo až po vzniku SR v roce 1918. Po útkem ledna 1919 byla přemístěna z budovy v Purkrabské ulici¹⁴⁸ do objektu bývalých německých škol v Macharově ulici (Janská ul., dnešní Tída Spojenců) (viz Příloha . 6) a v září téhož roku byla otevřena druhá česká škola v ulici Křífkovského (v bývalém Elisabethinu). V rámci této školy fungovala i česká pomocná škola, která byla v roce 1929 rozšířena na pět tříd. Druhá česká obecná škola (trojtřídní) byla soukromá a nacházela se v klášteřské ulici v Kateřinské ulici a sloužila jako cvičná škola tamějšímu soukromému učitelskému ústavu (viz Příloha . 7). České obecné školy fungovaly i v přilehlých (v roce 1919 k Olomouci připojených) obcích Bělá, Černovír, Hejčín, Hodolany, Chválkovice, Nové Sady, Pavlovice, Nová Ulice, Šepčín a na Novém Světcích (Fischer, 1937, s. 149). Ve školním roce 1919/1920 byly otevřeny tři další české obecné školy, a to: II. obecná škola chlapecká a II. obecná škola dívčí, obecná škola na Pověli a v Nečedíně.

První česká obecná škola v Hodolanech byla zřízena v roce 1805 a jednalo se o školu smíšenou. Prvním známým učitelem byl jmenován F. Navrátil (pocházející z Klášteřského Hradiska, zemřel v r. 1861). V roce 1821 navštívilo školu 52 žáků, o osm let později již 73. V roce 1850 vedl školu provizorní učitel ing. Pospíšil z Lazněvek, kterého v roce 1855 vystřídal A. Jedelský (školu vedl do roku 1885). V roce 1874 se obecná škola přestěhovala do nově postavené jednopatrové budovy. V devadesátých letech 19. století se jednalo o zřízení německé obecné školy, ale české obyvatelstvo Hodolan se postavilo na odpor. Obyvatelé poukazovali, že na území obce již jedna německá škola existuje, a sice na Novém Světcích. Podle dobových svědectví se proti tomu postavil řídící učitel Hiecke ze sousední německé školy v Pavlovicích, který se obával snížení počtu žáků v jeho škole a jejího následného zredukování na dvě třídy (Fischer, 1937, s. 231).

adaptaci, která by ale stála mnoho peněz a nevyřešila by umístění tříd z Pekařské ulice pod jednou střechou s třídami v hlavní budově (Fischer, 1937, s. 191).

¹⁴⁸ Proti přemístění české školy z budovy v Purkrabské ulici do na svou dobu výstavní budovy v Macharově (Janské, dnešní Tída Spojenců) ulici v roce 1919, vyvolalo protesty členů *německé správní komise* a *německé okresní kolní rady* místodržitelství a *zemské kolní rady*. Jejich protesty však realizované přestěhování české školy neovlivnily (Fischer, 1937, s. 259).

*eská obecná -kola na B lidlech*¹⁴⁹ byla slavnostně vysvěcena dne 27. srpna 1893 jako dvoutřídní. Údaje o počtu zapsaných dětí existují až od následujícího školního roku 1894/1894 (zapsáno 106 žáků). Již od počátku se proti výstavbě eské školy stavělo na odpor místní německé obyvatelstvo (dokonce i někteří němečtí!). První správce školy F. Lukeš nezvládl tlak neutrálních poměrů v obci v době eské školy a ukončil tragicky svůj život. Přesto se však škola úspěšně rozvíjela i v dalších letech, kdy se počet zapsaných dětí pohyboval kolem 180, v roce 1938 dokonce 192 dětí. V roce 1924 zapsal tehdejší ředitel do školní kroniky následující slova: *Škola zachránila obec B lidelskou před germanizací a vychovala řadu učenlivých a občanských občanů. Zafili jsme s učitelským sborem z počátku mnoho nepřijemností a trpkých chvil od občanů, ale neúměrnou prací ve škole i ve veřejnosti vše bylo překonáno, a můžeme být hrdí na výsledky své drobné práce národní.* (Fischer, 1932, s. 14)

Jednotřídní škola v *ernoví*¹⁵⁰ původně v obci byl otevřena roku 1873. Do roku 1938 se postupně rozšířila na sedmiletou třídu. Obecná škola v *Hejčíně*¹⁵¹ byla založena před rokem 1880. Na počátku 20. století měla dvě třídy (Minaříková, 2010, s. 85).

Dokud neexistovala *eská škola* v německé obci *Nové Sady*¹⁵², navštěvovaly české děti mateřskou školu v Úřední tvrti, českou obecnou školu v Olomouci, dále v táboru kláterní školu voršilek a ostatní děti místní německou školu (založena roku 1853) (Fischer, 1932, s. 20). První česká obecná škola byla umístěna v jedné z místností v domě kamna a J. Drkoše a navštěvovalo ji 36 dětí (mezi nimi i děti z Povlu). Vznik české obecné školy v adaptovaných prostorech¹⁵³ (slavnostní otevření se konalo v září 1907)

¹⁴⁹ V roce 1910 měla obec 1496 obyvatel, z toho bylo cca 10 % Němců.

¹⁵⁰ V roce 1910 zde žilo 2046 obyvatel, z toho cca 8 % Němců.

¹⁵¹ V roce 1910 obec s 1994 obyvateli a 5 % Němců.

¹⁵² V roce 1910 obec s 2169 obyvateli. V prostorech německé obce žila jedna třetina Čechů.

¹⁵³ V srpnu roku 1907 byl na Nových Sadech rozhozen leták podepsaný Německou národní radou v Novosadech, který dokládá proti české nálady v této obci: *Šeská škola bude jistě letos zřízena a otevřena na Nových Sadech, přenechají-li nám naši domácí páni na Novosadech své národní a hospodářské zájmy lhostejné české agitaci; ze 162 domácích pánů je jen 13 české národnosti, kteří mají jen tyto školou povinné děti. Všecky ostatní děti patří českým nájemníkům, jen pro tyto sem domovskými nepřijemnými cizinci má německý domácí pán nastavovat svůj peněžní pytlík? Vzdchopte se, vezměte se do svých domů jen takové nájemníky, kteří budou své děti posílají do osvědčené (!) německé školy na Novosadech. Páni zástupci obce nejsou tu jen povinností jest vynaložit vše, aby staré německé (!) Novosady, jak je přejali, i nadále navždy německými zůstaly. Zvláště při vyplnění bytů a při sklepních bytech, jimž nebyl dán souhlas k obývání, a koná starosta obce svou povinnost. V Novosadech není potřeba české školy, je jich dost v okolí jako v Olomouci, Nové Ulici, Pavlově Káči, Hodolanech, Kofluanech atd. Za německé peníze chtějí zde žijící němečtí své děti vzdělávat. Dnes jsou Novosady jednou z mála obcí, jež má snesitelné obecní praporečky. Budou-li museti*

provázely výpady tam j–ho n meckého obyvatelstva.¹⁵⁴ Nap . poslanec dr. R. Sommer dokonce nabádal N mce, aby propustili v–echny své eské p íru í, pomocníky, slufky atd. a znemofnili tak eský rozvoj aby tak z stal zachován n mecký ráz obce. Jednalo by v–ak se o krátkozraké opat ení, nebo bez eských zam stnanc by n me tí flivnostníci mohli své podniky zav ít. Správcem –koly byl jmenován zku–ený u ítel R. fiifka, který jifl d íve p sobil dva roky na eské –kole v Hn votín a t i roky na Nové ulici (Fischer, 1937, s. 126). Tato dvojt ídní mati ní –kola ukon ila svou innost v roce 1912 a po átkem nového –kolního roku byla otev ena jako jednot ídní ve ejná s 98 p íhlá–enými d tmi. Díky vysokému po tu d tí byla v listopadu 1912 p em na na dvojt ídní. Po et flák i v dal–ích letech nar stal, v pr m ru nav–t vovalo –kolu kolem 138 d tí (Fischer, 1932, s. 25).

*eská obecná –kola na Novém Sv t*¹⁵⁵ byla umíst na ve vile (budova stála u silnice spojující Olomouc a Hodolany) nálefejší *Národní jednot* v Holicí. Jako soukromá za ala fungovat od 23. zá í 1912.¹⁵⁶ Zpo átku ji nav–t vovalo 49 d tí, prvním správcem byl jmenován F. Kopecký (Fischer, 1932, s. 30). V roce 1919 byla zve ejn na jako dvojt ídní. Nár st flák (v pr m ru kolem sta) –koly v–ak vyfladoval umíst ní ve vlastní budov , a proto bylo p íkro eno k p ístavb budovy n mecké –koly, která nevykazovala v p edchozích letech více nefl 40 d tí. Navíc v p vodní budov nebyly krom t íd dal–í místnosti nap . k ulofení u ebních pom cek, takfe ty musely být skladovány na toaletách. P ístavbou byly získány ty i nové u ebny a jeden kabinet. V budov se nacházela mate ská –kola. K uflívání byla odevzdána 1. zá í 1929 (Fischer, 1937, s. 10).

Usnesením obecního výboru na *Nové Ulici*¹⁵⁷ ze dne 22. íjna 1903 byla podána fládost o z ízení *p tit ídní eské –koly*, aby místní d ti nemusely nav–t vovat –kolu v tehdej–í tzv. Ú ednické tvrti, která byla jifl byla p epln ná fláky p íslu–ného –kolního obvodu. N me tí

Novosady p evzíti eskou –kolu, anebo ji stav ti, p íráfky se se ty násobí. Oni domácí páni, kte í nedají tomuto hlasu napomínajícímu sluchu, ponesou sami zodpov dnost, posm ch i hanbu. (Fischer, 1937, s. 125)

¹⁵⁴ V srpnu roku 1908 bylo Arno–tem Bohatsch ó Prawdou (lenem obecního výboru) navrfeno, aby e–i p epsali eské orienta ní tabulky do n m iny a bylo jim zakázáno vylepovat eské plakáty na místní plakátovací ohradu. Tentýfl len obecního výboru navrhl, aby byla dána výpov z bytu eskému d lníkovi, který posílal d ti do eské –koly (Fischer, 1932, s. 22).

¹⁵⁵ V roce 1910 zde flilo 750 obyvatel. V p vodn n mecké obci flilo 20 % ech .

¹⁵⁶ –kola byla slavnostn vysv cena dne 15. srpna 1913. Ale ani této slavnosti se nevyhnuly provokace a násilnosti N mc v í ech m. Nap . v noci na 15. srpna 1913 skáceli N mci slavnostní bránu p ed eskou –kolou. Najífd li na kolech do slavnostního pr vodu, který byl úmysln veden okrajovými ástmi obce, aby nebyla zavdána p í ina k provokacím stran n meckého obyvatelstva Nového Sv ta. Po ádek museli nastolit afl p ívolaní etníci (Fischer, 1932, s. 31).

¹⁵⁷ V roce 1910 zde flilo 6214 obyvatel, z toho 30 % ech .

lenové obecního výboru se v roce 1904 usnesli, že požádají o zavedení českého vyučovacího jazyka na tamější mecké škole, a tím zabrání stavbě české školy. Pokus však byl neúspěšný a v roce 1903 se do české školy zapsalo 120 žáků (provizorně v budově hraběte Pöttinga). V nové školní budově se začalo vyučovat od září 1904.¹⁵⁸ Prvním učitelem se stal V. Fíber ze Znojma. Zvláště v poválečných letech zaznamenala česká obecní škola prudký nárůst žáků (ve školním roce 1925/1926 navštěvovalo školu 180 žáků a ve školním roce 1931/1932 již 385! Tento stav se nouzově řešil tím, že ze dvou bytů v obecním domě za kostelem na Horní Nové Ulici byly zřízeny dvě pobočné třídy. Ve školním roce 1931/1932 byl školní obvod Nové Ulice změněn a zčásti přídělen k Neudíně (Fischer, 1932, s. 11, 20).

První česká obecní škola v Pavlově Káči¹⁵⁹ byla otevřena jako dvojtřídní (celkem se 110 dětmi) dne 16. září 1907. Jejím prvním správcem byl Ústecký Maticí školskou jmenován F. Wölfl z Hodkovic u Liberce. Od školního roku 1912/1913 byla zveřejněna (Fischer 1932, s. 26628). Dne 15. března 1932 předložila školní rada české obecní školy v Pavlově Káči návrh na zbudování nové školy, neboť stará vodní z roku 1907 (postavena odborem Národní jednoty) již kapacitně nevyhovovala. Včele byla po uvážení odložena, nebo podle rozhodnutí zastupitelstva měla být jednoduše jiná škola (Fischer, 1936, s. 18).

Do roku 1793 fungovala v Neudíně jednotřídní německá obecní škola, kterou navštěvovalo v průměru 60 žáků. Německá mateřská škola byla zřízena v roce 1909.¹⁶⁰ Dle sčítání lidu v roce 1910 bydlelo v této obci 486 Němců a 150 Čechů, ale českou školu se zde podařilo zřídit až po převratu. Správní komise v Neudíně (Čechů a Němců) na své schůzi dne 4. ledna 1919 navrhl, aby německá vyučovací jazykem na místní německé škole byla nahrazena od 7. ledna 1919 češtinou. Prvním správcem školy se stal uznávaný esperantista Albín Neuffl. I přes protesty Němců se španělská škola českou (do následujícího školního roku byla rozdělena na dvojtřídní) a tímto způsobem německá škola

¹⁵⁸ Nová Ulice byla obcí (od roku 1909 pak městem) obývanou převážně Němci, kteří vznik české školy (jak bylo nazváno výše) nepřijímali s přílišným nadšením. Drobné neshody na sebe nedaly dlouho čekat. Když podal Odbor Národní jednoty žádost o povolení převodu dětí z české školy, byla tato dne 30. června 1904 obecním výborem zamítnuta s odvoláním, že by takový provokativní převod porušil národní klid a mír v obci a popudil mysl domácího obyvatelstva (Fischer, 1932, s. 16).

¹⁵⁹ V roce 1910 žilo v obci 1245 obyvatel.

¹⁶⁰ Německé děti v ní neovládaly ani mateřských jazyk. Důvodem bylo, že v německých i smíšených rodinách přebývaly české slůvky (Minaříková, 2010, s. 85).

zanikla. Do eské –koly se přihlásilo 62 lidí. Dne 15. ledna vznikla první –kole i –kolka s 21 lidmi (Fischer, 1932, s. 35636). Z kapacitních důvodů bylo nutno postavit a otevřít novou obecnou –kolu, což se podařilo dne 23. listopadu 1930. Jako vhodné místo byl nalezen pozemek bývalého vojenského cvičiště u Týbenuku¹⁶¹ (Fischer, 1932, s. 10).

eská obecná –kola na Povlu¹⁶² byla založena a otevřena v roce 1919. Nejprve se využívalo v pronajatých místnostech na mecké mateřské –koly, pak pro nedostatek místa v soukromém domě. Nově postavená –kolní budova byla dána do užívání dne 27. listopadu 1927. Byla v ní umístěna i trojčlenná mateřská –kola. Prvním řídícím úřadem se stal F. Martinek. Počet členů se v následujících letech pohyboval kolem 110 (Fischer, 1932, s. 36).

V Olomouci existovaly mimo státních i dvě *soukromé eské obecné –koly*, a sice na Nové Ulici a u dominikánek v Šepíně¹⁶³ a tato první byla na Nových Sadech (stav ke –kolnímu roku 1931/1932). Pomocná obecná –kola v Olomouci městská byla zřízena nejprve jako soukromá v roce 1920 a veřejnou se stala v roce 1930 (Fischer, 1932, s. 12, 58).

V roce 1938 existovalo na území Velké Olomouce 18 eských veřejných obecných –kol a tři soukromé. Ve –kolním roce 1937/1938 bylo na veřejných –kolách zapsáno 3494 členů a na soukromých 199.¹⁶⁴

¹⁶¹ Budova –koly byla pováňována za jednu z nejmodernějších ve městě. Byl zde použit tzv. systém dvou vstupních schodišť a to tak, že členové procházeli spodním schodištěm napřed do –atny (popř. ke sprchám) a teprve pak vstupovali již přes dveře do ostatních chodeb a ústředí. Místnosti byly vytápěny plynovými kamny, která se samoúpravou regulovala (Pelíšek, 1930, s. 64). Byla zde zavedena pitná voda, fungovaly splachovací toalety a pisoáry. Ve třídách byly místo lavic rovné stoly jen pro dva členy (Minaříková, 2010, s. 85).

¹⁶² V roce 1910 zde žilo 1237 obyvatel, z toho 10 % dětí.

¹⁶³ Jednalo se o eskou obec. V roce 1910 zde žilo 1567 obyvatel. Soukromá dívčí cvičná obecná městská –kola byla otevřena při konventu dominikánek v roce 1899 (sloužila jako cvičná –kola místnímu učitelskému ústavu).

¹⁶⁴ Další eské –koly v okolí Olomouce vznikaly a fungovaly za veliké nepřítomnosti meckého obyvatelstva a často musely bojovat o svou existenci. Zpočátku byly umístěny v málo vyhovujících prostorách soukromých domů jako například eská obecná –kola v Hněvotíně (založena v roce 1902). Mnoho z nich vzniklo až po roce 1918 jako například eská obecná –kola v Hrubé Vodě (otevřena dne 15. září 1929), obecná –kola v Mariánském Údolí (otevřena dne 1. dubna 1919, nová –kolní budova otevřena v roce 1921), obecná –kola v Nedvězí (otevřena nejprve v mecké –kole dne 22. září 1919, v nové budově od 28. ledna 1925), obecná –kola v Kyselově –Nemilanech (otevřena od 18. března 1920, v nově postavené budově od roku 1921), obecná –kola ve Slavoníně (umístěna od 1. října 1919 v mecké obecné –kole, od 1. března 1931 pak v nové budově), obecná –kola Mrsklesy (zřízena dne 27. března 1919) a eská obecná –kola ve Věsce (otevřena od 15. listopadu 1919) (Fischer, 1932, s. 37655). Dokladem složitosti vzniku eských –kol v uvedených obcích je –kola v Kyselově –Nemilanech. Před rokem 1918 navštěvovaly eské děti v mecké –kole ve Slavoníně a Nemilanech. Výuka v eské –kole začala v říjnu roku 1920 v domku č. 38 v městské cihelně v Kyselově. Zřízení eské –koly nepřijalo v mecké obyvatelstvo s nadšením, jelikož ji vnímali jako krok k pošetilosti a útok na svou identitu. Podle eského kronikáře předešlé děti chodily domů s pláštěm, protože jim v mecké škole nadávaly, byly je nebo po nich plivaly (Huška et al., 2011, s. 94).

Zatímco ve –kolním roce 1917/1918 fungovaly na území Olomouce 4 n mecké m – anské –koly, eské m – anské –kolství v Olomouci se rozvíjelo afl po roce 1918. P ed tímto datem zde existovala *soukromá m – anská dív í –kola* (Literní dív í –kola p i Ústavu hr. Pöttinga) od roku 1895 v tzv. Pöttingeu. Ve ejnou –kolou se stala v roce 1919 a od 1. zá í fungovala ve –kolní budov na Macharov t . (dnes T ída Spojenc). K rozd lení na I. a II. dív í m – anskou –kolu do-lo v roce 1924. Chlapecká m – anka byla z ízena dne 17. prosince 1918 a v roce 1924 byla rozd lena na I. a II. m – anskou chlapeckou –kolu se sídlem na Mo ickém nám stí (Fischer, 1932, s. 58) (viz P íloha . 8).

V p edm stských obcích Olomouce existovala do roku 1918 jediná *eská smí-ená m – anská –kola* v Hodolanech.¹⁶⁵ Po dostavb nové budovy v roce 1904 a jejím roz-í ení o dv dvorní k ídla zde byla umíst na chlapecká m – anská –kola spolu s obecnou –kolou (v roce 1928 rozd lena na dív í a chlapeckou m – anskou –kolu). Jejím prvním editelem byl jmenován J. Martiník. V roce 1919 zde byla otev ena dív í m – anská –kola v Nových Hodolanech (v roce 1928 pak i chlapecká m – anka).

Dal-í *m – anská –kola* fungovala rovn fl v Pavlovi kách (z ízena v roce 1919 jako ve ejná smí-ená m – anka), v ep ín (z ízena v roce 1906 jako klá-terní) a v Hej ín (od roku 1919) smí-ená m – anka (Schulz et al., 2009, s. 168). Ve –kolním roce 1921/1922 byla otev ena soukromá m – anská –kola dív í v klá-te e vor-ílek a v následujícím –kolním roce 1922/1923 soukromá obecná –kola Arcibiskupského sirot ince na Nových Sadech¹⁶⁶ (viz Tab. . 1). V letech 1928ó1929 byla postavena smí-ená m – anská –kola v Pavlovi kách (nová budova byla odevzdána 8. zá í 1929)¹⁶⁷ (Fischer, 1932, s. 10). V okolních p ílehlých obcích vznikla nap . eská m – anská –kola v Nemilanech¹⁶⁸ (od 16. listopadu 1929)

¹⁶⁵ Hodolany byly p eváfln eské a jako takové byly vnímány jako protiváha k n mectví v Olomouci (v roce 1901 m la obec 4500 obyvatel, z toho 680 N mc). Ve volbách v roce 1905 byli do obecního zastupitelstva zvoleni e-i a jen jeden N mec, který ale pozd ji dobrovoln odstoupil. Zajímavou informací bezesporu je, fle tehdej-í starosta Josef Homé, bývalý etník, byl JUDr. R. Fischerem charakterizován, fle *šnení ani ech, ani N mecõ*. Do 40. let 19. století byla osada obývána p edev-ím rolníky, po roce 1850 p eváflili zam stnací dráhy, drobní flivnostníci a d lníci (Fischer, 1937, s. 229ó233).

¹⁶⁶ Podrobné tabulky po t d tí a u ítel na jednotlivých eských –kolách 1918ó1928 viz Drlík, J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918ó1928*, s. 73ó74.

¹⁶⁷ T-kola byla umíst na na rozhraní katastru obce Pavlovi ky a Chválkovice na bývalém komorním statku olomouckého arcibiskupství. T-kola m la na tehdej-í dobu v-e, co m – anské –kolství pot ebovalo. V suterénu se nacházela dílna (o rozm rech 5,50×6,65), kuchy s jídelnou, flehlírna, t locví na s kabinetem a sprchami. V p ízemí byla umíst na mate ská –kola. V ostatních poschodích pak místnost pro ru ní práce, fyzikální t ídy, hovorňa, sborovňa, deset u eben a –est kabinet . K budov pat íla rozsáhlá zahrada (Fischer, 1932, s. 10).

¹⁶⁸ editelem eské m – anské –koly se stal R. Mat j . V druhé polovin 30. let usilovali p edstavitelé –koly a *Národní jednoty* o její roz-í ení, aby dokázala pojmout víc flák . Pro jejich velký po et totiž probíhala

(Fischer, 1932, s. 56-657). Do konce 30. let se počet českých m – anských –kol ve městě a nejbližším okolí ustálil na pouhých 11.

Z českých dětí, navštěvujících ve školním roce 1927/1928 veřejné i soukromé školy, jejich na veřejných bylo 2 922, na soukromých pak 141. Nejmenší počet dětí ve městě roku 1917/1918 byl v městské škole obecné školy v Olomouci vnitřním městě, a to 18, největší v městské škole obecné školy v Černovíně 122. V roce 1927/1928 byl nejmenší počet dětí v 1. městské škole soukromé školy Arcibiskupského sirotince, a to 14, a největší v 1. městské škole obecné školy v Hodolanech 59. Na m – anských školách byl v roce 1917/1918 nejmenší počet dětí ve 3. městské škole soukromé kláštera dominikánek v Čepíně (20), největší v 1. městské škole soukromé školy chlapecké v Hodolanech (74). V roce 1927/1928 bylo nejmenší dětí ve 2. městské škole soukromé školy kláštera dominikánek v Čepíně (18) a největší v první městské škole soukromé školy chlapecké v Hodolanech. Školních budov, tj. budov, jejichž se zcela nebo zčásti užívalo k výuce české národní školy, bylo v roce 1918 na území Velké Olomouce celkem 13, o deset let později 23 (Drlík, 1928, s. 73-74).

Tabulka . 1: Vývoj českého olomouckého školství od roku 1919

Ve školním roce	Počet škol			Počet dětí ve školách	Z nich chodilo do škol				Nechodilo všechno	Počet dětí		
	obecných	m – anských	celkem		obecných	m – anských	pomocných	středních		obecných	m – anských	celkem
1918/19	16	4	20	4244	3646	332	3	236	7	66	15	81
1919/20	20	7	27	4678	3929	453	6	285	5	99	25	124
1920/21	20	7	27	5539	4153	907	23	444	12	99	31	130
1921/22	20	8	28	5250	3902	911	21	408	8	105	17	142
1922/23	21	8	29	5226	3658	1040	61	455	12	103	38	141
1923/24	21	8	29	4962	3315	1177	56	406	8	99	40	139
1924/25	21	10	31	4535	2825	1235	57	413	5	95	41	136
1925/26	21	10	31	4379	2668	1260	61	387	3	91	50	141

výuka v provizorních učebnách v Kyselově. Ve školním roce 1939/1940 se škola musela (i se 182 žáky) přestěhovat do Vrbátek, nebo budovu obsadili nacisté, kteří ji využívali jako klubovou pro nacistickou organizaci *Hitlerjugend* a ke konci války zde byli ubytováni němečtí vojáci (Huška et al., 2011, s. 95).

1926/27	21	10	31	4389	2761	1220	54	351	3	94	53	147
1927/28	21	12	33	4517	3058	1101	55	301	9	98	51	149

Zdroj: Drlík J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918ó1928*, s. 73.

V prvních povále ných letech m ly eské i n mecké –koly v Olomouci problém s nízkou docházkou d tí, která byla zp sobena vysokou kojeneckou úmrtností v p edchozích letech a nemocemi. Tato situace se ale postupn zlep–ovala. Na d tí zde dohlíflelo 5 –kolních léka a d tí elementárních t íd prohlíflela vý-e zmi ovaná poradna š*Na-im d temõ*. Sociální skladba d tí byla následující: z 1000 eských flák obecných a m –anských –kol bylo 260 z d lnických rodin, 110 d tí flivnostník , 10 d tí pr myslník asi 370 d tí ve ejných a soukromých zam stnanc . Zlep–ila se i neuspokojivá –kolní docházka z povále ných let. V roce 1917/1918 bylo na eských –kolách 12,2 % neomluvených a hodin, k roku 1927/1928 ufl jen 4 % neomluvených hodin. Protofe v okolí Olomouce existovalo málo eských m –anských –kol, rostly do –kolního roku 1927/1928 i po ty p espolních d tí. Od roku 1926/1927 byl po et d tí v m –anských –kolách o n co men–í, jelikofl je za aly nav–t vovat vále né ro níky. Pro absolventy m –anských –kol organizovalo m sto od roku 1918/19 svým nákladem jednorodní u ební kurzy. Krom t chto ve ejných kurz , p ipojených k eským m –anským –kolám, byly v letech 1924/1925 a 1925/1926 po ádány jednorodní kurzy soukromé p i eské m –anské dív í –kole v klá–te e vor–ilek (absolvovalo ji 37 fláky). Pro u itele byly v Olomouci po ádány t i státní kurzy k p íprav pro odborné –koly. P ipojeny byly k eské státní reálce. Od roku 1926/1927 byl v Olomouci po ádán pravideln Pedagogický seminá (Drlík, 1928, s. 746 75).

Vývoj n meckých –kol v Olomouci (viz Tab. . 2) ukazuje v porovnání s eskými na opa nou tendenci, a sice na po etní úbytek jak obecných, tak i m –anských –kol. Ze v–ech n meckých d tí nav–t vovalo ve –kolním roce 1927/1928 ve ejné i –koly obecné 1251 d tí, soukromé 112. Nejmen–í po et d tí ve –kolním roce 1917/1918 byl v 1. t íd obecné –koly na Nových Sadech (17), nejv t–í po et ve 4. t íd obecné –koly chlapecké v Olomouci (54). V roce 1926/1927 byl nejmen–í po et d tí v 1. t íd obecné klá–terní –koly na Nových Sadech (11), nejv t–í po et ve 3. t íd obecné –koly na Nových Sadech (39). V m –anských

–kolách byl ve –kolním roce 1917/1918 nejmenší počet dětí ve 3. třídě m – anské –koly chlapecké v Olomouci (54). Ve –kolním roce 1926/1927 byl nejmenší počet dětí ve 2. třídě m – anské –koly klátera voršilek (16), nejvíce ve 2. třídě m – anské –koly chlapecké (52) (Drlík, 1928, s. 76). Na počátku –kolního roku 1921/1922 poprvé přinesl pozitivní zprávu o nárůstu početů německých dětí i místní německý tisk *Mährisches Tagblatt*. Statistika vykazovala rost zapsaných německých dětí do obecných a m – anských –kol ve Velké Olomouci z 1844 (ve srovnání s rokem 1920) na 1935. Dívodem mohla být nejen odvaha německých rodičů posílat své děti (navzdory nátlaku svých zaměstnavatelů a úřadů) do německých –kol, ale také překonání úbytku dětí v důsledku války a s tím spojené potravinové nouze (*Mährisches Tagblatt*, 20. 9. 1921, s. 3).

Tabulka . 2: Vývoj německého olomouckého –kolství od roku 1917

Ve –kolním roce	Počet –kol			Počet dětí ve –kolách	Z nich chodilo do –kol				Nechodilo v bec	Počet dětí		
	obecných	m – anských	celkem		obecných	m – anských	pomocných	středních		obecných	m – anských	celkem
1917/18	13	4	17	3004	2153	605	–	240	6	58	86	74
1918/19	12	4	16	2868	2015	591	–	259	3	57	16	73
1919/20	12	4	16	2313	1608	475	–	230	–	51	14	65
1920/21	10	4	14	2118	1502	425	–	191	–	44	14	58
1921/22	10	4	14	1983	1412	363	–	208	–	43	14	57
1922/23	9	4	13	1922	1302	402	1	215	–	38	15	53
1923/24	9	4	13	1729	1131	403	2	191	2	35	15	50
1924/25	9	4	13	1698	1102	398	2	195	1	33	15	48
1925/26	9	4	13	1465	893	401	2	169	–	31	14	45
1926/27	9	4	13	1363	845	306	2	154	2	30	14	44
1927/28	9	4	13	1332	882	325	2	124	1	30	14	44

Zdroj: Drlík J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918–1928*, s. 75.

Po et n meckých m – anských –kol se v–ak i nadále zmen–oval. Ve –kolním roce 1927/1928 existovaly na území m sta t i ve ejné m – anské –koly a jedna soukromá (Drlík, 1928, s. 76).

Třkolní docházka zanedbávaná díky vále ným pom r m se i v p ípad n meckých olomouckých –kol zlep–ovala. Ve –kolním roce 1917/1918 bylo na zdej–ích obecných –kolách zaznamenáno 11,3 % omluvených a 2,1 % neomluvených zame–kaných hodin. Na m – anských –kolách pak 8,7 % omluvených a 0,1 % neomluvených zame–kaných hodin. Ve –kolním roce 1927/1928 to bylo na obecných –kolách 5,4 % omluvených a 0,5 % neomluvených a na m – anských –kolách 5,9 % omluvených a 0,1 % neomluvených hodin. V okolí Olomouce se nenacházely n mecké m – anské –koly, a proto byly olomoucké –koly nav–t vovány d tmi z pom rn vzdálených míst (nap . z Mohelnice, P erova, Litovle apod.). Pro zajímavost ve –kolním roce 1927/1928 dojířd lo do n meckých m – anských –kol v Olomouci 99 d tí z okolních obcí, p i emfl 43 d tí ze vzdálenosti v t–í neřl 4 km, 20 ze vzdálenosti p es 6 km a 36 ze vzdálenosti v t–í neřl 8 km (Drlík, 1928, s. 78).

Podle údaj zaevidovaných dne 21. prosince 1927 v protokolu *M stského –kolního výboru pro n mecké –koly*¹⁶⁹ si m řeme ud lat p edstavu o dal–ím uplatn ní absolvent olomouckých n meckých m – anských –kol: 32 % absolvent se dále v novala emeslu, 27% hospodá ství, 13 % obchodu, 4 % zem d lství a 4 % se v novala ostatním, blífle nespecifikovaným obor m i innostem, 20 % nav–t vovalo n kterou z vy–ích –kol (protokol . 32, ze dne 21. prosince 1927, Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz).

N mecká v–eobecná p tit ídní –kola chlapecká (Kommunal- Knaben-Hauptschule bei St. Mauritiz) byla od roku 1884 umíst na na Mo ickém nám stí v budov n mecké reálky.¹⁷⁰ Stavba trvala dva roky a stála 350 000 zlatek (jako *Staats-Oberrealschule* byla slavnostn otev ena 20. ervna 1875). V ele stál tzv. nadu ítel a p sobilo v ní p t afl –est stálých u ítel . Jelikořl se jednalo a tzv. vzorovou –kolu, mohli v ní vyu ovat pouze u ítelé s dobrým vysv d ením a nejlep–ími schopnostmi (Olmützer Blätter, September/Oktober

¹⁶⁹ SOKA Olomouc, fond M5 ó 9, N mecký –kolní m stský výbor Olomouc, Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz.

¹⁷⁰ Rozhodnutím kolegia zastupitel m sta Olomouce ze dne 4. b ezna 1867, které podepsal tehdej–í starosta m sta dr. Karl Schrötter (viz blífle Olmützer Blätter, September/Oktober 1994, s. 1).

1994, s. 1) (po et flák kolísal mezi 216 v roce 1854 a 551 v roce 1873, což byl nejvyšší počet fláků v historii –koly)¹⁷¹ (viz Příloha 9). Po roce 1918 byla –kola především na náměstí meckou chlapeckou a dívčí obecnou a městanskou –kolu.¹⁷² V přední části traktu byly umístěny chlapecké třídy, v zadní části pak dívčí. Městanku navštěvovali chlapci a dívky z okrajových částí Olomouce (Nový Svět, Povel, Nové Sady, Nemilany, Neředín, Hněvotín, Hodolany, Černovír, Nová Ulice, Pavlovice a Chválkovice). V té době se jednalo o několikakilometrovou trasu, kterou fláci absolvovali především za jakéhokoliv počasí (viz vzpomínky bývalého fláka chlapecké městanské –koly Bertholda Dörricha, *Olmützer Blätter*, Januar/Februar 2002, s. 12613). V krajském periodiku *Olmützer Blätter* se ve vzpomínkách bývalých fláků této –koly často objevuje jméno učitele dr. Wilhelma Giebela¹⁷³, který se stal velkou autoritou a byl jednou z nejvýraznějších postav učitelské sbory v historii –koly po roce 1918. Jeho bývalý flák Berthold Dörrich na něj po letech vzpomíná:

¹⁷¹ Třípatrová budova v centru města má na vchodě umístěno motto: *„Für Wissenschaft und Kunst“*. Dle vzpomínek bývalého fláka dr. ing. Ernsta Kofrányho, který v roce 1924 navštívil IVA, bylo uvedené heslo fláky přebásřeno do následující podoby: *„Für Wissenschaft und Kunst! Wer reinkommt wird gehunzt, wer rauskommt hat kein Dunst, von Wissenschaft und Kunst.“* (*Olmützer Blätter*, April 1955, s. 2). Šprovdám! Kdo vejde dovnitř, tomu je spíláno, kdo vyjde ven, nemá ani páru o vřelá umění.

¹⁷² Jedna z bývalých fláků městanské –koly na Městském náměstí Tilde Mayer (městanku navštěvovala ve 30. letech 20. století) po letech vzpomíná na jednu z veselých –kolních historek: *„Byla jsem ve třetí ročníku městanky, když mi byly darovány boty na vyřazení podpadku. Byla jsem tímto dárkem nadšená, ale musela jsem velmi brzy zjistit, že to má své záležitosti, nebo podpadky mají špatný zvyk si dlat, což chci. Dodnes nevím, v čem to bylo. Když jsem jednoho dne cestou do –koly zjistila, že se jeden podpatek opřel a uvolnil. Šdoufejme, že zůstane drflet do oběda, pomyslela jsem si. Jak je ale známo, nechtěl chodit z dle jakdy samo. Během výuky mě jiný vstoupil do třídy –kolní inspektor Beigel. To nyní znamenalo dávat pozor. Výjimně jsme byli najednou pohotová, odpovědi byly okamžité a správné a tak náhle e naladit host slíbil, že se jezdí zůstat také hodiny zpět. K tomu účelu jsme museli my, IIIA, do třídy IIIB, se kterou jsme tenkrát měli společnou výuku. Opatrně jsem napočítala, abych povážlivě se hýbající podpatek udržela na botě. Během výuky jsem zapomněla na svou pohromu, nebo –kolní inspektor se zdál být uspokojen naším výkonem, takže se má dušička pýchou. Po hodině zpět se do IIIA. Tu si inspektor náhle sáhl do kapsy. Šzapomněl jsem tužku ve vaší tašce! Ihned jsem se nabídl, že mu tužku přinesu. Dva, tři rychlé kroky a podpatek byl pryč. Co si náš –kolní inspektor myslel, když ten neastný kousek zůstal před ním ležet ošle a tiše uprostřed chodby, o tom mi není nic známo. Co nejrychleji jsem zmizela ve své tašce a přenechala komu jinému, aby zapomnětou tužku přinesl.“* *„Kolník Kopyšova pomohl pomoci kládka a hřebík moje kulhání opřel v normální chůzi, ale kádlení mých kamarádek ve třídě jsem nechtěla.“* (*Olmützer Blätter*, Oktober 1955, s. 11612)

¹⁷³ Dr. Wilhelm Giebel se narodil 1. srpna 1890 (Ä. 2. 1965) v Olomouci jako syn manželky Leopolda a Sophie Giebelových. W. Giebel absolvoval v Olomouci obecnou a městanskou –kolu a následně učitelský ústav, který ukončil maturitní zkouškou dne 12. 7. 1909. Nejprve působil jako prozatímní učitel na obecné škole v Nemilanech. Po roce odešel na trojletou obecnou –kolu v Hněvotíně, odkud byl přeložen do přední obecné –koly ve městě Nová Ulice. Během první světové války bojoval jako poručík a k. st. leteckého pluku na ruské a italské frontě. Po návratu z války se vrátil do –koly na Nové Ulici, ale velmi brzy byl špovolan na chlapeckou městanskou –kolu v Olomouci. V roce 1925 složil W. Giebel odbornou učitelskou zkoušku (z oborů matematika, zeměpis a historie) a získal tak oprávnění učit na městanské škole. V roce 1928 získal tzv. definitivu a v roce 1937 byl povýšen do asaných úřadů –koly. Od 1. 9. 1941 byl jmenován jejím definitivním učitelem. Po odsunu do Německa působil od roku 1947 na obecné škole v hessenském Viernheimu, jejímž rektorem se stal v roce 1952. Do penze odešel 1. 10. 1955 (*Olmützer Blätter*, Januar/Februar 2000, s. 7).

šEr war streng, gerecht und hoch geachtet. Deutsch war sein Hauptfach, deutsche Literaturgeschichte vom Anfang bis zu Grillparzer, Peter Rosegger und Adalbert Stifter. í Weiter vermittelte uns Wilhelm Giebel die Ereignisse der Geschichte. Griechenland, Karthago, Rom, Cäsar, Brutus, Hanibal usw. Auch die Feinheiten der Musik mit Notenlehre brachte er uns bei. In Originalsprache lernten wir von diesem begnadeten Pädagogen die Serbenhymne šBofle pravdeō, die Staatshymne der Rumänen und unsere Nationalhymne in deutscher und in tschechischer Sprache. So war es verordnet.í .ō (Olmützer Blätter, Januar/Februar 2002, s. 13)

šByl p ísný, spravedlivý a vysoce váfiený. N m ina byla jeho hlavním oborem, historie n mecké literatury od za átku po Grillparzera, Petra Roseggera a Adalberta Stiftera. í Dále nám Wilhelm Giebel zprost edkoval historické události. ecko, Kartágo, ím, César, Brutus, Hanibal apod. U il nás také citu k hudb a notám. Od tohoto nadaného pedagoga jsme se nau ili v originále zpívat srbskou hymnu šBofle pravdeō, státní hymnu Rumunska a na-í národní hymnu v n m in a e-tin . Tak to bylo na ízeno.ō

N mecká chlapecká obecná a m –anská (Jubilejní –kola Franti–ka Josefa I.) Na Hrad m la p t t íd a do asnou pobo ku. P sobilo zde celkem p t u ítel (po et flák kolísal mezi 256 afl 327). N mecká m –anská m la t i t ídy a dv definitivní paralelky. Po et flák kolísal mezi 183 afl 245. editelství bylo spole né, stejn jako katecheta. Na m –ance tehdy p sobili t i definitivní a dva prozatímní u ítelé. Po p evratu v roce 1918 byly v objektu umíst ny p eváfln eské –koly (Mina íková, 2009, s. 115). V dobových výkazech šder deutschen Knaben ó Volks- und Bürgerschule in Olmützō (chlapecká obecná a m –anská –kola Na Hrad v Olomouci) nalezneme nejen seznamy vyu ovaných p edm t v jednotlivých ro nících na této –kole, seznamy flák v jednotlivých t ídách, seznam p j ených u ebnic, ale i p ehled slavených státních svátk a prázdnin. Nap . ve výkazu ze –kolního roku 1935/36 jsou uvedeny následující svátky: š28. September: Hl. Wenzel, 28. Oktober: Staatsfeiertag, 1. Mai: Staatsfeiertag, 5. Juli: Cyrill a Method. Volné dny pak m li fláci nap .: 31. Oktober: Weltpartag, 1. Dezember: Tag der echosl.-südslawischen Gegenseitigkeit, 7. März: Geburtstag des Herrn Staatspräsidenten, 28. März: Friedenshalbstunde am Geburtstage des J. A. Komensky, 10. Mai: sl.-rumänische Gegenseitigkeit. ¹⁷⁴ K uvedenému vý tu volných dní lze uvést, fle ne v–echny svátky

¹⁷⁴ SOKA Olomouc, fond M5 ó 20, Chlapecká obecná a m –anské –kola n mecká v Olomouci.

znamenal pro fláky volný den. Například v případě oslav prvního výročí vzniku SR zaslal *Mährischer Landesschulrat* (Moravská zemská školská rada se sídlem v Brně) několik dní předem (tj. již 19. října 1919) vedení městem a učitelských ústavů na Moravě upozornění, že 28. říjen je státním svátkem a školy spolu s učiteli podléhající resortu *MINO* mají s přihlédnutím k místním podmínkám zvážit, jakým vhodným způsobem se tento den bude oslavovat. Zda budou vhodné školní slavnosti nebo účast fláků na místních slavnostech. Při školních oslavách je nutno význam svátku fláků mluvit vysvětlit.¹⁷⁵

Německá dívčí obecná a město-anská škola sídlila původně v Purkrabské ulici, po dostavbě Elisabethina (1902-1904) se přemístila do dnešní ulice Křížkovského (budova dnešní Filozofické fakulty UP). Ve stejné budově byl umístěn i *Kommunal-Lehrerinnenbildungsanstalt* (založen městem v roce 1894) a dívčí penzionát, který byl zároveň spojen s *Näh- und Kochschule und Haushaltungsschule*. Po útěkem první světové války byl penzionát uzavřen a po válce již nebyl obnoven. Zbylé třídy byly umístěny do budovy reálky (Olmützer Blätter, Jänner/Feber 1989, s. 3). Na obecné škole působilo pět stálých třídních (205 až 263 fláků), učitelský sbor tvořilo pět učitelů. Na město-anské škole byly tři třídy (112 až 142 fláků) a tři odborní učitelé. Ředitel byl pro obě školy společný, stejně jako katecheta a učitelka ručních prací.

Německá dívčí obecná a město-anská škola (Jubilejní Františka Josefa I.) se nacházela v Jánské ulici (pозději Macharov ul., dnes ul. Spojenců). Měla pět třídních obecné školy a jednu pobočku (počet fláků kolísal mezi 246 až 304) s pět učiteli. Město-anská škola měla pět třídních a dvě provizorní paralelky (169 až 215), ve kterých vyučovalo pět odborných učitelů. Obě školy měly společného ředitele, katechetu a učitelky ručních prací.

V Olomouci existovala rovněž *německá soukromá dívčí škola obecná a město-anská pro dívky klášteře Vorilek*. Obecnou školu s pět třídami a jednou pobočkou navštěvovalo cca 192 až 231 fláků. Na škole působilo sedm až osm učitelů. Město-anská škola měla tři třídy s pobočkou a až devět učitelských sil (počet fláků kolísal mezi 126 až 178) (Minaříková, 2009, s. 115).

¹⁷⁵ SOkA Olomouc, fond M5 633, Německý učitelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, ís. kart. 75.

V roce 1934 existovaly na p edm stích Olomouce Nové Sady ¹⁷⁶, Povel ¹⁷⁷ a Nový Sv t t i obecné -koly (tj. dohromady 7 t íd s celkovým po tem 250 flák). V centru m sta nav-t vovalo ob dív í m - anské -koly celkem 130 d v at a chlapeckou m - anskou -kolu 306 chlapc . *Národní jednota* navrhla, aby v-echny t i obecné -koly z p edm stí byly slou eny do jedné budovy a tím by m sto u-et ilo velkou sumu pen z. Podobn m ly být slou eny i ob dív í m - anské -koly v centru m sta. Obecná -kola v Pavlovi kách ¹⁷⁸ (se 100 fláky) m la být z trojt ídní -koly p em n na na dvojt ídní. N mci se v i tomuto opat ení, které cht la prosadit i m stská rada, ost e ohradili s argumentem, fle úbytek d tí na -kolách lze vysledovat i na -kolách eských, a fle je tento stav pouze p echodným jevem zp sobený vále nými událostmi. Pokud by do-lo k zamý-lenému slou ení -kol a redukcí t íd, ztratila by Olomouc (ozna ovaná jako šp edm stíõ území obývaného N mci) na svém významu (*Mährisches Tagblatt*, 26. 2. 1934, s. 2).

eské i n mecké d ti se od z ízení obecných i m - anských -kol u ily stejným p edm t m, pouze hodinová dotace se áste n li-ila podle v ku a pohlaví, v p ípad výuky druhého zemského jazyka i podle národnosti. U ební plány byly n kolikrát novelizovány a sjednocovány, dne-ní terminologií unifikovány, takfle se ufl p ed první sv tovou válkou

¹⁷⁶ Obecná -kola na Nových Sadech (Neustift) byla postavena v letech 1900/1902 v ulici Obere Gasse (dne-ní St ední Novosadská). Slavnostn vysv cena byla 25. srpna 1901 probo-tem ze sv. Mo ice Josefem von Grimmenstein. Pozemek byl p vodn pastvinou asto zaplavovanou ekou Moravou. Ke stavb -koly byl vhodný afl po bohatém zavezení zeminou. Ve -kole se nacházely t i t ídy, jedna sborovna, kabinet na u ební pom cky, byt pro editele -koly, dva pokoje pro svobodné u itele, byt pro -kolníka (který vykonával zárove i funkci ponocného) a dal-í men-í místnosti. Mezi léty 1901-1925 p sobil na -kole editel Moritz Röder, který se mj. zasloufil o vznik okrasné, ovocné a zeleninové -kolní zahrady (*Olmützer Blätter*, März 1961, s. 1).

¹⁷⁷ N mecká obecná -kola Olomouc-Povel (Powel). N mecká -kola v této obci existovala jifl od poloviny 19. století. N mecká mate ská -kola byla po první sv tové válce zru-ena. Nová -kolní budova zde byla vystav na v roce 1899 jen se dv ma t ídami. V roce 1900 obdrflela estný p ídomek š *Jubilejní obecná -kola císa e Franti-ka Josefa I.õ*. Od zahájení výuky sem docházelo více nefl 100 flák . Po p tí letech existence byla povelské -kole povolena p i druhé t íd paralelka (celkem 124 flák) a od roku 1906 se stala trojt ídní -kolou (133 afl 143 flák). Tato situace trvala beze zm ny afl do konce druhé sv tové války. V souvislosti s odsunem n meckého obyvatelstva a s tím související osídlení Povlu echy, byla n mecká -kola zru-ena a nahrazena eskou -kolou (*Olmützer Blätter*, November/Dezember 2010, s. 110).

¹⁷⁸ Podle údaj v *Olmützer Blätter* pat ily n mecká obec Pavlovi ky (Paulowitz) spolu s obcí B lidla (Bleich) a p eváfln eskými obcemi Týne ek (Teinitschek) do -kolního obvodu Chválkovice (Chwalkowitz), jelikofl po et flák z t chto obcí neustále nar stal (v roce 1881 stoupl jejich po et na 300). Dal-ím d vodem bylo, fle N mci necht li posílat své d ti do eské -koly. Na sch zi dne 6. listopadu 1881 bylo zástupci jednotlivých obcí rozhodnuto, fle by m la být postavena p tit ídní n mecká obecná -kola v Pavlovi kách. T-kola od po átku fungovala jako soukromá. Slavnostn otev ena byla dne 4. íjna 1883, v den svátku císa e Franti-ka Josefa I (blífle k pr b hu oslav otev ení -koly viz *Olmützer Blätter*, Januar 1966, s. 26628). Do první t ídy nastoupilo 56 flák , do druhé 40. V roce 1884 za ala výstavba -kolní zahrady. Ve -kolním roce 1884/1885 nav-t vovalo -kolu jifl 211 flák (v 1. t íd 73, ve 2. t íd 76 a ve 3. t íd 62 d tí). Jelikofl se po et flák i nadále postupn zvy-oval (o ty i roky pozd ji jifl na 300 flák), byl ministerským výnosem . 9442 z 13. ervence 1886 z ízen samostatný -kolní obvod Pavlovi ky a ve -kolním roce 1891/1892 jifl -kola fungovala jako p tit ídní (*Olmützer Blätter*, September 1965, s. 667).

prakticky nelíily. Od výuky n kterých p edm t bylo mofno d ti osvobodit: zp v, kreslení, t locvik, ru ní práce nebo nábofenství.

O vztazích mezi u iteli a fláky na obecných a m –anských –kolách v Olomouci vypovídají etné vzpomínkové stat pravideln uve ej ované v krajanském ob asníku *Olmützer Blätter*. Bývalí fláci v t–inou vzpomínají na u itele olomouckých –kol s respektem, úctou a po letech i s pat i ným nadhledem. Franz Wiesner, bývalý flák *n mecké chlapecké obecné a m –anské –koly* na Mo ickém nám stí (*Knaben ó Volks- und Bürgerschule*) konstatoval následující:

šAlle unsere Lehrer bemühten sich redlich, aus uns brauchbare Mitglieder der menschlichen Gesellschaft zu machen, doch sie hatten nur den einen Fehler: Für uns Jungen waren sie alle zu alt, um unser Denken, Sinnen und Trachten richtig beurteilen zu können.ō (Olmützer Blätter, Mai 1957, s. 4)

šV–ichni na–i u itelé se poctiv snažili z nás ud lat ufité né leny lidské spole nosti. P esto ale m li jednu chybu: Pro nás chlapce byli v–ichni p íli– sta í na to, aby mohli správn posoudit na–e úvahy, my–lenky a problémy.ō

3.4 N mecké pokračovací –koly a st ední –kolství

N mecké st ední –kolství m lo v Olomouci do roku 1918 pom rn stabilní pozici. eská men–ina byla nucena se tomuto stavu (zvlá–t v období absolutismu) podrobit. Ale jifl ve druhé polovin 19. století sílily snahy o z ízení eské st ední –koly. Výnosem místodrfitelství z 9. b ezna 1856 se e–tina stala druhou zemskou e í, ímfl jí bylo p iznáno stejné právo s n m inou na –kolách. Po na ízení hrab te Thuna ze dne 8. srpna 1859 byly z ízeny p i n meckém gymnáziu, dv eské pobo ky p i 1. a 2. t íd , jelikofl ústav byl nav–t vován v t–ím po tem eských flák . Dne 1. íjna 1867 bylo v Olomouci (rovn fl í v Brn) z ízeno nífl–í slovanské gymnázium. Dne 16. srpna 1869 oznámil tehdej–í editel J. Kosina pový–ení gymnázia na vy–í (Fischer, 1937, s. 7, 16). Jednalo se o první úsp ch v oblasti rozvoje eských –kol v Olomouci (viz P íloha . 10).

Pokračování olomouckého odborného řemeslnictví se v Olomouci rozvíjelo pomalými kroky. První pokus byl učiněn v říjnu 1848. Výuka učňů a tovaryšů se konala vždy v neděli v I. poschodí univerzitní budovy (v dnešní Univerzitní ulici) dvě hodiny před polednem a ty i hodiny odpoledne. Počet frekventantů se pohyboval okolo sta; učitelé zde poskytl bezplatně. Doba existence této olomoucké školy není známa, písemnosti se nedochovaly. Druhá olomoucká pokračovací škola vznikla v roce 1876 při chlapeckém měšťáckém kole. Počet žáků v těchto olomouckých mluvících rychle narůstal, a proto učitelská rada musela být zřízena také olomoucká přípravná třída. Olomouckou pokračovací školu podporovala olomoucká obchodní a řemeslnická komora. Využívání olomoucké i olomoucké pokračovací školy probíhalo v neděli dopoledne, ve vědní dny od sedmi do devíti večer. U olomouckých tovaryšů byli poskytnuty bezplatně. Normální učební osnovu schválila *Zemská školská rada*. Olomouckými olomouckými řemeslníky však posílali své olomoucké učební do olomoucké školy, aby se s nimi mohli více domluvit. To se nesetkalo s pozitivním ohlasem olomouckých řemeslníků, a tak se zasadili o zveřejnění olomoucké pokračovací školy (Minaříková, 2009, s. 117).

Po první světové válce poskytl v Olomouci počet olomouckých (23 tříd s 630 učiteli) a olomoucké olomoucké pokračovací školy (10 tříd s 329 učiteli). Provozní náklady poskytl město a poskytl město i Obchodní a řemeslnická komora a další olomoucké korporace. Všechny tyto školy byly rozmístěny v různých školských budovách. Společná správa se neosvědčila, a proto byly od školského roku 1919/1920 právně odděleny a dostaly samostatnou správu a sdílely společnou budovu. Dne 2. října 1932 byla slavnostně otevřena budova na dnešní Třídě 17. listopadu.

Olomoucká olomoucká škola pokračovací byla založena v Olomouci v roce 1883 *Maticí školskou* a umístěna v Maticí budově v Sokolské ulici. Až do roku 1918 byla spravována *Maticí školskou*. Z této všeobecné školy začaly vznikat odborné školy například krejčovská, kovodělná, kupecká, která pak trvala při obchodní akademii, a obuvnická. Hlavní rozvoj olomouckého řemeslnictví nastal po roce 1918, kdy obec pokryla náklady spojené se zaopatřením budov, otopu, svítidla a všech technických záležitostí. V této době vznikla škola krejčovská, kovodělná II. a III., stavební, cukrářsko-pekařská, řemeslnicko-učená, škola holičská a malířská. Po odstoupení olomoucké realty do vlastní budovy najalo město Olomouc od *Maticí* budovu určenou pro olomoucké řemeslnictví. Zde byly umístěny ty i

pokračovací –koly, zbylých devět pak v m –anských –kolách. Přesný dohled flivnostenského úřadu nad docházkou do –koly způsobil, že fláci v poměrně hojném počtu –kolu navštívovali (afl 85 %) (Drlík, 1928, s. 78680). Potíže s docházkou měly jak české, tak i německé flivnostenské –koly. Například místní německý deník *Mährisches Tagblatt* zveřejnil upozornění olomouckého obchodního výboru (dne 29. srpna 1921) na povinnost všech majitelů flivností, aby posílali své údaje do pokračovací –koly (*Mährisches Tagblatt*, 29. 8. 1921, s. 3). Potíže s docházkou byly zejména stavitelských a pokrývačských flivností. Důvodem byla zejména povaha těchto flivností, i když za zanedbání –kolní docházky údajně byli flivnostníci sankcionováni (Drlík, 1928, s. 79680).

Po roce 1918 byly otvírány podle potřeb trhu následující české flivnostenské –koly: všeobecná flivnostenská –kola pokračovací v Komeniu (od roku 1883), kupecká –kola (od roku 1901, v roce 1919 připojená k české obchodní akademii), pro flivnost v Macharově ulici (dnešní T. Špajlenec) (založena 1913), kovozpracující v Hodolanech (založena 1914), kovodlné I. v Sokolské ulici (založena 1915), po roce 1920 umístěná v české realce, krejčovské v Komeniu (od roku 1919), oděvní v Komeniu (od roku 1919), hostinské a kavárenské v Komeniu (od roku 1920), holičské, kadeřnické a vlásenkářské v Sokolské ulici (od roku 1922), stavební Na Hradě (od roku 1922), kovodlné II. v Hejčíně (od roku 1923), truhlářské v Jungmannově ulici (od roku 1923), kovozpracující v Hejčíně (od roku 1924), eznické a uženářské Na Hradě (od roku 1924), potravní (od roku 1924), dvozpracující (od roku 1924), cukrářské a pekářské v Komeniu (od roku 1924), kovodlné III. v Hodolanech (od roku 1926), malířské a natěračské v Sokolské ulici (od roku 1926), knihařské (od roku 1928), elektrotechnické (od roku 1930), modistické (od roku 1934), zahradnické a drogistické (Minaříková, 2010, s. 88).

česká *místská dívčí –kola rodinná a flivnostenská* byla otevřena v Pöttingeu¹⁷⁹ v roce 1895 a využívala fláky v oboru –ití prádla a –at. Od počátku v něm byla otevřena rovněž fliv kuchářská –kola a flivská přemyslová –kola. Absolventky 2. ročníku obdržely tzv. vysvědčení na odchodnou, jež nahrazovalo tovaryšský list z ševcovského oboru. Později v Pöttingeu přibývaly také obchodní –kola, literární (m –anská) –kola, vyšívací dívčí a hudební

¹⁷⁹ Ústav hrabete Pöttinga v Olomouci byl založen prelátem (dómským probostem) Emanuelem hr. Pöttingem-Persingem.

-kola, které byly po roce 1918 zveřejněny. Vedle -koly byl v budově zřízen i penzionát, ve kterém po rekonstrukci v letech 1925-1929 bydlelo kolem sta dívek. Budova Pöttingea značně utrpěla válečnými událostmi a poválečnými hospodářskými poměry, proto ji dne 1. září 1920, na základě jednání místní rady, převzalo město pod svou správu (Kubis, 1930, s. 72). Od -kolního roku 1921/1922 zde byl otevřen tzv. Tělocarský penzionát, jenž klád důraz na výuku němčiny a francouzštiny. V roce 1929 byl penzionát přejmenován na Vyšší dívčí -kolu (Minaříková, 2010, s. 89).

V roce 1933 byla dokončena stavba *Státní odborné -koly pro zpracování dřeva*. Novostavba v Jungmannově ulici byla na tehdejší poměry velmi moderní. Tělocarské dílny vybudované od roku 1925 byly vybaveny -píkovými stroji, nástroji a -pístroji. Dílenské vyučování se realizovalo v rozsahu 20 hodin týdně a střídal se s teoretickým vyučováním (Minaříková, 2010, s. 89). P vodní -kola fungovala od roku 1924 v místnostech tamní -anské -koly. Tehdejším ředitelem byl profesor E. Pelant z Valašského Meziříčí. Jako první oddělení byla otevřena jednoletá mistrovská -kola truhlářská, pak následně ve stejná kreslírna. V roce 1925 byla rozšířena na -kolu dvouletou. Zároveň k ní byla připojena pokračovací -kola truhlářská, která navazovala na předchozí ročníky (Fischer, 1938, s. 32).

Již v roce 1876 byla do Olomouce do části Kláterní Hradisko přeložena rolnická -kola z Petrova. Státní hospodářská -kola byla v roce 1924 přejmenována na vyšší hospodářskou -kolu (měla 3 ročníky). Státní -kola pak 4 ročníky. Připíná od roku 1927 fungovala i tříletá zahradnická -kola se zapsanými 34 žáky. V -přstavbách vybudovaných v letech 1926-1927 získaly prostor: odborná -kola rolnická a jednoletá hospodářská -kola (založená roku 1922), která v roce 1922/1923 přibyla vyšší hospodářská -kola dvouletá. K vyšší hospodářské -kole náležel -kolní statek (Dvorský, 1930, s. 110-111) (viz Příloha 1.11).

Soukromá česká odborná -kola pro flénská povolání řádu sv. Václava byla založena v roce 1936. P vodní byla dvouletá a vlastní osobní náklady nesl řád. Podléhala v -ak státnímu dozoru *MANO*. Do roku 1939 zde byly postupně otvírány kurzy pro -ití prádla, -at a vyšívání. Těto ročníky pak tvořila šprachovna pro -ití -at. Absolventky obdržely vysvědčení s odchodnou (Minaříková, 2010, s. 89).

Nemecká *Dívčí flénskostenská -kola* sídlila na Moickém náměstí. V roce 1921 byl změněn její název na *š Dívčí -kola rodinná a flénskostenská* (*Familien- und Gewerbeschule*)

a –kola byla reorganizována na trojtídní. V roce 1925 byly *Ministerstvem –kolství a národní osvěty* pro tento typ –kol vydány nové organizační a organizační osnovy, jež vešly v platnost dnem 1. září 1925. Název byl změněn na *Školní odborná –kola pro ženskou povolání*. V roce 1927/1928 měla olomoucká a mecká –kola sedm ročníků a jeden kurz s celkovým počtem 269 žáků. Účelem –koly bylo poskytnout dospívajícím dívkám, jež absolvovaly m –anskou –kolu nebo nižší střední, další, hlavně praktické vzdělání pro vedení domácnosti, ale také je připravit pro odborné učitecké ústavy pro vzdělávání učitelek domácích nauk, pro učitecké ústavy odborných –kol a –kol kuchařsko-hospodářských. Absolventky III. ročníku této –koly mohly také nastoupit do činnosti –vadlenek a pak se stát samostatnými činnostnicemi. V třinácti ročníkových –kolních kuchyních byly umístěny v Pöttingeu, ostatní pak ve –kolních budovách v dnešní Sokolské třídě. Učitelský sbor na mecké ženské odborné –koly měl po roce 1918 jedenáct členů interních a čtyři externí (Drlík, 1928, s. 80) (viz Tab. 3).

Tabulka 3: *ženské a mecké pokračovací –koly*

	1918/19		1919/20		1920/21		1921/22		1922/23		1923/24		1924/25		1925/26		1926/27		1927/28	
	třída	žák	třída	žák	třída	žák	třída	žák	třída	žák	třída	žák	třída	žák	třída	žák	třída	žák	třída	žák
a) ženské																				
Všeobecná –kola pokračovací		10		05		43		04		10		21		50		6		5		5
Dívčí krejčovská –kola		5		0		6		8		7		15		08		05		02		5
Obuvnická		0		3		17		06		07		9		8		7		5		5
I. Kovodlná		22		18		19		95		97		38		40		35		32		29
Krejčovská				9		4		4		8		4		5		2		4		9
Hostinská						1		4		6		4		2		5		9		4

Holi ská									5		4		2		5		7		2
Stavební									4		0		0		62		68		75
II. kovod lná v Hej ín											7		5		2		2		3
eznicko-uzená ská													5		9		2		4
Cukrá sko-peka ská													4		2		4		0
III. kovod lná v Hodolanec h																	7		6
Malí sko-nat ra ská																	5		8
Kniha ská																			
Kupecká (p í obch. ak.)			20		36		81		89		33		07				92		00
Drogistická																	7		4
V-eobecná v Hodolanec h		2		3		1		9		1		7		9					
Zahradnická																			7
b) n mecké																			
V-eobecná pokra ova cí -kola		13		76		98		03		63		17		12		57		46	44
Krej ovská (dív í)		1		9		5		6		0		1		5		5		1	9
Kovod lná											0		9		4		1		5

Kupecká		1		3		1		9		0		2		1		5		7		4
---------	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---

Zdroj: Drlík J. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918ó1928*, s. 79.

V souvislosti s rozvojem pokračovacího školství komentoval v roce 1923 olomoucký mecký tisk nutnost nástupu špraktik ů (tj. inženýr a mistr) do pokračovacích škol, nebo takto by mohlo být zaručeno kvalitní vzdělávání u všech oborů nejen v rovině teoretické, ale hlavně praktické. Zvláště vítání měli být zástupci těchto řivností, pro které dosud neexistovala řádná státní vzdělávací instituce. Jednalo se například o mistry řevcovského řemesla, malíře, natírače, hrnčíře, holiče, pekaře a cukráře. Měli tímto způsobem rovněž propojit stavovskou řest a řemeslný řum. *MĚNO* teprve řádný zákon týkající se personálu pro pokračovací kurzy připravovalo, ale místní řkolní řvýbory měly ve své kompetenci povolávat do výuky odborníky z praxe, aby byla zajištěna kvalitní výuka u (Mährisches Tagblatt, 7. 7. 1923, s. 263).

Nejstarší škou státní řkolou na území města se stalo *řkoslovenské státní řeálné gymnázium*, bývalé Slovanské, bylo zalořeno v roce 1867. Od roku 1884 sídlilo v budově v Kosinově ulici. Po druhé světové válce jej navřivovalo kolem 700 studentů. *řeská řeálka* byla zalořena v roce 1902 a od roku 1920 fungovala v budově na Třídě Jiřiho z Podbrad. Budovu ale začala plně vyuřívát od řkolního roku 1920/1921, nebo byla nkolikaletým uříváním rakouských rekonvalescentů značně zdevastována. *Říví řeformní řeálné gymnázium* vzniklo v roce 1919. Nejprve sídlilo v budově řeálky (na Třídě Jiřiho z Podbrad), pak bylo umístěno v budově gymnázia v Kosinově ulici. První ročník navřivovalo 73 řívěk. Ve řkolním roce 1925/1926 bylo gymnázium přesunuto do uvolněných prostor po zrušené mecké řeálce na dnešní Třídě Svobody. *Řádové říví řeformní řeálné gymnázium konventu řominikánek v řepřín* (zalořeno v roce 1899) nemělo zpočátku status veřejnosti a řívky musely maturovat na jiných státních řkolách. Vyuřování bylo obdobné jako na veřejných řkolách. Zrušeno bylo 1. září 1941 a svého obnovení se dočkalo až 3. září 1945. Dále pak *řeská řobchodní akademie* (od řkolního roku 1919/1920). Po roce 1918 fungovalo v Olomouci nkolik meckých státních řkol. Některé pro nedostatek řlák

zanikly, jiné se ale významným způsobem zapsaly do dějin školství ve městě a navázaly na svou úspěšnou předevratovou tradici.

Prudký rozvoj dívčího školství po roce 1918 se dotkl i škol v meckých. *Deutscher Verein für höhere Mädchenerziehung* (založen 17. dubna 1918) se usnesl založit v Olomouci *Dívčí reformní reálné gymnázium*. Ústav byl povolen (výnosem z 29. srpna 1918) a umístěn do německé obchodní akademie, právo veřejnosti získal až po předevratu (výnosem *MTANO* ze dne 22. března 1919, č. 21.191). Náklady na udržování plynuly jen ze školného, městských příspěvků spolku a z darů. V prvním roce se zapsalo 29 studentek, avšak pro malý zájem byl ústav v následujících letech zrušen, takže dívky mohly pokračovat na německém reálném gymnáziu (Minaříková, 2009, s. 122).

Svého vrcholového dosáhlo německé *Elisabethinum* v Residenzgasse (dnešní ulice Křížkovského) (viz Příloha č. 12). Škola byla založena městskou správou podle vzoru brněnské *Vesny* a stala se předstupná též českým dívkám, o které se však musely od počátku vyrovnávat i smířit s povinnou výukou v němčině skoro ve všech předemtech. V *Elisabethinu* bylo podle potřeby otevíráno 16 i více školních kurzů, ale jen několik patřilo k důležitým: dvouleté pokračovací vzdělávací kurzy, tři kurzy kuchařské a hospodyšské školy (sestupně od 84 flak, dva válečné ročníky se nerealizovaly), škola krejčovská, (kolísavě od 73 flak) škola šití prádla (kolísavě od 99 flak). V penzionátu bývalo ubytováno postupně od 84 do 43 flak. V letech první světové války byl s výjimkou školního roku 1915/1916 zcela uzavřen. V budově *Elisabethina* fungoval kromě německé dívčí obecné a měšťanské školy i *Německý městský ústav pro vzdělání učitelů ženského povolání* *Lehrerinnen-Bildungsanstalt*¹⁸⁰, v Olomouci zřízen již v roce 1894 jako *šKommunal-Privat-Lehrerinnen-Bildungsanstalt* (slavnostně otevřen 15. září 1894). Jeho první sídlo se nacházelo v budově purkrabství v Burggrafenstraße (dnešní ul. Purkrabská). Po svém

¹⁸⁰ Slavnostní otevření ústavu v nově postavené budově *Elisabethina* se konalo 16. září 1902. Tehdejší flak ústavu a pamětnice události Anna Spunda popisuje novou budovu následovně: *šIn dem rückwertigen Teil war ein Mädchenpensionat untergebracht, im vorderen eine Mädchen- Volks- und Bürgerschule und auch unsere Lehrerbildungsanstalt. Da gab es helle, hohe Treppen, Gänge und Klassenzimmer, reich mit Bildern geschmückt. Da gab es sogar einen eigenen Physiksaal mit ansteigenden Bänken, die damals sehr bewundert wurden, Musik- und Handarbeitszimmer und einen großen Festsaal, der aber auch als Turnsaal diente und sonntags zur Kapelle umgestaltet wurde.* (Olmützer Blätter, September 1955, s. 6) ŠV zadní částí byl umístěn dívčí penzionát, v přední části dívčí obecná a měšťanská škola a také národní učitelský ústav. Bylo zde světlo vysoké schodiště, chodby a tudy bohatě zdobené obrazy. Nacházela se zde dokonce i místnost na fyziku s vzestupnými lavicemi, které se staly předmetem obdivu. Pak také tady pro výuku hudby a ručních prací a velký slavnostní sál, který sloužil také jako tlocvična a v neděli byl předemněn na kapli.

zalopení m l dva ro níky, pozd ji pak roz-í ené na ty i. Frekventantky byly p ijímány každé dva roky a to v po tu 40 dívek, tvrtý ro ník ukon ovaly maturitou (Olmützer Blätter, Mai/Juni 1997, s. 47). Budoucí u itelky¹⁸¹ byly vzd lávány v pedagogice, n m in a e-tin (ta byla nepovinná), zem pisu, d jepisu, zp vu, aritmetice, p írodopisu, ale také ve h e na klavír i t locviku. V archivních materiálech SOkA nalezneme také t ídní knihy jednoletých kurz pro u itelky ru ních prací (š*Ergänzungskurs für Handarbeitslehrerinnen*), které krom vý-e uvedných p edm t absolvovaly i výuku p edm tu š*Handarbeiten*, jehofi celková známka byla výslednou známkou z díl ích p edm t š*Kleidernähen*, š*Wäschenähen*, š*Modisterei*, š*Handarbeiten*.¹⁸² *Elisabethinum* propagovalo své kurzy také v olomouckém n meckém tisku: š*P i dne-ních beznad jných vyhlídkách pro feny uplatnit se ve ve ejném fivot , je nyní dvakrát tak d lefíté vychovávat mladé dívky v pé i o domácnost.* (Mährisches Tagblatt, 11. 9. 1919, s. 4) Po zru-ení tohoto ústavu v roce 1919 dokon ily fla ky posledního ro níku svá studia na n meckém u itelském ústavu, mlad-í fla ky pak na ústavech v Opav nebo v Brn .

N mecký u itelský ústav byl zalopen jifl v roce 1775 v Olomouci jako ústav státní. Jeho p vodní sídlo se nalézalo v budov zvané š*Heilige-Stiege-Gebäude* naproti dominikánskému klá-teru v ulici Auf der Pilten (dne-ní Sokolská ulice). Na p elomu 19. a 20. století byl ústav p emíst n do budovy gymnázia v Josef-von-Engel-Straße (dne-ní T . Svobody). Po zru-ení n meckých u itelských ústav pro vzd lávání u itelek v roce 1919, umíst ném v *Elisabethinu* a u vor-ílek, mohly být flákyn p evedeny do n meckého u itelského ústavu, na kterém studium dokon ily¹⁸³ (Mina íková, 2009, s. 122).

¹⁸¹ O fivot v penzionátu p ed první sv tovou válkou nalezneme blif-í informace ve vzpomínkovém p ísp vku bývalé flákyn Herty Reh (viz blífle Vom Elisabethinum in Olmütz, *Olmützer Blätter*, Oktober 1956, 4. Jahrgang, Nr. 10, s. 569).

¹⁸² SOkA Olomouc, fond M5 ó 3, N mecký u itelský ústav Olomouc, Kommunal ó Privat ó Lehrerinnenbildungsanstalt in Olmütz.

¹⁸³ Po vyhlá-ení Protektorátu v roce 1939 byly uskute n ny pokusy o obnovení *n meckého u itelského ústavu*. Cílem bylo op t navázat na jeho tém 150 letou tradici, cofl se poda ilo o rok pozd ji. Ve -kolním roce 1940/1941 byly z ízeny dv t ídy. Zvlá- pro chlapce a zvlá- pro dívky. Dív í t ída byla na konci -kolního roku p emíst na do Brna, ale v následujícím -kolním roce op t navrácena zp t do Olomouce. V roce 1944 byl n mecký u itelský ústav p emíst n do Jihlavy. A kolí *n mecký u itelský ústav* fungoval po svém znovuootev ení v Olomouci pouhé t i roky, povafluje autor lánku dr. R. Zimprich celý po in za d lefítý v tom smyslu, fle p ísp l k roz-í ení ad n meckých u itel . Zru-ení p vodního *n meckého u itelského ústavu* bylo olomouckými N mci povařováno za k ivdu a pokus ze strany ech cílen zasáhnout a následn zni ít š *jeden ze základ n mectví ve m st* (Olmützer Blätter, August 1955, s. 264).

O prázdninách po ádal *n mecký u itelský ústav tzv. šHaushaltskursõ* (kurz vedení domácnosti). Nap íklad v roce 1922 trvala první ást kurzu od 27. 6. do 26. 7. 1922 a druhá ást od 2. 27. 7. do 26. 8. 1923. Do obou kurz bylo zapsáno 24 frekventantek. Výuka se konala po celý týden v etn soboty. Nahlédneme-li do t ídních knih ústavu, zjistíme, že dívky byly vyu ovány p edm t m šKochenõ (va ení), šHaushaltskundeõ (domácí nauka) nebo šMethodikõ (metodika). V p edm tu šKochenõ (va ení), který byl vyu ován kařdý den od 8.00 do 13.00, vyjma ned le, se frekventantky nap íklad u ily p ipravovat:

šReissuppe, gedünstete Leber mit Kartoffeln, Kirschkuchen, Suppe mit Leberknödel, Rindfleisch, Paradeissauce, Biskuitroulade, Gemüsesuppe, kalte Pastete mit Aspik, gezogener Kirschstrudel usw.õ (Katalog über die Koch- und Hausaltskurse in den Hauptferien 1922 in Olmütz)

šRýřovou polévku, du-ená játra s bramborem, t e- ový kolá , polévku s játrovými knedlí ky, hov zí maso, rajskou omá ku, pi-kotovou roládu, zeleninovou polévku, studenou pa-tiku v aspiku, tařený t e- ový -tr dl apod.õ

V p edm tu šHaushaltskundeõ (domácí nauka) (v t-inou v ase od jedné do -esté hodiny odpolední) se dívky u ily správn vykonávat úklidové práce v domácnosti (umývání oken, dve í a podlahy, pé e o nábytek, koberce, praní záclon, zacházení s l flkovinami, kofle-inami, v trání, topení), ale vést také jednoduché domácí ú etnictví (ro ní p ehled o výdajích, deník, inventární deník apod.). P edm t šMethodikõ (metodika) se vyu oval pouze dvakrát v týdnu, a to poslední dv hodiny, a frekventantky kurzu teoreticky p ipravoval na výuku p edm tu šHaushaltskundeõ (domácí nauka). Jednalo se p evářn o záleřitosti metodického charakteru, jako nap . plánování rozvrhu pro celý rok, skupinovou výuku, za ízení -kolní kuchyn apod.¹⁸⁴

Podle dochovaných archivních materiál , je z ejmé, jak rozsáhlou písemnou agendu *N mecký u itelský ústav* vedl. P edev-ím se jednalo se o zprávy v-eho druhu (nap . o pracovních úrazech zam stnanc od roku 1918) a také velké množství výkaz (nap . o pr m rné spot eb otopu v daném roce, ro ní výkazy o stavu -koly apod.). V neposlední

¹⁸⁴ SOkA Olomouc, fond M5 ó 33, N mecký u itelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, ís. kart. 34, 35.

ad pak i r zné stíflnosti nap . stíflnost *M stské rady Olomouce*, aby editelství ústavu zakázalo flák m prodávat na konci –kolního roku své u ebnice na ve ejných místech (pravideln se jednalo o lokality na Mo ické ulici a na rohu Masarykova nám stí), stíflnosti *Moravské zemské rady* na nevhodné a hlu né chování flák ve vlcích p i cest do a ze –koly apod. Mezi archivními dokumenty nalezneme i napomenutí ze dne 17. 11. 1922, které obdrflelo editelství ústavu ze strany *Moravské zemské –kolní rady*, fle musí ve státní svátky vyv sit na budovu státní vlajku, cofl prý 28. íjna 1922 neu inilo. K dispozici jsou rovn fl výro ních zprávy a velké mnofství fládostí o finan ní p ísp vky r zného druhu.¹⁸⁵

Bývalý absolvent *N meckého u itelského ústavu* A. Rotter po letech vzpomíná:¹⁸⁶
šK úkol m u itelského ústavu také pat ilo varovat p edev–ím fláky pocházející z venkova, p ed nebezpe ím m sta. Jednoho dne se proto objevil –kolní léka , který se jmenoval, pokud si dob e vzpomínám, dr. Levy. Po n kolika slovech s námi navázal kontakt a poukázal nejen na nebezpe í požívání alkoholu a nikotinu, nýbrfl považoval za svou povinnost, dotknout se i oblasti pohlavní osv ty. Naléhav nás uji–oval, fle i zde platí zdrflenlivost nejen jako ochrana p ed obávanými chorobami, nýbrfl fle t lesná a du–evní istota je jednou ze základních podmínek radosti ze flívota. Mnohým se tak dostalo tohoto pou ení stran léka e v bec poprvé.õ (Olmützer Blätter, Mai 1962, s. 2) Dále p sobily v Olomouci eský m stský u itelský ústav ó viz nífle (zaloflen v roce 1919), sídlil v Komeniu (na dne–ní ulici K ífkovského), eský soukromý u itelský ústav p í ádu dominikánek (vznik v roce 1899), Soukromý ústav pro vzd lávání eholních u itelek domácích nauk (od roku 1927), fienský u itelský ústav ádu sv. Vor–ily (zaloflen v roce 1870 se sídlem v Kate ínské ulici), eský soukromý ústav pro vzd lávání u itelek domácích nauk ádu sv. Vor–ily.

N mecký u itelský ústav spolu se zku–ební komisí zanikl koncem –kolního roku 1924/25. D vodem bylo málo zájemc o studium a také neochota eských ú ad podporovat výchovu n meckých u itel . *Zemská –kolní rada* v Praze p ípisem z 28. ervence 1925 p id lila knihovnu *N meckého u itelského ústavu* v Olomouci eskému státnímu stavu u itelskému v fiatci. Dále p sobily v Olomouci eský m stský u itelský ústav ó viz nífle (zaloflen v roce

¹⁸⁵ SOkA Olomouc, fond M5 ó 33, N mecký u itelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, ís. kart. 81, 82, 83.

¹⁸⁶ Vzpomínky Alberta Rottera na ostatní u itele *n meckého u itelského ústavu* viz Unsere Lehrer an der Olmützer Lehrerbildungsanstalt nach 1918, *Olmützer Blätter*, Mai 1962, 10. Jahrgang, Nr. 5, s. 163.

1919), sídlil v Komeniu (na dnešní ulici Komenského), český soukromý učitelský ústav pro řádu dominikánek (vznikl v roce 1899), *Soukromý ústav pro vzdělávání učitelských učitelských domácích nauk* (od roku 1927), *fiinský učitelský ústav řádu sv. Voršily* (založen v roce 1870 se sídlem v Kateřinské ulici), český soukromý ústav pro vzdělávání učitelských domácích nauk řádu sv. Voršily. Olomouc však nezůstala bez učitelského ústavu. Již v roce 1918 byl v Olomouci zřízen český učitelský ústav, který byl slavnostně otevřen 15. září 1919 na místě zrušeného meckého meckého učitelského ústavu v budově Komenia (před r. 1918 se nazývalo *Elizabetinum*). MĚNO schválilo otevření ústavu výnosem ze 6. září 1919 (č. 40.297). Již od prvního školního roku (1919/1920) byly otevřeny všechny třídy i ročníky. Do II. a IV. ročníku byly převzaty chovanky ze zrušeného utrakvistického klášterního ústavu voršilek a do III. ročníku z klášterního učitelského ústavu dominikánek v epíně. Správou ústavu byl pověřen meckou radou Albín Polešovský, profesor českého gymnázia v Olomouci a okresní školní inspektor pro město Olomouc. Ústav byl od 1. ledna 1928 postátněn, což značně ulevilo meckému rozpočtu (Drlík, 1928, s. 81). Jak dodává český učitelský časopis *Komenský: Školní ústav tento jest nástupcem zrušeného meckého meckého ústavu učitelského a jest důležitým jeho místností, sbírek a pomůcek v Komeniu. Jest tedy velmi užitečnými pomůckami výborně opatřen* (Komenský, 16. 10. 1919, s. 11).

Nejstarším meckým ústavem humanitního středněškolského vzdělání v Olomouci bylo *mecké státní gymnázium*, které vzniklo z tzv. akademického gymnázia reformou roku 1850.¹⁸⁷ Gymnázium navštěvovalo zprvu 500 až 600 studentů a 130 tzv. privatistů. Tětinu tvořili především olomoučtí a v větší části šenkovští žáci. Jelikož počet studentů neustále narůstal, musely být v prvním a druhém ročníku zřízeny paralelní třídy. V roce 1861 dosáhl počet studentů čísla 570. V této době tvořili žáci polovinu studentů, a proto byly pro ně zřízeny paralelní třídy až do kvarty. V těchto třídách se vyučovalo český (samostatné české gymnázium, tzv. Slovanské gymnázium, bylo následně otevřeno v roce 1867). V roce 1902 byl postaven na svou dobu moderní objekt (dnešní T. Svobody č. 26 a 28).¹⁸⁸ časopis *Olmützer Blätter* k tomu uvádí:

¹⁸⁷ Viz blíže k této setleté historii gymnaziálního vzdělání v Olomouci: Vierhundert Jahre Olmützer Gymnasium, *Olmützer Blätter*, Mai/Juni 2002, s. 44645.

¹⁸⁸ Do té doby sídlilo gymnázium v budově semináře Sv. Františka (dnes budova Teologické fakulty v Univerzitní ulici).

šAm 2. Jänner 1902 nahmen die Schüler nach einer ergreifenden Ansprache des Direktors Emil Seyss Abschied von dem alten Heim, das die Anstalt durch mehr als Hundert Jahre beherbergt hatte, und unter Vorantragung der alten Gymnasialfahne unter Führung des Direktors und des Lehrkörpers zogen die Studenten in das neue Schulgebäude ein.ö (Olmützer Blätter, Mai/Juni 2002, s. 15)

šDne 2. ledna 1902 se fláci, po dojemné e i editele Emila Seysse, rozlou ili se starou budovou, ve které byl ústav umíst n více neř sto let. fláci se pak odebrali se starým gymnaziálním praporem, vedeni editelem a u itelským sborem, do nové –kolní budovy.ö

TKola m la od po átku 20. století pravideln osm ař dev t t íd, do nichř docházelo mezi dv ma ař t emi sty student . ech ř jřř mezi nimi nebylo ani 10 %; interních u itel bývalo okolo patnácti. Výnosem MřANO ze dne 2. ervence 1925 bylo n mecké státní gymnázium spojeno se státní reálkou (Olmützer Blätter, Mai/Juni 2002, s. 15).

V kontextu s vý–e uvedeným je nutno uvést, ře v Olomouci existoval i nový typ –koly tzv. reálka (Realschule), jejichř ř ízení povolil dne 2. kv tna 1851 císa Josef I. v zemských hlavních m stech Rakouska. Klasická (pozd ři reformovaná) gymnázia totiř v novala z celkové hodinové kapacity 58,1 % výukových hodin jazyk m, 15,8 % společenských dním p edm t m a 22,9 % p írodov dným obor m, zbytek tvo ily ostatní p edm ty. Naopak reálky, které od roku 1870 také kon ily maturitou, m ly kvantitativn opa ný pom r ve výuce p edm t : výuka jazyk (z toho dva řřivé) 29,4 %, matematicko-technické p edm ty 45,6 %, dal–ř p edm ty tvo ily řtvrtinu hodinové kapacity. N mecká státní vy–ř reálka (jako Staats-Oberrealschule byla slavnostn otev ena 20. ervna 1875) fungovala od –kolního roku 1850/1851 jako niř–ř. Ro nřky postupn p íbývaly, takře první ro nřk vy–ř reálky byl realizován uř v roce 1854. První absolventi vycházeli v roce 1870. Teprve v roce 1875 byla p emíst na do vlastního nového objektu na Mo ickém nám stí. Od poslední řtvrtiny 19. století nav–ř vovalo olomouckou n meckou reálku od t í do ty set student v 11 ař 12 t ídách a obvykle zde p sobilo okolo dvaceti interních pedagog . Po vzniku řR v len ním do N meckého státního gymnázia v roce 1925 a p est hováním do budovy na t . Svobody zanikla ¹⁸⁹ (Mina řková, s. 121). TKola byla následn p ejmenována na řDeutsches

¹⁸⁹ Podle vzpomínek řřř vý–e citované absolventky Richilde Stöhr-Blaschke (pocházející z m stké řásti Hodolany) z historicky posledního maturitního ro nřku Oberrealschule se dále do teme následující: řKdyř jsem v roce 1924 p í–la na vy–ř reálku, byli jsme velká sm–ená t ída. Ov–em bylo nás stále mén a na konci

Staatsrealgymnasium. Bývalá absolventka Richilde Stöhr-Blaschke ve svých vzpomínkách na –kolní budovu, kam byli studenti *n mecké reálky* p emíst ní, popisuje:

šDas große Gymnasialgebäude an der March beim Judentempel wurde geteilt. Im rechten Flügel (ehemals die Anstalt) wurden zusammengepreßt: das neue Realgymnasium, die Restjahrgänge vom Gymnasium und von der Oberrealschule. Auf engstem Raum 14 Klassen. Im linken Flügel wurde ein tschechisches Mädchen-Realgymnasium untergebracht. Die Turnhalle im Schulhof mußte gemeinsam von uns Deutschen und den tschechischen Mädchen benützt werden.š(Olmützer Blätter, Mai/Juni 1996, s. 50)

šVelká gymnaziální budova u Moravy u řídovského chrámu byla rozd lena. V pravém k ídle (p vodn ústav) byly nama kány: nové reálné gymnázium, zbylé ro níky gymnázia a vy–í reálky. Na malém prostoru 14 t íd. V levém k ídle bylo umíst no eské dív í reálné gymnázium. T locvi nu ve –kolním dvo e jsme musely pouffvat, my n mecké dívky, spole n s dívkami eskými.š

Budova *N mecké státní reálky* na Mo ickém nám stí se ve –kolním roce 1917/1918 nenacházela v p íli– uspokojivém stavu (za první sv tové války slouffila jako vojenský –pítál) a prosp ch flák rovn fl nebyl dobré úrovni. V zápisu ze tvtřletní konference vy teme konstatování, fle:

šDiese Erscheinung zeigt sich wohl alljährlich, weil es nach langer, unterrichtsloser Zeit der Hauptferien immer einer gewissen Zeit bedarf, die Schüler in das rechte Gleise zu bringen. Die Hauptsache des schlechten Erfolgs ist wohl bei den meisten Schülern darin zu suchen, daß sie nicht mit dem nötigen Ernst an die Arbeit herantreten. Etwas sind wohl auch die gegenwärtigen Verhältnisse daran Schuld, denn in vielen Familien dürfte es an Heiz und Beleuchtungsmitteln fehlen, so daß die Abendstunden zur Arbeit wenig ausgenützt werden können. Trotzdem kann auf den häußlichen Fleiß nicht verzichtet werden, denn wenn das in der Schule

tvtého ro níku ode–lo mnoho absolvent áste n na jiné –koly nebo do práce. V pátém ro níku se po et ustálil na dvacet dívek a chlapc , ale dále klesal. V sedmém ro níku byla v na–í t íd t i d v ata (Richilde Blaschke, Margerete Barfuß a Edith Freyler), ty i řídov–í spoluffáci (Wolfgang Eisler, Lothar Grünwald, Walter Hirsch a Rudolf Mannaberg). Jelikoř jsme spolu sedm let chodili do stejné t ídy, stali jsme se kolektivem. Neexistovala fládná nedorozum ní, fládné t ecí plochy, zkrátka byli jsme p áteli. K řídovským spoluffák m jsme nem li fládnou antipatii, jako v jiných t ídách. í V kv tnu roku 1931 p istoupilo k první maturitní zkou–ee 17 absolvent . Dne 16. ervna 1931 jsme obdfeli z rukou na–eho editela Heinricha Webera vysv d ení o zkou–ee z dosp losti. Bylo nás 16 (jeden neusp l a maturoval o rok pozd ji ó pozn. autorky) –astných a hrdých maturant Štátní vy–í reálné –koly v Olomouci, která zde existovala 77 let.š (Olmützer Blätter, Mai/Juni 1996, s. 50652)

*Gelernte zum bleibenden geistigen Eigentum werden soll, so muß zum Schulunterrichte noch die entsprechende häusliche Wiederholung und Übung hinzutreten. Der Direktor ersucht, die Schüler fest zu packen und keine Faulheit und Oberflächlichkeit in der häuslichen Arbeit zu dulden. Hefte, Bücher in strenger Ordnung haben.*¹⁹⁰

Štento úkaz se objevuje kařdoro n , protořle po dlouřm období hlavních prázdnin, b hem kterého se nevyu je, je pot eba ur itý as k tomu dostat řáky op t na správnou kolej. Hlavní p í inu –patných výsledk v t-iny řák je t eba hledat v tom, řle nep istupují k práci s pot ebnou vářností. áste n mají na tom vinu z ejm sou asně pom ry, nebo v mnoha rodinách z ejm schází prost edky k topení a svícení, takřle jsou ve erní hodiny málo vyuřívány k práci. P esto není mořné rezignovat na domácí píli, nebo jestřle má být látka, kterou se nau ili ve –kole, stálou v domostí, musí se ke –kolní výuce p idat je–t odpovídající domácí opakování. editel řládá, aby byli řáci pevn ějati a nebyla jim trp na lenost a povrchnost v domácí práci. Se-ity, knihy musí být v nejp ísn ěm po řádku.

Ve spisech –koly jsou k dispozici mj. i protokoly o disciplinárním řízení se řáky. Nap . dne 30. dubna 1924 byl u in n zápis o výsledku řák ětvrtého ro níku, kte í po–kodili obraz prezidenta republiky T. G. Masaryka. Z výsledk řák vyplynulo, řle ke zni ení do–lo o p estávkách, kdy po sob dv skupiny řák házely malými gumovými mí ky a praky (vyrobené z p inesených gum a –lí), ohryzky od jablek nebo mí ky ze zma kaného papíru. B hem t chto řbitevř do–lo k po–kození obrazu prezidenta visícího na st n .¹⁹¹ Celou v c

¹⁹⁰ SOKA Olomouc, fond M5 ó 3, N mecká státní reálka Olomouc, ís. kart. 45, 54.

¹⁹¹ Detailn tuto událost popisuje ve svých vzpomínkách bývalý řák –koly a p ímý ú astník celé aféry dr. ing. Ernst Kofrányi (1908ó1989). Obraz byl sklem nechrán ěný levný tisk na m kké lepence. Tudřřl kařdřá řtrefař prakem zanechala v obraze díru. N kterým ze zru n ěřch řák se poda ilo zasáhnout ervenými a zelenými gumami o í prezidenta tak, řle získal (podle slov pam tníka) řřascinující výrazř. Zni ený obraz zahléřl sklená , který v dané t řd opravoval rozbitou okenní tabulku a celou událost nahlásil eskému deníku *Pozor*. V n m vy-el úvodník s palcovým titulkem o tom, jak studenti *n mecké reálky* zhanobili obraz prezidenta. řánek vyvolal pozdřřfení, kterému muselo u inít p ítrřřl ministerstvo –kolství, které poslalo na –kolu vy–et ovací komisi. Vyslřchána m la být celá t řda, nebo t řdní profesor Karl Handl nebyl schopen vypátrřt jednotlivce a následně dny se z d vod údajně nemoci ve –kole neukazoval. Jeho kolega dr. Leo Mojřřř–ek v zářmu uklidn ění celé aféry t řdu nejd řve vyplísnil, pak ocenil jejich kolektivní soudřřřnost a doporu il, aby se celá t řda ujednotila na ur ité verzi výpov ěi, nebo –lo o budoucnost nejen jejich, ale i t řdního Handla (pedagoga by tato aféra nejspí–e stála místo a studenty vylou ení nejen z olomoucké *n mecké reálky*, ale i ze v–ech ústav na území eskoslovenska). V protokolech o výsledku (ulořených v SOKA Olomouc, fond M5 ó 3, N mecká státní reálka Olomouc, ís. kart. 45, 54) nalezneme tedy výpov ěi, jejichřř obsah je nápadn ě stejný. Jednotliví studenti uvád ěli, řle obraz byl o p estávkách neúmysln ě po–kozen p í simulaci obléhání Troje, napadení Nibelung Hunny apod. Díky t mto p edem pe liv domluveným výpov ěím student , nepotvrdila vy–et ovací komise řřádný politický podtext zni ení obrazu prezidenta Masaryka. T řdní u itel Handl nebyl propu–t n, nikdo ze student vylou en. T řda v–ak byla potrestána osmi hodinami řřpo –koleř a to hned následující ned ěli. Studenti museli e–it matematické úkoly za dozoru t řdního u itele K. Handla. Dr. Mojřřř–ek se i tehdy projevil jako p ísný, ale chápající u itel, nebo dle pam tníka dr.

zveřejnil olomoucký český deník *Pozor*, který se pokusil tuto bříšnou –kolní výtrřnost zpolitizovat, ale politický podtext zničení obrazu prezidenta Masaryka se p i následném výsledku flák nepotvrdil.¹⁹²

V roce 1938 se na *n meckém reálném gymnázium* konalo disciplinární řízení s flákem Heinzem Matuschkou, který měl na kabát p ipevn ěný odznak s nápisem *šDeutsches Turn- und Sportfest, Breslau 1938* ě uprostřed s lomeným hákovým k ířem. Jeho otci (evangelickému fará i v Olomouci) bylo v říjnu 1938 písemn ě oznámeno, ře jeho syn byl z tohoto d ěvodu vylou ěn z gymnázia.

Rovně ř tzv. morální pochybení u itel ě se *státnímu reálnému gymnázium* v Olomouci nevyhnula. Nap ě. v roce 1935 pracoval ve –kole jistý prof. G. Rosenthal, který vyu oval e tinu a ost ě se ohradil proti ohodnocení své u itelské klasifikace stupn ěm řgut ě (tímto stupn ěm byla b řš ohodnocena v t–ina u itel ě). Ve zpráv ě z hospitace se uvádí, ře doty ěný u itel mj. zám ěrn ě chybn ě opravil písemné maturitní práce tím zp ě sobem, ře hrubé gramatické chyby posoudil jako mén ě závařné a p i hospitaci p ědvedl hospitujícímu jako řParadeferd ě etbu ěcké bajky, která byla jifl d ěřve flák ěm zadána jako písemná práce. Tímto zp ě sobem se doty ěný u itel snařil zakřýt své nedostate ěné odborné znalosti v ěckém jazyce, který na –kole vyu oval.

Z výřovní zprávy *n meckého státního gymnázia* z roku 1935 nap ě. vyplývá, ře v uvedeném roce p iřpával kařdý flák 4 K ě na opravy vodovodního za řízení, na záme ěnické, sklená ské, kamná ské ě i nat ěra ské práce. V rámci –koly fungoval také tzv. *Elternverband*, který spolupracoval s u iteli¹⁹³ v zářřitostech týkajících se nejen flák ě, ale nap ě. i ve v ěch finan ění podpory chudých flák ě, ale i v provozn ě-technických zářřitostech –koly.

Konřrányho vypráv ěl poslední dv ě hodiny student ěm své zářřitky z první sv ětové války a snařil se tak nejen jím, ale i sob ě řp ějemnit ě stanovený trest (Olmützer Blätter, April 1955, s. 263). Dr. E. Kofřanyi pozd ě ji vystudoval chemii na vysoké –kole v Brn ě. Poté ode–el do Berlína, kde se na Kaiser-Wilhelm-Institutu (pozd ě ji Max-Planck-Institut) v noval výřkumu v potraviná ství. Spolu s prof. Krautem stanovili expertn ě potravinové dávkky, aby byly rozd ěleny spravedliv ě ě neř stanovili nacisti tí p ědstavitelě. Na základ ě výřkumu spot ěby kalorií řlen p i vykonávaní domácích prací prosadili, aby řeny dostávaly b ěhem celé války stejné potravinové p ěříd ěly jako muřfi (Mezihorák, F., Ho ěnek, M., 2004, s. 32).

¹⁹² SOkA Olomouc, fond M5 ě3, N ě mecká státní reálka Olomouc, ěs. kart. 45, 54.

¹⁹³ Mezi léty 1934 ě 1937 zde vyu oval Johannes Schöpfer (1909 ě 1995). Jifl p i maturitní zkou–e na sebe upozornil mimo řdnými výsledky p i studiu jazyk ě. Za svou diserta ění práci ř *Staroindické idiomy* obdrřel Masarykovu cenu. Po roce 1937 pracoval v Praze v Univerzitní knihovn ě. Od roku 1949 p ědná–el na univerzit ě v Heidelbergu slavistickou filologii (Mezihorák, F., Ho ěnek, M., 2004, s. 84).

Dopad politických událostí, a ufl na mezinárodní i domácí scén , se –kole rovn fl nevyhnul. Nap . v zá í 1938 byl *M stskou radou hlavního m sta Olomouc* doru en editelství –koly dopis, fle z d vod mobilizace má –kola od 24. 9. 1938 poskytnout prostory pro ubytování armády (asi 400 mufl). Výuka m la být omezena a u itelské síly p esunuty jinam. ¹⁹⁴ Koncem roku 1938 se na *státním reálném gymnáziu* udály dva incidenty rovn fl ilustrující dobovou atmosféru. Dne 28. prosince 1938 byl profesor Alfred Just vyzván, aby se vyjád il a podal vysv tlení, za jakým ú elem nacvi oval se fláky 1. ro níku ískon meckou hymnu š*Deutschland, Deutschland über alles*õ. Druhou událostí bylo disciplinární ízení s oktávánem Pavlem Fehrem, který byl dne 4. prosince 1938 zadrfl en p i p ekro ení demarka ní áry v Bohu ovicích (Boniewicz) u Olomouce. Pod svrchním od vem byl oble en do uniformy organizace *Hitler-Jugend*. V jeho ta-ce byly nalezeny tiskoviny politické orientace a student Fehr nebyl schopen uspokojiv vysv tlit, pro je veze do Olomouce. O závaflnosti incidentu vypovídá i dochovaný nepodepsaný dopis (pravd podobn tehdej–ho editel –koly) p íteli prof. Josefu Peschkovi, ze kterého je z ejmé, fle editel ústavu prosí prof. Peschku o p ímluvu u poslance Kundta, aby s ohledem na aktuální politickou situaci v eskoslovensku z stala tato p íhoda utajena. Aféru kolem nacvi ování zp vu n mecké hymny komentoval editel –koly ve svém dopise slovy:

šIch habe in der letzten Konferenz lang und breit darüber gepredigt, daß wir alles vermeiden müssten, was wie eine Herausforderung oder Reizung der Tschechen aussehe. Auch die einquartierten Tschechen haben uns nicht das šKde domov m jõ in die Ohren gesungen.õ ¹⁹⁵

šNa poslední porad jsem rozvlá n mluvil o tom, fle se musíme vyvarovat v–eho, co by vypadalo jako výzva nebo popouzení ech . Místní e-i nám také nezpívali p ímo do u-í šKde domov m jõ.õ

P edch dkyn mi obchodních akademií byly tzv. š*Gremialhandelsschulen*õ ve Vídni, Týrském Hradci, Innsbrucku a v Praze a byly n mecké. V Olomouci vznikla š*Gremialhandelsschule*õ (otev ena dne 16. 1. 1887). Její budoucí fláci museli nejprve nav-t vovat m –anskou a nifl-í st ední –kolu (Untermittelschule). V d sledku dal–ho

¹⁹⁴ SOkA Olomouc, fond M5 ó 34, N mecké gymnázium Olomouc, ís. kart. 127, 128.

¹⁹⁵ SOkA Olomouc, fond M5 ó 34, N mecké gymnázium Olomouc, ís. kart. 128.

vývoje a nových –kolských pot eb (na Morav byla tato –kola jediná svého druhu) vznikla ve –kolním roce 1894/1895 (slavnostn otev ena 16. zá í) v Olomouci vy–í obchodní –kola š*Höhere Handelsschule*õ, která byla umíst na v prvním a druhém poschodí tehdej–í Spo itelny na Horním nám stí (Salm v palác). Z izovateli a finan ními podporovateli olomoucké n mecké vy–í obchodní –koly byly z jedné p tiny *Handelsgremium*, ze dvou p tin *Handels- und Gewerbekammer* spolu s m stem. Zprvu m la t i ro níky s paralelkami, od roku 1901 (první ro níky byl slavnostn otev en 18. zá í 1900) byla jifl ty letá, po n jaký as s p ípravnou t ídou. U ební plán obsahoval 22 p edm t : e–tinu, francouz–tinu, angli tinu a ve–keré obchodní a v–eobecn vzd lávací obory. V p ípravné t íd m li studenti 31 hodin týdn , v ostatních ro nících 34 p ípadn 35 hodin (Olmützer Blätter, Juli/August 2002, s. 60663).

Ve –kolním roce 1901 byla jifl p eorganizována a p ejmenována na š*Handelsakademie*õ. Od po átku existence (p esn ji od roku 1895) p i ní p sobila dal–í –kolská za ízení, uvedená jifl mezi –kolami pokračovacími: š*Kaufmännische Fortbildungsschule*õ (t i ro níky, téfl p ípravná t ída a ve erní kurzy) ¹⁹⁶, š*Handelsschule für Mädchen*õ ¹⁹⁷ (dva ro níky s paralelkami), š*Handelsschule für Knaben*õ (dva ro níky). T i posledn jmenované zanikly po první sv tové válce, p ípadn do první poloviny dvacátých let minulého století, jen *obchodní akademie* pokračovala jako samostatná st ední –kola afl do konce druhé sv tové války (Mina íková, 2002, s. 122). Ve –kolním roce 1901/1903 p i –kole existoval tzv. š*Abiturientenkurs*õ, který m l za úkol zprost edkovat absolvent m gymnázií, reálných gymnázií pop . vy–ích reálných –kol b hem jediného –kolního roku nejnutn j–í obchodnické vzd lání. U ební plán obsahoval stejné odborné p edm ty jako na obchodní akademii, vyjma v–eobecn vzd lávacích. Vyu ovalo se 24 hodin týdn . Obdobný kurz byl

¹⁹⁶ V každém ro níku se vyu ovalo –est hodin týdn . P edm ty tvo ily: vyu ovací e (n m ina), po ty, ú etnictví, obchodní korespondence, nauka o obchodování a sm nká ství, zem pis a krasopis. V roce 1903 se po et vyu ovacích hodin ve druhém a t edím ro níku zvý–il na osm. V roce 1906 se zavedením e–tiny jako volitelného p edm tu zvý–il po et hodin na dev t. V roce 1910 byl zem pis nahrazen p edm tem š*Bürgerkunde*õ po et hodin týdn se tak v prvním ro níku zvý–il na osm, ve druhém a t edím na deset (Olmützer Blätter, Juli/August 2002, s. 60663).

¹⁹⁷ Dvout ídní *Kommunal-Handeschule für Mädchen* existovala od –kolního roku 1895/1896 (slavnostní otev ení se konalo 19. zá í 1895). Nový ro níky byl otev en každé dva roky a vyu ovali v ní u itelé š*Handelsschule*õ, ke které byla tato pokračovací –kola od po átku p ípojena. U ební plán obsahoval vyu ovací p edm t (n m ina), zem pis, kupecké po ty, nauku o obchodování a sm nká ství, ú etnictví, obchodní korespondenci, t snopis a krasopis. V každém ro níku se vyu ovalo 18 hodin týdn , a to v odpoledních hodinách mezi 14–18 hodinou. Výuka se konala v u ebn jednoho z dom v Peka ské ulici (Olmützer Blätter, Juli/August 2002, s. 62).

znovuotev en afl ve –kolním roce 1911/1912. Frekventanti byli vyu ování 24 hodin týdn odborným p edm t m. V d sledku vále ných událostí nebyly od –kolního roku 1915/1916 realizovány fládné dal-í jednoleté abiturientské kurzy. Znovuotev eny byly afl ve –kolním roce 1919/1920 (Olmützer Blätter, Juli/August 2002, s. 62663). Od 4. listopadu 1900 sídlila n mecká obchodní akademie v budov v Josef-von-Engel StraÙe 8 (dne–ní T ída Svobody) (viz P floha . 13).

Rok 1918 a s tím spojený nár st a vliv eského obyvatelstva v Olomouci se nemohl nevyhnout i n mecké obchodní akademii,¹⁹⁸ která byla povaflována nikoli za konkurenci, nýbrfl spí-e za ohrofení (Olmützer Blätter, Juli/August 2002, s. 62).

šDie deutsche Handelsschule für Knaben verfiel der Auflassung. Die tschechische Anstalt setzt sich sofort in das deutsche Schulgebäude hinein und drängte die deutsche Anstalt rücksichtslos zusammen. Aber auch nach dem Bau des eigenen neuen Gebäudes, das übrigens mit einer halben Million aus deutschen Schulgeldern errichtet wurde, behielten die Tschechen den ganzen Trakt der ehemaligen Knabenhandelsschule besetzt und noch dazu Schulzimmer im deutschen Akademiegebäude. Die Rückgabe erfolgte erst 1939.õ

šN mecká chlapecká obchodní –kola byla zru–ena. eský ústav se okamflit nast hoval do n mecké –kolní budovy a bezohledn st snal n mecký ústav. Ale také po postavení vlastní nové budovy, která byla ostatn z ízena za p l milionu z n meckých pen z ur ených pro –koly, si e-i ponechali celý trakt bývalé n mecké obchodní –koly a k tomu je–t t ídy v n mecké budov akademie. K op tovnému navrácení do–lo teprve v roce 1939.õ

¹⁹⁸ Dne 1. zá í 1919 byla z ízena eská obchodní akademie, kterou zpo átku vydrflovalo m sto Olomouc spolu s místní *Obchodní a flivnostenskou komorou* (k postátn ní akademie do–lo 1. ledna 1923) (Drlík, 1928, s. 28). Vyu ování bylo zahájeno dne 15. zá í 1919 (do lavic dvou t íd prvního ro níku a jedné t ídy abiturientského kurzu usedlo celkem 151 flák). editel –koly byl jmenován dr. Josef Vocásek, profesor Obchodní akademie v Hradci Králové. Pro administrativní a finan ní správu obou akademií (eské i n mecké) bylo z ízeno tzv. kuratorium, které pracovalo v eské a n mecké sekci. Kuratorium tvo ily i zástupci Obchodní a flivnostenské komory v Olomouci, ty i zástupci m stské správy (p edsedou se stal JUDr. Karel Mare–), jeden z ministerstva a dal-í lenové v etn obou editel –kol a po dvou zástupcích jak z eského, tak n meckého profesorského sboru. Orgán spravoval jm ní ústavu, staral se o styk s ve ejností, ud loval stipendia apod. V prvním roce innosti –koly tvo il profesorský sbor editel, ty i profeso i a –est tzv. výpomocných u ítel . Studenti platili –kolné, které inilo pr m rn 800 K ro n . Zápisné inilo 50 K . Nová budova eské obchodní akademie byla slavnostn otev ena dne 5. íjna 1924. Stavba navazovala na budovu n mecké obchodní akademie (dnes d kanát Léka ské fakulty Univerzity Palackého). Pr elí v–ak sm ovalo do tehdej-í Macharovy ulice (dne–ní T ída Spojenc) (viz blífle Almanach k 90. výro í zaloffení obchodní akademie v Olomouci, 2009, s. 5611).

Konstatoval dr. F. Seefried s určitou dávkou hořkosti i tendencí ve svém článku v periodiku *Olmützer Blätter* (Olmützer Blätter, Juli/August 2002, s. 63). Česká obchodní akademie musela v roce 1939 pod tlakem politických událostí vrátit nemecké obchodní akademii trakt bývalé nemecké obchodní školy. Snířil se tak po et jejich t říd a tudřil výuka musela probřhat např. i ve sklepnřích místnostech (Almanach k 90. výro ří zaloření Obchodní akademie v Olomouci, 2009, s. 10).

Nemecký denřk *Mährisches Tagblatt* uve ře j ovale výro řní zprávy řkoly obsahující nejd řefit ří informace ze řivota obchodní akademie. Např. ve zpráv ř ze řkolního roku 1921/1922 je uveden řmenný seznam řlen řprávního řvýboru, jeho řp řsedou byl starosta JUDr. K. Mareř, jeho zástupcem prezident řprávní komise olomoucké obchodní a řivnostenské komory A. Wüst a mnoho dal řích, dále pak aktuální seznamy u řitel ř¹⁹⁹ i řprá ř maturujřících student ř. Najdeme zde např. i informaci o řmrtř studentky I. ro říku ř absolvovaných exkurzřích (studenti nav řřivili např. Vřtkovické řlezárny v Ostrav ř nebo p řádelny v řMumperku) (*Mährisches Tagblatt*, 19. 6. 1921, s. 4).

V dochovaných řísemnostech *nemecké obchodní akademie* je mořno nalézt např. řklad dopis, který v řervnu 1938 zaslal otec jedné ze studentek (Josef Grund) profesorce Ludmille Spundové²⁰⁰, t řídnř u řitelce jeho dcery, ve kterém ří vytyřká, řle p ř edávanř vysv ř enř

¹⁹⁹ Jednou z nejvýrazn řích postav *nemecké obchodní akademie* byl dr. Bruno Müller, ředitel řkoly mezi řlety 1922ř1927. Svými kolegy a řláký byl uznávan ř nejen jako skv řlý pedagog, n řybrř i jako jeden z mála autor ř, kte ří se ve své publika řní řinnosti zabývali zem řpisu Sudet. Bruno Müller se narodil 16. kv řtna 1882 v Liberci. Nav řřoval liberecké gymnázium a po t ř studoval p řrodní v řdy na univerzit ř v Praze. B řhem první sv řtové války byl odvelen do řtalie jako geolog. Jako pedagog p řsobil na obchodních akademiřích v řstř nad Labem, Olomouci a Liberci. V posledním řmenovaném m řst řsobil od roku 1927 do roku 1945. V roce 1945 byl odsunut do nemeckého Saska, kde v roce 1947 umřř. Ve svých geologických spisech se zabýval p ředev řím oblastř severních řech, p ředev řím mapovanř této oblasti. Pozoruhodným řřlem je ř *Geologische Karte des Bezirkes Reichenberg i. B.ř* z roku 1934. K dal řím řřil m řpat ř např. ř *Wirtschaftsgeologie der Tschechoslowakischen Republik* (1921), ř *Der geologische Aufbau des Auschauer Rotlandes* (Litom řice, 1924), ř *Heilquellen des Sudetenlandes* (Berlin, 1939). Od roku 1928 byl pov řen vydávanřm geologického řtvrtletníku ř *Firgenwald* a od roku 1938 pak periodika ř *Mitteilungen aus dem Verein der Naturfreunde in Reichenberg* (Olmützer Blätter, Juli/August 1982, s. 125). Dokladem toho, řle byl dr. Bruno Müller oblřben i u student ř, jsou vzpomřnky bývalé absolventky nemecké obchodní akademie Erny Ruckert: ř *Diese Handelsakademie trug den Stempel ihres Leiters Prof. Bruno Müller, ein Wissenschaftler von hohen Graden, der aber grřßte, wenn er in die Klasse kam, seine Schřller zuerst. Und als einmal der Vertreter des Schřllerrates (das gab es damals schon, so modern waren wir!) ihn fragte, warum er denn die Klasse zuerst grřße, gab er in seiner leiser Art die Antwort: ř Weil ich doch heute nicht weiß, welche künftige Berřhmtheit vielleicht unter Euch řst.ř* (Olmützer Blätter, Juli/August 1982, s. 131) ř Tato obchodní akademie nesla punc svého ředitele prof. Bruna Müllera, v řdce vysokého řtupn ř, který ale zdravil své řláký jako první, kdyřl vstoupil do t řdy. A kdyřl se ho jednou zeptal zástupce řlakovské rady (to uřl tenkrát řistovalo, tak modernř jsme byli!), pro zdravř t řdu jako první, odpov řl ři svřm zp řsobem: ř Proto ře dnes p řce nevřm, která budoucř známá osobnost mořná mezi vām ř sedř.

²⁰⁰ Prof. Ludmilla Spunda (1885ř1964) vyu řovala na *obchodní akademii* p ředev řím p ředem řy řykající se hospodá řtvř. O jejřm dal řím osudu je známō, řle po skon ření druhé sv řtové války musela vykonávat hroba řké

nepodala jeho dce i ruku, a koli to u jiných u inila. Jako d vod uvedl odli-ný politický názor jeho dcery od názoru profesorky a kritizoval ji za neprofesionální chování ve t íd . Dopis zn l spí-e osobn se snahou upozornit doty nou profesorku na to, že politické názory do -koly nepat í a svým chováním p ed t ídou jeho dce i ublířila.

Politické záleřitosti se p i ve-keré snaze o nepolitickou -kolu nevyhnuly ani *n mecké obchodní akademii*. editelství -koly obdrželo v ervenci 1938 d v rný dopis z ministerstva vnitra, aby britským pozorovatel m, kte í cestují po celém území republiky a mají za úkol zji-ovat pravdivost n mecké propagandy, že eskoslovensko nevhodn postupuje a diskriminuje národnostní men-iny (p edev-ím n meckou), byly poskytnuty ve-keré informace, o které budou tito diplomaté řádat a aby s nimi bylo zacházeno vlídn .²⁰¹

Kapitolu uzav eme úryvkem ze stat bývalého obyvatele Olomouce dr. R. Zimpricha v n meckém ob asníku *Olmützer Blätter* z roku 1978 š*Der Leidensweg des deutschen Schulwesens in Olmütz in der Ersten Tschechoslowakei*, kterou lze považovat za druh jednostranné obřaloby v i ech m z likvidace n meckého -kolství po roce 1918. Zimprich uvádí vý et po tu t íd, o které b hem 20 let (1918ó1938) p i-řl N mci v Olomouci, a to na v-ech úrovních -kol, anifl by reflektoval zm ny v pom ru po tu n meckých obyvatel:

šIn der inneren Stadt haben folgende Schulen zu bestehen aufgehört: die selbstständige Knaben- und Mädchenschule, die vierklassige Übungsschule, zusammen 14 Klassen; ferner an der Knaben- Volks- und Bürgerschule eine Klasse; zusammen 15 Klassen. In den eingemeindeten Vororten verlor Neugasse fünf Klassen, Neretein büßte seine einklassige deutsche Volksschule vollständig ein (an deren Stelle trat eine zweiklassige tschechische Volksschule, für die jetzt gar ein Neubau für 1,8 Millionen Kronen errichtet werden soll), Neustift eine Klasse, Paulowitz drei Klassen, Salzergut eine Klasse, zusammen elf Klassen. Insgesamt betrug der Verlust im niederen deutschen Schulwesen in Olmütz 26 Klassen. Dazu kommt noch der Verlust der höheren Töchterschule im Elisabethinum, der Mädchenhandelschule, zweier Lehrerbildungsanstalten und einer weiteren Mittelschule, die durch Zusammenlegung des Gymnasiums mit der Realschule zu einer Anstalt verlorenging, alles in allen in Olmütz allein 50 Klassen.ö (Olmützer Blätter, Februar 1978, s. 20621)

práce a n jaký as strávila v tábo e pro N mce ur ené k odsunu v Hodolanech. Po odsunu do N mecka p sobila ve -kole ve m st Weilheimu an der Teck (Baden-Württemberg).

²⁰¹ SOKA Olomouc, fond M5 ó 3, N mecká obchodní akademie Olomouc, ís. kart. 50, 51.

Šve vnitřním městem se staly existovat následující školy: samostatná chlapecká a dívčí škola, čtyřletá cvičná škola dohromady 14 tříd, dále v chlapecké obecné a měřanské škole jedna třída; dohromady 15 tříd. V pídružených obcích ztratila Nová Ulice pět tříd, Neředín ztratil úplně jednotřídní obecnou školu (na jejím místě vznikla dvoutřídní škola obecná škola, pro kterou má být postavena novostavba za 1,8 milion korun), Nové Sady jednu třídu, Pavlovičky tři třídy, Nový Svět jednu třídu dohromady jedenáct tříd. Dohromady činí ztráta v níže uvedeném meckém školství v Olomouci 26 tříd. K tomu je třeba ztráta vyřídění škol v Elisabethinu, dívčí obchodní školy, dvou učitelských ústavů a jedné další střední školy, o kterou jsme přišli sloučením gymnázia a reálkou. Celkem v samotné Olomouci 50 tříd.

Tuto skutečnost srovnává se s podobnými školami v jiných typech, které vznikly do a po roce 1918 na území tzv. Velké Olomouce. Do roku 1918 se jednalo o 13 obecných a měřanských škol, o deset let později jich bylo již 23. Jako velkou nespravedlnost vnímá autor i finanční výdaje na výstavbu škol v Olomouci v prvním desetiletí existence

SR, které měly v souhrnu činit cca 15 milionů Kč, zatímco pro mecké školy byla vydána zanedbatelná částka 150 000 Kč.

Právě v tomto kontextu lze do jisté míry chápat nelibost, s jakou Němci vnímali kroky (a uřídění vlády v Praze i vedení města Olomouce) týkající se omezení meckého školství jako nespravedlivé a také jako porušení slibu vytvořit z SR širší výchovně-výchovně. Němci považovali školství za jeden ze základů uchování a pokračování jejich moderní národní kultury, a proto rušení meckých škol po roce 1918, a to nejen v Olomouci, považovali za ohrožení existence nejen své svébytnosti, ale i s tím souvisejícího práva na sebeurčení.

ZÁV R

P edkládaná práce, zabývající se vývojem a stavem n meckého –kolství v Olomouci mezi léty 1918ó1938, analyzuje v první ásti historické události vzniku I. SR, které se významným zp sobem odrazily v souffití ech a N mc v Olomouci a m ly nemalý vliv na vývoj zdej–ího n meckého –kolství. Ve druhé ásti zasazujeme n mecké –kolství do kontextu struktury výchovy a vzd lávání námi sledovaného období. Ve t etí ásti analyzujeme stav a dal–í vývoj n meckého –kolství ve specifickém prost edí multikulturní Olomouce.

P í zpracování tématu jsme vycházeli z dobových pramen , p eváfln archivních materiál a regionálního tisku, reprezentujícího jak eský, tak n mecký pohled na spole ensko-politickou situaci v období fungování I. SR a s tím spojenou problematiku n meckého –kolství.

Na základ analýzy dostupných materiál jsme dosp li k následujícím záv r m: Problematiku vývoje n meckého –kolství v Olomouci mezi léty 1918ó1938 lze pochopit pouze v kontextu celospole enského vývoje s akcentem na specifický charakter daného regionu. Konec první sv tové války znamenal pro v t–inu olomouckých N mc zárove konec n kolik staletí trvající vlády ve m st . Vznik eskoslovenska zm nil dosud p eváfln n mecké m sto nejen po stránce národnostní, ale i hospodá ské a kulturní. I p es uji–t ní eských p edstavitel správy m sta, fle n mecké –kolství z stane zachováno v nezm n né podob , do–lo ke zcela opa nému trendu. Statistické výsledky s ítání lidu z roku 1921 sice vykazovaly jednozna ný úbytek n meckého obyvatelstva, av–ak je t eba upozornit na skute nost, fle k navý–ení po tu eského obyvatelstva výrazným zp sobem p isp lo p ípojení sousedních obcí a vytvo ení tzv. Velké Olomouce v roce 1919. Místní n mecké obyvatelstvo se tímto krokem cítilo ohrofleno, nebo bylo z ejmé, fle jeho po etní stav je p ímo spojen s ú astí na rozhodovacích procesech v m stském zastupitelstvu, a tím i s moflností ovliv ovat záleflitosti ve sv j prosp ch. Byly v–ak zaznamenány p ípady, kdy se p í s ítání lidu p íhlásili n kte í N mci k eské národnosti.

Faktem ale z stává, fle v prvních letech po skon ení první sv tové války nastal úbytek flák jak na eských, tak i na n meckých obecných a m –anských –kolách. P í inou byla

např. menší porodnost, vysoká kojenecká úmrtnost spojená s potravinovým nedostatkem poválečných let, nedbalá docházka dětí do školy, stěhování rodin na meckých území, kteří nechtěli nebo nemohli složit jazykovou zkoušku z českého jazyka, ale také ústá povelení na meckých dělnících k jiným posádkám v méně atraktivních oblastech Československa. Svou roli sehrával i strach rodičů (ze ztráty zaměstnání nebo znemožnění dalšího kariéřního postupu), kteří nejednou podlehlí nátlaku českých zaměstnavatelů, kteří poftadovali, aby své děti posílali do českých škol. V této souvislosti je nutné připomenout, že české školy navštěvovaly také děti ze smíšených manželství. I přes dílčí diskriminační kroky však nelze souhlasit se zjednoduujícími obrazy a jifi v denním tisku i v časopisech vydávaných po válce v SRN, že by práva Němců byla drasticky potlačována. Německé děti mly možnost navštěvovat německé školy vech stupňů. Po ettid na jednotlivých školách odpovídal procentnímu poměru potomků meckých dětí v populaci.

Ze zpráv okresního školního inspektora L. Beigla je zřejmé, že olomoucké německé obecné, měřanské a střední školy byly slušně vybaveny pomůckami pro výuku, sbírkami přírodnin a školními knihovnami. Jedním z negativních rysů však byla skutečnost, že málo škol mělo vlastní tělocvičnu. Také školní zahrady v městských školách leckdy chyběly. Pedagogické působení učitelů, studijní výsledky žáků i vzájemný lidský vztah mezi učiteli, rodiči a žáky byl však v zápisech z tzv. vizitací na jednotlivých německých olomouckých školách hodnocen okresním školním inspektorem L. Beiglem převážně kladně.

V zásadě lze konstatovat, že si německé školství v Olomouci zachovalo svou vysokou úroveň vzdělávání a také učitelé se těžili společenskému uznání a respektu. Tuto skutečnost dokládají četné příspěvky v krajském časopisu *Olmützer Blätter*, ve kterém bývalí žáci olomouckých škol vech stupňů s úctou vzpomínají na své učitele a školní léta. Materiály v *Olmützer Blätter* a v archivu *Heimatverband Olmütz und Mittelmähren* (v Nördlingenu) také dokazují úspěšné začlenění absolventů olomouckých škol po vysídlení po roce 1945 do Rakouska a Spolkové republiky Německo nejen do pracovního flivota, ale i do vzdělávacího procesu v uvedených státech. Tuto skutečnost potvrdil i rozsáhlý výzkum realizovaný bavorským ministerstvem *Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen*.

Doufáme, že publikace podstatných částí předkládané disertace může být užitečná jak pro pedagogy a historiky, tak i pro veřejnost českou a německou. Mohla by se tedy stát drobným příspěvkem k pochopení složitosti česko-německých vztahů a k vztáhu vzájemnému porozumění v současnosti i budoucnosti. Naší snahou bylo rovněž argumentačně reagovat na dozvuky extrémní interpretace česko-německých vztahů v námi sledovaném období ze strany Sudetoněmeckého Landsmannschaftu nebo českého pravicového extremismu. Příkladem česko-německého smíření může být například od roku 1989 úspěšně fungující partnerství Olomouce s bavorským městem Nördlingen, ve kterém našlo mnoho vysídlených Němců olomouckého regionu svůj nový domov. Spolupráce mezi oběma partnerskými městy je velmi plodná nejen na úrovni politické, ekonomické, společenské a kulturní, ale i v oblasti vzdělávací. Příkladem mohou být pravidelně realizované výměnné pobyty studentů tamější Hospodářské školy a olomoucké Obchodní akademie.

V neposlední řadě by se námi zpracované téma regionálního školství mohlo stát užitečným materiálem ve vzdělávání budoucích učitelů na Pedagogické fakultě a k výuce regionálních témat na školách v rámci předem t obanská nauka a výchova nebo základ společenských vztahů. Práce by mohla přinést pochopení i poučení, pochopení a řešení vztahů mezi lidmi v rámci současné multikulturní společnosti a (na základě poznání historických souvislostí) pro korigování případných nacionálních a extrémních názorů v národnostní problematice.

K doplnění a rozšíření problematiky v oblasti německého školství v Olomouci a okolí by neměly uniknout pozornosti badatelů nezpracované fondy, například fond Německého městského školského výboru v Olomouci nebo Spolku německých moravských učitelů nebo Německé městské knihovny v Olomouci, které by mohly doplnit a upravit naše nová zjištění. Opomenut by neměly zůstat ani obsáhlý fond Okresního úřadu 1850-1945, v němž jsou k dispozici mj. údaje o německých menšinových školách politického okresu Olomouc dobovou terminologií označované jako Olomouc-venkov a také archivní materiály o německých školách v těchto částech města, které byly teprve v roce 1919 připojeny k Olomouci (Pavlovičky, Slavonín, Neředín, Nemilany, Kyselov, Nová Ulice atd.).

Vzhledem ke stanoveným cílům předložené disertační práce jsme se jen okrajově zabývali problematikou týkající se péče o německou mládež v Olomouci, i když jsme přesvědčeni, že tato problematika s tématem práce souvisí. V dochovaných písemnostech jednotlivých kol fond SOKA v Olomouci je však k dispozici množství dokumentů o konkrétních oblastech, finančních a organizačních záležitostech spolku pečující o mládež různých věkových skupin, což by samo o sobě mohlo sloužit jako východisko k dalšímu bádání souvisejícím s tématem německého kolství v Olomouci. To je však úkol pro nás i jiné badatele v budoucnosti.

Prameny:

Státní okresní archiv Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, inv. . 4., ís. kart. 4.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, inv. . 328, ís. kart. 36.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, inv. . 327, . kart. 36.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M1 ó 3, Okresní ú ad 185061945, inv. . 323, . kart. 36.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 9, N mecký –kolní m stský výbor Olomouc, Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz vom September 1921 bis Ende 1938.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 6, Okresní –kolní výbor v Olomouci, p evzetí n meckého –kolství bývalého okresního –kolního výboru pro n mecké –kolství ve Ternberku, ís. kart. 14.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 20, Chlapecká obecná a m –anská –kola n mecká v Olomouci, Ausweis über Schulbesuch und Fortgang 1935/1936 2. Klasse der fünfklassigen Knaben -Volksschule in Olmütz.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 33, N mecký u itelský ústav Olomouc k. und k. Lehrerbildungsanstalt Olmütz, ís. kart. 34, 35, 75, 81, 82, 83.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 3, N mecký u itelský ústav Olomouc, Kommunal-Privat-Lehrerinnenbildungsanstalt in Olmütz.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 34, N mecké gymnázium Olomouc, ís. kart. 127, 128.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 3, N mecká státní reálka Olomouc, ís. kart. 45, 54.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 3, N mecká obchodní akademie Olomouc, ís. kart. 50, 51.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 ó 14, N mecká obecná –kola Olomouc-Nová Ulice, úvod k obsahu fondu.

Státní okresní archiv Olomouc, fond M5 6 142, N mecká obecná řkola Olomouc-Povel, úvod k obsahu fondu.

P íru ní kniha í-řkých a zemských zákon , na ízení a p edpis v záleřitostech řkolství obecného na Morav . Brno: Nákladem c. a k. moravské zemské řkolní rady, 1883.

P íru ka zákon , na ízení a p edpis o národním řkolství v republice eskoslovenské. Jan K ívánek (ed.) Brno: Úst ední spolek u ítelský na Morav s podporou ministerstva řkolství a národní osv ty, 1924.

P íru ka řkolské a osv tové správy: Pro pot ebu sluřby řkolských a osv toých ú ad a orgán . Otto Pacht, Franti-ek Havelka (eds.) Praha: Státní nakladatelství, 1934.

Pohlednice v p ílohách 6 soukromý archiv Mgr. V. Hu-ka.

Denní tisk:

Mährisches Tagblatt, 191861929, 193261935, 1938.

Deutsches Volksblatt, 1918, 1919, 1922, 1923, 1927, 1929, 1930, 1936.

Befreite Heimat - zvlá-tní vydání týdeníku *Deutsches Volksblatt*, 1938.

Volksanzeiger, zvlá-tní vydání týdeníku *Deutsches Volksblatt*, 1938.

Pozor, 1918.

asopisy:

Olmützer Blätter, 195561957, 1962, 196361966, 1969, 1973, 1977, 1978, 1981, 1982, 1989, 1994, 1996, 1997, 2000, 2002, 2010, 2011.

Komenský, 191761923, 1930, 1932, 1933.

Schule und Haus, 1913, 1915, 1924.

Deutsch-mährisches Schulblatt, 1917, 1919, 1925.

Literatura:

Almanach k 90. výročí založení Obchodní akademie v Olomouci. Olomouc: Obchodní akademie Olomouc a nakladatelství Anag, 2009. ISBN 978-80-254-5775-7.

AUTRATA, F. V. *Pedagogické pohledy. Zákony a nařízení pro školy národní.* Olomouc: nakladatel, R. Promberger, knihkupec, 1924.

BAIER, H. *Schulen für Behinderte im Sudetenland.* München: Verlagshaus Sudetenland, 1988.

BAIER, H. *Bibliografie zur Geschichte der Sonderpädagogik und des Sonderschulwesens in den böhmischen Ländern.* Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag, 2001. ISBN 3-631-38464-5.

BAIER, H. Deutsche Lehrerbildung in der Ersten Tschechoslowakischen Republik. In HLAWITSCHKA, E. *Forschungsbeiträge der Geisteswissenschaftlichen Klasse.* München: Sudetendeutsche Akademie der Wissenschaften und Künste. Band 32, 2012, s. 169-196. ISBN 978-3-936284-11-9.

BALÍK, S., HLOUŠEK, V., HOLZER, J., TĚDO, J. *Politický systém českých zemí 1848-1989.* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007. ISBN 978-80-201-4250-6.

BÁRTEK, F. et al. *Olomouc. Město i okres.* Brno: Národohospodářská propagace SR, 1930.

BARTOŠ J., TRAPL, M. *Československo 1918-1938. Fakta, materiály, realie.* Olomouc: Rektorát UP v Olomouci, 1991.

BENEŠ Z. et al. *Rozum a lidé jinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848-1948.* Praha: Gallery s.r.o., 2003.

CEKOTA, V. *Pohledy pramenů k dějinám školství na Moravě v okresních archivech.* Písek: Vlastivědný ústav, 1967.

DOHNALOVÁ, E., MUSILOVÁ, E. *Bibliografie okresu Olomouc I. Město Olomouc.* Brno: Státní včasná knihovna v Olomouci, 1997. ISBN 80-85048-73-6.

DOHNALOVÁ, E., MUSILOVÁ, E. *Bibliografie okresu Olomouc II. Ostatní města a obce olomouckého okresu.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996. ISBN 80-85048-65-5.

- DRLÍK, J. et al. *Deset let práce na olomoucké radnici 1918ó1928*. Olomouc: Nákladem m stské Rady hlavního m sta Olomouce, 1928.
- FIALA, J. et al. *Univerzita v Olomouci (1573ó2009)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2227-5.
- FISCHER, R. *Za ty i leta (1923ó1927)*. Olomouc: Vlastním nákladem, 1927.
- FISCHER, R. *Jazyková otázka v Olomouci*. Olomouc: Vlastním nákladem, 1927.
- FISCHER, R. *Na olomoucké radnici 1928ó1932*. Olomouc: Vlastním nákladem, 1932.
- FISCHER, R. *Vznik a vývoj eských -kol v Olomouci a v n meckých obcích olomouckého okresu (1873ó1930)*. Olomouc: Úst ední Matice -kolská v Olomouci, 1932.
- FISCHER, R. *Olomoucký vývoj*. Olomouc: Vlastním nákladem, 1933.
- FISCHER, R. *Cesta mého flivota. III. díl*. Olomouc: Hanácké tiskárny spol. s. r. o., 1937,
- FISCHER, R. *eské -kolství a Matice -kolská v Olomouci od r. 1872ó1918*. Olomouc: Fond dr. Jana Os ádala (p i Matici -kolské v Olomouci), 1937.
- FISCHER, R. *Deset let práce na olomoucké radnici (1932ó1938)*. Olomouc: Vlastním nákladem, 1938.
- GLOTZ, P. *Die Vetreibung*. München: Ullstein Verlag, 2003. ISBN 3-550-07574-X.
- Informationen zur politischen Bildung 132, Deutsche und Tschechen*. Bundeszentrale.
- HINTZ, D. et al. *Neues schulpädagogisches Wörterbuch*. Weinheim und München: Juventa Verlag, 1995. ISBN 3-7799-1003-9.
- HORÁK, J. KRATOCHVÍL, M. *Stru né d jiny vývoje -koly a pedagogického my-lení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005. ISBN 80-7083-944-9.
- HROCH, M. et al. *Úvod do studia d jepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. ISBN 14-383-85.
- HUTKA, J., KALÁBEK, O., URBÁNEK, M. *D jiny Nemilan*. Olomouc: Komise m stské ásti Olomouc ó Nemilany, 2011. ISBN 978-80-260-0540-7.
- KÁDNER, O. *Stru né d jiny pedagogiky*. Praha: Nákladem eské grafické unie, 1920.
- KÁDNER, O. *Vývoj a dne-ní soustava -kolství*. I. díl. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1929.
- KÁRNÍK, Z. *eské zem v é e První republiky (1918ó1938)* I. díl. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-195-7.

- KÁRNÍK, Z. *eské země v é e První republiky (1918ó1938)* II. díl. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-031-4.
- KÁRNÍK, Z. *eské země v é e První republiky (1918ó1938)* III. díl. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.
- KASPER, T. *kolsko-politická diskuse v eskoslovensku v letech 1918ó1933*. In KASPER, T., KASPEROVÁ D. *e-i, N mci, fidé v národnostním eskoslovensku*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006, s. 27644. ISBN 80-7372-134-1.
- KASPER, T., KASPEROVÁ, D. *D jiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.
- KASPER, T. (ed.) *N mecké a eské reformn pedagogické a výchovné koncepty-analýza, komparace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-397-2.
- KASPER, T. *N mecké venkovské výchovné ústavy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008. ISBN 978-80-7290-351-1.
- KEIL, T. et al. *Die deutsche Schule in den Sudetenländern*. München: Verlag Robert Lerche, 1967.
- KOPÁ , J. *D jiny kolství a pedagogiky v eskoslovensku. I díl. eské a slovenské kolství a pedagogika v letech 1918ó1928*. Brno: Univerzita J. E. Purkyn v Brn , 1971.
- KOVÁ Í EK, V., KOVÁ Í KOVÁ, I. *Vývoj kolských soustav v eských zemích*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1989.
- KOVÁ Í EK, V., JEDLI KOVÁ, I. *kolství v eských zemích. I. Vývoj kolských soustav*. Olomouc ó Hradec Králové 1995, vydáno vlastním nákladem.
- KOU IL, M. *P ehled pramen k d jinám kolství na Morav ve státních archivech*. P erov: Vlastiv dný ústav, 1967.
- KRÁKORA, P. *Die Wahrnehmung der europäischen Identität in der tschechischen Geschichte*. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Europäische Identität. Grundlagen, Nationen, Kulturen, Bildung*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Aktion 365, 2008, s. 121ó138. ISBN 978-3-925138-93-5.
- KROUTVOR, J. *Potíffe s d jinami*. Praha: Prostor, 1990. S 20 ISBN 80-85190-01-X.
- KUBÍ EK, J. *eský politický tisk na Morav a ve Slezsku v letech 1918ó1938*. Brno: Státní v decká knihovna, 1982. ISBN 80-7051-1288.

- KUBÍ EK, J. *Bibliografie novin a časopisů na Moravě ve Slezsku v letech 1918-1945*. Brno: Státní vdecká knihovna, 1989. ISBN 80-7051-000-5.
- LEDER, J., HOŠKÁ, J. *Obanská výchova a nauka ve Slezsku - kole národní. Sbírkový příspěvek*. Díl II. *Pro střední stupeň*. Praha: Nakladatelství české grafické unie a.s., 1923. ISBN neuvedeno.
- MEDVEOVÁ, G. *Obanská nauka v atmosféře I. československé republiky*. In MEZIHORÁK, F., STANĚK, A. (eds.) *Výchova k občanství pro 21. století*. Praha: SPHV, 2008, s. 366-44. ISBN 978-80-904187-0-7.
- MEDVEOVÁ, G. *Češi a Němci vedle sebe v posledním roce*. In KRÁKORA, P., NOVOTNÝ, Z. (eds.) *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia V. Mosty mezi kulturami*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 296-34. ISBN 978-80-244-2082-8, ISSN 1214-1348.
- MEDVEOVÁ, G. *Československé školství na konci války*. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia VI. Mosty mezi kulturami*, 2010, č. 1, s. 45-54. ISSN 1214-1348.
- MEZIHORÁK, F., HOŠEK, M. *Padesát let meckých Olomoučanů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004. ISBN 80-7182-172-1.
- MEZIHORÁK, F. *Olomouť Němci po druhé světové válce*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7182-251-6.
- MEZIHORÁK, F., STANĚK, A. (eds.) *Výchova k občanství pro 21. století*. Praha: SPHV, 2008, s. 366-44. ISBN 978-80-904187-0-7.
- MEZIHORÁK, F., NELETOVSKÁ, A. *Bibliografie české krajské literatury o Olomouci a Olomoučanech*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2010. ISBN 978-80-7182-283-7.
- MEZIHORÁK, F. *Gedankenstereotypen, Mythen und Vorurteile in den Beziehungen der mitteleuropäischen Nationen*. In HLAWITSCHKA, E. *Forschungsbeiträge der Geisteswissenschaftlichen Klasse*. München: Sudetendeutsche Akademie der Wissenschaften und Künste. Band 32, 2012, s. 299-306. ISBN 978-3-936284-11-9.
- MINAŘKOVÁ, H. *Přehled vývoje olomouckého německého a středního školství od poloviny 19. století do roku 1960, I. část (1850-1918)*, In *Olomoucký archivní sborník 7, 2009*.

Olomouc: Státní zemský archiv v Opav , Státní okresní archiv Olomouc, s. 1096129. ISBN 978-80-86388-74-8. ISSN 1214-4711.

MINA ÍKOVÁ, H. P ehled vývoje olomouckého niřního a st edního řkolství od poloviny 19. století do roku 1960, II. ást (191861938), In *Olomoucký archivní sborník 8, 2010*. Olomouc: Státní zemský archiv v Opav , Státní okresní archiv Olomouc, s. 81697. ISBN 978-80-86388-82-3. ISSN 1214-4711.

MORKES, F. *Kapitoly o řkolství, ministerstvu a jeho p edstavitelích*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2002. ISBN 80-901461-9-8.

MORKES, F. *Dev tkrát o eském řkolství*. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2004. ISBN 80-901461-6-4.

NATHER, F. *N mec v eskoslovensku a v Protektorátu echy a Morava*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2008. ISBN 978-80-7182-257-8.

NAVRÁTIL, J. *Kapitoly z d jin olomoucké university*. Ostrava: Profil, 1973. ISBN 48-011-73.

N mecká st ední řkola na Morav a ve Slezsku II. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1996.

N mecká řkola v eských zemích I. Olomouc: Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, 2002. ISBN 80-244006-6.

NETPŮR, V. *D jiny m sta Olomouce*. Olomouc: Votobia 1998. ISBN 80-7198-343-8.

NEUH FER, R. *Soupis publikací, které se týkají d jin st edního řkolství v eskoslovensku*. Praha: eská grafická Unie a. s., 1929.

PODLAHOVÁ, L. *N mecké řkoly a u itelé v kontextu eskoslovenského řkolství v letech 191861938*. Habilita ní práce. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 1998.

POLÁKOVÁ, J. *Ilse Tielsch Felzmannová v kontextu n mecky psané literatury o válce a odsunu*. Diserta ní práce. Filozofická fakulta Masarykovy Univerzity v Brn , 1994.

RATSCHINKA, O. *Schule und Lehrer in Mähren*. Brünn: Verlag und Eigentum des Deutschmährischen Lehrerbundes, 1922.

SPÁ IL, V., TICHÁK, M. *V ele m sta Olomouce. Správa m sta a její p edstavitelé v pr b hu století*. Olomouc: Memoria, 2002. ISBN 80-85807-18-1.

SCHULZ, J. et al. *D jiny Olomouce 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2369-2.

STAN K, A. *Výchova k občanství a evropanství*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2007. ISBN 80-7182-224-8.

TRAUS, J. *Bibliografie českých a slovenských pedagogických časopisů do roku 1950*. Praha: Státní vdecká knihovna, 1968. ISBN 80-7170-12-5.

TIELSCH, I. *Das letzte Jahr*. Wien: Edition Atelier, 2006. ISBN 3-90298-13-7.

TRAPL, M. *České mezinárodní vztahy v letech 1918-1938. Národní aktivity v pohraničních oblastech první československé republiky*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2003, s. 110-116. ISBN 80-86101-70-3.

Tschechen, Slowaken und Deutsche. Nachbarn in Europa. Bonn: Niedersächsische Landeszentrale für politische Bildung, 1995. ISBN 3-89331-240-4.

VOMÁČKA, J. *Proměny mezinárodního vzdělávání v našich dějinách*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 1993. ISBN 80-7044-062-7.

Elektronické zdroje:

Iuridictum [online]. 2011 [cit. 2011-04-16]. Lex Mare. Dostupné z www: http://www.iuridictum.pecina.cz/w/Lex_Mare.

Seznam publikací a děl autorů

Monografie:

Kolektivu autorů. *Německo-český, česko-německý studijní slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004.

Zahraniční studie a odborné články:

MEDVE OVÁ, G. Der Herbst im Taubertal. In WINCKLER S., JEBENS A. *Verantwortung für die Berliner Republik*. Dresden: Edition Antaios, 2002.

KRÁKORA, P., MEDVE OVÁ, G. Ohlasy na hnutí Solidarita v Československu v letech 1980-1982. In WIDER, M., PATELSKI, M. (Eds.) *Opolskie drogi do niepodległości*. Opole: Uniwersytet Opolski, 2007, s. 197-220. ISBN 978-83-913247-8-3.

MEDVE OVÁ, G., HAMPL, D. Československá demokracie 1918-1938 ve středoevropském kontextu. In KOSOWSKA-RATAJ, J., NYCZ, E. *Podmiotowość i tolerancja w społecznościami lokalnych pogranicza polsko-czeskiego*. Opole: Instytut Literacki Sp. z o.o., 2008, s. 164-170. ISBN 978-83-7511-079-1.

MEDVE OVÁ, G., HAMPL, D. Německá menšina v Československu po roce 1945. In PAŮYS, P. (ed.) *Mniejszości narodowe i etniczne w Europie środkowej w 60-lecie uchwalenia Ustawy Serbo-Litewskiej*. Opole: Urząd Miasta Opola, 2008, s. 119-125. ISBN 978-83-927421-0-4.

MEDVE OVÁ, G. Die Identität der deutschen Minderheit im tschechischen Kulturraum 1918-1938. Das Bild des Lebens in der Literatur. In WICHARD, R. (ed.) *Europäische Identität*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2008, s. 155-166. ISBN 978-3-925138-93-5.

MEDVE OVÁ, G. Tschechen und Deutsche nebeneinander. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Brücken zwischen den Kulturen. Geistige Grundlagen, Historische Beispiele, Zeitfragen*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2009, S. 203-210.

MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. Polský březien a Pražské jaro. Paralely, ohlasy, vzájemné vlivy. In WIDER, M., KISIELEWICZ, D. (eds.) *Marzec 68 z czterdziestoletniej perspektywy*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009, s. 219-224.

- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. Česko-polská v dědko-pedagogická spolupráce po roce 1989 s akcentem na Univerzitu Palackého v Olomouci a Univerzitu v Opoli. In JASI SKY, Z., CIMA/ A. B. *Wybrane problemy czesko-polskiej współpracy kulturalnej, naukowej i gospodarczej*. Opole: Instytut Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 85-92. ISBN 978-83-929872-0-8.
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. Polský b ezen a Prafské jaro. Paralely, ohlasy a vzájemné vlivy. In WIDER, M., KISIELEWICZ, D. *Marzec 1968 z czterdziestoletniej perspektywy*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 219-224. ISBN 978-83-7395-327-7.
- MEDVE OVÁ, G. Tschechen und Deutsche nebeneinander. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Brücken unter den Kulturen*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2009. S. 203-210. ISBN 978-3-941290-00-6.
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. Studenten in der Tschechoslowakei und ihr Widerstand gegen die totalitäre Macht. In WIDER, M. (ed.) *Médzie kontra system. Rola opozycji médzie owiej w walce o niepodległość w latach 1945-1989*. Opole: Polskie Towarzystwo Historyczne, 2010. s. 133-142. ISBN 978-83-927912-5-6.
- MEDVE OVÁ, G. Das Tschechoslowakische Schulwesen am Kreuzweg. In WICHARD, R. *Kreuzwege. Kulturbegegnung im öffentlichen Raum*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2010. s. 143-150. ISBN 978-3-941290-11-2.
- MEDVE OVÁ, G. Olmütz, den 29. Oktober 1918. In *Tudás Meznedzsmnt*. Pécs: A Pécsi Tudományegyetem, 2012. s. 28-38. ISSN 1586-0698.

Tuzemské studie a odborné články:

- POLÁKOVÁ, G. Mutters Glück ó Mate ské -t stí. In POLÁKOVÁ J., ESSELBORN K. *ert ví. Keine Ahnung. Deutssprachige literarische Texte der Gegenwart*. Olomouc: VUP, 2002. P eklad.
- MEDVE OVÁ, G. Výchova k ob anství a evropanství. *E-Pedagogium*, 2007, . 2, s. 181-182. ISSN 1213-7758. Recenze.

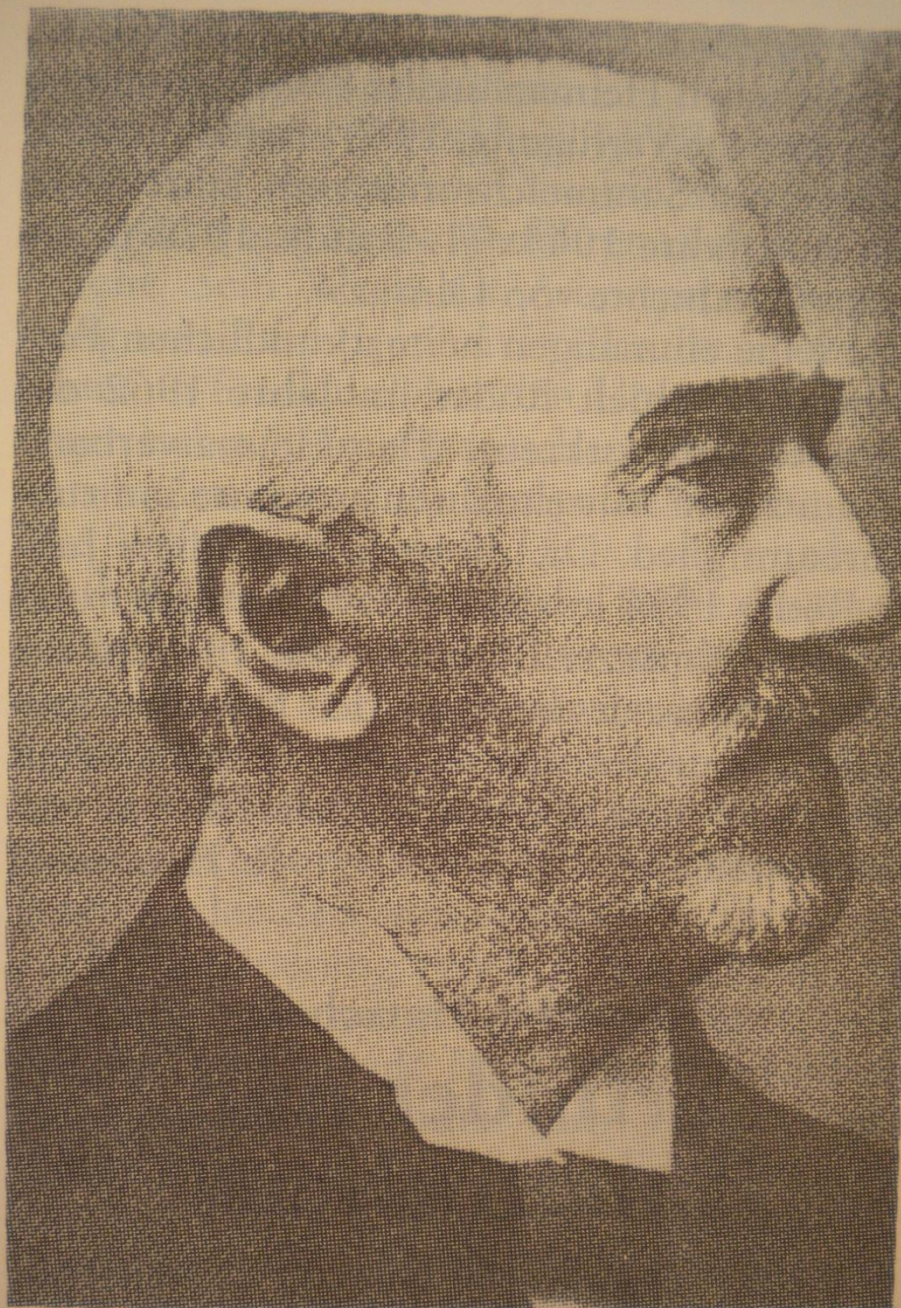
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA P. Mnohonárodnostní společnost a politické strany v českých zemích v období Habsburské monarchie se zvláště týkají zvláště země na Moravu. In DOPITA, M., STAN K, A. (eds.) *Multikulturalita a výchova k občanství*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2007. s. 209-226. ISBN 978-80-87027-37-0.
- MEDVE OVÁ, G. Identita české menšiny v českém kulturním prostředí mezi léty 1918-1938. In *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumných projektech studentů doktorských studijních programů. Sborník příspěvků z V. ročníku studentské vědecké konference 13. 12. 2007*. Olomouc: Votobia, 2007, s. 450-454. ISBN 978-80-7220-306-2.
- MEDVE OVÁ, G. Občanská nauka v atmosféře I. československé republiky. In MEZIHORÁK, F., STAN K, A. (eds.) *Výchova k občanství pro 21. století*. Praha: SPHV, 2008, s. 36-44. ISBN 978-80-904187-0-7.
- MEDVE OVÁ, G. Identita české menšiny v českém kulturním prostředí mezi léty 1918-1938. Obraz života v literatuře. In NOVOTNÝ, Z. (ed.) *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia IV. Evropská a národní identita*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 57-66. ISBN 978-80-244-2049-3.
- MEDVE OVÁ, G. German's Minority's Identity in the Czech Cultural Environment within 1918-1938. Life Image in Literature. In STAN K, A. (ed.) *Multikulturní výchova jako možná cesta ke vzájemnému poznávání a pregraduální příprava učitelů*. Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2008. s. 133-145. ISBN 978-80-87027-83-7.
- MEDVE OVÁ, G. Češi a Němci vedle sebe do posledního roku. In KRÁKORA, P., NOVOTNÝ, Z. (eds.) *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia V. Mosty mezi kulturami*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. s. 29-34. ISBN 978-80-244-2082-8, ISSN 1214-1348.
- MEDVE OVÁ, G. Česká sociální demokracie v procesu tranzice. In KRÁKORA, P. a kol. *Svobodné volby v Československu 1990 o Referendum o dalším směřování státu a společnosti*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2010. s. 165-179. ISBN 978-80-7425-078-1.
- MEDVE OVÁ, G. Multikulturní Olomouc vs. 28. říjen 1918 v deníku Mährisches Tagblatt. In KRÁKORA, P. a kol. *Multikulturalita a výchova k občanství ve středoevropském kontextu*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2011. s. 40-49. ISBN 978-80-7425-079-8.

MEDVE OVÁ, G. Československé školství na křivčatce. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia VI. Mosty mezi kulturami*, 2010, . 1, s. 45-54. ISSN 1214-1348.

MEDVE OVÁ, G. Činnost olomouckého městského školského výboru pro německé školy v letech 1921-1938. *Civilia. Revue pro odbornou didaktiku společenských věd*, 2011, . 2, s. 102-117. ISSN 1214-1348.

Seznam příloh:

- Příloha . 1 - Karl Brandhuber (ve funkci starosty v letech 1896-1918).
- Příloha . 2 - JUDr. Karel Mareš (ve funkci starosty v letech 1919-1923).
- Příloha . 3 - JUDr. Richard Fischer (ve funkci starosty v letech 1923-1939).
- Příloha . 4 - Potvrzení JUDr. Richarda Fischera ve funkci starosty v roce 1932.
- Příloha . 5 - Prázdninový deník v Domáňově .
- Příloha . 6 - Dějiny obecní a městské školy v dnešní T. Spojenci .
- Příloha . 7 - Penzionát Voršilek.
- Příloha . 8 - Pöttingeum.
- Příloha . 9 - Chlapecká obecní škola na Městském náměstí.
- Příloha . 10 - České reálné gymnázium.
- Příloha . 11 - Rolnická škola.
- Příloha . 12 - Elisabethinum.
- Příloha . 13 - Německá obchodní akademie.

Karl Brandhuber

Sein Name ist mit Olmütz

St
fü
us
ha
vi
in
R
R
da
er
E
po
19
se
ch
ei
St
kü
sch
sta
In
an
he
de
als
lag
tig
ten
zuti
von

*Přiloha . 1 ó Karl Brandhuber (ve funkci starosty v letech 1896-1918).
Zdroj: Olmützer Blätter, Juli/August 1994, s. 65.*

JUDR. KAREL MAREŠ.
první český starosta města (1919-1923).

Příloha 2 o JUDr. Karel Mareš (ve funkci starosty v letech 1919-1923).

Zdroj: Drlík, J. Deset let práce na olomoucké radnici 1918-1928, 1928, strana neuvedena.

JUDR. RICH. FISCHER,
starosta od r. 1923.

Příloha 3 o JUDr. Richard Fischer (ve funkci starosty v letech 1923-1939).

Zdroj: Drlík, J. Deset let práce na olomoucké radnici 1918-1928, 1928, strana neuvedena.

Životopis Dra. Richarda Fischera.

Z e m s k ý ú ř a d v B r n ě .

Číslo: 29.132/II/2.

V Brně dne 8. června 1932.

Panu

Josefu Ž í l k o v i,
vrchnímu radovi a okresnímu hejtmanovi

v Olomouci .

Podle výnosu ministerstva vnitra ze dne 1. června 1932, číslo 39.689/7, kterým byl intimován zemskému úřadu připsáno předsednictva ministerské rady ze dne 28. května 1932 čís. 2160/671/4/S/32 m.r., potvrdila vláda ve schůzi dne 27. května 1932 podle ustanovení § 55. statutu města Olomouce ze dne 24. ledna 1866, č. 6 z. z. a §u 64. posl. odst. ústavní listiny opětovnou volbu JUDra. Richarda Fischera, advokáta v Olomouci, za starostu města Olomouce.

Zmocňuji Vás, abyste ve smyslu ustanovení § 59. obecního volebního řádu svolal nově zvolené členy městského zastupitelstva v Olomouci k další ustavující schůzi, v níž by byla provedena volba náměstků a ostatních členů městské rady. O dalším dohodněte se s předsedou městské rady v Olomouci, jež se současně uvědomuje.

O výsledku této volby budiž sem podána písemná zpráva.

Za zemského presidenta:

Strom *Právník*

Příloha . 4 6 Potvrzení JUDr. Richarda Fischera ve funkci starosty v roce 1932.

Zdroj: SOKA Olomouc Okresní úřad, fond M1 63, Okresní úřad 185061945, kart. . 36, inv. . 328.

Příloha . 5 o Prázdninový dům v Domáňově . Zdroj: Olmützer Blätter, Oktober 1955, s. 12.

Příloha . 6 o dívčí obecná a měšťanská škola v dnešní T. Spojenc . Zdroj: soukr. archiv.

P íloha . 7 a 8 ó Pensionát Vor-ilek. Pöttingeum. Zdroj: soukr. archiv.

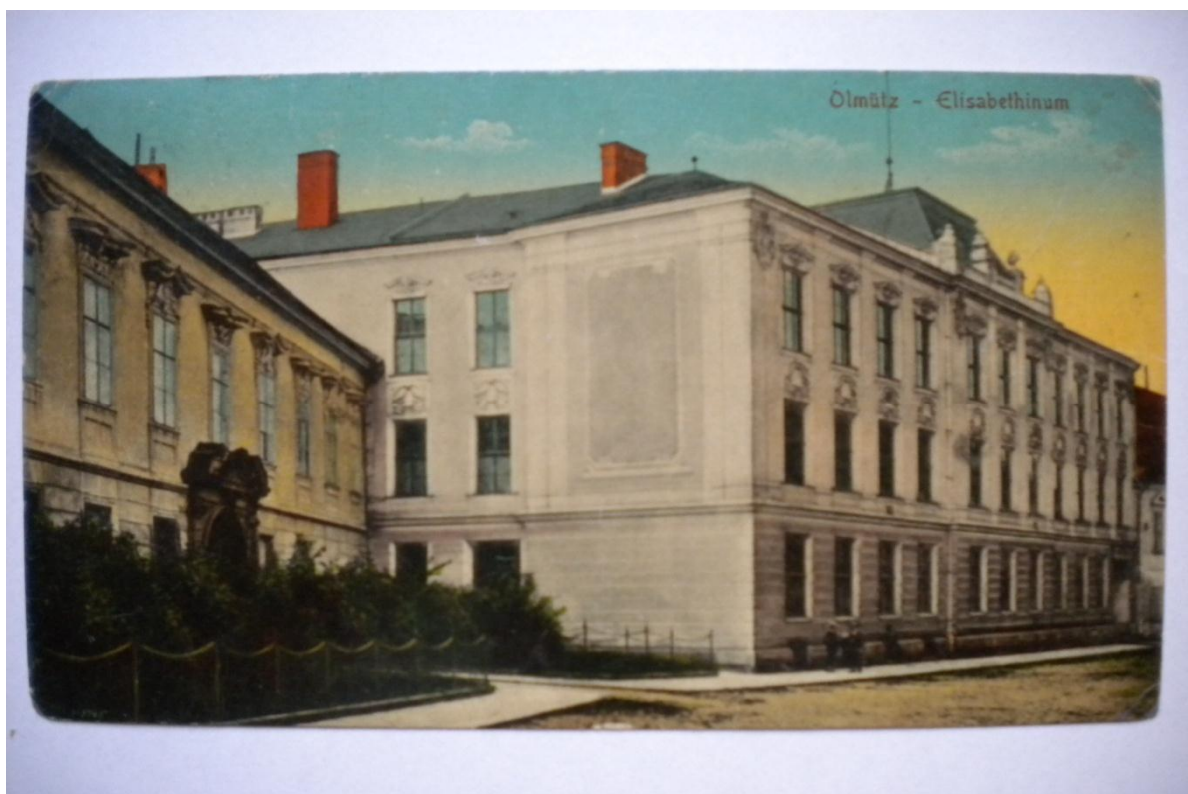

Příloha 9 Chlapecká obecná škola na Morickém náměstí.
Zdroj: soukr. archiv.

Příloha . 10 a 11 české reálné gymnázium. Rolnická škola. Zdroj: soukr. archiv.

P íloha .12 a 13 ó Elisabethinum. Obchodní akademie. Zdroj: soukr. archiv.

ANOTACE

Název práce: Německé kolektivní zemědělství v Olomouci 1918-1938.

Příjmení a jméno autora: Mgr. Gabriela Medvedová

Obor: Pedagogika

Učitel: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr. h. c.

Pracoviště: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Počet stran: 185

Rok obhajoby: 2013

Klíčová slova: vývoj, německé kolektivní zemědělství, první československá republika, komunální volby, sítání lidu, systém československého kolektivního zemědělství, regionální tisk, boj německé menšiny, zachování

Resumé:

Disertační práce je zaměřena na vývoj a fungování německého kolektivního zemědělství v Olomouci v období let 1918-1938. Uvedené regionální téma je zasazeno do společensko-politického kontextu první československé republiky, který přímo ovlivnil další směřování německého kolektivního zemědělství v Olomouci a blízkém okolí (tj. komunální volby 1919, 1923, 1927, 1932 a 1938, vytvoření tzv. Velké Olomouce v roce 1919 a sítání lidu v roce 1921 a 1930). V této souvislosti je v práci v obecné rovině postaven stav a směřování kolektivního zemědělství inkriminovaného období (nové role učitele a faráře v procesu vzdělávání, systém československého kolektivního zemědělství apod.) v etnografické zmínce o tzv. zvláštním kolektivním zemědělství na Moravě. Na základě dochovaných archivních materiálů a dobového regionálního tisku je zmapován nejen stav a každodenní záležitost německého kolektivního zemědělství v Olomouci, ale také boj německé menšiny o jeho zachování.

ANNOTATION

Name of the work: German education in Olomouc in the years 1918-1938

First and last name of the author: Mgr. Gabriela Medveřová

Field: Pedagogy

Tutor: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr. h. c.

Workplace: Faculty of Education, Palacký University Olomouc

Overall number of pages: 185

Year of defense: 2013

Keywords: development, German education, first Czechoslovak Republic, municipal elections, population census, system of Czechoslovak education, regional press, the fight of German minority, preservation

Summary:

The dissertation work is focused on the development and functioning of German education in Olomouc in the years 1918-1938. Mentioned regional topic is placed in the social-political context of the first Czechoslovak Republic which directly influenced further orientation of German education in Olomouc and near surroundings (i.e. municipal elections 1919, 1923, 1927, 1932, 1938, creating of so called Big Olomouc in 1919 and population census in 1921 and 1930). In this work in this context there is expressed the state and direction of education in incriminated period (new roles of teacher and student in the education process, system of Czechoslovak education etc.) including the mention of so called special education in Moravia. Based on existing archive materials and contemporary regional press (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) not only the state and everyday matters of German education in Olomouc are recorded but also the fight of German minority for its preservation.

ANNOTATION

Titel der Dissertation: Deutsches Schulwesen in Olomouc 1918-1938.

Vorname und Familienname des Autors: Mgr. Gabriela Medveová

Fachrichtung: Pädagogik

Tutor: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr. h. c.

Arbeitsplatz: Pädagogische Fakultät, Palacký-Universität in Olomouc

Die Zahl der Seiten: 185

Das Jahr der Abschließung: 2013

Schlüsselwörter: die Entwicklung, deutsches Schulwesen, Erste Tschechoslowakische Republik, die Kommunalwahlen, die Volkszählung, das System des tschechoslowakischen Schulwesens, die Regionalpresse, der Kampf der deutschen Minderheit um die Erhaltung

Resumé:

Die Dissertation stellt dar, wie sich das deutsche Schulwesen in Olomouc 1918-1938 entwickelte, wie es funktionierte, und welche Probleme sich dabei ergaben. Das Thema ist in den gesellschaftlich-politischen Kontext der Tschechoslowakischen Republik eingesetzt, der direkt die weitere Ausprägung des deutschen Schulwesens in Olomouc und der naheliegenden Umgebung beeinflusst hat (d. h. durch die Kommunalwahlen 1919, 1923, 1927, 1932 und 1938, die Schaffung von Groß-Olmütz im Jahre 1919 und die Ergebnisse der Volkszählungen in den Jahren 1921 und 1930). In diesem Zusammenhang wird in allgemeinen Grundzügen auch der Zustand und die Entwicklung des Schulwesens während der zwanzigjährigen Existenz der SR dargestellt (neue Rollen der Lehrer und Schüler im Erziehungsprozess, das System des tschechoslowakischen Schulwesens). Ein Kapitel wird auch der Problematik des Sonderschulwesens in Mähren gewidmet. Aufgrund der erhaltenen Archivalien und der Regionalpresse (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) sind der Zustand und die alltäglichen Angelegenheiten des deutschen Schulwesens in Olomouc detailliert erfasst. In diesem Zusammenhang wird auch das Bemühen der deutschen Minderheit um die Erhaltung ihres Schulwesens im ursprünglichen Zustand vor 1918 geschildert.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Mgr. Gabriela Medve ová

**N mecké kolství v Olomouci
1918ó1938**

Autoreferát k diserta ní práci

Olomouc 2013

Autorka: Mgr. Gabriela Medveřová

Název disertační práce: **Německé školství v Olomouci 1918-1938**

Obor: Pedagogika (zaměřeno na didaktiku společenských věd)

Titul: Prof. PhDr. František Mezihorák, CSc., Dr. h. c.

Oponenti:

Místo a termín obhajoby: PdF UP v Olomouci 11.11.2018

Místo, kde bude práce vystavena: PdF UP v Olomouci

Olomouc 2013

N mecké –kolství v Olomouci 1918–1938

Mgr. Gabriela Medveřová

Tématem předkládané práce je rekonstrukce vývoje německého –kolství ve specifickém prostředí národnostně smíšené Olomouce v kontextu společensko-politických změn v období I. SR mezi léty 1918–1938. Problematika německo-německých vztahů se odrazila v celostátním měřítku, ale zvláště významně v regionu Olomouc ve všech oblastech života obyvatel, především však v citlivě vnímané oblasti –kolství. –kolství bylo jak –echy, tak i Němci shodně považováno za základ kultury, resp. existence daného národa. Město Olomouc bylo do roku 1918 převážně německé. Vele radnice stáli německí představitelé, fungovalo zde množství německých hospodářských, společenských, církevních institucí a také nejrozmanitějších typů –kol. Proklamace nezávislosti Československa dne 28. října 1918 zcela proměnila uvedený ráz města a Němci se fakticky ze dne na den stali národnostní menšinou, která však měla zajištěná rozsáhlá práva, jejichž výrazem byl například jazykový zákon z roku 1920. Spolu s politickými změnami došlo ke změnám ve –kolství, což se stalo jedním z hlavních problémů další koexistence –ech a Němců v Olomouci.

časové vymezení zpracovávaného tématu je dáno obdobím vzniku samostatného Československa (28. 10. 1918) a ukončené tzv. Mnichovskou dohodou (noc z 29. na 30. 9. 1938). Obě data (spolu s rokem 1933) tvoří základní milníky ve vztazích mezi –echy a Němci jak na celostátní úrovni, tak i na úrovni regionu. Z důvodů specifických německo-německých vztahů v národnostně smíšené Olomouci, a s tím spojeného vývoje německého –kolství po roce 1918, jsme považovali za nezbytné krátce nastínit rovněž období 2. poloviny 19. století a první poloviny roku 1939. Společensko-politické pozadí vzniku Československa a struktura jeho –kolství je analyzováno nejprve v celostátním kontextu.

Vývoj a stav německého –kolství v Olomouci budeme zkoumat na území tzv. Velké Olomouce, která vznikla v roce 1919 připojením téměř inácti sousedních obcí (Hodolany,

B lidla, Pavlovi ky, Chválkovice, ernovír s klá-terem Hradisko, Lazce, Hej ín, ep ín, Ne edín, Nová Ulice, Povel, Nové Sady a Nový Sv t) k vnit nímu m stu. Obce byly více i mén národnostn smí-ené. Tzv. Velká Olomouc tvo ila jejich p ípojením jeden celek o rozloze 4053 ha, na n mfl fiilo p íblifn 57 000 obyvatel (p ed slou ením 23 000) (podle s ítání lidu z roku 1910 fiilo v Olomouci 8030 ech a 13 253 N mc . V roce 1921 to v-ak bylo jifl 39 213 ech a 15 815 N mc).

P edkládaná diserta ní práce je rozd lena do t í na sebe navazujících kapitol. Pro ilustraci dobového kontextu vývoje a dal-ího fungování n meckého -kolství v Olomouci je v první kapitole zpracován vznik eskoslovenska a dobová atmosféra po 28. íjnu 1918 ve m st , v etn reakce v t-í ásti olomouckého n meckého obyvatelstva na tuto skute nost. Je nezbytné analyzovat d ní v olomoucké komunální politice, vytvo ení tzv. Velké Olomouce v roce 1919 a s ítání lidu (realizovaném v roce 1921). N mci si byli v domi, fle svou kulturu, jazyk a -kolství zachovají pouze v tom p ípad , fle se budou v co nejlv t-ím po tu podílet na správ m sta.

Ve druhé kapitole práce se nejprve v nujeme struktu e prvorepublikového -kolství, nebo se domníváme, fle problematiku n meckého -kolství nelze pochopit bez zasazení do v-eobecného výchovn -vzd lávacího kontextu dané doby. Z tohoto dvodu jsme rovn fl považovali za nutné vysv tlit nejd leffit j-í úkoly obecného, m -anského, st edního a zvlá-tního -kolství. Stranou na-í pozornosti nez stanou ani nejd leffit j-í milníky sm ování -kolství po vzniku SR (Zákon o -kolách národních a soukromých ústavech vyu ovacích

a vychovávajících ze 3. dubna 1919 . 189/Sb. z. a n. tzv. *men-ínový zákon*, Zákon z 23. kv tna 1919 . 247/Sb. z. a n., *šjímf se upravují slufební p íjmy a výslufné u ítelstvu na ve ejných -kolách obecných a ob anských (m -anských)õ*, tzv. *zákon paritní* a jeho následné zru-ení zákonem z 21. prosince 1921 . 495/Sb. z. a n. a Zákon ze 13. ervence 1922 . 226/Sb. z. a n., *šjímf se m ní a dopl ují zákony o -kolách obecných a ob anskýchõ*, tzv. *malý -kolský zákon*). Nechybí zmínka o tzv. zvlá-tním -kolství na Morav , které období mezi léty 1918ó1938 zaznamenalo pozoruhodný nár st. Neopomenuli

jsme také p iblířit dva základní prvky výchovn vzd lávacího procesu, a sice u itele a řáka, konkrétn jejich postavení, povinnosti a vzájemné vztahy.

Ve t etí ásti diserta ní práce je na základ analýzy dochovaných archivních materiál a dobového regionálního tisku rekonstruován stav, vývoj a kařdodenní záleřitosti n meckého mate ského, obecného, m – anského a st edního –kolství v etn pokračovacích –kol na území tzv. Velké Olomouce. Je z ejmé, ře po vzniku SR ztratily n mecké –koly v Olomouci své řprivilegovanéř postavení a v rámci nového státu se staly –kolami řmen–inového charakteruř. Z tohoto řvodu jsme se v novali nejprve analýze postoj a snah N mc o zachování n meckého –kolství v p vodní podob , a koli výsledky s ítání lidu objektivn vykazovaly po etní úbytek n meckých řtí ve –kolách. Díky nár stu po tu eských řák (a úbytku řák n meckých) byly zabírány objekty p vodn n meckých –kol a stav ny nové –kolní budovy, coř se stalo řvodem k demonstracím n meckých rodi . Opomenuta nez stala ani významná role M stského –kolského řboru pro n mecké –koly.

Po roce 1918 zaznamenalo eské –kolství rychlý rozvoj a n mecké zcela opa ný trend. Z řvod řrovnání jsme nejprve za řdili krátký historický exkurz do poloviny 19. století, kdy na území m sta neexistovaly řádné eské –koly a dále pak stru n p ehled jejich vývoje po p evratu. Navzdory této skute nosti si n mecké –kolství zachovalo sv j význam a pevné místo ve struktu e –kol v Olomouci. Místní n mecká publicistika mluvila p ímo o eské řloupeřliř (Schulraub) n meckých –kol, preferování –kol eských a řnásilném po e– ováníř (gewaltsame Tschechisierung) Olomouce (resp. jejího n meckého spole enského a kulturního prost edí v etn p vodního obyvatelstva), a tím nedodřřování ústavou zaru ených práv na výuku a výchovu v mate ském jazyce.

Primární prameny, dokládající skute nost, ře vztahy mezi řechy a N mci byly po vzniku eskoslovenska napjaté a N mci se jen neradí a pomalu smi ovali s nastalou situací, a rovn ř zdroj informací o n meckém –kolství p edstavují archivní dokumenty Státního okresního archivu v Olomouci. Ve fondech jsou dochovány řídni knihy, řídni katalogy a spisy ř zného charakteru, vypovídající jak o kařdodenních provozních a personálních záleřitostech jednotlivých n meckých –kol v Olomouci, tak o politicko-spole enském řní, které do zna né míry ovliv ovalo procesy výchovy a vzd lávání. Nej ast ji opakující se okruhy řproblém ř v tomto kontextu, kterými se v p edkládané práci zabýváme, lze rozd lit

do dvou skupin. První se dotýká snahy německého obyvatelstva o přežití v nové republice a konflikt mezi německými a českými, propojená souvislost s obavami o další vývoj německého školství v Olomouci, a druhá práva na sebeurčení Němců, tj. hlavní problematika německého jazyka v národnostně smíšených oblastech (resp. o školství v celostátním kontextu).

V důsledku tzv. šdivoké skartacee v roce 1945 se v těchto fondech dochovalo pouze torzo písemností týkajících se německých obecních, městských škol, státních škol a ústavního ústavu z období před vznikem ČSR, mezi léty 1918-1938, po roce 1939 a z poválečného období. Přesto je možné z nich rekonstruovat každodenní fungování a stav jednotlivých německých škol po vzniku Československa. Ze zpracovaných fondů se jedná například o fondy německého ústavního ústavu, německého gymnázia, německé státní reálky, německé obchodní akademie Olomouc, německé obecní a městské školy chlapecké v Olomouci, německé obecní školy v Pavlovicích, v Neudíně, na Nové Ulici, na Nových Sadech a na Povlu, z kterého se však dochovala pouze školní kronika, psaná německy dobovým písmem tzv. škurentemě.

Ve Státním okresním archivu v Olomouci jsou k tématu německého školství také dosud nezpracované fondy, například fond německého školního městského výboru v Olomouci, o jehož badatelsky zajímavém obsahu svídělými námí objevená německy psaná kniha protokol městského školního výboru pro německé školy (*Protokolle des Stadtschulausschusses für die deutschen Schulen in Olmütz*). Dne 15. března 1919 se v Olomouci konaly obecní volby, ze kterých vzešlo 26 správních komisí a výborů, mezi nimi i německý a německý školní výbor. Jeho činnost dvacetileté působení v Olomouci dokládá právě výše zmíněná kniha protokolů. První zápis z jednání výboru je datován 21. zářím 1921, poslední zasedání se konalo 30. srpna 1938. Německý školní výbor sestával z předsedy a deseti členů. Od roku 1921 se předsedou stal první německý starosta sociální demokrat JUDr. Karel Mareš, kterého od 20. prosince 1923 vystřídal v této funkci jeho nástupce v úřadu národní demokrat JUDr. Richard Fischer. Jednání výboru se konala nepravidelně podle potřeby. Například v roce 1925 se výbor sešel pouze dvakrát, zatímco v jiných letech průměrně osmkrát ročně (například v roce 1933).

K významným a v mnoha ohledech střejným zdroj m informací pro analýzu společensko-politické atmosféry eskoslovenska a jejího vlivu na vývoj n meckého -kolství v Olomouci patří celostátní a regionální noviny a asopisy. Vyuffili jsme p edev-ím n mecké deníky *Mährisches Tagblatt* a *Deutsches Volksblatt*, které v dané době vycházely a ovliv ovaly ve ejné mín ní. Tisk sehrál jednu z nejd leflit j-ích rolí ve snaze o zachování n mecké identity v Olomouci, která byla úzce provázána s fungováním n meckého -kolství ve m st . Mj. zve ej oval informace o po tu zapsaných d tí do n meckých -kol spolu s aktuálními seznamy abiturient a u itel na jednotlivých -kolách a také pozvánky a informace pro ve ejnost o -kolních besídkách a -kolních plesech. P edev-ím ale zve ej oval emotivn lad né zprávy o redukcích, zru-ení nebo p emíst ní -kol a protestních demonstracích rodi . Znatelné negativní pocity olomouckých N mc po vzniku eskoslovenské republiky se velmi ásto projevíly také v tenden ní a agresivní rétorice uvedených periodik, která neustávala po celé fungování I. SR. Pravideln opakujícím se tématem obou deník v tomto smyslu se staly také lánky o potla ování národnostních práv N mc nejen v Olomouci. Z d vod získání objektivního pohledu na společensko-politickou situaci a -kolskou problematiku v Olomouci rovn fl uvádíme postoje eského deníku *Pozor*. Je t eba zd raznit, fl e vý-e jmenovaná n mecká a eská periodika se vzájemn oso ovala z uve ej ování jednostrann zam ených zpráv, p ekrucování informací a vedení -tvavé kampan proti druhému národu.

Z asopis nelze opomenout tzv. krajanský ob asník *Olmützer Blätter* vydávaný od října 1952 ve Spolkové republice N mecko. asopis je p edev-ím zam en na historii m sta a osobnosti olomouckého společenského a kulturního íivota dopln ný bohatým obrazovým materiálem. V obsahu jednotlivých ísel nechybí pravideln uve ej ované termíny setkání bývalých spoluob an Olomouce. Ob asník obsahuje mj. také mnoflství vzpomínek absolvent olomouckých -kol na období -kolní docházky, ale i vzpomínek u itel , které považujeme za neopomenutelný pramen v poznávání olomouckého n meckého -kolství. Autenticky tak dopl ují obraz tehdej-ího n meckého -kolního prost edí a vzd lávacího procesu ve v t-in p ípad opro-t ných od jakéhokoli politického podtextu. N kte í auto i lánk (nap . pozd j-í redaktor dr. R. Zimprich) se v-ak nevyhnou tenden nímu obvi ování tehdej-ího eskoslovenska (1918ó1938), jejich p edstavitel a eského národa jako celku

z útisku (a to až do konce osmdesátých let!) z nepochopení a potlačování práv německých menšiny, především však z postupné redukce německých škol v Olomouci. Primárním úkolem občanů však nebylo a není vést tzv. kampaň proti tehdejšímu Československu, nýbrž stát se informačním a spojovacím článkem mezi bývalými obyvateli města a okolních obcí hájícími v současné době v různých částech Německa a Rakouska.

Téma školství na celostátní a regionální úrovni je kromě archivních dokumentů doplněno souvisejícími informacemi z německých pedagogických časopisů *Deutsch-mährisches Schulblatt* a *Schule und Haus*, jejichž obsah je (zvláště po ustavení Československa) veden v neutrálním tónu vzhledem k politickému směřování nově konstituovaného státu. Zpočátku se *Deutsch-mährisches Schulblatt* sice vnuje otázce ochrany a dalšího směřování německého školství v rámci Československa, ale především v rovině konstatování stavu a formulace naději na zachování původního postoje škol v oblastech obývaných především Němci. Lze konstatovat, že jsou oba časopisy zaměřeny na praktické a aktuální otázky školství (např. problematika učitelských platů, metodické náměty, spolupráce s rodiči, psychologické poradenství apod.). Nenávistné lidské články v německém školství i německým učitelům, na rozdíl od výše uvedených deníků, téměř neobsahuje. Poslední jmenovaný časopis citujeme v předkládané práci sporadicky, jelikož se především orientuje na poskytování rad rodičům školních dětí, jak nejlépe zvládat úkoly vyplývající z povinné školní docházky. Z českých pedagogických časopisů je třeba uvést ještě časopis *Komenský*, který se svým obsahem stal vhodným doplňkem autentických informací týkajících se struktury a aktuálních událostí tehdejšího Československého školství, profesní problematiky učitelů a jejich vztahu k školám a rodičům a v neposlední řadě i jednotlivých využívaných pedem t.

Na základě analýzy dostupných materiálů jsme dospěli k následujícím závěrům: Problematiku vývoje německého školství v Olomouci mezi léty 1918-1938 lze pochopit pouze v kontextu celospolečenského vývoje s akcentem na specifický charakter daného regionu. Konec první světové války znamenal pro většinu olomouckých Němců zároveň konec několik staletí trvající vlády ve městě. Vznik Československa znamenal dosud především německému městu nejen po stránce národnostní, ale i hospodářské a kulturní. I přes užití německých představitelů správy města, je německé školství zřejmě zachováno v nezměněné

podob , došlo ke zcela opačnému trendu. Statistické výsledky sčítání lidu z roku 1921 sice vykazovaly jednoznačný úbytek německého obyvatelstva, avšak je třeba upozornit na skutečnost, že k navýšení počtu českého obyvatelstva výrazným způsobem přispělo připojení sousedních obcí a vytvoření tzv. Velké Olomouce v roce 1919. Místní německé obyvatelstvo se tímto krokem cítilo ohroženo, neboť bylo zřejmé, že jeho politický stav je přímo spojen s účástí na rozhodovacích procesech v místním zastupitelstvu, a tím i s možností ovlivňovat záležitosti ve svůj prospěch. Byly však zaznamenány případy, kdy se při sčítání lidu přihlásili němečtí k české národnosti.

Faktem ale zůstává, že v prvních letech po skončení první světové války nastal úbytek i těch českých, tak i na německých obecních a městských úřadech. Příčinou byla například snížená porodnost, vysoká kojenecká úmrtnost spojená s potravinovým nedostatkem poválečných let, nedbalá docházka dětí do školy, stěhování rodin německých úředníků, kteří nechtěli nebo nemohli složit jazykovou zkoušku z českého jazyka, ale také ústřední vedení německých důstojníků k jiným posádkám v méně atraktivních oblastech československa. Svou roli sehrával i strach rodičů (ze ztráty zaměstnání nebo znemožnění dalšího kariéerního postupu), kteří nejednou podlehlí nátlaku českých zaměstnavatelů, kteří požadovali, aby své děti posílali do českých škol. V této souvislosti je nutné připomenout, že české školy navštěvovaly také děti ze smíšených manželství. I přes dílčí diskriminační kroky však nelze souhlasit se zjednodušenými obrazy a jich v denním tisku i v časopisech vydávaných po válce v SRN, že by práva Němců byla drasticky potlačována. Německé děti měly možnost navštěvovat německé školy v každém stupni. Počet dětí na jednotlivých školách odpovídal procentnímu poměru počtu německých dětí v populaci.

Ze zpráv okresního školního inspektora L. Beigla je zřejmé, že olomoucké německé obecní, městské a školní školy byly slušně vybaveny pomůckami pro výuku, sbírkami přírodnin a školními knihovnami. Jedním z negativních rysů však byla skutečnost, že málo škol mělo vlastní tělocvičnu. Také školní zahrady v městských školách leckdy chyběly. Pedagogické působení učitelů, studijní výsledky i vzájemný lidský vztah mezi učiteli, rodiči a žáky byl však v zápisech z tzv. vizitací na jednotlivých německých olomouckých školách hodnocen okresním školním inspektorem L. Beiglem převážně kladně.

V zásadě lze konstatovat, že si německé kolektiv v Olomouci zachovalo svou vysokou úroveň vzdělávání a také uitelé se těžili společenskému uznání a respektu. Tuto skutečnost dokládají etné příspěvky v krajauském časopisu *Olmützer Blätter*, ve kterém bývalí členové olomouckých kolektivů s úctou vzpomínají na své uitelé a kolektivní léta. Materiály v *Olmützer Blätter* a v archivu *Heimatverband Olmütz und Mittelmähren* (v Nördlingenu) také dokazují úspěšné začlenění absolventů olomouckých kolektivů po vysídlení po roce 1945 do Rakouska a Spolkové republiky Německo nejen do pracovního života, ale i do vzdělávacího procesu v uvedených státech. Tuto skutečnost potvrdil i rozsáhlý výzkum realizovaný bavorským ministerstvem *Bayerisches Staatsministerium für Arbeit und Sozialordnung, Familie und Frauen*.

Doufáme, že publikace podstatných částí předkládané disertace může být užitečná jak pro pedagogy a historiky, tak i pro veřejnost českou a německou. Mohla by se tedy stát drobným příspěvkem k pochopení složitosti česko-německých vztahů a k vzájemnému porozumění v současnosti i budoucnosti. Naší snahou bylo rovněž argumentačně reagovat na dozvuky extrémní interpretace česko-německých vztahů v námi sledovaném období ze strany Sudetoněmeckého Landsmannschafu nebo českého pravicového extremismu. Příkladem česko-německého smíření může být například od roku 1989 úspěšně fungující partnerství Olomouce s bavorským městem Nördlingen, ve kterém našlo mnoho vysídlených Němců olomouckého regionu svůj nový domov. Spolupráce mezi oběma partnerskými městy je velmi plodná nejen na úrovni politické, ekonomické, společenské a kulturní, ale i v oblasti vzdělávací. Příkladem mohou být pravidelně realizované výměnné pobyty studentů tamějších Hospodářských škol a olomoucké Obchodní akademie.

V neposlední řadě by se námi zpracované téma regionálního kolektivismu mohlo stát užitečným materiálem ve vzdělávání budoucích uitelů na Pedagogické fakultě a k výuce regionálních témat na kolektivních v rámci předem určené občanské nauky a výchovy nebo základních společenských věd. Práce by mohla přinést pochopení i poučení, pochopení a řešení vztahů mezi lidmi v rámci současné multikulturní společnosti a (na základě poznání historických souvislostí) pro korigování případných nacionálních a extrémních názorů v národnostní problematice.

K doplnění a rozšíření problematiky v oblasti německého školství v Olomouci a okolí by neměly uniknout pozornosti badatelů nezpracované fondy, například fond Německého moravského školního výboru v Olomouci nebo Spolku německých moravských učitelů nebo Německé moravské knihovny v Olomouci, které by mohly doplnit a upravit naše nová zjištění. Opomenut by neměly zůstat ani obsáhlý fond Okresního úřadu 1850-1945, v němž jsou k dispozici mj. údaje o německých menšinových školách politického okresu Olomouc dobovou terminologií označované jako Olomouc-venkov a také archivní materiály o německých školách v těchto částech města, které byly teprve v roce 1919 připojeny k Olomouci (Pavlovice, Slavonín, Neudín, Nemilany, Kyselov, Nová Ulice atd.).

Vzhledem ke stanoveným cílům předložené disertační práce jsme se jen okrajově zabývali problematikou týkající se péče o německou mládež v Olomouci, i když jsme přesvědčeni, že tato problematika s tématem práce souvisí. V dochovaných písemnostech jednotlivých škol fond SOKA v Olomouci je však k dispozici množství dokumentů o konkrétních oblastech, finančních a organizačních záležitostech spolku pečující o mládež různých věku, což by samo o sobě mohlo sloužit jako východisko k dalšímu bádání souvisejícím s tématem německého školství v Olomouci. To vše je však úkol pro nás i jiné badatele v budoucnosti.

Abstract:

The dissertation work is focused on the development and functioning of German education in Olomouc and surrounding villages in the years 1918-1938. Mentioned regional topic is placed in the social-political context of the first Czechoslovak Republic which directly influenced further orientation of German education in Olomouc and near surroundings (i.e. municipal elections 1919, 1923, 1927, 1932, 1938, creating of so called Big Olomouc in 1919 and population census in 1921 and 1930). In this work in this context there is expressed the state and direction of education in incriminated period (new roles of teacher and student in the education process, system of Czechoslovak education etc.) including the mention of so called special education in Moravia. Based on existing archive materials and contemporary regional press (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) not only the state and everyday matters of German education in Olomouc are recorded but also the fight of German minority for its preservation.

Kurzfassung:

Die Dissertation stellt dar, wie sich das deutsche Schulwesen in Olomouc und der unmittelbaren Umgebung 1918-1938 entwickelte, wie es funktionierte, und welche Probleme sich dabei ergaben. Das Thema ist in den gesellschaftlich-politischen Kontext der Tschechoslowakischen Republik eingesetzt, der direkt die weitere Ausprägung des deutschen Schulwesens in Olomouc und der naheliegenden Umgebung beeinflusst hat (d.h. durch die Kommunalwahlen 1919, 1923, 1927, 1932 und 1938, die Schaffung von Groß-Olmütz im Jahre 1919 und die Ergebnisse der Volkszählungen in den Jahren 1921 und 1930). In diesem Zusammenhang ist in allgemeinen Grundzügen auch der Zustand und die Entwicklung des Schulwesens während der zwanzigjährigen Existenz der SR dargestellt (neue Rollen der Lehrer und Schüler im Erziehungsprozess, das System des tschechoslowakischen Schulwesens). Ein Kapitel wird ist auch der Problematik des Sonderschulwesens in Mähren gewidmet.

Aufgrund der erhaltenen Archivalien und der Regionalpresse (Mährisches Tagblatt, Deutsches Volksblatt und Olmützer Blätter) wird der Zustand und die alltäglichen Angelegenheiten des deutschen Schulwesens in Olomouc detailliert erfasst. In diesem Zusammenhang wird auch das Bemühen der deutschen Minderheit um die Erhaltung ihres Schulwesens im ursprünglichen Zustand vor 1918 geschildert.

Seznam publikací a inovátorů

Monografie:

Kolektivu autorů. *Německo-český, česko-německý studijní slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2004.

Zahraniční studie a odborné články:

MEDVE OVÁ, G. Der Herbst im Taubertal. In WINCKLER S., JEBENS A. *Verantwortung für die Berliner Republik*. Dresden: Edition Antaios, 2002.

KRÁKORA, P., MEDVE OVÁ, G. Ohlasy na hnutí Solidarita v československu v letech 1980-1982. In WIDER, M., PATELSKI, M. (Eds.) *Opolskie drogi do niepodległości*. Opole: Uniwersytet Opolski, 2007, s. 197-220. ISBN 978-83-913247-8-3.

MEDVE OVÁ, G., HAMPL, D. Československá demokracie 1918-1938 ve středoevropském kontextu. In KOSOWSKA-RATAJ, J., NYCZ, E. *Podmiotowość i tolerancja w społecznościach lokalnych pogranicza polsko-czeskiego*. Opole: Instytut Literacki Sp. z o.o., 2008, s. 164-170. ISBN 978-83-7511-079-1.

MEDVE OVÁ, G., HAMPL, D. Německá menšina v československu po roce 1945. In PAŮYS, P. (ed.) *Mniejszości narodowe i etniczne w Europie środkowej w 60-lecie uchwalenia Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych*. Opole: Urząd Miasta Opola, 2008, s. 119-125. ISBN 978-83-927421-0-4.

MEDVE OVÁ, G. Die Identität der deutschen Minderheit im tschechischen Kulturraum 1918-1938. Das Bild des Lebens in der Literatur. In WICHARD, R. (ed.) *Europäische*

- Identität*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2008, s. 155-166. ISBN 978-3-925138-93-5.
- MEDVE OVÁ, G. Tschechen und Deutsche nebeneinander. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Brücken zwischen den Kulturen. Geistige Grundlagen, Historische Beispiele, Zeitfragen*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2009. s. 203-210.
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. Polský b ezen a Prafské jaro. Paralely, ohlasy, vzájemné vlivy. In WIDER, M., KISIELEWICZ, D. (eds.) *Marzec 68 z czterdziestoletniej perspektywy*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 219-224.
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. esko-polská v decko-pedagogická spolupráce po roce 1989 s akcentem na Univerzitu Palackého v Olomouci a Univerzitu v Opoli. In JASI SKY, Z., CIMA/ A. B. *Wybrane problemy czesko-polskiej współpracy kulturalnej, naukowej i gospodarczej*. Opole: Instytut Nauk Pegagogicznych Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 85-92. ISBN 978-83-929872-0-8.
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. Polský b ezen a Prafské jaro. Paralely, ohlasy a vzájemné vlivy. In WIDER, M., KISIELEWICZ, D. *Marzec 68 z czterdziestoletniej perspektywy*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2009. s. 219-224. ISBN 978-83-7395-327-7.
- MEDVE OVÁ, G. Tschechen und Deutsche nebeneinander. In WICHARD, R. (Hrsg.) *Brücken unter den Kulturen*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2009. s. 203-210. ISBN 978-3-941290-00-6.
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA, P. Studenten in der Tschechoslowakei und ihr Widerstand gegen die totalitäre Macht. In WIDER, M. (ed.) *Mędzie kontra system. Rola opozycji mędzie owiej w walce o niepodległość w latach 1945-1989*. Opole: Polskie Towarzystwo Historyczne, 2010. s. 133-142. ISBN 978-83-927912-5-6.
- MEDVE OVÁ, G. Das Tschechoslowakische Schulwesen am Kreuzweg. In WICHARD, R. *Kreuzwege. Kulturbegegnung im öffentlichen Raum*. Frankfurt am Main: Stiftung Haus der Action 365, 2010. s. 143-150. ISBN 978-3-941290-11-2.
- MEDVE OVÁ, G. Olmütz, den 29. Oktober 1918. In *Tudás Meznedzsmet*. Pécs: A Pécsi Tudományegyetem, 2012. s. 28-38. ISSN 1586-0698.

Tuzemské studie a odborné články:

- POLÁKOVÁ, G. Mutters Glück ó Mate ské ř stí. In POLÁKOVÁ J., ESSELBORN K. *ert ví. Keine Ahnung. Deutssprachige literarische Texte der Gegenwart*. Olomouc: VUP, 2002. P eklad.
- MEDVE OVÁ, G. Výchova k ob anství a evropanství. *E-Pedagogium*, 2007, . 2, s. 181ó 182. ISSN 1213-7758. Recenze.
- MEDVE OVÁ, G., KRÁKORA P. Mnohonárodnostní spole nost a politické strany v eských zemích v období Habsburské monarchie se zvlá-tním z etelem na Moravu. In DOPITA, M., STAN K, A. (eds.) *Multikulturalita a výchova k ob anství*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2007. s. 209ó226. ISBN 978-80-87027-37-0.
- MEDVE OVÁ, G. Identita n mecké men-iny v eském kulturním prost edí mezi léty 1918ó1938. In *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumných projektech studentu doktorských studijních program . Sborník p ísp vk z V. ro níku studentské v decké konference 13. 12. 2007*. Olomouc: Votobia, 2007, s. 450ó454. ISBN 978-80-7220-306-2.
- MEDVE OVÁ, G. Ob anská nauka v atmosfé e I. eskoslovenské republiky. In MEZIHORÁK, F., STAN K, A. (eds.) *Výchova k ob anství pro 21. století*. Praha: SPHV, 2008, s. 36ó44. ISBN 978-80-904187-0-7.
- MEDVE OVÁ, G. Identita n mecké men-iny v eském kulturním prost edí mezi léty 1918ó1938. Obraz řlivota v literatu e. In NOVOTNÝ, Z. (ed.) *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia IV. Evropská a národní identita*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 57ó66. ISBN 978-80-244-2049-3.
- MEDVE OVÁ, G. German's Minority's Identity in the Czech Cultural Environment within 1918ó1938. Life Image in Literature. In STAN K, A. (ed.) *Multikulturní výchova jako mofná cesta ke vzájemnému poznávání a pregraduální p íprava u itel . Praha: Nakladatelství Epoque, s.r.o., 2008. s. 133ó145. ISBN 978-80-87027-83-7.*
- MEDVE OVÁ, G. e-i a N mci vedle sebe ó poslední rok. In KRÁKORA, P., NOVOTNÝ, Z. (eds.) *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia V. Mosty mezi kulturami*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. s. 29ó34. ISBN 978-80-244-2082-8, ISSN 1214-1348.

- MEDVE OVÁ, G. Česká sociální demokracie v procesu tranzice. In KRÁKORA, P. a kol. *Svobodné volby v eskoslovensku 1990 ó Referendum o dalším sm ování státu a spole nosti*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2010. s. 165ó179. ISBN 978-80-7425-078-1.
- MEDVE OVÁ, G. Multikulturní Olomouc vs. 28. říjen 1918 v deníku Mährisches Tagblatt. In KRÁKORA, P. a kol. *Multikulturalita a výchova k občanství ve st edoevropském kontextu*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2011. s. 40ó49. ISBN 978-80-7425-079-8.
- MEDVE OVÁ, G. eskoslovenské kolství na k ifovatce. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Civilia VI. Mosty mezi kulturami*, 2010, . 1, s. 45ó54. ISSN 1214-1348.
- MEDVE OVÁ, G. činnost olomouckého m stského kolského výboru pro n mecké kolky v letech 1921ó1938. *Civilia. Revue pro oborovou didaktiku spole enských v d.* 2011, . 2. s. 102ó117. ISSN 1214-1348.